

**A diaszpóra a nemzetközi kapcsolatokban
A tudásdiaszpórák jelenlétének mérhetősége**

Doktori (PhD) értekezés

Készítette: Szaniszló Réka Brigitta

(Kézirat lezárva: 2023. január 6.)

Témavezetők:

Dr. Tóth Judit, CSc.

Dr. Pongó Tamás, Ph.D.

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Szeged, 2023.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Ábrák és táblázatok jegyzéke	6
Rövidítések jegyzéke	7
I. Bevezetés: a kutatás célja és módszere	10
II. A diaszpóra fogalma és kutathatósága	15
1. Az interdiszciplinaritás	16
2. Az egyes társadalomtudományok diaszpóraértelmezése.....	19
3. A diaszpóra interdiszciplináris fogalma	36
III. A diaszpóra és a befogadó ország nemzetközi kontextusban.....	38
1. A kisebbségben élés joga.....	38
2. A nemzeti kisebbségek európai értékek	48
3. A diaszpóraépítés folyamata.....	51
3.1. A vietnami diaszpóra szervezettségi szintje a Visegrádi Négyek országaiban	55
IV. A diaszpóra és az anyaország nemzetközi kontextusban	66
1. A diaszpórák eszközei a nemzetközi kapcsolatokban	67
1.1. A diplomáciáról	68
1.2. A diaszpóra-diplomáciáról	70
1.3. A diaszpóra „sikeressége”	76
2. A diaszpórastratégiáról.....	83
2.1. A diaszpórastratégia szupranacionális szintje	84
2.2. A diaszpórastratégia nemzeti szintje.....	87
V. A nemzetközi hallgatói migráció útján létrejött diaszpórák	102
1. A felsőoktatás nemzetköziesedése	104

2. A nemzetközi hallgatói migráció, az oktatáshoz való jog és a mozgásszabadság kapcsolata	110
3. A tudásdiaszpóráról	114
VI. A Nemzetközi Hallgatói Migrációs Index.....	119
1. A szocializációs határ	121
1.1. A CAGE Distance Framework	121
2. A küldő ország.....	126
2.1. A Demokrácia Index.....	127
2.2. A nemzetközi hallgatókat támogató állami rendszer.....	128
3. Az oktatási célország	131
3.1. A befogadó társadalom.....	131
3.2. A nemzetközi hallgatói migráció támogatása.....	133
4. A nemzetközi hallgató	134
4.1. Egyéni szándék és motiváció.....	137
4.2. Az eltöltött idő	139
4.3. Az oktatás nyelve.....	140
5. A NHMI korrekciója	142
VII. A NHMI érvényességének vizsgálata: a magyar-vietnami nemzetközi kapcsolatok a magyarországi vietnami diaszpóra fókuszából.....	143
1. Szocializációs határ Magyarország és Vietnam között	143
1.1. Vietnam nemzetközi jelentősége	144
1.2. A magyar-vietnami kapcsolatokról	148
1.3. Összegzés	151
2. Vietnam: diaszpórastratégia	155
2.1. Összegzés	163
3. Magyarország: kisebbségpolitika	165

3.1. A reciprocitás jelentősége a kisebbségek kapcsán a nemzetközi kapcsolatokban ...	165
3.2. A kisebbségek országából a kisebbségben élés nemzete.....	166
3.3. A nemzetiséggé válás vietnami esélyei	171
3.4. Összegzés	175
4. Vietnami hallgatók Magyarországon.....	179
4.1. A vietnami diaszpóra kialakulása	179
4.2. Összegzés	187
5. Összegzés, avagy a magyarországi vietnami diaszpóra megjelenése a magyar-vietnami államközi kapcsolatokban, a csendes tudásdiaszpóra.....	190
VIII. A kutatás tudományos eredményei	192
1. A diaszpóra a nemzetközi kapcsolatok rendszerének szereplőjévé vált.....	192
2. A kisebbségben élés joga egy folyamat.....	194
3. A diaszpórák interkulturális kommunikátorok/mediátorok.....	195
4. A származási ország szempontjából a tudásdiaszpórának nincsenek különleges ismertetőjegyei	196
5. Bizonyos fokig mérhetővé/összehasonlíthatóvá tehető a nemzetközi hallgatói migrációval létrejövő diaszpóra jelentősége.....	197
6. A magyarországi vietnami diaszpórának jelenleg nincs látható jelenléte a magyar-vietnami államközi kapcsolatokban.....	198
IX. Záró gondolatok	199
Bibliográfia.....	201
Levéltári gyűjtemény	217
Internetes források	218
Hivatkozott jogszabályok jegyzéke	226
Mellékletek	229
1. számú melléklet: A V4 országokban élő vietnamiakkal készített kérdőívek	229

A Szlovákiába, Csehországba és Lengyelországba kiküldött angolnyelvű kérdőív kérdései:	229
A Magyarországon kiküldött magyarnyelvű kérdőív kérdései:	232
2. számú melléklet: A dolgozatban szereplő interjúk adatai	236

Ábrák és táblázatok jegyzéke

1. ábra Segesten és Bossetta online politikai részvételi tipológiája	75
2. ábra Európa (Oroszországgal együtt) és Délkelet-Ázsia népességének növekedése 1960-2015 között	103
3. ábra A Nemzetközi Hallgatói Migrációs Index csoportokra bontott komponensei	120
4. ábra Huntington kilenc civilizációja.....	123
5. ábra Huntington kilenc civilizációjának mátrixa.....	123
6. ábra A Demokrácia Index 2021-es eredményei	128
7. ábra Magyarország és Vietnam összehasonlítása a Hofstede-féle modell alapján.....	153
1. táblázat Az a jogszabályi szint, ahol a vizsgált országok a diaszpórapolitikájukat szabályozzák (saját szerkesztés a fent bemutatott adatok alapján).....	99
2. táblázat A NHMI alapján a magyar-vietnami bilaterális kapcsolatok számszerűsítve, 1966-1989-ra vonatkozóan.	190
3. táblázat A NHMI alapján a Magyarországon tanult vietnamiak befolyásolási képessége számszerűsítve, 1966-1989-ra vonatkozóan.....	191
4. táblázat A NHMI mérőszámainak összesítése.....	197

Rövidítések jegyzéke

ANC – Assemblée Nacional Catalana

ASEAN – Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége [Association of Southeast Asian Nations]

CAST – Konfliktuskezelési keretrendszer [Conflict Assessment System Tool]

CD4D – A diaszpóra összekapcsolása a fejlesztésért [Connecting Diaspora for Development]

CPA – Átfogó Akcióterv az Indokínai Menekültekért [Comprehensive Plan of Action for Indochinese Refugees]

DI – Demokrácia Indexet [Democracy Index]

ET – Európa Tanács

EIU – Economist Intelligence Unit

EJENY – Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

ENSZ – Egyesült Nemzetek Szervezete

FFP – Fund for Peace

FKP – Francia Kommunista Párt

FSI – Fragile State Index

FSZP – Francia Szocialista Párt

HDI – Emberi Fejlettségi Index [Human Development Index]

IBC – International branch campus

ICCS – Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság [International Commission of Control and Supervision]

ICCS – Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságot [International Commission of Control and Supervision]

IKP – Indokínai Kommunista Párt

IMP – az UNESCO Nemzetközi Migrációs Programja [International Migration Programme]

IOM – Nemzetközi Migrációs Szervezet [International Organization for Migration]

IP – Interpretatív fenomenológia [Interpretative Phenomenology]

IPA – Interpretatív fenomenológiai analízist [Interpretative phenomenological analysis]

KGST – Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa

KSH – Központi Statisztikai Hivatal

PND – Diaszpórák Parlamenti Hálózata [Parliamentary Network on Diasporas]

PPJNE – Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

SDT – Önmeghatározási elméletet [Self-determination Theory]

TOKTEN – Tudástranszfer külföldön élő állampolgárok révén [Transfer of Knowledge through Expatriate Nationals]

UNDP – Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja [United Nations Development Programme]

UNHCR – az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa [United Nations High Commissioner for Refugees]

V4 – Visegrádi Négyek

VDK – Vietnami Demokratikus Köztársaság

VIFI – Vietnami Fiatalok

VNP – Vietnami Nemzeti Párt

„Aki idegenben él, üres térben lépeget magasan a föld fölött, és nincs alatta védőháló, amit az embernek a saját hazája nyújt, ahol rokonai, kollégái, barátai vannak, s ahol játszva megérteti magát a nyelven, amit gyermekkorától ismer.” /Milan Kundera: A lét elviselhetetlen könnyűsége/

I. Bevezetés: a kutatás célja és módszere

Jelenleg a társadalmak egyik jelentős – térségünkben a legnagyobb – kohéziós erejét a nemzet jelenti. A nemzettudat magában foglalja az anyanyelvet, a szülőföldet, a családot, valamint a közös múltat, jelent és jövőt. Ma, az egy nemzethez tartozás adja a társadalmak identitásának gerincét. A nemzet bármilyen értelmű térbeli elhagyása (pl. önkéntes migráció, határváltozások, deportáció stb.) traumatizálja az egyént, hiszen ezzel elveszíti azt a közeget, amellyel addig sorsközösségben élt. Így mindig az egyik legfontosabb cél a védelmi közeg megtalálása, az idegenben lévő védelmi háló pedig a diaszpóra. A saját társadalmából kiszakadó egyének mind a régi, mind az új társadalomtól eltérő fejlődési utat fognak bejárni, ahol azonban a hagyományörzés felértékelődik. A társadalom a társadalomban jelenség pedig magában hordozza a többes nemzeti identitás – esetlegesen a kettős lojalitás – kialakulását. Ez a transznacionalitás az, ami fontossá teszi a diaszpórákat a nemzetközi kapcsolatok számára.

A nemzetközi (államközi) kapcsolatok elsődleges szereplői természetesen az államok. Így a nemzetközi kapcsolatok tudományával kapcsolatos vizsgálódások elsősorban az államok közötti kapcsolatokat, az államok viselkedését, esetleg még a nemzetközi szervezetekkel kapcsolatos állami viszonyrendszereket elemzik. Sőt, maga a nemzetközi kapcsolatok tudománya is az államok közötti viszonyrendszerben található anomáliák megértésére, feloldására jött létre. Az államok szerepe a nemzetközi kapcsolatokban elvitathatatlan, de nem szabad elfelejtenni a többi szereplőről sem, amelyek ugyan sohasem lehetnek főszereplői a vizsgált rendszernek, azonban a rendszeren belüli szerepvállalásuk alakíthatja az államok mozgásterét. A nem-állami szereplők megnövekedett szerepvállalási lehetőségeit elsősorban a globalizáció és az infokommunikációs forradalom tették lehetővé.

A **dolgozat célja** annak vizsgálata, hogy az egyén és kisebb-nagyobb csoportjai, hogyan jelennek meg a nemzetközi kapcsolatokban. A társadalmak nemzeti enklávéi, azaz a diaszpórák különleges helyet foglalnak el a nemzetközi kapcsolatok szereplői között, hiszen kialakulásukkal létrejön egy kiterjedt interperszonális kapcsolati háló, amelyen keresztül jelen vannak mind a befogadó, mind a küldő államban. E különleges helyzetre az elmúlt 10-15 évben kezdett egyre nagyobb figyelem irányulni a nemzetközi kapcsolatok kutatói részéről. Azonban itt még mindig csak a felszínt kapargatjuk, hiszen a diaszpórák speciális gazdasági, társadalmi, jogi, kulturális, sőt akár még pszichológiai pozícióinak felismerésével párhuzamosan, ma már akár különálló tudományról is lehetne beszélni a diaszpórákutatás területén. Azonban e dolgozat

nem a diaszpórákutatók autonómiájára kívánja helyezni a hangsúlyt, hanem sokkal inkább arra, hogy a diaszpóráknak milyen lehetőségeik vannak a nemzetközi kapcsolatok rendszerébe való belépésre.

A diaszpórák kapcsán számtalan ellentmondás tárul fel, azonban abban konszenzus látszik kialakulni, hogy a diaszpórák megszületéséhez szükség van valamilyen határokon átívelő mozgásra. Ebből következően, az egyes diaszpórákat lehet aszerint kategorizálni, hogy a migráció mely fajtájának következményeként alakultak ki. A migráció számtalan formája közül e dolgozat a nemzetközi hallgatói migrációval, a nemzetközi hallgatói migráció útján létrejött diaszpórákkal foglalkozik.

A dolgozat hat fő fejezetre tagolódik, amelyek közül mindegyik egy kutatói kérdés és/vagy előfeltevés köré épül. Az **első kutatói kérdés**: létezik-e a diaszpóra a nemzetközi kapcsolatok tudományának keretrendszerén belül? Mivel a nemzetközi kapcsolatok tudománya egy interdiszciplináris tudományterület, mindenképpen tudnunk kell, hogy lehetséges-e a diaszpórákat ilyen módon értelmezni. Ehhez tisztáztam magának az interdiszciplinaritásnak a kérdéskörét, bemutattam az egyes társadalomtudományok diaszpóraértelmezéseit, végül pedig létrehoztam egy önálló, a nemzetközi kapcsolatok tudományán belül (is) értelmezhető diaszpórafogalmat.

A **második kutatói kérdés**: milyen elemekkel lehet védeni a diaszpórákat (kisebbségi csoportokat) a befogadó társadalomban való feloldódással szemben? Mivel a diaszpórák kialakulásának központi eleme a migráció, majd az ezt követő kisebbségi lét, szükséges annak megválaszolása is, hogy létezik-e egy univerzális kisebbségben élési jog; értékei-e a világnak ezek a csoportok, vagy sem. További kapcsolódó kérdés: a diaszpórák szervezetségi szintje összefüggésben állhat-e a kivívott jogokkal? Ehhez megvizsgáltam a kisebbségben élés jogának, valamint a nemzeti kisebbségek mint európai értékek lehetőségeit. Továbbá ismertettem az analógiára felépített diaszpóraépítési modelletemet.

A **harmadik kutatói kérdés**: milyen elemektől függ egy diaszpóra jelenlétének mértéke és milyen eszközei lehetnek egy két állam közötti kapcsolatrendszerben? Amennyiben a diaszpórák szereplői a nemzetközi kapcsolatoknak, akkor saját eszköztárral, csatornákkal is rendelkeznek. Kérdés, hogy ezeknek az eszközöknek és csatornáknak a meglétét és használatát milyen tényezők befolyásolják. Ehhez vizsgálat alá vontam az anyaország szempontjából

legaktívabb diaszpórák eszköztárát: mivel is dolgoznak a nemzetközi térben. Továbbá, szupranacionális és nemzeti szinteken vizsgáltam az anyaországi diaszpórastratégiákat.

A **negyedik kutatói kérdés**: milyen jellemzői vannak egy olyan diaszpóranak, amely a nemzetközi hallgatói migráció útján jött létre? Vizsgálható-e a tudásdiaszpórák jelenléte a nemzetközi kapcsolatokban? A felsőoktatás nemzetköziesedésének minden formája fokmérője lehet két ország közötti viszony leírásának. Az oktatáshoz való jog fontossága az emberi jogok felvirágzásával (antikvitás, felvilágosodás) párhuzamosan kerül az emberiség látómezejébe. Azzal, hogy a 20. század végén megjelent a tudásalapú gazdaság, a „brain drain-brain gain” jelensége még inkább előtérbe került. Kérdés, hogy a migrációt is egyértelműen magába foglaló jelenség a nemzetközi kapcsolatok meglétének következménye, vagy inkább a nemzetközi kapcsolatok egyik mozgatórugója. Azzal, hogy évről évre egyre több olyan diák van, aki nem az anyaországában folytatja felsőoktatási tanulmányait szoros összefüggés keletkezik a művelődéshez való jog, a tudomány szabadsága, valamint a mozgás szabadsága között. Ebből következően ezen hármassal közti korrelációkat is mindenképpen vizsgálni kell.

Az **ötödik kutatói kérdés**: lehet-e mérni az anyaország-oktatási célország-diaszpóra hármassal a nemzetközi dinamikus folyamatokat? A diaszpórák egyéni szinten való vizsgálata adhat olyan eredményt, amely hozzásegítheti a felsőoktatási intézményeket a hatékonyabb toborzáshoz? A Nemzetközi Hallgatói Migrációs Indexet (NHMI) azzal a céllal állítottam fel, hogy legyen olyan eszköze a kutatóknak, amely számszerűsítve képes megmutatni azt, hogy milyen minőségű és intenzitású kapcsolatban áll egymással a nemzetközi hallgatói migráció útján kialakult diaszpóra befogadó és küldő állama, továbbá, hogy ebben a keretrendszerben milyen szerepe lehet egy nemzetközi hallgatónak: mekkora lehetőség rejlik az adott diák számára, hogy a két ország közötti befolyásoló tényezővé válhasson, individuális és csoportos szinteken is. A **NHMI módszertana** – Earl Babbie munkásságára támaszkodva – a hét komponenshez (indikátorhoz) tesztek rendelése, azok összefüggéseinek vizsgálata. A szocializációs határ meghatározásához a CAGE Distance Framework vizsgálati rendszerét használtam fel. A küldő ország felsőoktatási hallgatói mobilitáshoz fűződő attitűdjét az adott ország politikai berendezkedésének (a Demokrácia Index felhasználása), illetve a nemzetközi hallgatói migráció támogatási rendszerének (a Fragile State Index egyes politikai és gazdasági indikátorainak felhasználása) kettősének összevetésével vizsgáltam. Az oktatási célország kapcsán az első elem a befogadó társadalom vizsgálata. Az adott nemzetközi hallgató társadalmi

beilleszkedésében, kultúra-elsajátításában, továbbá diaszpórikus kötelékek kialakításában rendkívül fontos szerepet játszik az, hogy milyen közösségbe kerül. Így szükséges a befogadó társadalom idegenekhez fűződő attitűdjének vizsgálata (xenofóbia vizsgálatok). Az oktatási célszám felsőoktatási hallgatói mobilitáshoz fűződő attitűdjét a küldő ország azonos indikátorának vizsgálati módszertanával elemeztem. A nemzetközi hallgatók egyéni szándékának és motivációjának felderítéséhez a mélyinterjú technikát alkalmaztam, illetve levéltári adatolást. A nemzetközi hallgató által eltöltött idő az, amikor a diplomát adó képzések és a rövid távú mobilitási programokat kell górcső alá venni, ezek milyen összefüggésben állnak mind a letelepedés kérdéskörével, mind a vizsgált országok céljaival. Az oktatás nyelve kapcsán a nyelv és a kultúra közötti összefüggéseket tekintetem át.

A **hatodik kutatói kérdés:** milyen dinamika áll fenn jelenleg Magyarország és Vietnam között a magyarországi vietnami diaszpóra perspektívájából? A dolgozat több diaszpórikus szemléltetést is tartalmaz, de kifejezetten egy átfogó példát alkalmaz a NHMI teszteléséhez: a vietnami tudásdiaszpórárt Magyarországon. Az 1960-as évek és az 1980-as évek vége közötti időszakban Magyarország és Vietnam között virágzó nemzetközi hallgatói migrációs tendencia bontakozott ki. Ebből következően a mai napig él egy alacsony létszámú, de magasan kvalifikált vietnami diaszpóra Magyarországon. A három-hatezer fős magyarországi vietnami diaszpóra elemzése kiváló lehetőséget nyújt az egyéni kutatás során felállított Index tesztelésére.

A **kutatás korlátja** az Index tesztelésénél válik kézzelfoghatóvá. Elméletileg a Magyarországon élő vietnamiak elemzése kiváló lehetőséget nyújt az NHMI tesztelésére, a gyakorlatban azonban számos fallal találja szemben magát a kutató, mivel egy rendkívül nehezen megközelíthető társadalmi csoportról van szó. Egy kívülálló számára, aki ráadásul politikai kérdéseket tesz fel, a bizalmuk elnyerése lehetetlen. Ezért szerepel a szubjektum mérésekor csupán négy interjú, mert az ötéves kutatás során négy magyarországi vietnami diaszpórataghoz tudtam e célból eljutni.

A **kutatás módszertana** a többes célrendszer miatt, többes eszközrendszerrel is dolgozott. A dolgozat egészen végighúzódik a széleskörű szakirodalomfeldolgozás, a statisztikai adatok feldolgozása, különböző már létező indexek analizálása, ezek komparatív, történeti elemzése, valamint a tipológiák, modellek alkotása. A saját indexem tesztelése során megjelenik az empiria is, négy félig strukturált mélyinterjú formájában.

A kutatás eredményeinek előrevetítéséről szólva, a Magyarország és Vietnam közötti szocializációs határ mértéke, illetve a szocialista idők nemzetközi hallgatóinak tulajdonságai alapján arra lehetne következtetni, hogy a magyarországi vietnami tudásdiaszpóra szemmel látható résztvevői a magyar-vietnami államközi kapcsolatoknak. Azonban a magyar közbeszédben nincs túl sok szó a magyar-vietnami barátságról, a vietnamiak magas szintű szerepvállalásáról. Ez már előre jelezheti számunkra azt, hogy nem túl sok – nyilvános – megjelenésre lehet számítani a magyarországi vietnamiak részéről. A dolgozat eredményeinek fényében két okot kell kiemelni a mérsékelt láthatóságnál: a kínaiak jelenlétét, valamint a hírszerzés lehetőségét.

Mivel a vietnamiak szoros szimbiózisban élnek a kínai bevándorlókkal, általában a kínai nagykereskedők viszonteladói, így „el tudnak bújni” a magyarok rendkívül sztereotíp szemében a „nagyobb ázsiai” népcsoport mögött. Mindemellett rendkívül fontos szerepet játszik a társadalmi beilleszkedés is, ami Magyarországon kifejezetten nehéz dolog, amit a vietnamiak nem is igazán kívánnak. A vietnami *csendes szeparáció* egy további ok arra, hogy miért nem láthatjuk őket szabad szemmel a bilaterális nemzetközi kapcsolatban. Ez a fajta attitűd azonban kifejezetten előnyös a hírszerzési munkához is, de erre kifejezett bizonyíték nincs.

A **dolgozat szerkezete** követi az NHMI logikáját. A dolgozat főbb fejezeteiben törekszem megadni a tudományterületi elhatárolást, ezen belül is a diaszpóra interdiszciplináris értelmezését. Ezt követően, ahogy az Indexben is megjelenik a befogadó ország-anyaország-tudásdiaszpóra hármasa, úgy jelennek meg ezek a szereplők az Indexet megelőző fejezetekben, mintegy elméleti bevezetőt nyújtva a dolgozatban feltártak gyakorlati alkalmazhatóságához. A dolgozat érdemi része az Index ismertetésével és tesztelésével zárul.

*„Kutatni valamit annyit tesz, mint látni, amit mindenki lát, és közben arra gondolni, amire senki.” /Szent-Györgyi Albert/
„A kutatás nem más, mint formális kíváncsiság. Meghatározott célt követve nyughatatlanul keresi a választ.” /Zora Neale Hurston/*

II. A diaszpóra fogalma és kutathatósága

Létezik-e a diaszpóra a nemzetközi kapcsolatok tudományának keretrendszerén belül?

A diaszpórák államközi kapcsolatokban betöltött szerepe különleges figyelmet érdemel. Ennek vizsgálatához, mindenekeelőtt, a diaszpóra fogalmát kell tisztázni, ami nem egy egyszerű vállalkozás: a társadalomtudományok mindegyike használja a kifejezést, azonban a fogalom pontos meghatározására maximum csak kísérletek történtek, ha történtek egyáltalán.

A diaszpóra fogalmát már az i.e. 300-as évek óta használjuk, amikor is a kifejezés megjelent a Biblia első fordításban. A fogalom pontos meghatározására számos kísérlet történt amióta tudományos érdeklődés övezi a kérdéskört. Azonban a kutatók rendkívül nehéz helyzetben vannak, mivel a diaszpórával nem csupán egy tudományterület foglalkozik, hanem a társadalomtudományok gyakorlatilag összes területe használja a kifejezést. Az egyes tudományterületek más és más diaszpóra-definícióval dolgoznak, amelyek ugyan rendkívül hasonlítanak egymásra, mégis – az értelmezési különbségekből következően – a meghatározások egy-egy pontja eltér egymástól, azaz nem létezik egy egységes, összefoglaló meghatározás, ami egyértelműen megnehezíti a diaszpórákkal kapcsolatos kutatásokat.

A különböző országok értelmezésbeli különbségei is fontos szerepet játszanak a diaszpóra-definíciójának kialakításában. Az egyes országok eltérő nemzetfelfogásaiból, történelmi fejlődéséből következően a diaszpóra jelenségéhez kapcsolódó viszonyuk is különbözik egymástól. Egy olyan államban, ahol a nemzet egy része történelmi okok miatt él távol az anyaországtól, a diaszpórának sokkal nagyobb jelentősége van, mint egy olyan államban, ahol az anyaországból való kivándorlás nem történelmi kényszer nyomán alakult ki.

A cél egy átfogó, interdiszciplináris diaszpóra-fogalom megalkotása, melynek keretében a következő, az egyes társadalomtudományi területekhez kapcsolódó kérdésekre kell megtalálni a választ. Hogyan és miért alakult ki az első csoport, amit diaszpórának neveztek? Miért kezdett el a szociológia foglalkozni a kérdéskörrel és milyen következtetésekre jutott? Mennyiben tér

el ettől a kulturális antropológia álláspontja? Mely jogi dokumentumok, milyen szabályozással foglalkoznak a diaszpórával? Hogyan befolyásolhatja a diaszpóra az egyes államok kül- és belpolitikáját? Milyen gazdasági funkciója lehet egy diaszpórának? Képes-e a diaszpóra befolyásolni az államok közötti kapcsolatokat?

1. Az interdiszciplinaritás

Mielőtt azonban rátérnénk az egyes tudományterületek diaszpóraértelmezésének részletes ismertetésébe, szót kell ejteni az interdiszciplinaritás jelentéséről és jelentőségéről is. Az interdiszciplinaritás megjelenésével egy új fogalmi kérdéskör került be a tudományos világba, amelyről a mai napig folynak a viták, hogy ez az „ördög eszköze” a tudomány aláásására, avagy korunk legnagyobb „vívmánya”, amely képes a tudomány egy új értelmezését adni.¹ Az interdiszciplinaritásra irányuló meghatározások mind a diszciplinaritás felől próbálták leírni az új tudományos jelenségét. E klasszikus meghatározás szerint az interdiszciplinaritás nem más, mint két vagy több diszciplína között kialakuló valamiféle interakció, ahol a diszciplínaris határok átjárhatók.² Azonban egyáltalán nem lehet véletlennek nevezni azt, hogy a diszciplína a definíciós kiindulási pont.

A diszciplinaritás egy történelmi kategória, azaz a világ megismerésének folyamata során kialakult rendet követte a tudományterületek normatív tagolódása. Egy diszciplínához való tartozás elengedhetetlen feltétele az, hogy a kutató úgy kapcsolódjon egy adott kutatási tárgyhoz, hogy szigorúan alkalmazza azon tudományterület módszertanát, illetve fogalomkészletét. A rendszer stabilitását pont az biztosította, hogy a tudományterületek egymástól függetlenek, önállóak, homogének voltak, nem létezett közöttük átjárás. Azonban a 20. század tudományos, technológiai változásai kikezdték az autonóm, egymással nem érintkező tudományterületekből álló szisztémát. Az új évszázad új kutatási irányokat is hozott, amelyek új megfigyelési eszközökkel, új módszertanokkal bővítették az addigi ismeretrendszert. A kitágult megismerési horizontok következtében a hagyományos diszciplínák egyre kevésbé

---

¹ Veress Károly, „Az interdiszciplinaritás problémája,” *Erdélyi Múzeum-Egyesület* 77, no. 1 (2015).

² Joe Moran, *Interdisciplinarity. The New Critical Idiom* (London: Routledge, 2001): 19.; Reinhold Hedtke, „The social interplay of disciplinarity and interdisciplinarity - Some introductory remarks,” *Journal of Social Science Education* 5 (2006): 1.

fértek bele történelmileg lehatárolt kereteikbe. Szükségessé vált a határátlépés. Ez a módszertani paradigmaváltás volt az, ami létjogosultságot adott az interdiszciplínáknak.³

Röviden, az interdiszciplinaritás folyamata a tudományterületi határokat átlépve integrálta, szintetizálta azokat, annak érdekében, hogy a szélesedő perspektíva nyomán kialakuló kutatási irányok is feltárhatók legyenek a gyakorlatban. Három megvalósulási módját ismerjük ma az interdiszciplinaritásnak: (1) az alárendelődi-kiszolgálási módot, (2) az integratív-szintetikus módot, illetve (3) az agonisztikus-antagonisztikus módot. Az első mód esetében az egymással kapcsolatba lépő tudományterületek egyike alárendeltje, kiszolgálója lesz a másiknak. A második mód esetében a két vagy több egymással viszonyt kialakító diszciplína integrációja, szintézise valósul meg. A harmadik megvalósulási mód esetében pedig az interdiszciplína a hagyományos diszciplínák ellenzékeként lép fel, kritizálja azok történelmi határait.⁴

Az interdiszciplinaritás értelmezése során mindenképpen ki kell térni a posztmodern megközelítésre. Ez a szemléletmód azt hangsúlyozza, hogy az interdiszciplinaritás nem jelenti a tudományterületek felszámolását, hanem inkább „csupán” egy új helyzetről van szó, amely új kutatási, megismerési irányokkal szembesíti az eddigi diszciplínákat. Ebből a szempontból két interdiszciplinaritást különböztethetünk meg: (1) az integráló célzatú, illetve (2) az integratív célzatú interdiszciplinaritást. Előbbi célja belülről tágítani az adott diszciplína határait, összetettségét. Utóbbi pedig a tudományterületek összehangolására helyezi a hangsúlyt, azaz az adott diszciplína határainak átlépését szorgalmazza.⁵

Az interdiszciplinaritás lehetősége új logikát hozott a tudomány megszervezésébe, illetve művelésébe. Két fontos elemet kell itt kiemelni: (1) az innováció, illetve (2) a felelősség új logikáit. Az innováció az egyik olyan terület, ahol a kutatók veszélyesnek ítélik meg az interdiszciplinaritást, mivel a tudományterületek közötti határok elmosódása esetlegesen csökkentheti az egyetemi autonómiát, a kutatási szabadságot, ami így végső soron hátráltatja

---

³ Julie Klein, *Interdisciplinarity* (Detroit: Wayne State University Press, 1990): 3.; Hedtke, „The social interplay of disciplinarity and interdisciplinarity,” 2.

⁴ Andrew Barry, Georgina Born és Gisa Weszkalnys, „Logics of interdisciplinarity,” *Economy and Society* 37, no. 1 (2008): 21.

⁵ Julie Thompson Klein, „A Platform for a Shared Discourse of Interdisciplinary Education,” *Journal of Social Science Education* 5, no. 4 (2006).; Moti Nissani, „Fruits, salads and smoothies: A working definition of interdisciplinarity,” *Journal of Educational Thought* 29, no. 2 (1995): 122.; Sandra Mathison és Melissa Freeman, „The Logic of Interdisciplinary Studies” (Annual Meeting of the American Educational Research Association, 1997).

magát az innovációt is. Azonban figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a hagyományos diszciplínák sem minden esetben teljesen függetlenek és feltalálók, továbbá az interdiszciplinaritásnak önmagában nem célja a klasszikus tudományterületek önállóságának felszámolása, sokkal inkább az elméletből a gyakorlatba átvezető jelenségről van szó. Az interdiszciplinaritás felelőssége a most említett gyakorlati szemlélettel van szoros összefüggésben. A posztmodern felfogás szerint az interdiszciplinaritás képes integrálni a tudomány, a társadalom, és a gazdaság síkjait, amelynek köszönhetően utat tud törni a tudományos kutatás, illetve az üzleti újítások között. Ennél fogva az interdiszciplinaritásnak fontos szerepe van a tudomány, a technológia, valamint a társadalom közötti viszonyrendszer újraértelmezésében.⁶

Összefoglalva, az interdiszciplinaritás egy új világmegismerési aspektust hozott a tudományba, amely elősegíti a komplex kérdéskörök értelemzését, elemzését, hiszen több tudományterület integrációját, szintézisét valósítja meg, illetve olyan új kutatási irányokra mutat rá, amelyekkel a hagyományos diszciplínák már nem tudnak mit kezdeni. A 20. század tudományos paradigmaváltása során kiemelkedett egy olyan interdiszciplína, amiről mindenki azt gondolja, hogy tudja, „micsoda”, de amikor a megfogalmazásra kerül a sor, akkor inkább már csak homályos válaszok vannak. Ez nem más, mint a nemzetközi kapcsolatok tudománya.

Már itt felmerül, hogy érdemes-e a diaszpórákat interdiszciplinárisan kezelni, esetlegesen önmaga is egy interdiszciplína, a nemzetközi kapcsolatok tudománya keretein belül, vagy van-e már létjogosultsága önálló diszciplínaként a diaszpórákutatásnak. Erre később, a diaszpóraértelmezések bemutatását követő szakaszban visszatérek.

---

⁶ Armin Krishnan, „What are Academic Disciplines? Some observations on the Disciplinarity vs. Interdisciplinarity debate.” *ESRC National Centre for Research Methods NCRM Working Paper Series* (2009): 5.

2. Az egyes társadalomtudományok diaszpóraértelmezése

A diaszpóra értelmezése kapcsán az első és megkerülhetetlen diszciplínák a **történelem-, illetve vallástudományok**. Ezen tudományterületek segítségével találhatjuk meg a fogalom keletkezését, illetve eredeti jelentését, amiket alapul véve juthatunk el a mai értelmezéséhez.

A diaszpóra görög eredetű szó (Διασπορά), ami a *dia-* „át, szét”, illetve a *szepiró* „vet, hint” szavakból tevődik össze. Jelentése: szétszórás, szórvány.⁷ A diaszpóra eredetileg a Palesztinán kívül élő zsidó csoportokat jelölte.⁸

A diaszpóra kifejezés a Héber Biblia görög nyelvű fordításában (Szeptuaginta⁹) fordult elő először a héber פיזור, szóródást jelentő szó eufemisztikus megfelelőjeként¹⁰. A kutatók azt feltételezik, hogy a görög zsidók azért enyhítettek a héber kifejezésen, mert az asszír és babilóniai elhurcolást (i.e. 721, 597, 587), illetve fogságot kevésbé érezték súlyosnak. Ezáltal a diaszpóra a zsidóság azon részének kifejezőeszközévé vált, akik valahol a világon „csupán” kisebbségben éltek a pogányok között.¹¹

A zsidók diaszpórában való létezése a salamoni birodalom bukásával, azaz Palesztina két részre, Izraelre és Júdeára való szakadásával kezdődött i.e. 931-ben. A zsidók szétszóródásának több oka is volt: kereskedés, deportációk, idegen zsoldban való katonáskodás, hadifogság, illetve rabszolgaság. Egyes zsidó kereskedők már az első elhurcolás előtt kivándoroltak Palesztinából. A források arról számolnak be, hogy már az i.e. 7. században élt izraelita csoport, diaszpóra Egyiptom középső területein.¹²

A zsidóság legjelentősebb diaszpóra-képző eseménye Izrael és Júdea asszír és babilóniai megszállása volt. Miután i.e. 722-ben II. Sarrukín asszír király meghódította Szamáriát, Izrael királysága megszűnt létezni. Az Izrael területén élő zsidókat az asszírok deportálták, de az Izraelben élők egy részének sikerült áttelepülnie Júdea területére. Júdeát azonban i.e. 598-ban megszállták a babiloniak miután Jójákim júdeai király ki kívánt lépni a vazallusállami szerepből. Az első deportáció „csupán” azokat érintette, akikről a babiloniak úgy vélték, hogy képesek lehetnek egy újabb lázadás megszervezésére. Azonban nem sikerült minden veszélyes elemet

---

⁷ Tótfalusi István, *Idegenszó-tár. Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára* (Budapest: Tinta Kiadó, Budapest, 2008): 321.

⁸ Bartha Tibor, *Keresztyén bibliai lexikon* (Budapest: Kálvin Kiadó, 1993).

⁹ Maga a Szeptuaginta is diaszpórában keletkezett. Herbert Haag, *Bibliai lexikon* (Budapest: Szent István Társulat, 1989).

¹⁰ Lásd: Zsolt 147,2; Nehem. 1,9; MTörv 30,3.

¹¹ Haag, *Bibliai lexikon*.

¹² Bartha, *Keresztyén bibliai lexikon*.

kiiktatni. I.e. 589-ben Cidkijjá júdeai király (a babiloniak zsidó vezetőkkel uralkodtak Júdeán) elszakadt Babilóniától. Az ismételt hódítást követően a babiloniak a zsidók többségét elhurcolták, csak a szegényebb néprétegek maradhattak az országban. A zsidó visszavándorlás a Kürösz ediktumot (i.e. 538) követően kezdődött el, amely dokumentum engedélyezte a jeruzsálemi templom felépítését, amit i.e. 598-ban a babiloniak romboltak le.¹³ Ezt a fogságban lévő szétszóródást fordították le i.e. 300 körül az Egyiptomban élő zsidók diaszpórára.

Miután Titusz római hadvezér i.sz. 70-ben elfoglalta és lerombolta Jeruzsálemet, Júdea is megszűnt létezni, mint a zsidóság otthona¹⁴. Ettől a ponttól kezdődően a zsidóság diaszpórában élt, közös gyökereikre, hagyományaikra, nyelvükre támaszkodva éltek túl az anyaország nélküli évszázadokat.

Összegezve, a diaszpóra eredeti értelme, hangsúlya a szóródáson van. A fogalom egy szétszóródott népcsoportosulást jelentett – és jelent ma is –, elsőként a zsidóságot. A zsidóság szétszóródásával kapcsolatban egy rendkívül fontos dolgot kell kiemelni, ami a mai fogalom-meghatározásban kulcsszerepet játszik: az anyaország kérdésköre. A zsidóság első diaszpórái még úgy alakultak ki, hogy az anyaország (Palesztina, Izrael, Júdea) létezett. Azonban, ami talán ennél is fontosabb, a zsidóság éppen a diaszpóra-létnek köszönhetően volt képes akkor is fennmaradni, amikor az anyaország megszűnt létezni. A diaszpóra-létnek köszönhetően voltak képesek megőrizni vallásukat, nyelvüket, kultúrájukat hosszú évszázadokon keresztül.

A következő társadalomtudományi területek, amelyeket a diaszpórakutatás és magának a diaszpóra kifejezésnek elemzése során vizsgálnunk kell, az a **szociológia, illetve a kulturális antropológia**. Mindkét tudományterület sajátjának mondja a diaszpórák kutatását, azonban fogalomrendszerük hiányos az egymásra, illetve a további tudományterületekre való reflektálás hiányából adódóan.

A szociológia az 1960-as évektől kezdődően foglalkozik komolyan a diaszpóra jelenségével,¹⁵ de csak az 1980-as évek végétől jelentek meg komoly kutatási eredmények a témában. Továbbá, ez az a tudományterület, ahol a legtöbb definíciós kísérlet történt a jelenség leírására.

---

¹³ Erről lásd bővebben: Bartha, *Keresztyén bibliai lexikon.*; Haag, *Bibliai lexikon.*; J. Maxwell Miller és John H. Hayes, *A History of Ancient Israel and Judah* (Louisville: The Westminster John Knox Press, 1986).

¹⁴ Bartha, *Keresztyén bibliai lexikon.*

¹⁵ Herner-Kovács Eszter, „Elméleti keretek a diaszpóra-politikák vizsgálatához,” *Kisebbségkutatás* 24, no. 2 (2015).

Mindenekelőtt tisztázni kell azt, hogy miért „csak” az 1960-as években indult el a tudományos érdeklődés a diaszpórák iránt. Ez az az időszak, amikor a diaszpóra jelentéstartalma kitágult: a kifejezést már nem csak a zsidóságra, illetve vallási csoportokra használták. A fogalomváltozási áramlat az USA-ban indult el. *Khachig Tölölyan*, amerikai diaszpórakutató négy eseményhez köti a diaszpóra jelentéstartalmának bővülését az USA-ban. Az első a Fekete Hatalom elnevezésű afroamerikai polgárjogi mozgalom tevékenységéhez kötődik (1960-as évek). A második esemény az USA-ban élő zsidóság anyaországi támogatáspolitikájához köthető, ami a hatnapos háború (1967) idején kezdődött el, és amelynek hatására az USA-ban élő etnikai közösségek is a kölcsönös segítségnyújtást kezdték el szorgalmazni a világban szétszórta etnikai rokonközösségekkel. (Ezt a folyamatot nevezi Tölölyan az etnicitás re-diaszpORIZÁLÁSÁNAK.) A harmadik esemény az USA új bevándorlási törvényének 1965-ös elfogadása, ami a multikulturalizmus széleskörű elfogadását jelezte az amerikai társadalomban. A negyedik esemény pedig magának a tudományos érdeklődésnek az átalakulása volt. Az 1960-as években egyre több kutatást végeztek az etnikai különbségek, az identitás és a kulturális sokszínűség témaköreiben.¹⁶

Az 1960-as években történt változások adnak választ arra, hogy a szociológia milyen szempontok alapján vizsgálja ma a diaszpórákat. A szociológiai meghatározások főként a migráció momentumára, az identitásra, illetve a különbözőségekre helyezik a hangsúlyt.

Walker Connor 1986-ban fogalmazott úgy, hogy „*a diaszpóra egy népnek az óhazán kívül élő része*”.¹⁷ Ennek nyomán alakította ki William Safran az első komplex diaszpóraértelmezést, amely tételesen felsorolja a diaszpóra tulajdonságait. Hat specifikumot különített el egymástól. „[...] *a diaszpóra fogalmát olyan hazájukon kívül élő kisebbségi közösségekre alkalmazzuk, amelyek tagjai osztoznak a következő karakterekben: 1) ők maguk vagy ősök szétzóródtak egy specifikus eredeti »centrumból« legalább két »periférikus« vagy külföldi régióba; 2) kollektíve megőrizték óhazájuk földrajzi elhelyezkedésének, történelmének és elért eredményeinek emlékét, vízióját vagy mítoszát; 3) úgy hiszik, hogy az őket befogadó társadalomban nem találhatnak – és talán nem is találhatnak – teljes elfogadásra, melynek következtében idegennek és elszigeteltnek érzik magukat; 4) óhazájukra úgy tekintenek, mint igaz és ideális hazájukra, ahová nekik vagy leszármazottaiknak esetlegesen vissza lehet (vagy*

---

¹⁶ Khachig Tölölyan, „Diaspora Studies: Past, Present and Promise.” *IMI Working Paper Series* 1, no. 1 (2012).

¹⁷ Walker Connor, „The impact of homelands upon diasporas,” in *Modern Diasporas in International Politics*, szerk. Gabriel Sheffer (London: Croom Helm, 1986): 16.

kell) térniük, ha azt a körülmények engedik; 5) kollektív elkötelezettséget érznek óhazájuk fennmaradásáért vagy helyreállításáért, biztonságáért és jólétéért; és 6) valamilyen formában, közvetlen vagy közvetve folyamatosan kapcsolatban állnak ezzel az óhazával, mely kapcsolat jelentősen meghatározza etniközösségi tudatukat és szolidaritásukat.”¹⁸ Safran definíciójában a szétszóródás, a diaszpóralét markánsan összekapcsolódik a migrációval, a kisebbségi léttel, a különbözőséggel és az ebből adódó társadalmi feszültségekkel, illetve az óhaza mitizálásával. Azonban a legalább két helyre való szóródást nem szükségszerű feltételként szabni, hiszen „társdiaszpóra” nélkül, önállóan, „csupán” az anyaországhoz kötődve is létezhet diaszpóra. Továbbá azért is felesleges ezt hangsúlyozni, mert nincs olyan állam a Földön, melynek polgárai csupán egy célországban telepedtek le és alakítottak ki diaszpórikus közösséget.

Robin Cohen 1997-ben három további kritériummal egészítette ki Safran meghatározását: 1) mind a kényszer-, mind az önkéntes migrációból adódó csoportokat diaszpóráként kell kezelni; 2) a diaszpórák szorosan kötődnek a múlthoz; 3) a közös óhazával rendelkező, de különböző országokba szétszóródott csoportok közös identitással rendelkeznek, sorsközösséget érznek egymással.¹⁹ Cohen meghatározásából a múlthoz való szoros kötődést mindenképpen ki kell emelni. Egy diaszpóra esetében ez jelentheti az óhazához való kötődést, a mítoszok, hagyományok őrzését, ami ezzel párhuzamosan a kultúra konzerválását is jelenti. További fontos kiegészítése Safran definíciójának a társdiaszpórák létezésének megfogalmazása, azaz a sorsközösség vállalása az ugyanazon óhazából érkező, de más államban letelepedőkkel.

Sík Endre az ezredfordulón öt pontban foglalta össze azt, hogy a szociológia a közelmúltban milyen jelentést tartalommal használja a diaszpóra fogalmát: „[a] 1) migránsnépesség, amely 2) etnikailag eltér a befogadó ország lakosságától, amelynek 3) olyan kisebbségét alkotja, amelyet 4) a kibocsátó ország iránti erős érzelmi vonzalom vagy/és aktív kapcsolat jellemez, 5) ahová elvileg állandóan visszamenni készül, de ahová gyakorlatilag sohasem jut vissza.”²⁰

---

¹⁸ William Safran, „Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return,” *Diaspora. A Journal of Transnational Studies* 1, no. 1 (1991).

¹⁹ Robin Cohen, *Global Diasporas: An Introduction* (London: Routledge, 2001).

²⁰ Sík Endre, „Kezdetleges gondolatok a diaszpóra fogalmáról és hevenyészett megfigyelések a diaszpórakonceptió magyar nézőpontból való alkalmazhatóságáról,” in *Diskurzusok a vándorlásról*, szerk. Sík, Endre és Tóth, Judit (Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 2000): 158.

Gaszó Dániel 2015-ben a következőképpen fogalmazta meg a diaszpóra lényegét: „[a] diaszpóra kategória olyan 1) földrajzilag széttagolt migrációs eredetű makro-közösségek megnevezésére szolgál, melyek 2) az őket körülvevő társadalomba integrálódtak, de nem teljesen asszimilálódtak, és 3) szimbolikus vagy objektív kapcsolatban állnak más területeken élő, de azonos származásúnak vélt rokon közösségekkel, valós vagy elképzelt óhazájukkal vagy anyaországukkal.”²¹ Gaszó meghatározásának egyik legfontosabb eleme az óhaza és az anyaország elhatárolása, ami megkönnyíti nem csupán a diaszpóra elemzést, de egyes migrációval összefüggő terminus technikusok (pl. első-második generációs bevándorló) értelmezését is. Ennek értelmében óhaza, azaz otthon, ami egy (már) nem létező állam, az anyaország pedig egy az államiság attribútumaival rendelkező ország.

Nagy Terézia, magyar kulturális antropológus, szociológus a következő definíciót adta a diaszpórákra: „[a] diaszpórák a társadalom szövetében elhelyezkedő, de az önazonosság-tudatukat más forrásból merítő, legitimitását mitizált történelmi eseményekből (és helyszínekből, kultúrákból) megalapozó társadalmi csoportok, amelyek a beilleszkedés és szegregálódás határmezsgyéjén állnak.”²² Továbbá Nagy Terézia tette fel azt a kérdést, hogy az antropológiának devianciaként, szubkultúraként vagy a befogadó társadalomba importált kultúraként kellene-e értelmeznie a diaszpórákat.²³

A deviancia nem más, mint az egyén eltérő magatartásformája attól, amit a társadalom normálisként jelölt meg.²⁴ Azaz egy diaszpórákat akkor lehet devianciaként megjelölni, ha a diaszpóra eltérő magatartásformát képvisel a befogadó társadalom által megállapított norma- és értékrendszerhez képest, és így a befogadó társadalom nem tudja vagy nem akarja a diaszpórákat normálisként elfogadni. Ebben az esetben társadalmi kirekesztésről beszélhetünk, ami hozzájárul a szegregáció, szeparáció jelenségeihez, amelyek olyan extrém esetekhez vezethetnek, mint például a szakadár mozgalmak vagy radiális csoportok létrejötte.

A szubkultúra-megközelítés valamelyest lazított a deviancia-megközelítésen. Felismerték ugyanis, hogy azon norma- és értékrendszer, amelyet egy szubkultúra tagjai

---

²¹ Gaszó Dániel, „Egy definíció a diaszpórákatatás margójára,” *Kisebbségkutatás* 24, no. 2 (2015): 16.

²² Nagy Terézia, „Kultúra, diaszpóra, menekültek,” *Belvedere Meridionale* 24, no. 1 (2012): 98.

²³ Nagy, „Kultúra, diaszpóra, menekültek”.

²⁴ Andorka Rudolf, *Bevezetés a szociológiába* (Budapest, Osiris Kiadó, 2006).

követnek, ugyan eltérhet teljesen vagy részben a többségi társadalométól, azonban a követett norma- és értékrendszer ugyanúgy normatív kontrollt jelent a szubkultúra tagjai számára.²⁵

Az antropológiai közelítést összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a kulturális antropológia főként a kulturális alapú másság, különbözőség oldaláról közelíti meg a diaszpóra kérdéskörét. A szociológiától való legnagyobb eltérés talán pont abban mutatkozik meg, hogy az antropológia már „csak” a befogadó országban való létezését vizsgálja a diaszpóráknak, arra nem terjed ki a kutakodás, hogy milyen a diaszpóra viszonya az anyaországgal/óhazával vagy akár a társdiaszpórákkal.

A szociológia az a tudományterület, amely a legtöbbet foglalkozott a diaszpóra kérdéskörével. Kitűnően látszik ez a meghatározott jellemvonások sokaságából. A diaszpóra „szóródott” jellegét a migrációval pontosították, amelyből egyenesen következik a kisebbségben való élés ténye. Itt is megjelenik az anyaország, óhaza kérdésköre, azaz egy diaszpórává fejlődéshez elengedhetetlen a közös gyökerek, mítoszok megléte. Azonban új elemeket is felfedezhetünk, így például a kirekesztés, az integráció hiányának jelenségét, az óhaza idealizálását, az ebből következő visszatérési vágyat, illetve hűséget és szolidaritást egymás között. További rendkívül fontos elem az összeszerveződés. Egy diaszpóra csak abban az esetben lehet diaszpóra, ha az egyénekből álló csoport képes közösséggé szerveződni a közös haza tudatának alapján.

A diaszpóra jogi fogalmát fentről lefelé, azaz a nemzetközitől a nemzeti szabályozások irányába érdemes vizsgálni. A **jogi megközelítés** vizsgálata azonban közel sem olyan „egyszerű”, mint volt a korábban tárgyalt tudományterületek eseteiben. A jogtudomány sok esetben használja a diaszpóra kifejezést, azonban a fogalom meghatározásával kevés esetben találkozhatunk.

Az első és megkerülhetetlen nemzetközi szervezet, amelynek munkásságát meg kell vizsgálni a diaszpórák kapcsán, az az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), azonban itt nem találkozhatunk olyan jogi kötéserővel bíró dokumentummal, amely kifejezetten a diaszpórákról szólna vagy definiálná a jelenséget. Azonban – főként – a szociológia által feltárt diaszpóra-attribútumoknak köszönhetően tudhatjuk, hogy ha nincs is jogi dokumentum kifejezetten a témában, akkor a kisebbségi vagy migrációs témájú dokumentumokat kell górcső alá venni.

---

²⁵ Albert K. Cohen, „A szubkultúrák általános elmélete,” in *Iffjúságszociológia*, szerk. Huszár, Tibor és Sükösd Mihály (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969).

Az ENSZ kisebbségi jogi dokumentumai, mint például a faji megkülönböztetés minden formájának megszüntetéséről szóló 1965-ös nemzetközi egyezmény, az 1966-os Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE), vagy a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló 1992-es nyilatkozat nem tartalmaznak diaszpóra-fogalmat, sőt egyáltalán említést sem tesznek a diaszpórákról. Ennek az egyik lehetséges magyarázata az, hogy magának a nemzeti és etnikai kisebbségeknek sincs egy univerzálisan elfogadott meghatározása,²⁶ így amíg ennek a problémának a megoldatlansága fennáll, addig a diaszpórák kérdéskörének tárgyalása másodlagos.

Az ENSZ Nemzetközi Migrációs Szervezete (IOM – International Organization for Migration) 2011-ben készített migrációs szójegyzékében²⁷ a következő módon fogalmazta meg a diaszpóra jelenségét: „[a] diaszpórákat tágabb értelemben olyan egyénekként és tagokként vagy hálózatokként, szövetségekként és közösségekként definiálhatjuk, akik elhagyták származási országukat, de továbbra is kapcsolatot tartanak fent hazájukkal. Ez a koncepció kiterjed a külföldön letelepedett közösségekre, az időlegesen külföldön tartózkodó munkavállalókra, azokra, akik már rendelkeznek a befogadó ország állampolgárságával, akik kettős állampolgárok, illetve a második/harmadik generációs bevándorlókra.”²⁸ Az IOM meghatározásából kiemelendő az, hogy nem csupán azokat tekinti a diaszpóra tagjainak, akik ténylegesen végrehajtották a vándorlást, hanem a második, harmadik generációsokat is idesorolja. Jogi szempontból rendkívül fontos, hogy a diaszpórákat nem köti a befogadó állam állampolgársághoz.

Az emberi jogok kapcsán regionális szinten az Európa Tanács (ET) munkássága az egyik legjelentősebb. Azonban az Európa Tanács által kiadott dokumentumokban sem találkozhatunk kifejezetten a diaszpóra fogalmával annak ellenére, hogy a szervezet foglalkozik a jelenséggel: az elmúlt húsz évben kilenc dokumentumban tettek említést a diaszpórákról.²⁹ Ennek jeles

---

²⁶ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, *Minority rights: International Standards and Guidance for Implementation* (New York, Genf: United Nations, 2010).

²⁷ Richard Perruchoud és Jillyanne Redpath-Cross, szerk. *Glossary on Migration* (Genf: International Organization for Migration, 2011).

²⁸ Diasporas are broadly defined as individuals and members or networks, associations and communities, who have left their country of origin, but maintain links with their homelands. This concept covers more settled expatriate communities, migrant workers based abroad temporarily, expatriates with the nationality of the host country, dual nationals, and second-/third-generation migrants. Perruchoud és Redpath-Cross, *Glossary on Migration*, 28.

²⁹ Lásd: Recommendation 1410 (1999) on the Links between Europeans living abroad and their countries of origin.;

Recommendation 1890 (2009) / Rapport 12076 (2009) on „Engaging European Diasporas: the need for governmental and intergovernmental responses”.

példája az, hogy az ET Parlamenti Közgyűlése 2017 szeptemberében létrehozta a *Parliamentary Network on Diaspora Policies* elnevezésű hálózatot. Az Európa Tanács felismerte azt, hogy a diaszpóráknak kiemelten fontos szerepük van a migrációs folyamatok menedzselésében, hiszen egy diaszpóra tagjai, amellett, hogy ismerik a vándorlással járó kockázatokat, felbecsülhetetlen értéket jelenthetnek a befogadó állam számára a származási országukkal fenntartott különleges kapcsolatnak köszönhetően. A Hálózat legfőbb célja az, hogy úgy segítse elő az egyes diaszpóratagok integrációját a befogadó országban, hogy közben képesek legyenek megőrizni kapcsolataikat a származási országukkal.³⁰

A diaszpóra jogi aspektusú vizsgálatát összefoglalva azt kell mondanunk, hogy nincs olyan nemzetközi jogi dokumentum, amely kifejezetten a diaszpórákkal foglalkozna, így a diaszpórák jogaival, szabályozásával kapcsolatban nehéz konklúziókat megállapítani.

Az ENSZ álláspontja az, hogy a kisebbségek számára nem szükséges külön jogokat biztosítani, elegendők az emberi jogok. Ebből kifolyólag, a diaszpórákra érvényes jogszabálynak tekinthetjük az 1966-os Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát. Az ENSZ globálisan nem foglalkozott kifejezetten a diaszpórák kérdéskörével, azonban az IOM készített egy, a migrációval kapcsolatos szójegyzéket, amelyben megjelenik a diaszpóra is. Természetesen ez a szójegyzék nemhogy nem bír jogi kötőerővel, de még jogi dokumentumnak sem nevezhető. Ennek ellenére fontos tényeket állapít meg a diaszpórákkal kapcsolatosan, mint például a „diaszpóra-tagság” kiterjed a sokadik generációsokra is, illetve nem függ az állampolgárságtól. Az ENSZ-hez hasonlóan az ET-nek sincs kifejezetten olyan jogi dokumentuma, ami a diaszpórákkal foglalkozna, azonban fontos kiemelni, hogy itt már leválik az emberi jogokról a kisebbségi jog.

A diaszpórák nemzeti szintű, Magyarország esete azért érdekes, mert különleges helyzetben van nemzeti kisebbségek, diaszpórák tekintetében. A magyar diaszpórák

---

Resolution 2043 (2015) / Report 13648 (2014) on „Democratic participation for migrant diasporas”.;
Resolution 2124 (2016) / Report 14069 (2016) on „Educational and cultural networks of communities living abroad”.;
Resolution 2175 (2017) / Report 14335 (2017) on „Migration as an opportunity for European development”.; Reply to Recommendation Committee of Ministers 12377 (2010) on „Engaging European diasporas: the need for governmental and intergovernmental responses”.;
Report 13462 (2014) / Resolution 1994 (2014) on „Refugees and the right to work”.;
Report Doc. 12817 (2012) / Resolution 1864 (2012) on „Demographic trends in Europe: turning challenges into opportunities”.;
Report Doc. 12429 (2010) / Resolution 1767 (2010) on „The demographic future of Europe and migration”.

³⁰ Council of Europe Parliamentary Assembly, „Parliamentary Network on Diaspora Policies,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://website-pace.net/web/apce/diaspora-policies>.

kérdéskörének vizsgálata, szabályozása az 1980-as évek végén kezdett el a jogi érdeklődés középpontjába helyeződni³¹. Ekkor még a diaszpóra-jogot nem nevezhetjük önálló jogi rétegnek, a migrációs jog alá rendelték. Az 1990-es évektől vált fokozatosan önálló jogi réteggé a határon túli magyarokra vonatkozó támogatás.³² Ebből következik, hogy a diaszpóra-jog formálódásakor a diaszpóra megnevezés csak és kizárólag a határon túli magyarokra vonatkozott.

A változás 2010-ben következett be, amikor a magyar terminológia elválasztotta a diaszpóra és a szórvány jelentéstartalmát egymástól. A diaszpóra és a szórvány – mint ahogy az már korábban bemutatásra került – ugyanazt jelentik, Magyarországon azonban mégis szükségét érezték a fogalmi elhatárolásnak. 2015-ben a Nemzetpolitikai Államtitkárság a Kárpát-medence szórványmagarságát segítő programot hozott létre. A Petőfi Programnak így definiálnia kellett azt, hogy mit értenek a szórvány és mit értenek a diaszpóra alatt. A Petőfi Program szerint „*a szórvány minden olyan helyben – tehát nem migráció következtében – kisebbséggé vált etnikai, nemzeti vagy vallási alapon szerveződő közösség, mely az asszimiláció hatására tömbyszerűségéből fokozatosan veszít.*”³³ Azaz, a magyar terminológiában a szórvány csupán a határon túli magyarokra használatos, minden más emigrált csoport diaszpórának számít.

Mindezek ellenére jogszabályban deklarált diaszpóra-fogalma Magyarországnak sincs annak ellenére, hogy mára már közel ötven jogszabályban szerepel a diaszpóra szó³⁴. Ennek egyik oka lehet, hogy önálló, diaszpórával foglalkozó jogszabályt (még) nem alkottak Magyarországon, amelyben feltétlenül szükséges lenne egy meghatározás kialakítása.

Azonban fontos továbbá kiemelni azt, hogy a magyar nemzeti egység trichotóm, azaz háromfejű. A magyar nemzeti egységhez tartoznak a Magyarországon élők, mint többségiek, a szomszédos országok honos kisebbségi magyar közösségei, azaz a szórványok, illetve a diaszpórák. Ebből következően Tóth Judit a következőképpen fogalmazta meg a magyar diaszpóra-fogalmat, illetve célt: „*[a] korábban kivándoroltak leszármazottai, valamint a*

---

³¹ A szocialista ideológia fellazulásáig nem a szocialista barátok országainak blokkján belül nem lehetett nemzeti kisebbségekről, azok védelméről nyíltan beszélni, mivel hivatalosan nem a nemzeti ideológia, hanem a szocialista tartotta egyben az országok egységét. Martin Mevius, „Kommunizmus, nacionalizmus: mítosz és gyakorlat,” *REGIO – Kisebbség, Politika, Társadalom* 21, no. 2 (2010): 3-31.

³² Tóth Judit, „A diaszpóra a jogszabályok tükrében,” *REGIO – Kisebbség, Politika, Társadalom* 10, no. 4-5 (1999).

³³ Petőfi Program, „A szórvány tudományos megközelítése,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://petofiprogram.hu/szorvanyrol>.

³⁴ Lásd: 2010. évi CLXXXII. törvény a Bethlen Gábor Alapítványról; 98/2015. (IV.20.) Korm. rendelet a nemzetpolitikai tevékenységgel kapcsolatos közigazgatási ösztöndíjakról.

*tartósan külföldön élő magyar állampolgárok alkotta diaszpórákban nyelvi, kulturális eszközökkel ápolja a magyar identitástudatot, ösztönzi az anyaországi kötődést elősegítő közösségi formák létrejöttét, megteremtve a lehetőséget arra, hogy a diaszpórában élő magyarok támogassák az ország céljait, de nem célja tömeges áttelepülések ösztönzése.*³⁵ Nehéz tehát még a témában érintett országok szabályozása alapján is bármilyen általános fogalmi következtetést levonni.

A diaszpóra fogalmának következő vizsgálati szempontját a **politikatudomány** adja. A diaszpórák vizsgálata a 2000-es évek elején került a politikatudomány kereszttüzébe azt követően, hogy az anyaországi diaszpóra-politikák lendületet kaptak.³⁶ A transznacionális politikai kapcsolatrendszer, azaz a diaszpóra-politika kialakulásához feltétlenül szükség volt a földrajzi akadályok csökkenésére, amit a globalizáció hozott el. Így lehetséges az, hogy a kérdéskör nagy jelentősége ellenére a politikatudomány az elmúlt pár évtizedben kezdett csak el foglalkozni a diaszpórákkal.

A diaszpóra-politika minden államnak más jelentőséggel és jelentéstartalommal bír, ebből következően, magának a diaszpóranak nincs egységes politikatudományi megfogalmazása. A politikatudomány esetében ahhoz, hogy megismerhessük a diaszpóra attribútumait, a diaszpóra-politikák definícióit, illetve tipizálását kell megvizsgálnunk. Eva Øestgaard-Nielsen a diaszpóra-politikát úgy határozta meg, mint a bevándorlók határon átnyúló közvetett részvételét az anyaország, illetve a befogadó ország politikai intézményeiben.³⁷ Michael Laguerre pedig úgy fogalmazott, hogy a diaszpóra-politika egy határokon átívelő protopolitikai rendszer.³⁸ A két meghatározásból látható, hogy a diaszpóra-politika egy határokon átnyúló alternatív politikai szférát teremt, amelynek három szereplője van: az anyaország, a befogadó ország, illetve maga a diaszpóra. Azonban rendkívül fontos kiemelni

---

³⁵ Tóth Judit, „A diaszpóra jogi szemmel,” A diaszpórák interdiszciplináris megközelítése workshop (Szeged, 2018. november 20).

³⁶ Lásd: Eva Øestgaard-Nielsen, szerk. *International Migration and Sending Countries Perceptions, Policies and Transnational Relations* (London: Palgrave Macmillan, 2003).; Michael S. Laguerre, *Diaspora, Politics and Globalization* (Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2006).; Gabriel Sheffer, *Diaspora Politics: At Home Abroad* (New York: Cambridge UP, 2006).; Rainer Bauböck, *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methodes* (Amsterdam, Manchester: Amsterdam UP, Manchester UP, 2010).; Anthony D. Smith, „Diasporas and Homelands in History: The Case of Classic Diasporas.” In *The Call of the Homeland: Diaspora Nationalisms, Past and Present*, szerkesztették Allon Gal, Athena S. Leoussi és Anthony D. Smith (Leiden, Boston: IJS Studies in Judaica, 2006).

³⁷ Øestgaard-Nielsen, *International Migration and Sending Countries Perceptions*.

³⁸ Laguerre, *Diaspora, Politics and Globalization*.

azt, hogy az anyaország szemszögéből beszélhetünk csak diaszpóra-politikáról a befogadó ország nemzeti vagy etnikai kisebbségeként kezeli egy másik ország diaszpóráját.

Laguerre vezette be a diaszpóra-politikai modelljét, ami a transznacionális politikai gyakorlatokat vizsgálja a diaszpóra anyaország és befogadó ország politikai intézményeihez fűződő kapcsolatának, illetve a diaszpórák egymás közötti kapcsolatrendszerének kontextusában.³⁹ Azaz a diaszpóráknak is lehet politikai aktivitásuk, amelyet szintén diaszpóra-politikának nevezünk. A diaszpórák felőli megközelítés során három irány van: a diaszpóra befogadó ország felé irányuló politikája, a diaszpóra anyaország felé irányuló politikája, illetve a diaszpóra más diaszpórák felé irányuló politikája.

Fontos azonban továbbra is hangsúlyozni azt, hogy a diaszpóra-politika elsődleges gyakorlói az anyaországok. Felmerül a kérdés, hogy miért lehet fontos egy anyaország számára a diaszpórájával való kapcsolat ápolása, építése. Erre Herner-Kovács Eszter három lehetséges magyarázatot adott. Egyrészt, a strukturális-instrumentalista elmélettel lehet magyarázni, amely azt mondja, hogy a periféria államai törekednek arra, hogy a centrum államaiban élő diaszpóráikat megszólítsák, pusztán gazdasági érdekeiket követve. A második magyarázat az etnikai modellen alapszik, azaz egyes országok a nemzetállamokat ért 21. századi kihívásokra azzal válaszolnak, hogy próbálják egyesíteni az egymástól távol élő nemzetrészeiket. Anderson ezt *long-distance nationalism*,⁴⁰ azaz távolsági nacionalizmusként fogalmazta meg. A harmadik magyarázat-megközelítés a foucault-i *governmentality* kifejezésből indul ki, azaz az anyaországok diaszpóra-politikája nem egy statikus jelenség, hanem a változó gazdasági-politikai helyzetekre adott válasz.⁴¹

A diaszpóra-politikák anyaországi gyakorlásának tipizálására több tudós is tett már kísérletet,⁴² ezek közül kettőt érdemes mindenképpen kiemelni: Ragazzi öt ideáltipikus diaszpóra-politikáját, illetve Gamlen három diaszpóra-politika típusát. Francesco Ragazzi többszörös korrespondencia elemzés segítségével határozta meg az általa felállított változók, illetve az adott politikai gyakorlat kapcsolatát. A kutatás alapján öt diaszpóra-politika modellt

---

³⁹ Laguerre, *Diaspora, Politics and Globalization*.

⁴⁰ Benedict Anderson és Gail Klingman, *Long-Distance Nationalism: World Capitalism and the Rise of Identity Politics* (Amszterdam: Centre for Asian Studies, 1992).

⁴¹ Herner-Kovács, „Elméleti keretek a diaszpóra-politikák vizsgálatához”.

⁴² Lásd: Alan Gamlen, „Diaspora Institutions and Diaspora Governance,” *International Migration Review* 48, no. 1 (2014).; Pogonyi Szabolcs, „Diaspora as a Symbolic Resource in Hungary,” konferencia előadás, New York, Association for the Studies of Nationalities, Columbia University, 2014.; Francesco Ragazzi, „A Comparative Analysis of Diaspora Policies,” *Political Geography* 41 (2014).

állított fel. Az expatriate államok elsődlegesen kulturális és oktatási projekteket biztosítanak a diaszpóráiknak, illetve gyakran nyújtanak bizonyos állami szolgáltatásokat is. A zárt államok gyakorlatilag az autoriter országokat jelentik, ahol korlátozzák a kiutazást, illetve ellenséges a kapcsolat a diaszpórával. A globális nemzetállam egyfajta cserekereskedelmen alapszik, azaz az anyaország biztosít politikai jogokat, támogatás annak érdekében, hogy a diaszpórák elősegítsék az anyaország gazdasági, politikai fejlődését. Az irányított munkás államok diaszpórában élő tagjaira jellemző, hogy a befogadó országban alacsony presztízsű munkát végeznek, ami ellenére is potenciális befektetőknek számítanak az anyaországukban. Végül pedig a közömbös államok azok, akik nem semmilyen téren nem foglalkoznak a diaszpórájukkal.⁴³

Alan Gamlen az anyaország elköteleződésének mértéke alapján állította fel tipológiáját, ahol három modellt találhatunk. A kapacitás-építő modell államai a szimbolikus nemzetépítést, illetve diaszpóra-intézmények létrehozását célozza. A jogkiterjesztő modell országai a diaszpórájukat megpróbálják beilleszteni az ország politikai rendszerébe, illetve bizonyos politikai és szociális jogokat biztosítanak számukra. A kötelezettség-behajtó modell államai a diaszpórákban potenciálisan meglévő gazdasági és politikai lehetőségeket próbálják kihasználni.⁴⁴

A transznacionális politikai rendszerben a politikatudomány a diaszpórát elsődlegesen az anyaországhoz fűződő viszonya alapján vizsgálja, és kategorizálja. Azonban a diaszpórát nem elégséges csupán az anyaország szemszögéből definiálni, szükséges a befogadó országban betöltött szerepét is előtérbe állítani, amely a befogadó államok nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos politikájával tárható fel. Továbbá, fontos kiemelni azt, hogy a politikatudomány – a többi diszciplínával ellentétben – különös hangsúlyt fektet az azonos anyaországgal rendelkező diaszpórák közötti kapcsolatára, vagyis a hálózatosodóra, ami egy rendkívül fontos attribútuma a diaszpóráknak.

A **gazdaságtudomány** vizsgálódása a diaszpórák irányába szorosan összefügg a politikatudományával, azonban ő sem fogalmazta meg, pontosan mit jelent számára a diaszpóra. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen gazdasági hasznossága lehet egy diaszpórának mind az anyaország, mind a befogadó ország számára. A gazdaságtudomány szempontjából a

---

⁴³ Ragazzi, „A Comparative Analysis of Diaspora Policies”.

⁴⁴ Gamlen, „Diaspora Institutions and Diaspora Governance”.

társadalmi tőkére, a transznacionalizmusra, illetve a diaszpórák közvetítő kisebbség („middleman”) szerepére kell a hangsúlyt fektetni.

A társadalmi tőke kifejezést Pierre Bourdieu alkotta meg az 1970-es évek végén.⁴⁵ A társadalmi tőke egy közösségen belüli, cselekvésre irányuló elvárások összessége, amelynek célja, hogy befolyásolja a csoport tagjainak gazdasági céljait, illetve célkövető viselkedését. A társadalmi tőke az az erő, amelynek következtében a diaszpóra tagjai a csoport gazdasági érdekeit a saját, önös érdekeik elé helyezik. A társadalmi tőkének négy forrása van. Az értékintrojekció az az ösztönzőerő, ami alapján a csoport tagjai a magasabb rendű csoportmoralitást követik. A csoporthoz való tartozás dinamikája a társadalmi élet tranzakcióit jelöli. A korlátozott szolidaritás a csoport tagjainak közösen átélt nehézségeiből következik. Végül pedig a kikényszeríthető bizalom azt jelenti, hogy a diaszpóra tagjai a jelenkori gazdasági vágyaikat inkább alárendelik a csoport akarátának, bízva a közös haszonban.⁴⁶

Talán a legfontosabb eleme a diaszpórák gazdaságtudományi megközelítésének a „middleman” elmélet, azaz az, hogy a diaszpóra egy (gazdasági) közvetítő kisebbség. A közvetítő kisebbség legfőbb társadalmi jellegzetességei megegyeznek egy diaszpóra attribútumaival. Így például: a befogadó társadalomban elkülönült közösséget hoznak létre, ahol törekednek az eltérő kultúrájuk megőrzésére. Gazdasági szempontból fontos kiemelni azt, hogy a közvetítő kisebbség hajlamos a belső szolidaritásra gazdasági téren, azaz a kiterjedt rokoni kapcsolatoknak köszönhetően vállalkozásaikban saját rokoni munkaerejüket preferálják.⁴⁷

Röviden, a gazdaságtudomány szempontjából a diaszpóra egy olyan transznacionális csoport, interperszonális hálózat, amely képes gazdasági közvetítésre két állam között.

A diaszpórákban egyértelműen megvan a potenciál, hogy belépjenek az államok közötti kapcsolatokba és azokra hassanak. Ahhoz, hogy az államközi kapcsolatok színterén egy szereplő hatékony befolyásolási képességgel rendelkezzen több kritériumnak is meg kell felelnie, amelyek közül az egyik legfontosabb a transznacionalitás. A diaszpóráknál transznacionálisabb aktort keresve sem találnánk: mélyen ismerik két ország kultúráját, gazdaságát, politikai berendezkedését, jogrendszerét, ami tökéletes közvetítővé teszi őket.

---

⁴⁵ Farkas Zoltán, „A társadalmi tőke fogalma és típusai,” *Szellem és Tudomány* 4, no. 2 (2013).

⁴⁶ Alejandro Portes és Julia Sensenbrenner, „Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action,” *American Journal of Sociology* 98. no. 6 (1993).

⁴⁷ Jonathan H. Turner és Edna Bonacich, „Toward a Composite Theory of Middleman Minority,” *Ethnicity* 1, no. 3. (1980).

Fontos azonban kiemelni, hogy a **nemzetközi kapcsolatokkal** foglalkozó szakirodalom kevésbé foglalkozik a diaszpórákkal: tudományos monográfiát nem is találhatunk a témában, csak elvétve néhány szakcikket. Karen Mingst a nemzetközi kapcsolatok szereplőinek megállapításakor ugyan említést tesz a diaszpórákról, azonban nem önálló szereplő kategóriaként értelmezi.⁴⁸ Egedy Gergely, aki szintén foglalkozott a nemzetközi kapcsolatok szereplőinek és intézményeinek tipizálásával, még csak említést sem tesz a diaszpórákról.⁴⁹ Ezen új betöltésére állnak rendelkezésre a diaszpóra-politikai kutatások, amelyek azonban – ahogy az már korábban bemutatásra került – nem ölelik fel az egész rendszert.

Véleményem szerint, a diaszpórák államközi kapcsolatokban betöltött szerepének kutatása kiemelten fontos lenne, hiszen számtalan példát találhatunk arra, ahogy egy diaszpóra befolyásolta két állam viszonyát (pl. anyaországa külpolitikájának megváltoztatása, gazdasági együttműködés kialakítása két állam között, a befogadó állam külpolitikájának befolyásolása stb.⁵⁰). Például 1974-ben az amerikai-írek létrehozták a Kongresszusban az Irish National Caucus lobbicsoportot, ami kivívta az amerikai Kongresszus és kormány ír támogatását az észak-írországi konfliktusban az írek támogatását,⁵¹ vagy például 1992-ben az amerikai-örmény diaszpóra elérte, hogy a Kongresszus két olyan törvényt (Humanitarian Aid Corridor Act, Freedom Support Act Section 907) is megszavazzon, ami Örményországnak kedvezett Azerbajdzsánnal szemben a karabahi háborúban.⁵²

Fontos azonban az ezen a tudományterületen való kutatás nehézségeiről is szót ejteni, ahogy azt már a bevezetőben is jeleztem. Annak ellenére, hogy a nemzetközi kapcsolatok elkülönült tárgykörrel, elmélettel, módszertannal, szereplőkkel, eszközökkel rendelkezik, tudományosságának vitatottságához azonban nagyban hozzájárul lényegének egyik legfontosabb eleme: az interdiszciplinaritása.

A fókuszában az államok viselkedése, szerveződése áll. A nemzetközi kapcsolatok tudománya az első világháborút követő európai erőegyensúly megbomlásának és annak következményeinek értelmezésére kelt életre. A nemzetközi kapcsolatok tudományának

---

⁴⁸ Mingst, *A nemzetközi kapcsolatok alapjai*.

⁴⁹ Egedy, *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*.

⁵⁰ Lásd bővebben: Yossi Shain és Aharon Barth, „Diasporas and International Relations Theory,” *International Organization* 57, no. 3. (2003).

⁵¹ Feargal Cochrane, „Irish-America, the End of the IRA’s Armed Struggle and the Utility of Soft Power,” *Journal of Peace Research* 44, no. 2 (2007).

⁵² Heather S. Gregg, „Divided They Conquer: The Success of Armenian Ethnic Lobbies in the United States,” Working Paper No. 13 (Cambridge: Inter-University Committee on International Migration, 2002).

megszilárdulása inkább a hidegháború utánra, a 20. század végére, a 21. század elejére tehető. Ma már a vizsgálat tárgya nem csupán az államok viselkedésére terjed ki, hanem más olyan szereplőkre is, amelyek beléptek a nemzetközi kapcsolatok rendszerébe.

Kijelenthető, hogy a nemzetközi kapcsolatok tudományának nem létezik egyetlen átfogó elmélete, hiszen, ha maga a tudomány is többkomponensű, akkor az abban foglalt jelenségek és folyamatok magyarázatának is sokrétegűnek kell lennie. A nemzetközi kapcsolatok rendszerére, a tudomány alapvető kérdésére több elmélet segítségével lehet és kell választ adni, ahol minden elmélet más és más szereplő szemszögéből vizsgálja az alapkérdés(ek)e)t. A korábbiakban ismertetett elméletek mellett létezik még számos más teória is, amelyek a nemzetközi kapcsolatok egy-egy szűk szeletével foglalkoznak, azonban a realizmus, liberalizmus, illetve konstruktivizmus hármását, ha együttesen értelmezzük, akkor megkapjuk a nemzetközi kapcsolatok interdiszciplína gerincét.⁵³

A tudomány által felvetett kérdésre, problémakörre az elméletek próbálnak meg választ adni, azonban szükséges az elméletek tesztelése, amelyhez különböző módszertanok állnak a kutatók rendelkezésére. A nemzetközi kapcsolatok interdiszciplína esetében a társadalomtudományi kutatómódszertan eszköztárát kell görcső alá vennünk.

Minden szereplőt az államokhoz viszonyítunk, így minden transz-, multi-, supra-, inter- és szubnacionális aktor a nemzetközi kapcsolatok tudományának szereplője, azaz minden, ami összekötheti, vagy elválaszthatja egymástól az államokat. A szereplőket nem lehet taxatív felsorolni, mert a világrend változásával folyamatosan bővülnek. A tudomány szereplőihez más és más cél-, és eszköztanok rendelhetők, hiszen nem minden szereplőnek ugyanaz a célja, illetve nem minden eszköz áll rendelkezésre az összes szereplőnek egyformán. Az eszközök,

---

⁵³ V.ö.: Jonathan Joseph és Colin Wight, szerk., *Scientific Realism and International Relations* (New York: Palgrave Macmillan, 2014).; W. Julian Korab-Karpowicz, „Political Realism in International Relations,” utolsó módosítás dátuma: 2017. <https://plato.stanford.edu/entries/realism-intl-relations/>; William C. Wohlforth, „Realism,” in *The Oxford Handbook of International Relations*, szerk. Christian Reus-Smit és Duncan Snidal (Oxford: Oxford University Press, 2010).; Andrew Moravcsik, „Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics,” *International Organization* 51, no. 4 (1997).; Michael Doyle és Stefano Recchia, „Liberalism in international relations,” in *International encyclopedia of political science*, szerk. Bertrand Badie, Dirk Berg-Schlosser és Leonardo Morlino (Los Angeles: Sage, 2011).; Edwin van de Haar, *Classical Liberalism and International Relations Theory: Hume, Smith, Mises, and Hayek* (New York: Palgrave Macmillan, 2009).; Ted Hopf, „The Promise of Constructivism in International Relations Theory,” *International Security* 23, no. 1 (1998); Emanuel Adler, „Constructivism in International Relations: Sources, Contributions, and Debates,” in *Handbook of International Relations*, szerk. Walter Carlsnaes, Thomas Risse és Beth A. Simmons (Los Angeles: Sage, 2013).; Maja Zehfuss, *Constructivism in International Relations. The politics of reality* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

amelyekkel ténylegesen lehet irányítani a nemzetközi kapcsolatokat, egy-egy csatornán belül jelennek meg. A csatornák kapcsán is tetten érhető a nemzetközi kapcsolatok tudományának interdiszciplinaritása, hiszen a tudomány egy-egy csatornája egy-egy társadalomtudományt jelöl. Így beszélhetünk politikai, gazdasági, kulturális, jogi, illetve katonai csatornákról. A diszciplína szereplőéhez hasonlóan, az egyes csatornákhöz kapcsolódó eszközöket sem lehet taxatívén felsorolni a folyamatosan változó, bővülő technológiák, trendek miatt.⁵⁴

A nemzetközi kapcsolatok tudománya integrálja, szintetizálja a tárgyának vizsgálatára rendelt összes egymással kapcsolatba lépő diszciplínát, valamint saját kezdetleges diszciplináris határait átlépve a többi tudományterület interaktív összehangolására törekszik. Továbbá, rendkívül fontos még kiemelni az elmélet és a gyakorlat szoros összekapcsolódását, amely szintén az interdiszciplínák egyik jellegzetessége.

Mindebből következően, rendkívül nehéz dolgunk van, amikor a kutatás határait kívánjuk keretbe tenni, azaz meghatározni a kutatási kérdéseket és az azokhoz kapcsolódó módszertanokat, hiszen ezen a területen minden képlékeny és folyamatos változásban van. A túlszabályozottság hiánya azonban számtalan lehetőséget és szabadságot is ad a kutatónak, aki, ha képes élni ezzel újabb, kreatív módszertanokkal gazdagíthatja ezen modern tudományt.

A diaszpórákutatók szempontjából fontos kiemelni a nemzetközi kapcsolatok tudományának mai szereplőit és a hozzájuk rendelt cél- és eszközrendszerét. A nemzetközi kapcsolatok fókuszában továbbra is egyértelműen az államok állnak, sőt, ma inkább államfókuszált a tudomány, mint a kialakulásakor, amikor a nemzetközi nevet kapta. Ebből következően, ma (is) minden szereplőt, minden aktivitást az államokhoz viszonyítunk. Így minden transznacionális, multinacionális, szupranacionális, internacionális és szubnacionális aktor a nemzetközi kapcsolatok tudományának szereplője, azaz minden, ami összekötheti vagy elválaszthatja az államokat egymástól. A szereplőket nem lehet taxatívén felsorolni, mert a világrend változásával folyamatosan bővülnek, ennek ellenére érdemes néhány aktort példálózó jelleggel megemlíteni. Az internacionális szereplők közé tartoznak a nemzetközi szervezetek, amelyeknek kimondott célja, hogy az államokat közelebb hozzák egymáshoz valamilyen területi, politikai, gazdasági, jogi, kulturális stb. alapon. A transznacionális szereplők közé tartoznak a transznacionális vállalatok, illetve a diaszpórák is. Multinacionális szereplői a

---

⁵⁴ Constantinos Koliopoulos, „International Relations and the Study of History,” utolsó módosítás dátuma: 2019. január 25. <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-242>.

tudománynak a multinacionális vállalatok, illetve a nemzetközi civil szervezetek. Szubnacionális szereplőkként lehet említeni az állami, vállalati vezető személyeket, influencereket, valamint a terrorszervezeteket is. Továbbá, izgalmas kérdésköre a diszciplínának, hogy beszélhetünk-e szupranacionális szereplőkről. Ide jelenleg „csak” az Európai Uniót lehet(ne) besorolni, azonban ő sem felel meg teljes mértékben a követelményeknek, hiszen nem teljes egészében nemzetek feletti szervezetről van szó.

Két állam bilaterális viszonyrendszerében, vagy akár több állam mátrixában is fontos a szocializációs határ definiálása, ami négy tényező (kultúra, politika-jog, földrajz, gazdaság) meghatározza a vizsgált országok között húzódó távolságot, ami magában hordozza annak az előrejelzését, ami különösen fontos ezen dolgozat szempontjából, hogyan fognak a vizsgált országok társadalmi egymással szemben viselkedni. Erről később részletesebben is szó lesz.

Az államok érdekérvényesítési módszereibe egyértelműen új elemet hozott a 20. század második felében a nemzetközi szervezetekbe való tömörülés lehetősége. Azonban a nemzetközi viszonyok tudománya folyamatosan bővül, így ma már egyre több olyan szereplőre kell odafigyelnünk, amelyekről akár pár évtizede is elképzelhetetlen lett volna, hogy belépjen a nemzetközi viszonyok rendszerébe. A digitális forradalomnak köszönhetően ma már egyre többen képesek interperszonális kapcsolati háló kialakítására.⁵⁵ Ebben a soft power típusú befolyásolási intézményben van különösen fontos szerepe a diaszpóráknak. Napjainkban, a transznacionális közösségek egyre nagyobb szerepet kapnak és vállalnak a nemzetközi viszonyok alakításában.⁵⁶ Ebből kifolyólag, különös figyelmet kell fordítani a diaszpórák interperszonális hálózatainak vizsgálatára, hiszen éppen ezen személyközi hálózatokon keresztül képesek érdekeiket érvényesíteni a nemzetközi térben.

A dolgozat ezen tudományos keretek között vizsgálja tehát a diaszpórák helyét és szerepét a nemzetközi kapcsolatokban. Mivel az államiság, így a nemzetközi kapcsolatok is szoros összefüggésben állnak a nemzetekkel, ezért kutatni kell a szerepüket a nemzetközi kapcsolatok alakulásában is, ideértve annak különleges és sajátos aspektusát, nevezetesen a külföldre szakadt nemzetrészeket, azaz a diaszpórákat is.

---

⁵⁵ Corneliu Bjola és Marcus Holmes, szerk., *Digital Diplomacy – Theory and Practice* (London – New York: Routledge, 2015).

⁵⁶ Elaine Ho L.E. és Fiona McConnell, „Conceptualizing 'diaspora diplomacy': Territory and populations betwixt the domestic and foreign,” utolsó módosítás dátuma: 2017. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0309132517740217>.

3. A diaszpóra interdiszciplináris fogalma

Összegezve, a diaszpóra lényegét nem lehet egyetlen egyszerű mondatba besűríteni, bármennyire is szeretnénk. Ez nem csak a jelenség összetettségének köszönhető, hanem annak is, hogy az egyes államok másként értelmezik azt, hogy számukra mit jelent a diaszpóra, így a tudomány területén is nehéz konszenzusra jutni. Ebből következően, nem egy univerzálisan elfogadásra váró definícióként jellemezném a következő meghatározást, hanem inkább a társadalomtudományok által már meghatározott attribútumok összegzéseként.

A diaszpóra egy olyan állampolgárságtól független, transznacionális csoport, amely

- a) szétszóródottan él a világ különböző országaiban, amely szétszóródást a migráció bármely formája okozta;
- b) szorosan kötődik anyaországához, ami egy ténylegesen létező állam, vagy óhazájához, ami a közös mítoszokon alapszik, szorosan kötődve a múlthoz, melyet idealizál, ahova állandóan visszavágyik és hűséget érez iránta;
- c) a befogadó országban számszerű kisebbségben él, amely befogadó állam társadalmába nem tud a kirekesztés miatt, vagy nem is akar asszimilálódni;
- d) egy magas szervezetségi fokú interperszonális hálózat, ami szolidaritást vállal a társdiaszpórákkal;
- e) képes transznacionális politikai kapcsolatrendszert kialakítani az anyaország, a befogadó ország, illetve önmaga hármásával;
- f) tagjai az első generációs vándorok, ahol az első generációs vándor lehet olyan személy is, aki ténylegesen nem vándorolt, hanem határmódosítások következtében került az anyaországon kívülre, valamint azon leszármazottak, akik ismerik még az anyaország kultúráját, politikai berendezkedését, gazdasági filozófiáját, illetve jogrendszerét.⁵⁷

A diaszpórákon belül több csoportot is megkülönböztethetünk a vándorlás módja, a befogadó ország kisebbségi politikája, valamint az anyaországgal való kapcsolat milyensége alapján.

Felmerül az a kérdés, hogy diaszpórákat érdemes-e ilyen módon interdiszciplinárisan kezelni, vizsgálni, vagy van-e már létjogosultsága egy önálló diszciplinának, a

---

⁵⁷ Szaniszló Réka Brigitta, „A diaszpóra fogalma. Interdiszciplináris megközelítés,” *Belvedere Meridionale* 31, no. 3 (2019).

diaszpórakutatásnak. A fejezet elején említett Khachig Tölölyan már nem szociológusként, vagy akár antropológusként aposztrofálja saját magát, hanem diaszpórakutatóként.

A diaszpóra egyes társadalomtudományi megközelítéseinek bemutatása, illetve attribútumainak kigyűjtése még nem oldotta meg a diaszpórák kérdéskörét övező összes lehetséges problémát. Amíg léteznek nemzetállamok addig nem lesz egységes álláspont a diaszpóra jelentésének tekintetében. Ez azonban felveti azt a kérdést, hogy a nemzetállam megszűnésével a diaszpórák is megszűnnének? Mindig is problémásak lesznek azon diaszpórák, amelyeknek „csupán” óhazájuk van, vagy azok, amelyek határmódosítások következtében alakultak ki: ha „visszavándorolnak” az anyaországba, akkor ott is diaszpóráként kell kezelni őket? Továbbá, a hagyományos diaszpórák sokadik generációsainál is problémás lehet a visszavándorlás kérdésköre.

Azt azonban mindenesetre kijelenthetjük, hogy a diaszpórákat egyre nagyobb érdeklődés övezi a tudományos világban, ahol már nem „csak” szociológiai kutatásokkal találkozhatunk. Mindez a 21. század kihívásainak, mint a globalizáció, nemzetközi migráció, állami szerepek módosulása, klímaváltozás következtében történhetett meg, ahol nagy szükség van a transznacionális szereplőkre.

A migráció a modern kor egyik központi élménye. Az ember kénytelen rendkívüli szomorúságot átélni, amíg rá nem lel egy olyan új helyre, melyet otthonának érez, s ha ez sosem történik meg, akkor mindig a maga mögött hagyott hazája után fog sóvárogni. /John Berger/

III. A diaszpóra és a befogadó ország nemzetközi kontextusban

Milyen elemekkel lehet védeni a diaszpórákat (kisebbségi csoportokat) a befogadó társadalomban való feloldódással szemben? A diaszpórák szervezettségi szintje összefüggésben állhat-e a kivívott jogokkal?

Az állam, az anyaország és a diaszpóra trichotóm rendszerében most a területi, befogadó állam és a jogilag vagy a társadalmi realitás alapján kisebbségként szerveződő közösség viszonyát vizsgáljuk meg.

1. A kisebbségben élés joga

Az emberi jogokkal kapcsolatos kutatások aktualitása vitathatatlan. Joel Feinberg jogfilozófus fogalmazott így: „[b]ármennyire népszerű is manapság az az elmélet, hogy vannak minden emberi lényt egyenlően megillető jogok, a filozófust továbbra is zavarba hozza.”⁵⁸ Az emberi jogok és alapvető szabadságok kérdésköre már az ókorban napirenden volt és a mai napig nem tekinthetjük teljes mértékben megválaszoltnak. Folyamatos a vita az emberi jogok univerzalizmusáról, illetve magáról a jogok tartalmáról is. Az emberi jogok témakörét nem véletlenül érte már számtalanszor az a kritika, hogy csupán egy „nyugati találmányról” van szó, hiszen az eltérő kultúrák másként értelmezik az egyenlőséget, az alapjogokat és szabadságokat.⁵⁹

A természetes jogok koncepciójából kialakult emberi jogok azon alapszanak, hogy vannak az ember alkotta törvényeknél magasabb rendű normák, isteni eredetű, örök erkölcsi törvények. Az azonban már kérdéses, hogy melyek ezek a normák, illetve pontosan kiket illet meg. A nyugati világnak nevezett térségben – hiszen ennek a régióknak a keresztény filozófiáján,

---

⁵⁸ Joel Feinberg, *Társadalomfilozófia* (Budapest: Osiris, 1999): 131.

⁵⁹ Bragyova András, „Alapjogok – emberi jogok fogalma,” in *Emberi jogi enciklopédia*, szerk. Lamm Vanda (Budapest: HVG-ORAC, 2018).

hagyományain alapszik az emberi jogok koncepciója – konszenzusról beszélhetünk a tekintetben, hogy az emberi jogok és alapvető szabadságok mindenkit egyenlően megilletnek. Továbbá az emberi jogok katalógusának tartalmában is hasonló álláspontot foglalnak el a már említett térséghez tartozó államok, így például az emberi méltósághoz és élethez való jog, a hátrányos megkülönböztetés tilalma vagy éppen a véleménynyilvánítás szabadsága mind-mind megtalálhatóak az emberi jogok katalógusában.⁶⁰

Kérdéses több országban, hogy vannak-e olyan társadalmi csoportok, olyan kisebbségek, amelyeknek nem elegendő az általános emberi jogok biztosítása, hanem valamilyen külön jog garantálása révén érhetik el azt a szintet, ahol megvalósul az esélyegyenlőség, az egyenlő bánásmód követelménye, a hátrányos megkülönböztetés tilalma érdemben. Ugyanis a formális jogegyenlőség nem orvosolja a materiális egyenlőtlenséget. Ehhez valójában a kisebbségben élés jogát kell elismerni, mert enélkül nem léteznek kisebbségi jogok. Ennek vizsgálatához tisztázni kell a kisebbség fogalmának elméleti, illetve gyakorlati tartalmát. A fejezet második részében – a kisebbségfogalom gyakorlati megközelítésére alapozva – kizárólag a nemzeti kisebbségekre koncentrálok.

A kisebbségben élés jogának bemutatásához először is szükséges magának a kisebbségfogalom jelentésének magyarázata. Vizi Balázs szavaival élve a kisebbség nem más, mint egy relatív számszerű viszony a társadalom két csoportja között.⁶¹ Azaz a kisebbség „egyszerűen csak” egy számarányt jelöl. Társadalomtudományi értelemben a társadalmon belül egy olyan csoportról van szó, amely valamilyen sajátos tulajdonságnak köszönhetően elkülönül a társadalom nagyobb részétől, így kerülve kisebbségi pozícióba. Az elkülönülés alapjául szolgáló tulajdonságok száma végtelen, de általában a kisebbség kifejezést a nemzeti, etnikai, nyelvi, illetve vallási kisebbségekre használják.⁶² Mindez talán annak köszönhető, hogy a témakör akkor került az egyetemes kutatások fókuszába, amikor a főbb társadalmi töréspontok már a nemzeti érzület mentén alakultak. Valójában egy közös pont van ezekben: hatalmi szempontból nincs egyenlő helyzetben egy csoport, ezért lesz kisebbség.

---

⁶⁰ Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila, „Az emberi jogok eredete,” in *Emberi jogok*, szerk. Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila (Budapest: Osiris Kiadó, 2008).

⁶¹ Vizi Balázs, „A kisebbségek fogalma a nemzetközi jogban,” in *A kisebbségek jövője a globalizálódó világban*, szerk. Gömbös Ervin (Budapest: Magyar ENSZ Társaság, 2016): 9.

⁶² V.ö. Fábrián Gyula és Ötvös Patrícia, *Kisebbségi jog* (Kolozsvár: Komp-Press Korunk Baráti Társaság, 2003).; Salat Levente, *Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig: az autentikus kisebbségi lét normatív alapjai* (Marosvásárhely: Mentor, 2001).; Dobos Balázs, *A kisebbség joga: kisebbségi törvénykezés Magyarországon, 1988-2006* (Budapest, Argumentum, 2011).

A kisebbségek osztályozása kapcsán kiemelendő az ENSZ Főtitkár 1949. december 27-én keltezett „A kisebbségek meghatározása és osztályozása” című memoranduma, ami tartalmazza a kisebbségek egy lehetséges csoportosítását. Ebben hét kategóriát különböztetnek meg egymástól: faji, nyelvi, etnikai, nemzeti, vallási, őslakos, illetve emigráns vagy önkéntes kisebbséget.⁶³

A kisebbség attribútuma a megkülönböztetés, illetve az esélyegyenlőség-jogegyenlőség kettőssége. A hátrányos megkülönböztetés tilalma háromszereplős, garantálja az állami védelmet a hátrányos megkülönböztetéssel szemben. A jogalanyok közötti de jure különbségtétel addig nem káros, amíg az nem okoz hátrányt egyik fél számára sem. Amint ez megtörténik valamely jogalany különleges, védett tulajdonsága miatt, sérül az egyenlő bánásmód követelménye.⁶⁴ Mivel egy kisebbség gyakorlatilag a védett tulajdonsága miatt különül el a többségi társadalomtól, így a diszkrimináció megszüntetésére irányuló esetkörökből következtethetünk arra is, hogy milyen kisebbségek jöhetnek létre.

A PPJNE úgy fogalmaz: *„1. Az Egyezségokmányban részes, valamennyi állam kötelezi magát, hogy tiszteletben tartja és biztosítja a területén tartózkodó és joghatósága alá tartozó minden személy számára az Egyezségokmányban elismert jogokat, minden megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”* A PPJNE már több védett tulajdonságot sorol fel, mint az ENSZ Főtitkár 1949-ben, de a felsorolás eleve nyitott („egyéb helyzet”), ami lehetőséget biztosít a dinamikusan változó világ esetleges következményeként létrejövő új védett tulajdonságok bevezetésére.

Magyarországon a 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról tartalmazza a diszkrimináció fogalmát, illetve példálózó jelleggel felsorolja a hátrányos megkülönböztetést megszüntetni kívánó esetek körét. A törvény 8. és 9. §-ai megkülönböztetik egymástól a közvetlen hátrányos megkülönböztetést, illetve a közvetett hátrányos megkülönböztetést. Ezek értelmében *„[k]özvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősül az olyan rendelkezés, amelynek eredményeként egy személy vagy csoport valós vagy vélt a) neme, b) faji hovatartozása, c) bőrszíne, d) nemzetisége, e)*

---

⁶³ Az ENSZ Főtitkár 1949. december 27-én keltezett A kisebbségek meghatározása és osztályozása című memoranduma.

⁶⁴ Kovács Krisztina, „A hátrányos megkülönböztetés tilalma” in *Emberi jogok*, szerk. Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila (Budapest: Osiris Kiadó, 2008).

nemzetiséghez való tartozása, f) anyanyelve, g) fogyatékosága, h) egészségi állapota, i) vallási vagy világnézeti meggyőződése, j) politikai vagy más véleménye, k) családi állapota, l) anyasága (terhessége) vagy apasága, m) szexuális irányultsága, n) nemi identitása, o) életkora, p) társadalmi származása, q) vagyoni helyzete, r) foglalkoztatási jogviszonyának vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyának részmunkaidős jellege, illetve határozott időtartama, s) érdekképviselőhöz való tartozása, t) egyéb helyzete, tulajdonsága vagy jellemzője (a továbbiakban együtt: tulajdonsága) miatt részesül kedvezőtlenebb bánásmódban, mint amelyben más, összehasonlítható helyzetben levő személy vagy csoport részesül, részesült vagy részesülne.”⁶⁵ Tehát, a hazai jog nagy számban sorolja fel azon esetköröket, amelyek alapjai lehetnek a hátrányos megkülönböztetésnek. Fontos kiemelni itt is, hogy az egyéb helyzet bevezetésével nyitva hagyták a kaput olyan a jövőben keletkező társadalmi törésvonalak számára, amelyek alapján újabb esetkörök alakulhatnak ki a hátrányos megkülönböztetés alapjaként.

A kisebbség és a többség között a probléma főként akkor jelentkezik, ha a kisebbségben élők jogai, a diszkrimináció tilalma pont a kisebbségek védett jogai miatt csorbulnak. Abban az esetben, ha a kisebbségi-többségi csoportok egy társadalomban az állam szerkezetét érintő, politikailag érzékeny törésvonal mentén formálódnak, akkor az súlyos feszültségekhez vezet a társadalmi csoportok között. A társadalmak kialakulásától a nemzetállamok megjelenéséig a fő társadalmi törésvonalak a vallások mentén alakultak ki. A modern nemzetállam megjelenése, illetve a nemzeti ideológia elterjedése hozták el a fordulópontot a 18. század végén, amikortól a főbb társadalmi törésvonalak a nemzeti érzület mentén formálódtak.⁶⁶

A kisebbségek jogalanyisági körét, ahogy az korábban már szerepelt – rendkívül nehéz meghatározni, azonban mivel a nemzetközi jogi dokumentumok döntő többsége a kisebbségi jogok alanyainak a nemzeti és etnikai kisebbségeket jelöli meg, így a fejezet további része is rájuk fókuszál. Ebből kifolyólag, a továbbiakban a kisebbségek alatt a nemzeti és etnikai kisebbségek értendők.

De milyen jogok illetik meg a kisebbségeket? Az ENSZ Alapokmánya ugyan nem tartalmazza kifejezetten a kisebbségek jogai kifejezést, de beszél a diszkrimináció tilalmáról, illetve az emberi jogok védelméről.⁶⁷ Továbbá, nagyon fontos kiemelni azt, hogy az ENSZ

---

⁶⁵ 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról.

⁶⁶ Vizi Balázs, „A kisebbségek fogalma a nemzetközi jogban,” 9.

⁶⁷ Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya.

megalakulásakor és az azt követő évtizedekben az az álláspont alakult ki, hogy a kisebbségi jogokat nem szükséges egyetemesen tárgyalni: a kisebbségek számára elégséges „csupán” az emberi jogok biztosítása.⁶⁸ Az első és egyetlen jogi kötőerővel bíró ENSZ dokumentum, ami – ha még minimálisan is – foglalkozik a kisebbségi jogokkal az az 1966-os PPJNE. A 27. cikkben rögzíti a nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek számára a gyakorolható egyéni és kollektív jogokat.⁶⁹ Fontos azonban kiemelni, hogy a PPJNE-re csak a három, taxatívén felsorolt kisebbségi csoport tud hivatkozni.

Abból a tézisből kiindulva, hogy az emberi jogok nyugati találmány, analógiát alkalmazva, a kisebbségi jogokat is elsősorban nyugati dokumentumokban lehet megtalálni. Ennek érdekében az ENSZ munkássága mellett, az Európa Tanács, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, illetve az Európai Unió jelentéseit, egyezményeit, nyilatkozatait kell megvizsgálni.

Az Európa Tanács hosszú ideig ugyanazt az álláspontot képviselte, mint amit az ENSZ a kisebbségi jogokkal kapcsolatban, azaz nincs szükség külön szabályokra, elegendők az emberi jogok, Európa esetében az Emberi Jogok Európai Egyezménye által biztosított védelem. A fordulópont az 1990-es években következett be, ami két okra vezethető vissza. Egyrészt az újonnan csatlakozó közép- és kelet-európai államok, akik számos kisebbségi problémával küzdöttek és küzdenek a mai napig nyomást gyakoroltak a szervezetre. Másrészt, a Jugoszlávia széteséséhez kapcsolódó fegyveres konfliktusok miatt is szükséges volt a paradigmaváltás.⁷⁰ 1992-ben elfogadták a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját, majd 1995-ben a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezményt. Az Kartához csatlakozó államok kötelezettséget vállaltak arra, hogy a gazdasági, a társadalmi, a politikai és a kulturális élet minden területén elősegítik a kisebbségi helyzetben lévő személyek teljes körű és valódi egyenlőségének megvalósítását, továbbá, hogy kedvező feltételeket biztosítanak kultúrájuk és önazonosságuk kifejezéséhez, megőrzéséhez, illetve fejlesztéséhez. A Keretegyezmény azonban programjellegű rendelkezéseket tartalmaz, mivel az egyes aláíró államok között jelentős eltérések vannak a nemzeti kisebbségek elismertségét, definiálását, illetve jogi védelmét illetően. Itt érkezünk el a következő súlyos problémához a kisebbségekkel

---

⁶⁸ Szalai Anikó, „Nemzeti kisebbségek védelme,” in *Emberi jogi enciklopédia*, szerk. Lamm Vanda (Budapest: HVG-ORAC, 2018).

⁶⁹ Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya 27. cikk.

⁷⁰ Szalai, „Nemzeti kisebbségek védelme”.

kapcsolatosan: nincs egy Európában – így a világon sem – egységesen elfogadott nemzeti kisebbség-fogalom. Az Európa Tanácsnak a Keretegyezményhez csatolt ajánlása ugyan tartalmaz egy definíciót, ami azonban pontatlan, így rengeteg helyet hagy az államoknak az értelmezésére.

Az EBESZ számos jelentésében foglalkozik a kisebbségek kérdéskörével, már a megalakulásától kezdődően. Ezen jelentések közül az EBESZ Emberi Dimenzióiról szóló Konferenciájának Koppenhágai Dokumentumát (1990) kell kiemelni, ami a nemzeti kisebbségek nemzetközi védelmének minden aspektusára kiterjed. 1992-ben a Helsinkiben EBESZ csúcson létrehozták a Nemzeti Kisebbségi Főbiztos posztját. Feladata az EBESZ tagállamaiban élő nemzeti kisebbségek helyzetének vizsgálata, az etnikai válságok megelőzése, illetve az egyes népcsoportok közötti feszültségek kezelése.⁷¹

Az Európai Unió a nemzeti kisebbségek tekintetében hosszú időn át csak a diszkrimináció tilalmát és a többi emberi jog biztosítását írta elő. Jelenleg az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés 19. cikke tiltja a faji vagy etnikai alapú megkülönböztetést. Továbbá az EU Alapjogi Chartája tiltja a megkülönböztetést az európai jog alkalmazása során a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyekkel szemben.⁷² Mindhárom európai szervezet, illetve az ENSZ is alkalmazza a nemzeti kisebbség fogalmát, jogszabályokat alkot róluk, tisztséget hoz létre a védelmük érdekében, mégsem definiálják azt, hogy pontosan mit is jelent.

Az ázsiai országok emberi jogi, illetve kisebbségi jogi védelmét a vietnami diaszpórastratégia megértése miatt érintenünk kell. A reciprocitásra hivatkozva például egy széleskörű kisebbségvédelmi politikával saját diaszpóra-tagjainak is védelmet követelhetnek. Ám Ázsiában nem találhatunk jogi kötelező erővel bíró regionális dokumentumot az emberi jogok terén. Sőt, még az ENSZ emberi jogi dokumentumai kapcsán is a kulturális relativizmust emlegették, azaz a kulturális különbségekre hivatkozva mellőzni kívánták az emberi jogok széleskörű biztosítását. Ennek ellenére Ázsiában is történtek kísérletek az emberi jogok standardizálására, azonban ehhez főként a soft law eszközeit használták. Így például 1955-ben elfogadták a Bandungi Nyilatkozatot, 1986-ban az Emberi Jogok Ázsiai Kartáját, 1993-ban a

---

⁷¹ Arie Bloed, „Az EBESZ és a nemzeti kisebbségek,” in *Kisebbségvédelem és a nemzetközi szervezetek*, szerk. Bárdi Nándor (Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002).

⁷² Szalai, „Nemzeti kisebbségek védelme”.

Bangkoki Nyilatkozatot, illetve 2012-ben a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének Emberi Jogi Nyilatkozatát.⁷³

Figyelemmel kell lenni azonban arra, hogy Ázsia egy rendkívül heterogén kontinens mind vallási értelemben, mind nemzetiségi összetételben, mind a politikai berendezkedéseket illetően. Ebből következően a nemzeti kisebbségvédelmet nem célszerű az egész kontinenst átfogóan vizsgálni, annak ellenére, hogy voltak kísérletek „földrésznyi” szabályok, értékek elfogadására. Ázsia – csakúgy, mint pl. Afrika – esetében régiókra kell bontani a kontinenst a hatékony vizsgálódás érdekében. Közép-Ázsiában található a szovjet utódállamok (pl. Kazahsztán, Üzbegisztán, Tádzsikisztán), ahol a mai napig autoriter politikai berendezkedésekkel találkozhatunk. Az autoriter rendszer sajátossága a kisebbségekkel szembeni állami szintű ellenséges viselkedés, így ezen országok esetében nem beszélhetünk nemzeti kisebbségvédelemről, hanem inkább társadalmi homogenizációs programról, ami nem nélkülözi az erőszakos elemeket. Dél-Ázsia helyzetét hasonlóan Közép-Ázsiához a „problématenger” kifejezéssel lehet a legjobban kifejezni. Az etnikai konfliktusok nem csak egy-egy országon belül jelentkeznek, hanem államok között is, így növelve a feszültséget a térségben. A régió legnépesebb országa India, ahol egyébként lennének jogi eszközök a nemzeti kisebbségek védelmére, azonban az állam nem képes végrehajtani, betartani a szabályokat. Kelet- és Délkelet-Ázsia sem számít egy békés környezetnek a kisebbségek számára. Kína pontosan, tudatosan meghatározza, hogy mely csoportok számítanak kisebbségnek az országban, főként azon csoportokat hagyja ki a felsorolásból, amelyek Kína természeti erőforrásokban gazdag részein élnek. A centralizált, totális államban minden kisebbség potenciális veszélyt jelent az ország vezetésének szemében. Délkelet-Ázsiában található Burma is, ahol a rohingya népcsoport kiirtásával igyekeztek homogenizálni a társadalmat. Az országon belüli etnikai ellentétek gyakran szakadármozgalmakban manifesztálódnak, ami polgárháborús helyzethez vezet, vagy egyes esetekben az ország szétszakadásához vezetnek, mint például Indonézia esetében, ahonnan kivált Kelet-Timor, amit természetesen Indonézia nem ismer el legitim államként.⁷⁴

---

⁷³ Kecses Gábor, „Emberi jogok regionális védelme az ázsiai és a csendes-óceániai régióban, in *Emberi jogi enciklopédia*, szerk. Lamm Vanda (Budapest: HVG-ORAC, 2018).

⁷⁴ „Minorities and indigenous peoples in Asia and Oceania, Overview,” utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://minorityrights.org/minorities/overview-of-asia-and-oceania/>.

A hátrányos megkülönböztetés tilalmához szorosan kapcsolódik a jogegyenlőség és az esélyegyenlőség. A jogegyenlőség esetében mindenki számára ugyanazon jogok egyenlő biztosítása a cél, ami azonban sok esetben csak látszólagos egyenlőséget hoz, mivel nem számol a jogalanyok kezdeti lehetőségei közötti különbségekkel. Ezzel szemben az esélyegyenlőség célja az, hogy a társadalom valamilyen szempontból hátrányos helyzetben lévő tagjait arra a szintre hozza, ahol a többség áll, így egyenlő esélyt teremtve a kiindulásnál.⁷⁵ Mivel mindez összekapcsolódva jelenik meg a kisebbségi jog kérdéskörénél, bonyolult megérteni, és sok helyen kialakult az az álláspont, hogy nincs is szükség külön jogokat biztosítani a kisebbségeknek. Ezzel nem adnak lehetőséget sem az esélyek közti különbségek csökkentésére, ezért ezzel nem értek egyet. A nemzeti kisebbségeknek nem elegendő a diszkrimináció tilalma, hanem igénylik az identitáshoz való jogot, a kultúra, a vallás és a nyelv védelmét, sokszínűségének értéként való elismerését. A már tárgyalt definíciós deficit tovább nehezíti a kisebbségi jogok egységes megítélését és szabályozását.

A kisebbségben élés joga felveti, vajon mi a viszony a nemzeti kisebbségek, valamint a diaszpóra lét között. Mind a két esetben nehéz helyzetben van a kutató, mivel nincs olyan tudományos munka, vagy jogi dokumentum, amely tartalmazná akár csak az egyik kifejezés pontos, univerzálisan elfogadott meghatározását. Mindkét kifejezés esetében több definíciós kísérletet lehetne bemutatni, azonban a fejezet célja nem a meghatározások összegzése, ezért mindkét fogalom esetében csak egy-egy olyan definíciót mutatok be, amelyekkel a kutatók többsége talán a leginkább tud egyet érteni.

A nemzeti kisebbségek kapcsán a nemzeti kisebbségek jogairól szóló Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201/1993. sz. ajánlását az Emberi Jogok Európai Egyezménye Kiegészítő Jegyzőkönyvéhez kell mindenképpen kiemelni, amely a következőképpen fogalmaz: „[...] a »nemzeti kisebbség« kifejezés az államban élő olyan személyek csoportjára utal, akik: a) az állam területén laknak és annak állampolgárai; b) hosszú idő óta szoros, tartós kapcsolatban állnak az állammal; c) etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi szempontból megkülönböztető jegyeket hordoznak; d) jelentős számban vannak jelen, bár létszámuk kisebb mint az állam vagy az állam egy területének egyéb népességének; e) fontos feladatuknak tekintik, hogy megőrizték együttesen azt, ami közös identitásukat jelenti, így kultúrájukat, hagyományaikat, vallásukat vagy nyelvüket.”

---

⁷⁵ Kovács, „A hátrányos megkülönböztetés tilalma”.

Walker Connor 1986-ban fogalmazta meg rendkívül egyszerű és tág diaszpóra fogalmát: „a diaszpóra egy népnek az óhazán kívül élő része”⁷⁶, melynek nyomán alakította ki William Safran az első komplex diaszpóraértelmezést, amely tételesen felsorolja a diaszpóra attribútumait. Hat tulajdonságot különböztetett meg egymástól. „[...] a diaszpóra fogalmát olyan hazájukon kívül élő kisebbségi közösségekre alkalmazzuk, amelyek tagjai osztoznak a következő karakterekben: 1) ők maguk vagy őseik szétszóródtak egy specifikus eredeti »centrumból« legalább két »periférikus« vagy külföldi régióba; 2) kollektíve megőrizték óhazájuk földrajzi elhelyezkedésének, történelmének és elért eredményeinek emlékét, vízióját vagy mítoszt; 3) úgy hiszik, hogy az őket befogadó társadalomban nem találhatnak – és talán nem is találhatnak – teljes elfogadásra, melynek következtében idegennek és elszigeteltnek érzik magukat; 4) óhazájukra úgy tekintenek, mint igaz és ideális hazájukra, ahová nekik vagy leszármazottaiknak esetlegesen vissza lehet (vagy kell) térniük, ha azt a körülmények engedik; 5) kollektív elkötelezettséget éreznek óhazájuk fennmaradásáért vagy helyreállításáért, biztonságáért és jólétéért; és 6) valamilyen formában, közvetlen vagy közvetve folyamatosan kapcsolatban állnak ezzel az óhazával, mely kapcsolat jelentősen meghatározza etniközösségi tudatukat és szolidaritásukat.”⁷⁷

Összegzésként elmondható, hogy egy nemzeti kisebbség és egy diaszpóra jelentheti ugyanazt a társadalmi csoportot, csak míg az előbbi a befogadó ország megközelítése, addig az utóbbi az anyaországé. További fontos kiemelni még a diaszpórák szervezettségét⁷⁸ is, ilyesmit egy nemzeti kisebbségi csoport létezése nem feltételez. Így, kimondható az, hogy minden diaszpóra egyben nemzeti kisebbség is, azonban nem minden nemzeti kisebbség diaszpóra.

Kenneth Roth, a Human Rights Watch ügyvezető igazgatója a 2019-es Világjelentésben egy kettős érzületű képet rajzolt fel az emberi jogokkal kapcsolatban a 21. század világában. Egyrészt, az autokrácia terjeszkedésének következtében az emberi jogok sötét napjairól beszél. Másrészt, éppen, hogy az autokrata elnyomók termelik ki azokat a személyeket, csoportokat, akik folyamatosan harcolnak az emberek jogaiért a világ minden pontján.⁷⁹

---

⁷⁶ Connor, „The impact of homelands upon diasporas,” 16.

⁷⁷ Safran, „Diasporas in Modern Societies”.

⁷⁸ A diaszpórák szervezettségének meghatározásával, formáival, jelentésével a dolgozat egy későbbi fejezete részletesen foglalkozik.

⁷⁹ Kenneth Roth, „World’s Autocrats Face Rising Resistance,” in *World Report 2019 – Events of 2018. Human Rights Watch*, szerk. Human Rights Watch (USA, 2019). Utolsó módosítás dátuma: 2019. https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2019.pdf.

A kisebbségek és jogaik terén is megfigyelhető ez a kettősség, amit jól illusztrál az a térkép, amit a Minority Rights Group készített, hogy bemutassa, hogy az egyes országokban mekkora veszélyben vannak a kisebbségek, mekkora az esélye a népirtásnak vagy a tömegmészárlásnak, miközben a föld néhány pontján biztosítják a kisebbségi jogokat. A Peoples Under Threat térképére⁸⁰ tekintve felmerülhet az a kérdés, hogy az emberi jogok egy euroatlanti találmány-e vagy sem, hiszen az emberi jogok sérelmével leginkább érintett országok az afrikai, illetve az ázsiai kontinensen találhatók. Az európaiaktól eltérő hagyományokkal, gondolkodásmóddal rendelkeznek: rájuk lehet-e „erőltetni” az emberi jogokat? Ha valljuk az emberi jogok univerzalizmusát, akkor ez lehet az alap a kisebbségi jogok univerzalizására is, és ha az emberi jogok azokat is megilletik, akik nem értenek azokkal egyet, abban az esetben az alapozás helyes. Ezért az emberi jogok tiszteletben tartása elvileg mindig lehetséges.⁸¹

---

⁸⁰ Minority Rights Group, „Peoples Under Threat,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://peoplesunderthreat.org/>.

⁸¹ Halmai és Tóth, „Az emberi jogok eredete”.

2. A nemzeti kisebbségek európai értékek

Az Európai Unió 20 éves Alapjogi Chartájának preambuluma kimondja, hogy „[...] az Unió az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás oszthatatlan és egyetemes értékein alapul [...]. Az Unió hozzájárul e közös értékek megőrzéséhez és továbbfejlesztéséhez, miközben tiszteletben tartja az európai népek kultúrájának és hagyományainak sokféleségét, a tagállamok nemzeti identitását [...]”. Ergo, az európai integráció tiszteletben tartja a nemzeteket – hagyományaikat, integritásukat, kultúrájukat. A kérdés azonban az, hogy ez a kijelentés vonatkozik-e a nemzeti kisebbségekre vagy sem. Ha igen, akkor mely nemzeti kisebbségek tartoznak az európai értékekhez: csak azok, akik Európából származnak, vagy azok is, akik nem európai eredetűek.

A hat legfontosabb európai érték, amelyek alapvetően az európai kultúra fejlődési szakaszait jelentik, a következők: humanista gondolkodás, racionalitás, világiasság, jogállamiság, demokrácia és emberi jogok.⁸² Ezt nevezzük humanista világnézetnek, és minden más európai érték a fent említett tényezőkből ered. Ennek a humanista világnézetnek az elemeit, mint például az emberi méltóság, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság és az emberi jogok, az Európai Unió idézett Alapjogi Chartájában rögzítették, amelynek fő célja ezen értékek védelme.⁸³

Mivel az értékek szoros kapcsolatban állnak a történelemmel, a hagyományokkal, így az identitással is. Minden kultúrának megvannak a maga értékei, amelyek történelmi eredetben gyökereznek, és ez az értékrend mindenféle identitást teremt. Az egyén identitása azt a teljes és összetett állapotot jelenti a jelenben, amelyet a múltja és a jövője is befolyásol. Ez a meghatározás az identitás minden dimenziójának kiindulópontja. Erikson pszichoszociális elmélete szerint az emberi fejlődésnek nyolc szakasza van, amelyek közül az ötödik az identitás megfogalmazása. Ezt a tinédzserkorra datálják. Az identitás megfogalmazása válságot jelent az egyén számára, és ez a válság akkor oldódik meg, amikor az egyén képes megválaszolni az összes említett-jelölt kérdést, és eljut a teljességhez. A fiatal embernek először arra a kérdésre kell válaszolnia: ki vagyok én magamnak? Ez a személyes identitás. Lány vagyok vagy fiú? Mi

---

⁸² EuropeanValues.info, „Definition of the most basic European Values and their significance for our modern society,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. http://europeaischewerte.info/fileadmin/templates/Documents/ewdef_en.pdf; Loek Halman, Ruud Luijckx, és Marga van Zundert, szerk, *Atlas of European Values*. (Leiden: Brill Academic Pub, 2005).

⁸³ European Commission, „The EU Values,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://ec.europa.eu/component-library/eu/about/eu-values/>.

a szerepe a nememnek? Ez az úgynevezett nemi identitás. Ki vagyok én az osztályomban, a sportcsapatomban, a barátaim között stb. Ez a társadalmi identitás. És végül, de nem utolsósorban felmerül a nemzetiség kérdése: milyen a származásom, honnan jöttem, hol van a tágabb otthonom, melyik a nemzetem, mindezek hogyan befolyásolják az életemet? Nyilvánvalóan ez a nemzeti identitás.⁸⁴ De lehet-e kontinentális identitásunk vagy sem?

Mi az európai identitás? Két megközelítést érdemes kiemelni: a konstruktivista és az esszencialista megközelítést. A konstruktivisták szerint az európai identitás közös célok és értékek mentén hozható létre, míg az esszencialisták szerint ilyen erős identitás kontinentális szinten nem hozható létre. Habermas, a konstruktivisták egyik képviselője szerint, az európai identitás alapja az alkotmányos patriotizmus lehet, amely három fő elemre épül: (1) az identitás a tagságon keresztül jön létre, (2) az érték- és normaképző kommunikáció tartalma a tagokat egyformán érdekli, (3) az új identitás a jövőorientáción keresztül nyilvánul meg. Az európai identitás ugyanis akkor lehet működőképes, ha a tagok egyetértenek a jövő alapvető céljaiban.⁸⁵

Ezzel szemben, az esszencialisták a közös történelmi és kulturális gyökereket helyezik előtérbe. Anthony Smith brit szociológus szerint Európát a kultúrák családjaként kell elképzelni. A történelem mint fő identitásformáló tényező jelenti a legfőbb akadályt az európai identitás lehetséges létének kérdésével illetően. Európa történelme a törzsek, vallások, ideológiák és nemzetek háborúinak története.⁸⁶

Az esszencialisták a nemzeti identitás kategóriáját és fejlődési folyamatát a kontinentális identitáshoz igazítják, míg a konstruktivisták teljesen új alapokra helyezik a kontinentális identitás kialakulását. A kérdés az, hogy az identitás létrehozható-e mesterségesen, vagy csak szervesen alakulhat ki.

A nemzeti kisebbségek különleges helyet foglalnak el az európai identitások mozaikjában, mivel kettős vagy többszörös nemzeti identitással rendelkezhetnek, ami a

---

⁸⁴ Shawn L. Christiansen és Rob Palkovitz, „Exploring Erikson’s Psychosocial Theory of Development: Generativity and its Relationship to Paternal Identity, Intimacy, and Involvement in Childcare,” *The Journal of Men’s Studies* 7, no. 1 (1998). DOI:10.3149/jms.0701.133.

⁸⁵ E. Sare Aydın Yılmaz, „Political Identity Building in the EU: A Constructivist Approach,” *Akademik İncelemeler Dergisi* 9, no. 1 (2014).; Thomas Risse, „Social Constructivism and European Integration,” in *European Integration Theory*, szerk. Antje Wiener és Thomas Diez (Oxford: Oxford University Press, 2009). DOI: 10.1093/hepl/9780199226092.003.0008.

⁸⁶ Gerard Delanty, „The limits and possibilities of a European identity: A critique of cultural essentialism,” *Philosophy & Social Criticism* 21, no. 4 (1995). DOI: 10.1177/019145379502100402.; Ralph Grillo, „Cultural Essentialism and Cultural Anxiety,” *Anthropological Theory* 3, no. 2 (2003): 157-173. DOI: 10.1177/1463499603003002002.

kontinentális identitás mélyebb megértéséhez és erősítéséhez vezethet. Más szóval, egy nemzeti kisebbség a nemzet fogalmából emelkedik ki, de multikulturális háttere olyan jellemzőket ad neki, amelyek kontinentális identitásként értelmezhetők.⁸⁷

A nemzeti identitás egy államhoz való tartozás jogi és/vagy érzelmi érzése. A nemzeti identitás kialakulása nem csak az egyéntől függ, hanem attól a társadalomtól is, amelyben él. Pataki Ferenc magyar szociálpszichológus szerint kétféle társadalom létezik. Az első identitásprogramokhoz köti az egyéneket.⁸⁸ James Marcia ezt korai lezárásnak nevezi, mert a társadalom nem engedi meg az identitásválságot, a kamasznak nincs lehetősége arra, hogy megismerje önmagát, a kamasznak az identitás minden dimenziójában követnie kell az elfogadott modelleket.⁸⁹ Ebben az esetben, az egyén számára adott, hogy mi a nemzeti identitása, és emellett nincs lehetőség a kettős nemzeti identitás kialakítására. A másik típusú társadalmakban az identitásprobléma, a válság megjelenhet. Ez a fajta társadalom liberálisabb az egyénekekkel szemben. Ebben az esetben lehetőség van a kettős nemzeti identitás kialakulására.⁹⁰

Az európai kultúra fejlődésének hatodik szakasza, azaz a hatodik európai érték az emberi jogok tisztelete, amelynek része a kisebbségben éléshez való jog,⁹¹ ezáltal a kisebbségi jogok szerves részét képezik az európai kultúrának. Ezért megállapíthatjuk, hogy a kisebbségben élés európai érték. Vajon ez az érték képes-e alakítani a nemzetközi szinten a szereplő kapcsolatait? Erre keresem a továbbiakban a választ.

---

⁸⁷ Györgyi Bindorffer, *Kettős identitás* (Budapest: Új Mandátum, 2001).; Nathan Glazer, „Dual Nationality: Threat to National Identity, or Harbinger of a Better World,” *Social and Behavioral Sciences* 2, no. 5 (2010): 6813–6821. DOI: 10.1016/j.sbspro.2010.05.032.

⁸⁸ Pataki Ferenc, *Identitás, személyiség, társadalom. Az identitáselmélet vitatott kérdései* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987).

⁸⁹ Jane Kroger és James Marcia, „The Identity Statures: Origins, Meanings, and Interpretations,” in *Handbook of Identity Theory and Research*, szerk. Seth J. Schwartz, Koen Luyckx és Vivian L. Vignoles (New York: Springer, 2011). DOI: 10.1007/978-1-4419-7988-9_2.

⁹⁰ Csepeli György. *Szociálpszichológia* (Budapest: Osiris Kiadó, 2001).

⁹¹ Szaniszló Réka Brigitta, „A kisebbségben élés joga, avagy a diaszpóralét egy esete,” *Arsboni* 6, no. 3-4 (2018)

3. A diaszpóraépítés folyamata

A diaszpórák valójában az egyes befogadó országokban élő nemzeti kisebbségek. Vagy esetleg többek annál? A szervezettségben keresendő a válasz. Például a diaszpóra lehet egy civil szervezet révén szervezett? A diaszpórák, általánosságban, a civil szervezetek hét kritériuma (magán, azaz nem állami szervezetek; önszerveződés; profitszétosztás tilalma; intézményesültség; önszabályozás; önkéntesség; közhasznúság)⁹² közül ötnek minden esetben megfelelnek. Ami problémás az a kormányzattól való függetlenség, valamint az intézményesülés, mert – ahogy látni fogjuk – ez utóbbi a diaszpóraépítés első szintjére nem feltétlenül igaz. Előbbi pedig kizárja annak lehetőségét, hogy egy anyaország diaszpórastratégiával rendelkezzen.

A diaszpórák szervezettségi, intézményesültségi foka nagyban meghatározza az érdekérvényesítési és a meglévő lehetőségek felismerését, kiaknázását, hiszen amíg nincs meg a diaszpóra tagjainak közös tudata, identitásának felvállalása, addig nem beszélhetünk közös célokról. Ez a közösségi kohéziós erő alapozhatja meg a közös célokat, amelyekért közösen, intézményesen kívánnak fellépni. Az öntudatra ébredés és identitás, közösségi kohéziós erő ugyan látszólag szubjektív, de a diaszpórák szervezettségi, intézményesültségének szintje oly módon objektívvá válik, ha analógiának tekintjük a nemzeté válás folyamatának lépcsőit, hasznosítva Miroslav Hroch tipológiáját, a nemzetépítési projektet.

Miért célszerű a diaszpóraépítést a nemzetépítéshez hasonlítani? A nemzetnek – hasonló okok miatt mint a nemzeti és etnikai kisebbségeknek – nincs egy általánosan elfogadott fogalma. Azonban az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1735. számú ajánlásából kiolvasható, hogy a nemzet személyek egy csoportjának valamiféle kötődését jelöli az adott csoport tagjaihoz, valamint egy államhoz. Ez a kötődés lehet jogi, etnokulturális vagy mind a kettő.

A nemzet és a diaszpóra számos jellemzőjében hasonlóságot mutat, így például a kötődés tekintetében is. A diaszpórák is erősen kötődnek a csoport tagjaihoz (az azonos országban élőkhez és a társdiaszpórákhoz is), valamint az anyaországhoz/óhazához, hiszen ők is egy nemzet.⁹³ Azonban itt van egy plusz kötelék is, ami a befogadó országhoz köti őket, ahol kisebbségben élnek. Továbbá mind a nemzet, mind a diaszpóra esetében beszélhetünk kollektív tudatról, közös célról, amelyek mind az összetartozást, annak tudatát erősítik a csoport

---

⁹² Kákai László, *Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon* (Pécs: Publikon, 2009).

⁹³ Kovács Eszter, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák. Tipologizálás,” *REGIO* 26, no. 3 (2018).

tagjaiban. Ezért mindkét esetben egyfajta közösségépítésről van szó, aminek köszönhetően analógiát lehet vonni a két jelenség között.

Miroslav Hroch szerint, a nemzetépítés három szakaszból áll, melynek során a nemzeti mozgalomból valódi nemzet válik. Az első szakaszban az adott etnikai csoport egyes képviselői tudományos érdeklődést mutatnak az etnikai csoport történelme, kultúrája, nyelve stb. iránt, ezeket a forrásokat összegyűjtik, publikálják és terjesztik az adott etnikai csoport tagjai között. Ezt az első szervezetségi szintet nevezhetjük kulturális ébredési szintnek is, hiszen itt egy kulturális alapon szerveződő mozgalomról van szó, amely szeretné saját múltját minél jobban megismerni.⁹⁴

Az első szakaszban alakul ki az a kollektív tudat, amelyre a második szintben fellépő erők alapozni fognak. A kollektív tudat rendkívüli jelentőséggel bír mind a nemzetek, mind a diaszpórák szempontjából, így fontos, hogy ismerjük pontos jelentéstartalmát. A kollektív tudat kialakulásában számos tényező játszik közre, melyek közül a legfontosabb három a következő: (1) valamilyen közös múltból való emlék, (2) olyan nyelvi és/vagy kulturális kötelék, amely magasabb fokú kommunikációt eredményez a csoporton belüli személyek között, mint a csoporton kívüli személyekkel, (3) a civil társadalomként szerveződő csoport tagjainak egyenlősége.⁹⁵

A második szakaszban megjelennek a nemzeti eszme azon képviselői, akik a kialakulóban lévő nemzeti tudatra alapozva, egy jövőbeli nemzetállam lehetőségének ígéretével próbálnak minél több személyt a maguk oldalára állítani az adott etnikai csoportból. Ezt a szakaszt nevezhetjük politikai szintnek, hiszen itt jelenik meg az emberekért vívott politikai kampány.⁹⁶

A harmadik szakaszban megjelennek azok a tömegmozgalmak, amelyeknek tagja azonosulnak a nemzettel és a saját nemzetállam megalakítását tűzték ki céljuknak. Azaz ekkor már az előző szakaszban megfogalmazott nemzeti programot tömegtámogatás kíséri. Ez a harmadik lépcső, a tömegmozgalmi szint jelenti az utolsó lépést a nemzetté válásban.⁹⁷ A

---

⁹⁴ Miroslav Hroch, „From National Movement to the Fully-formed Nation: The Nation-building Process in Europe” in *Mapping the Nation*, szerk. Gopal Balakrishnan (New York-London: Verso, 1996).

⁹⁵ Hroch, „From National Movement to the Fully-formed Nation”.

⁹⁶ Hroch, „From National Movement to the Fully-formed Nation”.

⁹⁷ Hroch, „From National Movement to the Fully-formed Nation”.

nemzet legszervezettebb formája a saját nemzetállam alapítása, amelyet – nem törvényszerűen – megelőzheti egy autonóm szakasz is az „idegen” államban⁹⁸.

Miroslav Hroch nemzetépítési tipológiája arról szól, hogy egy etnikai csoportból akkor válhat nemzet, ha végig ment az előbbieken bemutatott három szakaszon. A diaszpóraépítés kapcsán felmerül a kérdés, hogy csak akkor beszélhetünk-e diaszpóráról, ha a közösség átesett mind a három szakaszon, vagy végig diaszpóráról van szó, csak a közösség különböző szervezettségi szinten van. Véleményem szerint, ez utóbbi közelebb áll a valósághoz, és jobban kifejezi a folyamatszerűséget. A diaszpórát az önszerveződés kezdetén lehet elkülöníteni az „egyszerű” nemzeti és etnikai kisebbségektől, így már a kezdetektől diaszpórának nevezzük ezt a fajta közösséget. A Hroch-féle nemzetépítési tipológia alapján is megkülönböztethetünk egymástól kulturális, politikai, illetve tömegmozgalmi diaszpórákat, amely elnevezések arra utalnak, hogy az adott diaszpóra éppen hol tart a diaszpóraépítés folyamatában.

A kulturális szervezettségi szinten tisztán kulturális, történelmi érdeklődésről van szó. A kulturális diaszpóra célja a diaszpóra közös múltjának feltárása, illetve a kulturális identitás megőrzése, melynek érdekében gyakoriak a kulturális események. Ebben a szakaszban kezdi el a diaszpóra megszervezni saját magát, melynek keretében kulturális alapon elkülönítik magukat a befogadó társadalomtól.

Kulturális diaszpórára lehet példa az albán diaszpóra Olaszországban,⁹⁹ vagy éppen a kínai diaszpóra Magyarországon.¹⁰⁰ A Minority Rights Group International szerint az Olaszországban élő albánok (egyelőre) nem törnek politikai babérokra, csupán hagyományukat kívánják megőrizni. A Magyarországon élő kínai diaszpórának ugyan volt egy kísérlete arra, hogy Magyarország statuált kisebbségévé váljon, azonban még az országgyűlési vita előtt visszavonták kezdeményezésüket.¹⁰¹ Kulturális diaszpóráként mégis rendkívül aktívak: számos

---

⁹⁸ Györi Szabó Róbert, *Kisebbség, autonómia, regionalizmus* (Budapest: Osiris Kiadó, 2006).

⁹⁹ Minority Rights Group International, „Minorities and indigenous people in Italy: Albanians,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://minorityrights.org/minorities/albanians-2/>.

¹⁰⁰ Nyíri, Pál, „Kínai migránsok Magyarországon: mai tudásunk és aktuális kérdések,” in *Változó migráció – változó környezet*, szerk. Hárs, Ágnes és Tóth, Judit (Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010).

¹⁰¹ Czene Gábor, *Ha a székelyek magyarok, horvátok-e a bunyevácok?* Utolsó módosítás dátuma: 2011. http://nol.hu/belfold/bunyevacok_a_nemzetisegi_labirintusban-1031281.

kínai nyelvű hetilapot adnak ki,¹⁰² illetve egy magyar-kínai két tanítási nyelvű általános- és középiskolát is működtetnek Magyarországon.¹⁰³

A diaszpórák következő szerveződési szintje a politikai diaszpóra. Ekkor a diaszpóra tagjai már nem „csak” kulturálisan szeretnék sokszínűvé tenni a befogadó társadalmat, hanem politikai reprezentációra is vágnak. Ebben a szakaszban kulturális identitásukat már nem egyénileg kívánják megőrizni, hanem ahhoz a befogadó állam segítségét is kérik.

Politikai diaszpórára lehet példa az USA-ban élő két diaszpóra is: az olaszok és az írek. Bostonnak több mint 20 éven át olaszszármazású polgármestere volt, Thomas Menino, illetve pl. Paul Cellucci Massachusetts 69. kormányzója volt, majd kanadai nagykövet.¹⁰⁴ Az amerikai írek pedig már az 1960-as évekre civil szervezetekbe tömörülő, jól szervezett diaszpórákat alkottak, akik fontos szerepet játszottak az észak-ír konfliktus békés lezárásában.¹⁰⁵

A harmadik szakasz a tömegmozgalmi diaszpóra. Itt megfogalmazzák a közös célt, amely mentén kívánják tovább alakítani a diaszpórákat. Ilyen közös cél lehet pl. a hazatérés, autonómia, illetve kollektív jogok kivívása a befogadó országban. Ezt a közösen megfogalmazott célt tömegtámogatás kíséri.

A tömegmozgalmi diaszpórára példa lehet a klasszikus zsidó diaszpóra, a Szerbiában élő magyarság, illetve Magyarország nemzetiségei. A klasszikus zsidó diaszpóra közös célja a hazatérés volt. Annyira sikeresen valósították meg ezt, hogy ily módon meg is szűntek létezni és ma már egy újfajta zsidó diaszpóráról kell beszélnünk.¹⁰⁶ A Szerbiában élő magyarok Vajdaság autonómiájának kivívásában érték el közös céljukat.¹⁰⁷ A Magyarországon élő nemzetiségek (őshonos nemzeti és etnikai kisebbségek) célja a kollektív jogok kivívása volt, amelyet már az Alkotmány, majd az 1993. évi LXXVII. törvény is biztosított, de jelenleg a 2011. évi CLXXIX. törvényben található meg a hatályos jogaik és kötelezettségeik.

---

¹⁰² Karácsony Szandra, „Virágzik a kínai média hazánkban,” utolsó módosítás dátuma: 2011. https://kitekinto.hu/eia/2011/03/14/viragzik_a_kinai_media_hazankban#.VKcmAb_P_jJ.

¹⁰³ „Magyar-Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://www.magyar-kinai.hu/>.

¹⁰⁴ Westy Egmont, „Contemporary Italian Diaspora: USA 2014,” in *La nuova emigrazione italiana*, szerk. Gjergji, Iside (Vence: Edizioni Ca' Foscari, 2015).

¹⁰⁵ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák”.

¹⁰⁶ Szaniszló Réka Brigitta „The Most Successful Diaspora? Jewish and International Relations,” In *A szerb és a magyar jog harmonizációja az Európai Unió jogával*, szerk. Tatjana Bugarski (Újvidék: Újvidéki Jogtudományi Kar Kiadói Központ, 2018).

¹⁰⁷ Ördögh Tibor, Vajdaság politikatörténete in *Vajdaság társadalmi és gazdasági jellemzői*, szerk. Ördögh, Tibor (Szabadka: Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete, 2017).

Mikor, melyik szerveződési szinten jelenik meg az anyaországgal, illetve a társdiaszpórákkal való kapcsolattartás? Az anyaországgal való kapcsolattartás egyértelműen megjelenik már a kulturális szinten is. E nélkül nem is kezdődhetne el a diaszpóra identitásformálása, megalakulása (közös történelem megismerésének igénye már az első fázisban). Ez már át is vezet minket a diaszpóra anyaország-szempontrú vizsgálatához. Ám előtte szükségesnek tartom a kelet-európai vietnami diaszpóra elhelyezését a vázolt szervezeti fokozatok és a kapcsolatépítés kontextusában.

3.1. A vietnami diaszpóra szervezeti szintje a Visegrádi Négyek országában

A kutatás középpontjában álló Index, amelynek teszteléséhez, az esettanulmányhoz a magyarországi vietnami diaszpórákat választottam. Mivel diaszpórák államközi kapcsolatokba való belépése nagyban függ a diaszpóra szervezeti szintjétől, így a magyarországi vietnami diaszpóra esetében is górcső alá kell venni a témát. A kérdéskör azonban önmagában állva keveset mondó lehet, így a magyarországi vietnami diaszpóra szervezeti helyzetét érdemes összevetni a másik három Visegrádi Négyek (V4) ország vietnami diaszpóráival.

A vietnami egy meglehetősen marginális diaszpóra Európában annak ellenére, hogy az elmúlt évszázad során több hullámban, különböző történelmi események miatt, számos európai országba vándoroltak be és telepedtek le. A közép-európai térségbe az 1960-as évek közepén érkeztek először vietnamiak, a szocialista barátság jegyében, ezért a Visegrádi Négyek mindegyike rendelkezik vietnami diaszpórával.¹⁰⁸ A fejezetben vizsgált témakör elemzésére ad kiváló lehetőséget a V4 országokban élő vietnami diaszpórák szervezeti vizsgálatára és összehasonlítására, hiszen egy közel azonos időben, közel azonos motivációkkal, közel azonos történelmi, kulturális háttérrel rendelkező országokba érkező csoportról van szó.

Az egyes diaszpórák szervezeti szintjét jellemzéséhez, olyan attribútumokat kell megvizsgálni, mint a bevándorlás ideje, módja, motivációja, a diaszpóra lélekszáma, jogállásuk, a társadalmi beilleszkedés mértéke, illetve a gazdasági pozícióik (milyen gazdasági klaszterhez tartoznak) a befogadó országban. Ezt követően kell elemezni, hogy milyen (és mennyi) diaszpóraszervezettel rendelkeznek, és ezek a szervezetek milyen típusú tevékenységet végeznek.

---

¹⁰⁸ Grażyna Szymańska-Matusiewicz, „The Vietnamese Communities in Central and Eastern Europe as Part of the Global Vietnamese Diaspora,” *Central and Eastern European Migration Review*. 4, no. 1 (2015): 5–10.

A jogállás egyrészt a tagok jogi státusától függ, másrészt attól, hogy a csoport rendelkezik-e kollektív jogokkal. Itt nem hagyható figyelmen kívül az egyes nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos fogalmi zűrzavar – ahogy azt korábban is hangsúlyoztam.

A társadalmi beilleszkedésnek öt szintje/formája van: az asszimiláció, az integráció, a multikulturalizmus, a szeparáció, illetve a szegregáció.¹⁰⁹ A társadalmi beilleszkedés továbbá szorosan kapcsolódik a befogadó országban betöltött gazdasági pozíciókhoz. Egy bevándorló minél inkább elszakad a munkaerőpiacon (is) a befogadó társadalomtól, azaz nem az elsődleges gazdaságban vállal munkát, annál kevesebb az esélye az integrációnak, a multikulturalizmusnak, illetve az önkéntes asszimilációnak. A gazdasági pozíciók vizsgálata során két variációval találkozhatunk: amikor a bevándorlót a befogadó társadalom alkalmazza, vagy ha a migráns vállalkozik a befogadó országban és ő maga migránsokat alkalmaz. Ez utóbbi opció további három részre bontható: (1) közvetítő kisebbségek gazdasága, (2) migráns enklávék gazdasága, (3) etnikai niche gazdaság.¹¹⁰

Amennyiben egy bevándorlócsoporthoz, vagy a dolgozat példája szempontjából, egy diaszpóra többsége a befogadó ország elsődleges munkaerőpiacán van jelen, akkor beszélhetünk asszimilációról, integrációról vagy multikulturalizmusról. Amennyiben a vizsgált közösség nagy része az elsődleges gazdaságtól részben független migráns gazdasági klaszterekben való tömörülést választja, akkor beszélhetünk szeparációról, illetve szegregációról. A társadalmi beilleszkedés fontos adalék a gazdasági aspektus mellett, a befogadó társadalom attitűdje is, ahogy azt a NHMI tárgyalja egy későbbi fejezetben.

A vietnamiak **Csehországba** való vándorlása – Magyarországhoz hasonlóan – az ország szocialista időszakában kezdődött el, így nem is Csehországról, hanem Csehszlovákiáról kell beszélni. Az 1950-es években kezdődött meg a vietnamiak munkavállalási vagy tanulási célú, állami irányítású bevándorlása Csehszlovákiába. Itt is a szocialista barátság égisze alatt jöhetett létre a két ország közötti együttműködés. Ezt követően, az 1980-as években tetőzött a vietnamiak lélekszáma a vizsgált államban: a két tagállamban összességében közel 40 ezer

---

¹⁰⁹ Kováts András, „A bevándorlók társadalmi integrációja – koncepciók és indikátorok,” in *Bevándorlás és integráció – magyarországi adatok, európai indikátorok* szerk. Kováts András (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2013).

¹¹⁰ Várhalmi Zoltán, „Migráns gazdasági klaszterek működésének jellemzői” (PhD értekezés, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, 2016).

vietnami élt.¹¹¹ A cseh területeken 30 ezer főt számlált a vietnami közösség, akiknek kétharmada volt munkás és a fennmaradó egyharmaduk pedig felsőoktatási hallgató. A bársonyos forradalmat követően a korábbi bilaterális egyezmények – így a Vietnammal kötött is – érvényüket veszítették, amelynek következtében a vietnami bevándorlás megtorpant, illetve a már Csehszlovákiában élők többsége is hazatért. 1994-ben körülbelül 10 ezer vietnami élt a Cseh Köztársaság területén.¹¹²

Ma körülbelül 90-100 ezer fős vietnami közösségről beszélhetünk Csehországban. 2018-as adatok alapján 60 ezer vietnami állampolgár¹¹³ és a 2011-es népszámlálási adatok alapján 30 ezer olyan cseh állampolgár van, aki vietnami származású.¹¹⁴

A négy vizsgált ország kisebbségi jogi rendszere nagyon hasonló, így Csehországban – is – gyakorlatilag ugyanazzal a kisebbségi felfogással találkozhatunk, mint amivel Magyarországon. A 273/2001. sz. törvény a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogairól kimondja, hogy egy nemzeti kisebbséget azon cseh állampolgárok csoportja alkotja, akik Csehország jelenlegi területén élnek, de etnikai származásukban, nyelvükben, kultúrájukban, hagyományaikban eltérnek a többségi cseh lakosságtól és igénylik, hogy nemzeti kisebbségként elismerjék őket. Maga a törvény nem sorolja fel tételesen az e körbe tartozó csoportokat, de jelenleg 12 nemzeti (és etnikai) kisebbsége van hivatalosan Csehországnak: bolgárok, horvátok, magyarok, németek, lengyelek, romák, ruténok, oroszok, görögök, szlovákok, ukránok, illetve szerbek.¹¹⁵

A kisebbségi jogokat élvező őshonos nemzeti kisebbségek között tehát nem találhatjuk meg a vietnamiakat, azaz nem beszélhetünk kollektív jogokról. Egyéni jogi lehetőségeik megegyeznek a magyarországi lehetőségekkel.

---

¹¹¹ Miroslava Hlinčíková, „The Social Integration of Vietnamese Migrants in Bratislava: (In)Visible Actors in Their Local Community,” *Central and Eastern European Migration Review* 4, no. 1 (2015).

¹¹² Ryan Scott, „The Vietnamese Community in the ČR,” utolsó módosítás dátuma: 2011. <https://news.expats.cz/community/the-vietnamese-community-in-the-czech-republic/>.

¹¹³ Czech Statistical Office, „Foreigners by citizenship as at 31 December – territorial comparison,” utolsó módosítás dátuma: 2018. https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/en/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=CIZ01&z=T&f=TABULKA&katalog=31032&evo=v57516_!_VUZEMI97-100-nezj_1&c=v23~2__RP2018MP12DP31.

¹¹⁴ Czech Statistical Office, „Table 111 Population by sex, type of residence, citizenship, housing, arrangements, ethnicity and religious belief,” utolsó módosítás dátuma: 2011. <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/en/index.jsf?page=vystup-objekt-vyhledavani&vyhltext=vietnam&bkvtdmlldG5hbQ..&katalog=all&pvo=OTCR111>.

¹¹⁵ Minority Rights Group International, „Minorities and indigenous people in the Czech Republic,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://minorityrights.org/country/czech-republic/>.

A gazdasági pozícióikat tekintve, a Joshua Project¹¹⁶ adatai alapján a szocialista érában érkezők elsősorban kiskereskedőként, míg az 1989 utáni bevándorlók vállalkozóként dolgoznak Csehországban. Filip Noubel 2019-ben készített interjút Tae-Sik Kim professzorral, aki megállapította, hogy a Csehországban élő vietnami közösség etnikai niche gazdaságot tart fent, ahol az ún. éjszakai bolthálózatot, illetve a kis élelmiszerboltokat csaknem teljesen monopolizálták.¹¹⁷ A társadalmi beilleszkedés szintje kapcsán fontos kiemelni azt, hogy a különböző generációk eltérő beilleszkedési szinten állnak. Míg az első generáció a szeparációt „választotta”, addig ma már a második generációra az integráció a jellemző. Ez az eltérés elsősorban a cseh nyelv ismeretével, illetve nem-ismeretével függ össze. Míg az első generációs vándorok elsősorban a cseh munkaerőpiacon voltak jelen a szocialista érában, és olyan munkákat vállaltak el, amelyek nem igényeltek nyelvtudást, addig a második generáció már Csehországban járt óvodába, iskolába, aminek köszönhetően birtokosai a cseh nyelvnek, ami lazít a társadalmi különbségeken, ugyanakkor nem teljesen törli el azokat. A Csehországban élő vietnami fiatalok esetében megfigyelhető továbbá az, hogy elindultak az integráció útján, de ezt tudatosan lassítani vagy éppen megállítani akarják, a szüleikre való tekintettel, így törekedve a multikulturalizmus elérésére.¹¹⁸

A magyarországi és a csehországi vietnami társdiaszpórák közötti hatalmas különbség a szervezetségi szintjükben keresendő: a csehországi vietnami diaszpóra magasabb szinten áll, mint a magyar. Mit sem bizonyítja ezt jobban mint, hogy 2012-ben beadták a nemzeti kisebbségge válás iránti kérelmüket. Ám a cseh parlament arra hivatkozva, hogy a vietnamiak gazdasági okokból telepedtek le Csehországban és közösségük nem a történelmi fejlődés eredménye, elutasította a kérelmüket. Azonban 2013-ban felvettek egy vietnami tagot a Kisebbségi Tanácsba, amit a vietnami közösség hivatalos elismerésként tart számon.¹¹⁹ A csehországi vietnami diaszpóraszervezetek is a magyarhoz viszonyított magasabb szervezetségi szintet jeleznek. Két szervezetet kell mindenképpen kiemelni: a South East Asia

---

¹¹⁶ Joshua Project, „Vietnamese in Czechia. 2020,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. https://joshuaproject.net/people_groups/12700/EZ.

¹¹⁷ Filip Noubel, *The media habits of the Vietnamese minority in the Czech Republic: interview with Professor Tae-Sik Kim*, utolsó módosítás dátuma: 2018. <https://globalvoices.org/2020/01/08/the-media-habits-of-the-vietnamese-minority-in-the-czech-republic-interview-with-professor-tae-sik-kim/>.

¹¹⁸ Coilin O'Connor, „Is the Czech Republic's Vietnamese community finally starting to feel at home?,” utolsó módosítás dátuma: 2007. <https://english.radio.cz/czech-republics-vietnamese-community-finally-starting-feel-home-8607557>.

¹¹⁹ Kiryl Kascian és Hanna Vasilevich, „Czech Republic Acknowledgement of Belarusian and Vietnamese as New Minorities,” *European Yearbook of Minority Issues* 12, no. 1 (2013).

– liaison szervezetét (a korábbi Klub Hanoit), illetve a Viet Up-ot. Az előbbi egy 2002-ben alapított civilszervezet, melynek kifejezett célja a vietnami kultúra megismertetése a cseh többségi társadalommal. illetve jogi segítséget nyújtanak a Csehországba vándorló vietnamiaknak. Az utóbbi pedig egy 2016 óta működő szervezet, melynek szintén kifejezett célja a „békés egymás mellett élés” kialakítása a két népcsoport között.¹²⁰

A diaszpóra jellemzőiből, a szervezetek munkájából, illetve magának a közösségnek a céljaiból látható, hogy a Csehországban élő vietnami diaszpóra a politikai diaszpóra szintjén áll.

A **Szlovákiába** való vietnami bevándorlás ugyanúgy zajlott, ahogy azt Csehország esetében láttuk, hiszen abban az időszakban még egy államot alkotott a két egység. A szlovákiai vietnamiak esetében a fordulópontot itt is 1989 jelentette, a rendszerváltozás. Mivel a szlovák területeken élő vietnamiak elsősorban állami vállalatoknál dolgoztak, ezért, amikor ezek privatizációjára sor került, az elsők között voltak, akik elveszítették a munkájukat. Az alternatív lehetőségek limitáltak voltak, így egy olyan területet kellett keresniük – ha nem akartak szembenézni a hazatoloncolással –, ahol hiánypótló lehetett a tudásuk. A szocializmus bukását követően kevés olyan szakember élt a szlovák területeken, akinek versenyképes tudása lett volna a kereskedelemről, így ebbe a piaci részbe tudtak a vietnamiak benyomulni, transznacionális kapcsolati hálójuknak köszönhetően.¹²¹

A szlovák rendőrség 2018-as adatai alapján 4008 vietnami állampolgár rendelkezett állandó (1744) vagy ideiglenes (2264) tartózkodási engedéllyel Szlovákiában.¹²² Ez azonban nem azt jelenti, hogy pontosan 4008 tagja van a szlovákiai vietnami diaszpórának. Egyrészt, ez az adat a tartózkodási engedéllyel Szlovákiában tartózkodó vietnami állampolgárokra utal, azaz nem mutatja a szlovák állampolgárságú, de vietnami nemzetiségűeket. Másrészt, láthatóan többen rendelkeznek ideiglenes tartózkodási engedéllyel, mint állandóval, ami arra utalhat, hogy nem minden vietnami állampolgárnak célja a Szlovákiában való letelepedés, így a szlovákiai vietnami diaszpóra tagjaivá sem válhatnak. Ezekből következően azt mondhatjuk, hogy Szlovákiának körülbelül 3-4 ezer fős vietnami diaszpórája van.

---

¹²⁰ Scott, „The Vietnamese Community in the ČR”.

¹²¹ Hlinčíková, „The Social Integration of Vietnamese Migrants in Bratislava.

¹²² Presidium of the Police Force, „Statistical Overview of Legal and Illegal Migration in the Slovak Republic,” utolsó módosítás dátuma: 2018. https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocnky/rok_2018/2018-rocenka-UHCP-EN.pdf.

A nemzeti kisebbségek tekintetében hasonló felfogással találkozhatunk, mint Magyarország és Csehország esetében a tekintetben, hogy a nemzeti kisebbségek kifejezés alatt valójában az őshonos népcsoportokat értik. Azonban, rendkívül fontos kiemelni azt, hogy a vizsgált négy ország közül messze Szlovákia a legellenségesebb az idegenekkel szemben, amely xenofóbiának rendkívül mély történelmi gyökerei vannak, és eleve fiatal nemzetről van szó az önálló államiság megélését illetően. Ebből következően, Szlovákiában jelenleg nem is létezik egy átfogó kisebbségi jogokkal foglalkozó jogszabály. Az 1999. évi 184. törvény a kisebbségi nyelvhasználatról értelemszerűen csak a nemzeti kisebbségek nyelvi jogaival foglalkozik. Ezekből következően, Szlovákiában a vietnamiak esetében (sem) lehet kollektív jogokról beszélni. Az egyéni jogok pedig az általános emberi jogokból levezethetően, megegyeznek a már korábban ismertettekkel.

Az idegenellenség rendkívül megnehezítette és megnehezíti a mai napig a beilleszkedni kívánó vietnamiak dolgát. Velük folytatott interjúkból kiderült, hogy a Szlovákiában élő vietnamiak alsóbbrendűnek érzik magukat a szlovák többséggel szemben, amiből úgy érzik, hogy nem is tudnak kitörni.¹²³ Ebből következően, Szlovákiában a társadalmi beilleszkedést tekintve szegregációról kell beszélni a vietnami kisebbségi csoport esetében. Ennek megfelelően alakították ki gazdasági tevékenységüket is, ami a közvetítő kisebbség gazdasága, amire jellemző, hogy a bevándorló csoport a befogadó társadalomtól elkülönült közösséget alakít és tart fenn, valamint kerülnek a politikai szerepvállalást. Pontosan ez jellemzi a Szlovákiában élő vietnami közösséget.

A szlovákiai vietnami diaszpóraszervezetek a magyarokhoz hasonlóan működnek. Így például, a Szlovákia Vietnami Közössége vagy a Vietnami Nők Egyesülete különböző fesztiválokat, kulturális rendezvényeket tartanak, azonban ezek nem a nagyközönségnek szólnak, hanem csak a Szlovákiában élő vietnamiaknak.¹²⁴

Ezek alapján kijelenthető, hogy a Szlovákiába élő vietnami diaszpóra a kulturális diaszpóra szintjén áll.

A **Lengyelországba** irányuló vietnami vándorlás nagyon hasonlóan zajlott a magyarországihoz: felsőoktatási hallgatói migrációról volt szó 1957 és 1989 között. Ebben az időszakban körülbelül 4000 vietnami fiatal tanult Lengyelország valamelyik felsőoktatási

---

¹²³ Hlinčíková, „The Social Integration of Vietnamese Migrants in Bratislava”.

¹²⁴ Hlinčíková, „The Social Integration of Vietnamese Migrants in Bratislava”.

intézményében. 1989 után a környező országokban (pl. Csehszlovákia, Kelet-Németország) élő vietnami vendégmunkások tömegei (körülbelül 30 ezer ember) vándoroltak át Lengyelországba, jobb életkörülményeket, gazdasági lehetőségeket keresve. Fontos azonban kiemelni azt, hogy ez a migráció nem feltétlenül legális úton történt, ezért a mai napig nem lehet pontosan tudni, mekkora a lengyelországi vietnami diaszpóra.¹²⁵

Egyes kutatók 20-30 ezer főnyire becsülik a lengyelországi vietnamiakat,¹²⁶ másik pedig inkább 40-50 ezres lélekszámmal számolnak. Annyi biztos, hogy 2016-ig közel 10 ezer vietnami legalizálta a helyzetét Lengyelországban.¹²⁷

2005-ben lépett hatályba Lengyelországban a nemzeti és etnikai kisebbségekkel, valamint regionális nyelvekkel kapcsolatos törvény. A jogszabály pontosan azt a személyi kört határozza meg nemzeti kisebbségként, mint a hazai törvény. A lengyel törvény kilenc nemzeti kisebbséget (fehérorosz, cseh, litván, német, örmény, orosz, szlovák, ukrán, zsidó), illetve négy etnikai kisebbséget (roma, tatár, karait, illetve ruszin) sorol fel. A vietnamiak nem tartoznak tehát a hivatalosan elismert nemzeti kisebbségek közé, így nem beszélhetünk kollektív jogokról. Az egyéni jogok pedig a magyar normákkal azonosan alapvetően.

A Lengyelországban élő vietnamiak társadalmi beilleszkedését egyértelműen a szeparációval lehet a legjobban jellemezni. Már a bevándorlás kezdete óta egy rendkívül – már-már hermetikusan – zárt közösséget alkottak, akik azóta sem kívánnak túl sok mindenkit maguk közé engedni. Ehhez kapcsolódóan az is megállapítható, hogy az etnikai niche gazdaság jellemző rájuk, csakúgy, mint Magyarország és Csehország esetében.¹²⁸

Számos, különböző céllal létrejött vietnami diaszpóraszervezetet találhatunk Lengyelországban, melyek közül a Vietnami Szociális és Kulturális Társaság Lengyelországban legrégebbi, de érdemes megemlíteni még az Azok Egyesülete, Akik Szeretik a Buddhizmust, a Vietnami Közösséget, valamint a Nők Szövetségét. Ezen szervezetek egyikének sem prioritása

---

¹²⁵ Marek Bodziany, „Vietnamese Immigrants in Poland – Three Decades of Experience,” *Journal of Social Sciences and Humanities* 3, np. 5 (2017).

¹²⁶ Teresa Halik, *Migrancka społeczność Wietnamczyków w Polsce w świetle polityki państwa i ocen społecznych* (Poznan: UAM, 2006).

¹²⁷ Bodziany, „Vietnamese Immigrants in Poland”.

¹²⁸ Bodziany, „Vietnamese Immigrants in Poland”.

(még) a lengyel politikában való részvétel, azonban egyre többször tárgya mindez a közösségen belüli vitáknak.¹²⁹

Ezekből következően megállapíthatjuk, hogy a Lengyelországban élő vietnamiak kulturális diaszpórákat alkotnak. Fontosnak tartom azonban már itt megjegyezni azt, hogy a lengyelországi vietnami diaszpóra kapcsán már megfigyelhető egyfajta politikai mozgolódás, ami azonban – véleményem szerint – még nem elegendő ahhoz, hogy „szintet” lépjenek. A közösségi médián tapasztalható politikai aktivitásukról a következő fejezetben lesz részletesebben szó.

A **Magyarország** felé irányuló kezdeti vietnami migrációt két dolog jellemezte: egyrészt a szocialista barátság (ez az, ami mind a négy Visegrádi ország esetében azonos jellemző lesz), másrészt az ennek a keretében megszületett felsőoktatási együttműködés¹³⁰. Az első vietnami diákokra vonatkozó konkrét adat 1966-os, ekkor érkezett 66 magyar ösztöndíjas észak-vietnami diák Magyarország valamely felsőoktatási intézményébe. A szocialista baráti országoknak biztosított magyar felsőoktatási ösztöndíjprogram 1989-ig tartott. Ezen évek során a Magyarországon tanuló vietnamiak száma folyamatosan nőtt, összeségében körülbelül 800 diákról van szó. A szám viszonylagos, mivel még a Kulturális Kapcsolatok Intézetében dolgozó hivatalnokok sem tudták a pontos számot a hiányos nyilvántartás miatt. Annyi azonban biztos, hogy a fent említett időszakban a vietnami diákok lélekszáma volt a legmagasabb a magyar ösztöndíjjal, szocialista baráti országból érkezők között.¹³¹

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) népszámlálási adatai alapján 2011-ben 3500-an vallották magukat vietnaminak és 4112-en mondták azt, hogy beszélnek vietnamiul, akik közül 2099-nek ez az anyanyelve. Ezekből az adatokból arra lehet következtetni, hogy ma Magyarországon körülbelül 3-4000 főt számlálhat a vietnami diaszpóra.

A 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól definiálja, hogy mely nemzeti és etnikai csoportok Magyarország nemzetiségei, azaz mely őshonos nemzeti (és etnikai) kisebbségi csoportok rendelkeznek kollektív jogokkal. Ezen felsorolásban a vietnamit nem

---

¹²⁹ Justyna Pokojaska, „Participation of the Vietnamese Community in Poland in the Socio-Political Life at the Local Level: Present Situation and Prospects for the Future,” *Central and Eastern European Migration Review* 6. no. 2 (2017).

¹³⁰ Szaniszló Réka Brigitta, „Viet Nam’s Importance for Hungary – Through the Glasses of Higher Education,” in *The Past and the Future of Hungary’s Diplomatic and Trade Relations with East Asia*, szerk. Neszmélyi György (Budapest: Budapest Business School, 2019).

¹³¹ Apor, „Szocialista migráció, posztkolonializmus és szolidaritás”.

találjuk meg. A Magyarországon élő vietnamiak sajátos nemzeti kisebbséget alkotnak diaszpóráként, noha a hazai jogszabály róluk nem vesz tudomást, mert a nemzetiségek fogalmával az őshonos nemzeti (és etnikai) kisebbségeket írja le. Magyarországnak a területén élő diaszpórákra nincsen sem politikai, sem jogi stratégiája. Így a nem-statuált kisebbségek tekintetében nincsenek (külön) jogok. A kérdés az, hogy az ilyen nemzeti kisebbségek, diaszpórák, hogyan tudják identitásukat, kultúrájuk megőrizni. Egyrészt minden emberi jog és alapvető szabadság megilleti őket. Másrészt fontos kiemelni az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvényt, ami a közvetlen hátrányos megkülönböztetés fogalmának tisztázásakor külön nevesíti a faji hovatartozás, bőrszín, nemzetiség, anyanyelv, vallási meggyőződés alapján történő diszkrimináció tilalmát. Egyéni jogállásukat tekintve két út lehetséges: vagy még mindig vietnami állampolgárok, így a külföldiekre megillető jogokkal rendelkeznek, vagy már megszerezték a magyar állampolgárságot (is) így vonatkoznak rájuk az állampolgári jogok és kötelezettségek is.

A Magyarországon élő vietnamiak és kínaiak gazdasági pozícióit Várhalmi Zoltán vizsgálta, aki megállapította, hogy a vietnamiak szoros szimbiózisban élnek a kínaiakkal és mind a két nemzeti kisebbségi csoport az etnikai niche gazdasági klaszterhez tartozik. Az etnikai niche gazdasághoz tartozó csoportok, migráns erőforrásaik révén, hatékonyan képesek érvényesülni a befogadó társadalom által elhagyott vagy elégtelenül működtetett gazdasági szegmenseiben, ebből következően jellemző rájuk a gazdasági specializáció. A Magyarországon élő vietnamiak 92%-a kereskedelmi tevékenységet folytat, ahol főként a kínai nagykereskedők viszonteladóiként tűnnek fel. Jellemző rájuk, hogy a tulajdonosokkal azonos nemzetiségűeket alkalmaznak.¹³² Ehhez a típusú gazdasági pozícióhoz a szeparáció – mint társadalmi beilleszkedési forma – tapad. A szeparáció nem más, mint egy csoport védekező mechanizmusa a társadalmi kirekesztéssel szemben azzal, hogy önként különül el a többségi társadalomtól.¹³³

Rátérve a magyarországi vietnamiak diaszpóraszervezeteire, egyértelműen csak olyanokat találhatunk, amelyek a vietnami kultúra megőrzését célozzák, és amelyeknek

---

¹³² Várhalmi, Zoltán, „Vállalkozó migránsok Magyarországon,” in *Bevándorlás és integráció – magyarországi adatok, európai indikátorok* szerk. Kováts, András (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2013).

¹³³ Varga Aranka, „Multikulturalizmus – Inkluzív oktatási rendszer,” in *Ismeretek a Romológia Alapképzési Szakhoz*, szerk. Forray R., Katalin (Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet, 2006).

rendezvényei elsősorban a vietnami származásúak számára nyitottak. A magyarországi vietnamiak talán legfontosabb szervezete a Magyar-Vietnami Baráti Társaság, amelynek honlapján kizárólag kulturális, identitásörző eseményeket találhatunk.¹³⁴ Itt érdemes megemlíteni a Vietnami Fiatalok (VIFI) közösségét, ami kifejezetten azért jött létre, hogy összehozza a Magyarországon élő vietnami fiatalokat.

A diaszpóra-attribútumok, illetve a szerveződések alapján megállapítható, hogy a magyarországi vietnami diaszpóra a kulturális diaszpóra szintjén helyezkedik el, ami rögtön előrevetíti azt, hogy a V4 országok vietnami diaszpórái között legfeljebb „csak” kulturális kapcsolat állhat fenn intézményesen. Az ezen tézist alátámasztó szakirodalmi, statisztikai és jogi adatokat igyekeztem saját adatgyűjtéssel, kérdőíves felmérés segítségével kiegészíteni, színesíteni azt. A kérdőív kérdései elsősorban arra irányultak, hogy a vizsgált régióban élő vietnamiak egyénileg hogyan élik meg a társdiaszpórákkal való kapcsolatokat, egyáltalán van-e erre igényük, módjuk és motivációjuk.

A 21 kérdésből álló kérdőívet tizenketten töltötték ki, minden vizsgált országból hárman. A Magyarországon élőknek magyarul, a Lengyelországban, Csehországban és Szlovákiában élőknek angolul küldtem ki az online kitölthető kérdéssort (1. sz. melléklet). A felmérés nem reprezentatív, ennek ellenére mégis úgy döntöttem, érdemes szerepeltetni a kérdőívvel nyert adatokat is, mivel egy nagyon nehezen elérhető társadalmi csoportról van szó, így minden adat kincset ér az esetükben.

A tizenkét kitöltő közül tizenegyen válaszolták azt, hogy van ismerősük a határ másik oldalán, azonban ehhez az ismerőshöz minden esetben baráti szálak fűzték őket nem pedig pl. üzleti. Ebből arra lehet következtetni, hogy a diaszpórák szintjén sem találhatunk ennél magasabb szintű, rendszeres vagy intézményes, érdekezérelt összefogást. Ez pedig jelzi, hogy a V4 országok vietnami diaszpóráinak többsége a kulturális diaszpóra szintjén áll, ezért csak kulturális szintű kapcsolat alakulhat ki közöttük.

Egy másik kérdéscsoport arra kereste a választ, hogy tagjai-e olyan diaszpóraszervezeteknek, amelyeknek kifejezett célja a V4 országok vietnami társdiaszpórái közötti kapcsolat elmélyítése. A Szlovákiában élőkön kívül mindenki azt jelölte meg, hogy tagja ilyen típusú szervezetnek, noha kiderült, hogy ilyen szervezet a valóságban nem létezik. A

---

¹³⁴ „Magyar-Vietnami Baráti Társaság,” utolsó letöltés dátuma: 2020.04.23. <http://www.magyar-vietnami.hu/rendezvenynaptar>.

magyarországiak a Vietnami Fiatalok szervezetét, a csehországiak a Klub Hanoit, a lengyelországiak pedig a Vietnami Szociális és Kulturális Társaság Lengyelországban nevű jelölték meg, mint olyan szervezetet, ami a társdiaszpórák közötti kapcsolatokkal is foglalkozik. Ám ezen szervezetek fő prioritása az, hogy az adott országon belül összehozza a vietnami közösséget, így esetlegesen egy későbbi céljuk lehet majd a régió vietnamijainak összefogása.

Ugyanakkor, ez a „téves” válasz arra vonatkozó jelzés, hogy lenne támogatottsága ilyen célú szerveződésnek, bár a meglévő szervezetek ezt a közösségi igényt még nem érzékelték, nem elég bátrak, esetleg nem használhatják ki a közösségi fórumokat ezen visszajelzések megfelelő értékelésére. Az, hogy a tévedés ilyen általános, a közösségi igény valóságos jellegét, vagyis az együttműködés regionalizálását bizonyítja. Vajon, ha ezt az eredményt az érintettek és a saját szervezeteik vezetői megismerik, mi fog változni? Ez lehet egy későbbi kutatás tárgya: a diaszpóra önképe miként változik a külső (kutatási, civil szervezeti, nemzetközi) visszajelzések hatására.

További kérdések irányultak arra, hogy a mennyire találják hasznosnak a diaszpóra-szervezeti tagságot a személyes, a gazdasági, illetve a politikai kapcsolataik szempontjából. Az első két lehetőséget mindenki „inkább hasznosnak” minősítette, míg a politikai kapcsolatok szempontjából csak két interjúalany volt „semleges”, a többiek itt is „inkább hasznosnak” minősítették a tagság hatását.

Az utolsó kérdés azoknak szólt, akik úgy érezték, hogy ha nem is tagjai ilyesféle szerveződésnek, de ha ismernének ilyeneket, akkor csatlakoznának-e vagy sem. Mindannyian igennel válaszoltak, kiemelve, hogy a közösséghez való tartozás jó érzését ez erősítené bennük.

Mindebből kiviláglik, hogy az önmagába zárt közép-kelet-európai vietnami diaszpórákra nem jellemző egymás tagjainak, szervezeteinek a keresése. A kérdés az, hogy milyen ösztönzők azok, amelyek elmozdulást generálhatnak. A következő fejezet részletesebben tárgyalja a közösségi média szerepét, amely hatással lehet mind a diaszpóra szervezettségi szintjének változására, mind a társdiaszpórákkal való kapcsolatfelvétel lehetőségeire.

„Azt azonban ki tudjuk mutatni, hogy a háborúnak a diaszpórákon keresztül messze a legerősebb hatása van a későbbi háború kockázatára. Öt évvel a posztkonfliktus béke után a legnagyobb diaszpórával rendelkező amerikai társadalmakban az újbóli konfliktus kockázata körülbelül hatszor nagyobb, mint azokban az amerikai társadalmakban, ahol nincs diaszpóra. Feltehetően ez a hatás a diaszpórák lázadó szervezeteknek nyújtott pénzügyi hozzájárulásán keresztül érvényesül.” /Paul Collier & Anke Hoeffler 2000/

IV. A diaszpóra és az anyaország nemzetközi kontextusban

Milyen elemektől függ egy diaszpóra jelenlétének mértéke és milyen eszközei lehetnek egy két állam közötti kapcsolatrendszerben?

A diaszpórák már az ókor óta befolyásolják a nemzetközi politikát, hiszen két országban/között léteznek, két kultúrán osztoznak, valamint két országban őrzik a társadalmi kapcsolatokat. Olyan nem-állami szereplők, amelyek azonban szoros kölcsönhatásban állnak az állami szereplőkkel, amely biztosítja számukra annak a lehetőségét, hogy belépjenek mind a nemzeti külpolitikai, mind a nemzetközi szervezetek döntési folyamataiba.

Nemzetközi jelenlétük ellenére, a diaszpórák nemzetközi kapcsolatokban játszott szerepét sokáig figyelmen kívül hagyták. Ennek oka, hogy a nemzetközi kapcsolatok elméletét a realista, neorealista teóriák uralják. Azonban mi sem bizonyítja jobban a diaszpórák jelentőségét a nemzetközi kapcsolatokban, hogy annak ellenére, hogy ezen elméletek nem tekintik jelentős politikai szereplőnek a diaszpórákat, mégis történtek kísérletek arra, hogy ebbe a keretrendszerbe is beilleszék a dolgozatban vizsgált nem-állami szereplőkört.

Charalampos Papatiriu, realista gondolkodó 20 évvel ezelőtt mutatott rá arra, hogy a diaszpóra gyakorlatilag az anyaország kiterjesztése, amelynek az a feladata, hogy az anyaország nemzeti érdekeit előmozdítsa. Továbbá, a diaszpóra csak akkor tudja befolyásolni a fogadó állam külpolitikáját, ha a diaszpóra politikai céljai összhangban vannak – vagy nem veszélyesek – a befogadó állam nemzeti érdekeivel.¹³⁵

---

¹³⁵ Charalampos Papatiriu, *Diaspora kai Ethniki Stratigiki* (Athén: Ellinika Grammata, 2000).

Papasotiriou is megfogalmazza, hogy ahhoz, hogy egy diaszpórának mérhető befolyása legyen a nemzetközi kapcsolatokra szükséges, hogy valamilyen célja legyen. Ezen célnak a meghatározása és megvalósítása fogja igazán jellemezni az adott diaszpóra nemzetközi kapcsolatokban való megjelenését. Ebből következően, a diaszpóra céljai szoros összefüggésben állnak a diaszpóraépítéssel, hiszen a célok szorosan tapadnak a „fejlettségi” szinthez.

A dolgozat ezen fejezetének célja, hogy a diaszpórák nemzetközi kapcsolatokban való megjelenésének minden aspektusát megvizsgálja, így nemzetközi kapcsolatok (diaszpóraépítés), a diaszpórák (eszközök), valamint az anyaországok (diaszpórastratégiák) szempontjaiból.

1. A diaszpórák eszközei a nemzetközi kapcsolatokban

Jayant Sinha, indiai politikus a következőket fogalmazta meg: *„[a] soft power legnagyobb eszköze az indiai diaszpóra. Az indiai származású emberek rendkívül fontos támogatói az indiai kormány politikájának végrehajtásában, mivel befolyással rendelkeznek és tisztelet övezi őket azokban az országokban, ahol élnek.”*¹³⁶ India híresen sok energiát és erőforrást szán diaszpórájára,¹³⁷ hiszen, ahogy az az előbbi idézetből is látszik, felismerték a bennük rejtőző politikai és gazdasági lehetőségeket. A soft power legfontosabb képviselőiként tartják őket számon. Nem véletlenül.

Ahogy azt a dolgozat egy korábbi fejezetében már megállapítottuk, a nemzetközi kapcsolatoknak öt csatornája van, amelyek közül három releváns a diaszpórák esetében: (1) a politikai, (2) a gazdasági, valamint (3) a kulturális. A szakirodalom a diaszpórák államközi tevékenységét összefoglalóan diaszpóra-diplomáciának nevezi, így a dolgozat is ezzel a fogalmi keretrendszerrel operál, ahol azonban rendkívül fontos kiemelni a diplomácia történelmileg megváltozott jelentését, amely a diaszpórákra is alkalmazható. Ebben a kontextusban a diaszpórák tagjai népi diplomatákká (public diplomat) válnak, ahol a diplomáciai folyamatok vagy rajtuk keresztül, vagy általuk valósulnak meg. További kutatási előfeltevés, hogy míg az

---

¹³⁶ C. Raja Mohan, „Indian diaspora and 'soft power',” utolsó módosítás dátuma: 2003. <https://www.mea.gov.in/articles-in-indian-media.htm?dtl/15256/>.

¹³⁷ Ramakrushna Pradhan és Atanu Mohapatra, „India's diaspora policy: evidence of soft power diplomacy under Modi,” *South Asian Diaspora* 12, no. 2 (2020): 145-161. DOI: 10.1080/19438192.2020.1712792.

előbbi eshetőség akkor áll fent, ha jó a viszony a diaszpóra és az anyaország között, ám ez utóbbi csak akkor, ha nem jó a viszony a diaszpóra és az anyaország között.

Tisztázandó, hogy a diaszpórák diplomáciai tevékenysége történhet-e az anyaország ellenében. A választ keresve kitérek a diplomácia történelmi fejlődésére, a diaszpóra-diplomácia egyes elemeire, a sikeres zsidó diaszpóra aktivitására, valamint a sikeres-sikertelen örmény diaszpórára.

1.1. A diplomáciáról

A diplomácia az idegen kormányok és népek döntéseinek és magatartásának párbeszéd, tárgyalás és egyéb, háborútól vagy erőszaktól mentes intézkedések révén történő befolyásolásának bevett módszere.¹³⁸ A diplomácia az államok közötti kommunikációt jelenti. Egy olyan „művészet”, ahol a nemzetközi szereplők a saját céljaik eléréséért harcolnak.¹³⁹

A diplomáciai kapcsolatok jogáról szóló 1961. évi bécsi szerződés preambuluma a következőket mondja ki: „*E szerződésben részes államok megemlékezve arról, hogy a világ népei ősi idők óta elismerik a diplomáciai képviselők jogállását [...]*”. Már a korai társadalmak is rendelkeztek az államok bizonyos tulajdonságaival, és az első nemzetközi jogszabályok a törzsek közötti kapcsolatokból alakult ki. A törzsek házasságokról, valamint a kereskedelemre és a vadászatra vonatkozó szabályokról tárgyaltak. A küldöttek és követek szentek és sérthetetlenek voltak; általában valamilyen jelvényt, például egy üzenőbotot vittek magukkal, és bonyolult szertartásokkal fogadták őket.¹⁴⁰

A küldöttségi rendszerben a 15. században következett be fordulópont, amikor is létrejött az állandó követség intézménye. Az állandó követségek kialakulásának közvetlen következménye volt, hogy az uralkodóknak immár szüksége volt egy állandó hivatali szervezetre ahhoz, hogy a külpolitika gördülékenyen haladhasson, így létrejöttek a külügyminisztériumok, valamint az állandó követi pozíciókra a hatalmukat vesztett arisztokráciából jelölték ki az embereket.¹⁴¹

---

¹³⁸ Chas. W. Freeman, „Diplomacy,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://www.britannica.com/topic/diplomacy>.

¹³⁹ Egedy, *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*.

¹⁴⁰ Freeman, „Diplomacy”.

¹⁴¹ Bruhács János, *Nemzetközi jog I-II* (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2014).

A nemzetközi kapcsolatok szereplőinek bővülésével a diplomácia is változott: a diplomácia rendszerében újabb fordulatot a 20. század hozott, a nemzetközi szervezetek megszületésével. Ekkor alakult meg a nemzetközi szervezetek mellett működő állami képviselők intézménye.¹⁴²

A 21. században a globalizáció felgyorsulása és az infokommunikációs forradalom újabb változást hozott a diplomácia keretrendszerébe. Mindezen folyamatok és a nemzetközi együttműködés tárgyi kibővülése új munkamegosztást vezetett be a nemzetközi kapcsolatok külső (külső képviselők) és belső (államfő, kormányfő, külügyminiszter) szervei közé: utóbbiak vesztek jelentőségükből, hiszen mára valamennyi kormányzati szerv ellát nemzetközi feladatokat.¹⁴³

Ezt a változást igazolja *Elaine Ho* és *Fiona McConnell* közös kutatása,¹⁴⁴ ahol úgy fogalmazzuk, hogy a diplomácia nem más, mint csoportok közötti kapcsolat-menedzsment. Az elmozdulás a hagyományos értelmezéstől a modern felé számukra a kommunikáció és a képviselő viszonyának változásában rejlik.¹⁴⁵ Az infokommunikációs forradalom óta a kommunikációs csatornák kibővültek és az új lehetőségek sokkal gyorsabb és közvetlenebb információ áramlást tettek lehetővé. Madeleine Albright, az USA első női külügyminisztere fogalmazott úgy, hogy „*a CNN a Biztonsági Tanács tizenhatodik tagja.*”¹⁴⁶ Érdemes szót ejteni a virtuális diplomáciáról is, ahol a közösségi média szerepét kell mindenképpen kiemelni.¹⁴⁷

A médiának fontos szerepe van a politikai és kulturális sokszínűség előmozdításában mind a nemzeteken belül, mind a nemzetek között, valamint a migráns és diaszpóra közösségekkel kapcsolatos negatív sztereotípiák leküzdésében azáltal, hogy bemutatja politikai, gazdasági és kulturális potenciáljukat a társadalom aktív tagjaiként. Ebben az összefüggésben a fogadó országok diaszpóráknak szóló médiájának kellő figyelmet és támogatást kell kapnia. Emellett, a közösségi média fontos platformként szolgál a diaszpórák összekapcsolásában és mozgósításában a származási országuk politikájával kapcsolatban. Ez különösen fontos a választási és népszavazási kampányok során. Az online politikai mozgósítás potenciálisan káros

---

¹⁴² Bruhács, *Nemzetközi jog I-II.*

¹⁴³ Bruhács, *Nemzetközi jog I-II.*

¹⁴⁴ Ho L.E. és McConnell, „Conceptualizing 'diaspora diplomacy'”.

¹⁴⁵ Ho L.E. és McConnell, „Conceptualizing 'diaspora diplomacy'”.

¹⁴⁶ Nancy Gibbs, „Madeleine Albright: The Voice Of America,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://edition.cnn.com/ALLPOLITICS/1996/analysis/time/9612/16/gibbs.html>.

¹⁴⁷ Olesya M. Grech, „Virtual Diplomacy. Diplomacy of the Digital Age” (PhD értekezés, University of Malta, 2006).

aspektusai miatt felmerülő aggodalmak arra szorítják a közösségi médiavállalatokat, hogy megkönnyítsék a diaszpóra-közösségek online politikai szerepvállalását, úgy, hogy biztosítják az online választási és népszavazási kampányokkal kapcsolatos közösségi normák tiszteletben tartását a politikai folyamat integritását és a tisztességes és szabad választásokra vonatkozó nemzetközi normákat.¹⁴⁸

Pontosan ezeknek a változásnak köszönhetően a magánszemélyek is képesek közvetlenül saját magukat képviselni, így másodlagossá válik a külügyi elit ahhoz, hogy egy üzenetet artikuláljunk. Illetve ma már az sem körülményes, ha egy származási ország fel akarja venni a kapcsolatot diaszpóráival, és rajtuk keresztül kapcsolatba lépni a fogadó országgal.

A diplomácia az uralkodói előjogból eljutott oda, hogy egy mindenki által művelhető széleskörű intézményrendszer lett. Vajon a diaszpórák milyen eszközökkel és milyen indítással tudnak megjeleníteni a diplomáciában, milyen mozgásteret jelent ez számukra?

1.2. A diaszpóra-diplomáciáról

A mainstream nemzetközi kapcsolatok a diplomáciát elsősorban a külpolitika részeként tartják számon, annak egy alulértékelt eszköze.¹⁴⁹ A *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*¹⁵⁰ a hagyományos diplomáciai gyakorlatot a következőképpen fogalmazza meg: „*A nemzetközi szereplők általi és közötti kapcsolatok békés eszközökkel történő lebonyolítása, amely szereplők közül legalább az egyik kormányzati szereplő. A jellemző nemzetközi szereplők az államok, így a diplomácia nagy része is az államok közötti közvetlen, vagy az államok, nemzetközi szervezetek és más nemzetközi szereplők közötti kapcsolatokat foglalja magában.*”¹⁵¹

A diplomácia a nemzetközi kapcsolatok egyik eredendő eszköze, ami ennek megfelelően a nemzetközi kapcsolatok tudományával együtt változott. Így a diplomácia egy olyan unipoláris eszközből, amelyet kizárólag egy bizonyos csoportja használhatott a szuverén államok külügyi elitének¹⁵², lett egy multipoláris eszközrendszer, amelyet ma már multinacionális vállalatok,

---

¹⁴⁸ Council of Europe Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons Report Doc. 15250, 2021: For a European policy on diasporas.

¹⁴⁹ Costas M. Constantinou és Paul Sharp Paul, „Theoretical Perspectives in Diplomacy” in *The SAGE Handbook of Diplomacy*, szerkesztették Costas M. Constantinou, Pauline Kerr és Paul Sharp (Thousand Oaks: SAGE, 2016), 17.

¹⁵⁰ *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, 2013

¹⁵¹ Andrew F. Cooper, Jorge Heine és Ramesh Thakur szerk., *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. (Oxford: Oxford Press, 2013), 47.

¹⁵² Constantinou, „Theoretical Perspectives”, 17.

nem kormányzati szervek, sőt magánszemélyek is használhatnak. „*A nem állami szereplők folyamatos felemelkedése a 21. századi nemzetközi politikában erőteljes kihívást jelent az állami elsőbbséggel szemben a diplomácia területén. A diplomácia állami hagyománya, amely egykor a nemzetközi politika folytatásának alapvető szervező intézménye volt, egyre inkább átengedi befolyását a nem állami szereplőknek.*”¹⁵³

Emellett magának a diplomáciának az eszköztára is kibővült, mára egy széleskörű rendszert alkot. Ebbe beletartozik például a közösségi média, ahol a diplomácia széles körben nyilvánosságra kerülhet.¹⁵⁴ Mindebből következően a diplomáciát övező misztikum elhalványulni látszik, annak gyakorlati tartalma egyre kézzelfoghatóbb a széleskörű publikum számára is.¹⁵⁵ „*Az új diplomácia előnye a mozgékonyágában rejlik, az alulról jövő mozgósításra támaszkodik, és kiemeli a politikai vállalkozók jelentőségét.*”¹⁵⁶

A diaszpóra-diplomácia meghatározására több kísérlet is történt, amelyek közül kettőt mindenképpen ki kell emelni. Gonzales szerint a diaszpóra-diplomácia egy „*olyan kollektív cselekvés, amelyet a migránsok széles körének energiája és karizmája vezérel, irányít és tart fenn, akik egy másik ország kultúráját, politikáját és gazdaságát úgy befolyásolják, hogy az kölcsönösen előnyös legyen az anyaország és az új bázis számára.*”¹⁵⁷ A második megközelítés Ho és McConnell nevéhez fűződik. Ők úgy fogalmazzák, hogy a diaszpóra-diplomácia a diaszpórapolitika egy sajátos módja, amely túlmutat a belpolitikában való részvételen és amely magában foglalja a kommunikációt és közvetítést több érdekelt féllel és a publikummal.¹⁵⁸

Ho-McConnell tanulmányukban – ami jelenleg a legátfogóbb munka, ami a diaszpóra-diplomáciával foglalkozik – a diaszpóra-diplomácia két típusát különböztetik meg: a diaszpórák általi diplomáciát és a diaszpórákon keresztül diplomáciát. Továbbá, a diaszpórák diplomáciában való megjelenésnek négy típusát – pártfogás, támogatás, közvetítés, képviselő – különítik el, az eszközök tekintetében pedig hat – lobbizás, érdekképviselő, származási országban való szavazás, reprezentáció, kommunikáció, média – lehetőséget jelölnek meg.¹⁵⁹

---

¹⁵³ John Robert Kelley, „The New Diplomacy: Evolution of a Revolution,” *Diplomacy & Statecraft* 21, no. 2 (2010): 286.

¹⁵⁴ Elena Georgiadou, „Re-evaluating the Greek foreign policy system in a transforming world politics” (PhD értekezés, Loughborough University, 2019).

¹⁵⁵ Kelley, „The New Diplomacy”, 286.

¹⁵⁶ Kelley, „The New Diplomacy”.

¹⁵⁷ Gonzales, 2012 in Constant & Zimmermann, 2016

¹⁵⁸ Ho L.E. és McConnell, „Conceptualizing 'diaspora diplomacy'”.

¹⁵⁹ Ho L.E. és McConnell, „Conceptualizing 'diaspora diplomacy'”.

A *diaszpórák keresztüli diplomácia*, lényegében a diaszpóra felhasználásával történő diplomáciát jelenti, nem közvetlenül a diaszpórák érdekei mentén zajlik, hanem sokkal inkább az anyaország és a fogadó államok céljait jeleníti meg. A diaszpóra-diplomácia ezen formája kapcsán két eszközt kell kiemelni: a lobbit, illetve a hírszerzést.

A származási vagy akár a fogadó állam is szorgalmazhatja azt, hogy az adott diaszpóra lobbizzon a másik ország vezetésénél a bilaterális együttműködésért, a kulturális és nyilvános diplomácia eszközeivel,¹⁶⁰ amik a békés, soft power eszközöket¹⁶¹ jelentik. Ez mind a származási, mind a fogadó ország számára járhat előnyökkel, hiszen a diaszpórák kulturális ismeretének és közösségi hálózatának köszönhetően képesek két ország közötti gazdasági viszonyokat előmozdítani, vagy akár hátráltatni is.¹⁶²

A diaszpórákon keresztüli diplomácia másik fontos eleme a hírszerzés. Ezen tárgykör esetében még kevesebb forrást lelhet fel a kutató, mint az eddigiek esetében. Rex Brynen a diaszpórák befogadó országra gyakorolt biztonsági kockázatait vizsgáló tanulmányában jelöli meg a diaszpórák hírszerzési tevékenységét, mint alacsony kockázat, nemzetbiztonsági szempontból.¹⁶³ Továbbá, Öztürk és Tas közös tanulmányukban a diaszpórák hírszerzésre való használatát mint elnyomási eszközt jelölték meg.¹⁶⁴

Ahogy látható, a diaszpórákon keresztüli diplomáciai gyakorlatok elsősorban kikényszerített eszközök: a diaszpórák nem azért tesznek lépéseket, mert ők kívánják azokat, hanem valamely állam – küldő vagy fogadó – nyomást gyakorol rájuk. Az is kijelenthető, hogy ez a típusú diaszpóra-diplomácia elsősorban a kulturális és politikai diaszpórákat érinti, akik még nem rendelkeznek egy olyan kimondott céllal, amely mögött ők maguk fel tudnának sorakozni és azon cél mentén alakítani saját politikájukat.

A diaszpóra-diplomácia másik formája, a *diaszpórák általi diplomácia*, ami a diaszpórák politikai identitásának erősödésével alakulhatott ki: bizonyos esetekben képesek önálló politikai szereplőként viselkedni. Ehhez a fajta tevékenységhez pedig már magas fokú szervezettségre van szükség, így a diaszpóra-diplomácia ezen típusa elsősorban a tömegmozgalmi diaszpórák

---

¹⁶⁰ Ho L.E. és McConnell, „Conceptualizing 'diaspora diplomacy'”.

¹⁶¹ Elena Vladimirovna Efanova, „The Use of „Soft Power” Tools in Foreign Policy,” *RUDN Journal of Political Science* 20, no. 3 (2018): 417-426.

¹⁶² Ho L.E. és McConnell, „Conceptualizing 'diaspora diplomacy'”.

¹⁶³ Rex Brynen, „Diaspora Populations and Security Issues in Host Countries,” utolsó módosítás dátuma: 2002. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumentaci/zbornici/20/z_20_063.pdf.

¹⁶⁴ Erdi A. Öztürk és Hakki Tas, „The Repertoire of Extraterritorial Repression: Diasporas and Home States.” *Migration Letters* 17, no. 1 (2020): 59-69.

esetében jellemző. Itt három eszközt érdemes kiemelni: a lobbizást, a gazdasági tevékenységet, valamint a közösségi médiát.

*„A diaszpórák lobbiznak a nemzetközi szervezeteknél, a médiában, a magánszektorban, a nem kormányzati szervezetekben és más szereplőknél, hogy elérjék a migránsokat küldő államokat, a migránsokat fogadó államokat és más, az «ügyet» támogatóknak ítélt államokat.”*¹⁶⁵

A diaszpórák akkor fognak a saját érdekükben lobbizni, ha van saját érdekük, egy közös meghatározott céljuk. Így a diaszpóra-diplomácia ezen formájának lobbizási tevékenysége már elsősorban nem az állam (anyaország vagy a befogadó), hanem a diaszpóra érdekében működik.

A gazdasági tevékenység alapjaiban véve két dolgot jelölhet a diaszpórák esetében: a hazautalásokat, illetve az anyaországban való befektetéseket. A származási országra gyakorolt pozitív hatások között említhetjük meg a gazdasági fejlődés lehetőségét, a pénzügyi, illetve társadalmi hazautalások¹⁶⁶ révén.¹⁶⁷ Befektetések alatt pedig minden olyan gazdasági eszköz bevetését lehet érteni, amit a diaszpóra azért használ, hogy segítse az anyaországot. Így például, ide sorolandók a diaszpóra-kötvények, a befektetések – és az azokat ösztönző programok –, vagy akár az expat adók is.¹⁶⁸

A közösségi média nem elhanyagolható szerepet tölt be a mai, modern diaszpórák életében. Egyrészt, ez a fajta online nyilvánosság elősegíti a migráns-csoportok politikai szerepvállalását azáltal, hogy megkönnyíti a hozzáférést, interaktivitása révén növeli a hatékonyságot: gyors és hatékony reakciókat tesz lehetővé a fontos politikai eseményekre, politikai kérdések megvitatására ösztönzi őket.

Másrészt, elősegíti a politikai üzenetek eljuttatását a címzettekhez: segít politikai nyomást gyakorolni a politikai vezetőkre és társadalmi igazságosságot követel származási országukban. Harmadrészt pedig, ösztönzi a politikai mozgósítást: a közösségi média lehetőséget biztosít a bevándorlók transznacionális politikai gyakorlatai számára azáltal, hogy egyrészt, tájékoztatja őket a politikai fejleményekről mind az anya-, mind a befogadó államban, másrészt pedig, segíti a bevándorlókat abban, hogy új online központok kialakításához új

---

¹⁶⁵ Jennifer M. Brinkerhoff, *Digital Diasporas: Identity and Transnational Engagement* (New York: Cambridge University Press, 2009).

¹⁶⁶ Társadalmi hazautalás akkor történik, ha a diaszpóra valamely tagja visszatér a származási országba, és a befogadó államban szerzett normákat, gyakorlatokat, szakértelmet, szociális tőkét felhasználja.

¹⁶⁷ Chrsitelle Jovenir, „Diaspora Diplomacy: Functions, Duties and Diplomatic Affairs,” utolsó módosítás dátuma: 2013. https://www.academia.edu/13397113/Diaspora_Diplomacy.

¹⁶⁸ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák”.

ötletekkel és narratívákkal találkozhatnak, így támogatva őket új politikai szövetségek és szolidaritások létrehozásában.¹⁶⁹

A politikai részvétel értelmezése főként a kommunikációs csatornák változásának köszönhetően radikálisan megváltozott az évtizedek során.¹⁷⁰ A közösségi média új kihívást jelent a politikai részvétel elmélete számára, hiszen ez a csatorna a klasszikus értelmezésekbe nem fér bele, de egyértelműen jelen van a politikai kommunikációban. Segesten és Bossetta így azt javasolják, hogy egy olyan folyamatként tekintsünk a politikai részvételre, amely a látens részvételtől a manifeszta részvételig tart, azaz, amelynek során a polgárok lappangó aktivitása konkrét politikai cselekvésekké válik, amelyek célja a politikai aktivitások befolyásolása.¹⁷¹ Egy ilyen folyamatban már értelmezhetővé válik a közösségi média és az abban megjelenő diaszpóra politikai aktivitása is.¹⁷²

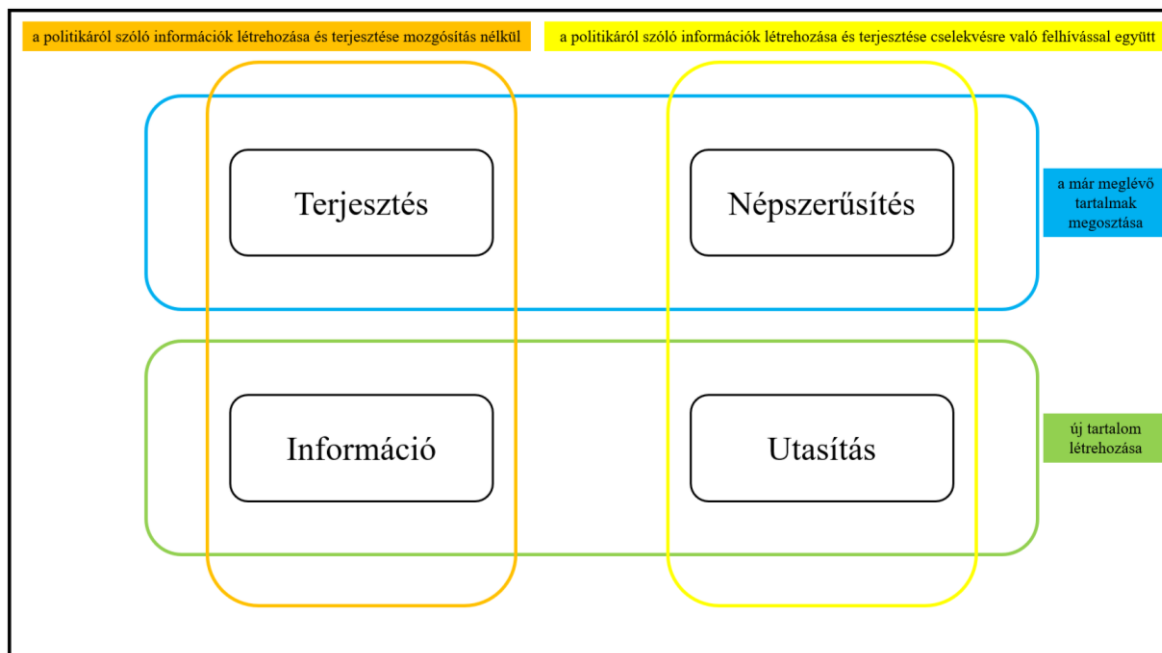
---

¹⁶⁹ Andrew Chadwick, *Internet Politics* (New York: Oxford University Press, 2006)., Jennifer M. Brinkerhoff, *Digital Diasporas: Identity and Transnational Engagement* (New York: Cambridge University Press, 2009)., Victoria Bernal, „Nationalist Networks: The Eritrean Diaspora Online,” in *Diasporas in the New Media Age: Identity, Politics, and Community*, szerkesztették A. Alonso és P. Oiarzbal (Reno: University of Nevada Press, 2010)., Jennifer Earl és Katrina Kimport, *Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age* (Cambridge: MIT Press, 2011)., Gary Tang és Francis L. F. Lee, Facebook Use and Political Participation, *Social Science Computer Review* 31, no. 6 (2013): 763-773., Ruxandra Trandafoiu, *Diaspora Online: Identity Politics and Romanian Migrants* (New York: Berghahn, 2013)., Eugenia Siapera és Mariangela Veikou, Social Media Affordances and Migrant Political Practices, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 12, no. 4 (2013): 100-119.

¹⁷⁰ V.ö.: Sidney Verba és Norman H. Nie, *Participation in America: Political Democracy and Social Equality* (New York: Harper & Row, 1972)., Sidney Verba és Norman H. Nie és Jae-On Kim, *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison* (Chicago: University of Chicago Press, 1978)., Jan Teorell és Mariano Torcal és Jose Ramon Montero, „Political Participation: Mapping the Terrain,” in *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*, szerkesztették J.W. Van Deth, J.R. Montero és A. Westholm (London: Routledge, 2007): 334-357., Joakim Ekman és Erik Amna, Political Participation and Civic Engagement: Towards a New Typology, *Human Affairs* 22, no. 3 (2012): 283-300., Anamaria Dutceac Segesten és Michael Bossetta, A Typology of Political Participation Online: How Citizens used Twitter to Mobilize during the 2015 British General Elections, *Information Communication and Society* 20, no. 11 (2017): 1625-1643.

¹⁷¹ Segesten és Bossetta, „A Typology of Political Participation Online”.

¹⁷² An Nguyen Huu, „Social Media and the Online Political Engagement of Immigrants: The Case of the Vietnamese Diaspora in Poland.” *Central Eastern European Migration Review* 11, no 1 (2022): 85-107.

1. ábra Segesten és Bossetta online politikai részvételi tipológiája¹⁷³

Segesten és Bossetta tipológiája négy egymástól egyértelműen elkülöníthető, de szorosan összefüggő dimenzióból áll: információ, terjesztés, népszerűsítés, illetve utasítás (1. ábra). Ezen tipológia segítségével elemezte An Nguyen Huu a Lengyelországban élő vietnami diaszpóra online politikai részvételét, amely friss elemzés kiemelten fontos ezen disszertáció kutatási irányai számára is. Az adatgyűjtési időszak 2018 novembere és 2019 áprilisa közé esett, amikor is a kutató az első szintű felhasználók által generált egyéni posztokat gyűjtötte össze, így a kutatásból kimaradtak az alacsonyabb szintű felhasználók által hagyott kommentek.¹⁷⁴

Bár a vietnámi bevándorló felhasználók inkább a saját hazájuk politikája iránt érdeklődnek (a posztok 62,1 százaléka szólt Vietnam politikai ügyeiről), mint más helyek politikai ügyei iránt, a fogadó országban (a posztok 33,5 százalékában volt szó Lengyelország politikai ügyeiről), valamint a hazájukra jelenleg különös befolyással bíró országokban zajló politikai események megvitatására és terjesztésére is születtek politikai bejegyzések (a bejegyzések 7,8 százalékában volt szó az Egyesült Államokról, Kínáról, Nagy Britanniáról, Venezueláról vagy éppen Észak-Koreáról). Ezen túlmenően, bár a vietnámi bevándorló felhasználók az online politikai részvétel mind a négy formáját alkalmazták a vizsgált

¹⁷³ Segesten és Bossetta, „A Typology of Political Participation Online”.

¹⁷⁴ An Nguyen Huu, „Social Media and the Online Political Engagement of Immigrants”.

időszakban, inkább tájékoztató (47,6%) és terjesztő (42%) posztokat hoztak létre, mintsem népszerűsítő vagy utasító típusokat.¹⁷⁵ Ez alapján elmondható, hogy a lengyelországi vietnami diaszpóra aktív alkalmazója az online politikai részvételnek. Azonban – ahogy a diaszpóraépítés is – az online politikai részvétel egy folyamat, amelynek az elején találhatjuk meg a vizsgált csoportot. Ahogyan azt már korábban jeleztem, itt viszont ki is mondom: a lengyelországi vietnami diaszpóra a kulturális és a politikai diaszpóra színjeinek mezsgyéjén mozog. Miért fontos ez? Mert a lengyelországi vietnami diaszpórát nagy eséllyel a politikai részvétel értelmezésének változása segítheti hozzá a nemzetközi kapcsolatokban való ténylegesen látható megjelenéshez. Egy digitális diaszpóra kifejlődésének lehetünk szemtanúi, amely új fokmérője lehet egy diaszpóra sikerességének, hiszen a digitalizáció és a közösségi média használatának elterjedése megkönnyíti az önszerveződést, sőt még a társdiaszpórákkal való kapcsolatfelvételt és -tartást is.

A közösségi média kétségtelenül hasznos eszköz a diaszpórák életében, de ezen eszköz előtt is léteztek már diaszpórák a nemzetközi kapcsolatokban, a kérdés, hogy milyen sikerességi fokkal. A diaszpóra-diplomácia egyszerre modern és ősi eszköz mind az államok, mind a diaszpórák kezében, bár ennek felismerése az államok részéről sokáig késett. Most kezdik igazán felismerni a diaszpóráikban rejtőző energiákat, így kérdéses, hogy a diaszpórák felismerték-e helyzeti előnyüket, ebből fakadó potenciáljukat.

1.3. A diaszpóra „sikeressége”

Milyen tényezők teszik sikeressé a diaszpórát az államok interakcióiban? Ki lehet-e emelni egyetlen diaszpórát, mint a legsikeresebbet? Mit jelent egyáltalán az, hogy *siker* diaszpóra? Mindehhez először is definiálni kell, mit is értünk siker alatt. A Merriam-Webster szótára szerint a siker nem más mint az „*elérhető vagy kívánt eredmény*”¹⁷⁶. Ebből a rövid meghatározásból is látható, hogy ahhoz, hogy valaki (vagy valakik egy csoportja) sikeres legyen, először is szükség van egy cél meghatározására. Ahogy azt az előző fejezetben láthattuk, bármely fejlettségi szinten álló diaszpóra határozhat meg önmaga számára célokat, így egy diaszpóra sikeressége nem a szervezettségi szinttől függ, hanem hogy az adott szervezettségi szinthez rendelt célt mennyiben képes elérni. A cél eléréséhez szükség van mind belső, mind külső támogatásra, de

---

¹⁷⁵ An Nguyen Huu, „Social Media and the Online Political Engagement of Immigrants”.

¹⁷⁶ Merriam-Webster, „success”, utolsó elérés dátuma: 2022.12.02. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/success>.

melyek ezek? Ezen kérdés megválaszolására mutatom be két klasszikus diaszpóra, a zsidóság és az örménység nemzetközi megjelenését.

A zsidó diaszpóra történetét nagyon messziről lehet indítani, hiszen az első zsidó diaszpórák Salamon birodalmának i. e. 931-ben bekövetkezett bukása után alakultak ki, amikor Palesztina két részre szakadt: Izraelre és Júdeára.¹⁷⁷ A zsidó diaszpóra következő mérföldköve Jeruzsálem i. sz. 70. évi lerombolása volt, amikor is Júdea mint a zsidók hazája (ismét) megszűnt létezni.¹⁷⁸ A zsidók földrajzi szétszóródása már a Római Birodalom idején megkezdődött, de a középkorban még inkább felerősödött. Ebben az időszakban a zsidók különböző regionális csoportokra váltak szét.¹⁷⁹ Eközben a zsidók óhazája, Palesztina olyan változásokon ment keresztül, amelyek fontos következményekkel jártak a jövőre nézve: muszlimok, arabok népesítették be ezt a területet 1300 éven keresztül.¹⁸⁰

Annak ellenére, hogy Palesztinát hosszú ideig arabok uralták, az a zsidó diaszpóra szempontjából mindig is a zsidók hazája maradt.¹⁸¹ Ez a „nosztalgia”, a közös mitológia világszerte egyesítette a zsidókat. A zsidók hazájukról alkotott elképzelése nem okozott problémát egészen a nemzetek ébredéséig, amikor mind a zsidó, mind az arab nacionalizmus megjelent, megerősödött és szembefordult egymással.

Érdemes megemlíteni az Amerikai Egyesült Államokba bevándorolt zsidó diaszpórát is. Őket érdemes megemlíteni a lobbitevékenységük¹⁸² miatt, amelyet a zsidó nemzet és Izrael megalapítása érdekében végeztek és végeznek ma is. A 18. és 19. században főként askenázi zsidók vándoroltak az Egyesült Államokba. Az 1840-es évektől a német zsidók a „befogadó” ország üldöztetése és korlátozó törvényei miatt vándoroltak az USA-ba. Az 1880-as évektől kelet-európai zsidók is megjelentek Észak-Amerikában. Ők a túlnépesedés okozta szegénység

---

¹⁷⁷ Bartha, *Keresztyén bibliai lexikon*.

¹⁷⁸ Lásd: Bartha, *Keresztyén bibliai lexikon*.; Haag, *Bibliai lexikon*.; Miller és Hayes, *A History of Ancient Israel and Judah*.; Steven T. Katz, szerk., *The Cambridge History of Judaism. Volume IV. The Late Roman-Rabbinic Period* (New York: Cambridge University Press, 2006).

¹⁷⁹ Isaiah M. Gafni, *Land, Center and Diaspora: Jewish Constructs in Late Antiquity*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1997.

¹⁸⁰ Nur Masahla, *Palestine: A Four Thousand Year History* (London: Zed Books, 2018).

¹⁸¹ A dolgozat nem kíván igazságot tenni az izraeli-palesztin kérdésben, csupán a zsidók szempontjából, az ő motivációikat szem előtt tartva mutatja be a zsidó diaszpóra célját és annak elérési útját.

¹⁸² J.J. Goldberg, *Jewish Power: Inside the American Jewish Establishment* (New York: Basic Books, 1997).

miatt vándoroltak ki Európából. E zsidó bevándorlók leszármazottai közül néhányan 1948 után vándoroltak be Izraelbe. Napjaink legnagyobb zsidó diaszpórája azonban az USA-ban él.¹⁸³

Az 1900-as évek elején új korszak kezdődött a zsidó történelemben. A cionizmus,¹⁸⁴ a zsidó nacionalizmus a többi európai nacionalizmussal együtt jelent meg, ami azt jelenti, hogy ettől kezdve a zsidóság nem vallási, hanem nemzeti érzéseken alapuló csoportot – mai értelemben vett diaszpóráját – alkotott. Az a régió, ahol a cionizmus kialakulhatott és kiteljesedhetett, Közép-Kelet-Európa volt. A cionizmus azokban az országokban tudott befolyást gyakorolni, ahol a zsidók nem tudtak vagy nehezen tudtak asszimilálódni. Közép-Kelet-Európában a zsidó asszimilációs/emancipációs folyamat soha nem fejeződött be, aminek oka és egyben következménye az antiszemitizmus volt a befogadó társadalomban. A cionizmus erre adott válasz volt: a zsidóknak szükségük volt egy biztonságos helyre, egy otthonra.¹⁸⁵

A modern politikai cionizmus megalapítója Theodor (Tivadar) Herzl osztrák-magyar újságíró, jogász és politikai aktivista volt.¹⁸⁶ A cionizmus és a Cionista Világszervezet (1897) alapelve eredetileg az volt: ha a befogadó társadalom nem fogad be minket, akkor nekünk kell felépítenünk a saját otthonunkat. Kezdetben a zsidó nemzet és otthon létrehozása volt a cionizmus alap gondolata; a nemzetállam-építés gondolata később jelent meg, amikor az antiszemitizmus Európa-szerte tetőzött. Ma a cionista mozgalom inkább a zsidó nemzet védelmének és fejlesztésének eszköze Izraelben.¹⁸⁷

Azon elképzelés, hogy Palesztinának zsidó államnak kell lennie, nem volt új. A 19. századtól kezdve sok zsidó „visszatért” Palesztinába, de ezek egyéni kezdeményezések voltak. Az 1880-as évektől azonban jelentősebb kivándorlás kezdődött: az úgynevezett Alija, amely már tömeges volt. Az Alija akkor történt, amikor az antiszemitizmus Ukrajnában és Lengyelországban tetőzött (pogrom), így ezrek hagyták el otthonukat. Ebben az időben a zsidók kisebbségben voltak Palesztinában, azonban, mint korábban említettem, Palesztinát arabok népesítették be, amikor a zsidók „hazatértek”. A konfliktus akkor alakult ki közöttük, amikor a

---

¹⁸³ Joellyn Zollman, „Jewish Immigration to America: Three Waves. Sephardic, German and Eastern European immigrants each contributed to the formation of American Jewry,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://www.myjewishlearning.com/article/jewish-immigration-to-america-three-waves/>.

¹⁸⁴ A cionizmus szó a jeruzsálemi Sion hegy nevéből ered. Israel & Judaism Studies, „Zionism,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://www.ijs.org.au/zionism/>.

¹⁸⁵ Chaim Gans, *A Just Zionism: On the Morality of the Jewish State* (Oxford: Oxford University Press, 2008).

¹⁸⁶ Israel Cohen, *Theodor Herzl. Founder of Political Zionism* (New York: Thomas Yoseloff Publisher, 1959).

¹⁸⁷ „Zionism,” Oxford Living Dictionaries. utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/zionism>.

zsidók világossá tették, hogy államot akarnak alapítani egy olyan területen, amely az araboké volt, és a zsidó államalapítással a pánarab nacionalizmus kettészakadna.¹⁸⁸

A zsidók felismerték, hogy ha meg akarják szerezni Palesztinát, nemzetközi segítségre van szükségük. Az első világháború alatt a zsidók a britek barátságát igyekeztek elnyerni. A britek 1917-ben kihirdették a Balfour-nyilatkozatot, mely dokumentumban a britek olyan területet ígértek oda a zsidóknak, amely nem is volt az övék. A nyilatkozat nem beszél zsidó államról, csak otthonról, ráadásul nem említi explicite az arabokat, csak a „nem zsidó palesztin közösségről” beszél.¹⁸⁹

Az 1930-as években megváltozott a britek véleménye a Közel-Keletről. Azért fordultak az arabok felé, mert attól féltek, hogy háború robban ki a térségben (Olaszország elfoglalta Etiópiát, kitört a spanyol polgárháború), amiben szükségük lesz az arabokra az európaiak ellen. 1939-ben elfogadták a MacDonald-féle fehér könyvet, amely arabbarát hozzáállást tartalmazott. A dokumentum korlátozta a zsidó bevándorlást és a zsidó földvásárlást Palesztinában, és elrendelte, hogy tíz éven belül arab palesztinai államot kell létrehozni. A britek azonban akkor hozták ezt a döntést, amikor az antiszemitizmus dühöngött Európában, amikor Palesztina biztonságos hely lehetett volna a zsidó emigránsok számára. Emiatt azonban a zsidók a brit mandátumot nemzetük biztonsága szempontjából ellenségnek tekintették, és megfogalmazták azon kívánságukat, hogy Palesztina területén államot építsenek. Ehhez (ismét) nagyhatalmi támogatásra volt szükségük: ekkor fordultak az Amerikai Egyesült Államok felé.¹⁹⁰

A második világháború után a britek Palesztinát átadták az Egyesült Nemzetek Szervezetének, hogy rendezze a kényes helyzetet.¹⁹¹ Egyrészt, a zsidók Palesztina területén éltek, de ezer évvel ezelőtt. A második világháború háború bűnei, a holokauszt után azonban a világ közvéleménye a zsidók mellé állt, hogy megtalálhassák otthonukat. Másrészt, az arabok ezer éve Palesztina területén élnek, ez az ő otthonuk. Hogyan foszthat meg valaki valakit az otthonától?

---

¹⁸⁸ Rafael N. Rosenzweig, *The Economic Consequences of Zionism* (Leiden: E.J.Brill, 1989).

¹⁸⁹ J Nagy László, *Az Ummától a nemzetállamig. Az arab országok a 19-20. században* (Szeged: SZTE Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2009).; The Israeli-Palestinian Conflict: An Interactive Debate, „League of Nations Mandate for Palestine (1922),” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://ecf.org.il/issues/issue/232>.; J Nagy, *Az Ummától a nemzetállamig*.

¹⁹⁰ Martin Gilbert, *Israel: A History* (New York: Harper Perennial, 2008).

¹⁹¹ J Nagy, *Az Ummától a nemzetállamig*.

1947. november 29-én az ENSZ Közgyűlése a 181. számú határozattal elfogadta a Palesztinára vonatkozó felosztási tervet. A határozat független arab és zsidó államok létrehozását, valamint Jeruzsálem városára egy különleges nemzetközi státust javasolt. A határozat szerint a mandátumot a lehető leghamarabb meg kell szüntetni, a brit fegyveres erőket ki kell vonni, és ki kell jelölni a két állam és Jeruzsálem közötti határokat.¹⁹² 1948. május 15-én Ben Gurion kihirdette Izrael megalapítását. Az új államot az USA és a Szovjetunió azonnal elismerte, kijelentve, hogy Izrael állam létezése megkérdőjelezhetetlen.¹⁹³

A globális diaszpóra az, amely minden társdiaszpórát magába foglal, és ebben az esetben a közösen kifejtett aktivitásokat vizsgáljuk. Azonban a társdiaszpórákat individuálisan is lehet és kell értelmezni, mivel a diaszpórák elsődlegesen az államokhoz tapadnak, sőt egy bizonyos időszakot konzerválnak, így a társdiaszpórák nem feltétlenül találhatnak egymásra. A globális diaszpóra kiépítésében és fenntartásában voltak igazán különlegesek a zsidók, hiszen az ő esetükben – eltérően gyakorlatilag az összes többi diaszpórától – inkább a globális értelmezés a meghatározó, mintsem az individuális.

Ha egy diaszpóráról szóló kutatásról van szó, akkor a külhoni örmények, a zsidókhoz hasonlóan megkerülhetetlen tényezői a témának. Az örménység esetében is lehet egyfajta globalitásról beszélni, amelynek a szétszóródása szintén korán elkezdődött, így a 15. századra már népes kolónia élt a korabeli magterületen kívül. A korai diaszpórának az 1915-16-os, török népirtás elől menekülők hulláma adott lökést, amivel a világ egyik legaktívabb diaszpórájává váltak, összességében.¹⁹⁴ A hatmillió lélekszámot számláló örmény diaszpóra – miközben az anyaország lakossága mindössze hárommillió – „lehangosabb”, de nem legnépesebb ága az USA-ban él.¹⁹⁵ Örményország – Magyarországhoz hasonlóan – különbséget tesz az anyaország körüli területeken élő (belső) és az elsősorban a népirtás elől menekülő diaszpórája (külső) között. Ez utóbbit tekinti valódi diaszpórájának, akik elsősorban Észak-Amerikában, a Közel-Keleten, valamint Nyugat-Európában élnek. Az ő szemük előtt lebeg egy közös politikai cél: az

---

¹⁹² Az ENSZ Közgyűlésének 181 sz. határozata.

¹⁹³ Gilbert, *Israel: A History*.

¹⁹⁴ Policy Forum Armenia, *Armenia - Diaspora Relations: 20 Years Since Independence* (Jereván: Policy Forum Armenia, 2010).

¹⁹⁵ V.ö.: Razmik Panossian, „Between Ambivalence and Intrusion: Politics and Identity in Armenia-Diaspora Relations,” *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 7, no. 2 (1998): 149–96.; Maria Koinova, „Conditions and Timing of Moderate and Radical Diaspora Mobilization: Evidence from Conflict-Generated Diasporas,” *Global Migration and Transnational Politics Working Paper* no. 9 (2009).; Julien Zarifian, „The Armenian-American Lobby and Its Impact on U.S. Foreign Policy,” *Society* 51, no. 5 (2014): 503–512.

örmény népirtás népirtásként való elismerése, szervezettségük magas. Az USA-ban élők lobbitevékenysége a legerősebb (pl. humanitárius segélyért folyamodtak az 1988-as földrengést követően, 1992-ben az amerikai kongresszus két olyan jogszabályt is elfogadott, ami az örményeket támogatta az azeriekkel szemben a kabarahi háború során), illetve közvetlen pénzügyi támogatásokkal is segítik az anyaországot.¹⁹⁶

Ezzel a tevékenységgel szöges ellentétben áll az, amit Magyarországon kifejtnek. Örmények már a 13. században éltek a történelmi Magyarország területén, az első világháború alatt történő népirtást követően is érkeztek újabb örmény menekültek, így a diaszpóra is „frissült”. A 2011-es népszámlási adatok alapján 620-an vallották magukat örmény nemzetiségűnek, ebből 294 főnek anyanyelve az örmény, továbbá 1136-an jelölték, hogy kötődnek az örmény nemzetiséghez, kultúrához és nyelvhez. A Magyarország nemzetiségének számító örmény közösségtől hasonló lobbitevékenységet várhatnánk el, mint USA-beli társától, azonban ez nem így van: mind magyarországi, mind az örmény-magyar bilaterális viszonyrendszerben való létezésük kulturális szinten van. Az Országos Örmény Önkormányzat 1995-ben kezdte meg működését, ami legfőbb összekapcsoló szerv Örményország és Magyarország között, de ez is tisztán kulturális alapokon működik. Ennek egy oka lehet a magyar történelem szocialista intermezzója, ami gátolta a diaszpórákat, a nemzetiségen alapuló szervezkedést: a civil kezdeményezések az interperszonális hálón belül maradtak.¹⁹⁷ Egy-egy társdiaszpóra más fejlődési utat járhat be, hiszen attól, hogy a kiindulási pont közös, a fogadó közösség, az ottani szocializációs közeg más és más, így két állam kapcsolatának diaszpóra szemszögű vizsgálatakor az objektív mérőket a szubjektív tapasztalatokkal kell korrigálnunk, ahogy erre a NHMI kísérletet is tesz.

Az örménység és a zsidóság összehasonlító vizsgálatából kitűnik egy olyan elem, amely a legkiemelkedőbb a diaszpóra sikerességének kérdéskörében: a nemzetközi közösség, beleértve az aktuális nagyhatalmak attitűdjét az adott diaszpórával szemben. A zsidóság történetének részletesebb bemutatásának fókuszpontjai nem véltlenül az adott korok nagyhatalmi viszonyain voltak, hiszen amint a zsidóság kialakította céljait, az elsődlegesen hozzárendelt eszközrendszer az aktuális nagyhatalom kegyeinek megszerzése volt. Fontos

---

¹⁹⁶ Herner-Kovács Eszter: Klasszikus és kelet-európai diaszpórapolitikák. REGIO 26. évf. (2018) 3. szám 155–234.

¹⁹⁷ „Magyarországi örmények,” utolsó elérés dátuma: 2022.05.16. <https://emberijogok.kormany.hu/magyarorszagi-ormenyek>.

azonban hangsúlyozni azt, hogy csupán egyetlen nagyhatalom támogatása nem volt elegendő az államalapítási célok eléréshez: a széles értelemben vett nemzetközi kösség támogatására volt szükség. Ez a problematikája az örmények közös céljának: amíg a török vezetés nem változtat az álláspontján, és amíg Törökországnak vannak *barátai*, addig a globális örmény diaszpóra célja kudarcra van ítélve.

2. A diaszpórastratégiáról

A diaszpórák nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepének következő nagy vizsgálati blokkja az anyaország felőli megközelítés: a diaszpórastratégia, amely gyakorlatilag megegyezik a ma használatos *diaszpórapolitika* fogalmával, azonban ez utóbbi kifejezésben a *politika* beszűkítheti az értelmezési kereteket, míg a stratégia egy sokkal inkább inkluzív terminus, amely egyértelműbbé teszi az anyaország összetett, diaszpóráját érintő cselekedeteit.

Boyle, Kitchin és Ancien úgy fogalmaz, hogy a diaszpórastratégia „*egy állam vagy annak népei által életbe léptetett explicit politikai kezdeményezés vagy politikai kezdeményezések sorozata, amelynek célja a diaszpóra népességgel való kapcsolatok kezelése és fejlesztése.*”¹⁹⁸ A diaszpórastratégia tehát nem más, mint „[...] az anyaország ezen csoportok megszólítására, megnyerésére, elkötelezésére (adott esetben akár a csoport »létrehozására«) irányuló törekvései [...]”¹⁹⁹ „[...] a vizsgálat tárgyát képezi minden olyan kormányzati vagy kormányzati támogatást élvező kezdeményezés, program, intézmény, törvényi szabályozás, amely a diaszpórák közösség megszólítását, megnyerését, támogatását szolgálja.”²⁰⁰ Ezen megfogalmazás jelzi, hogy a diaszpóra-szakpolitika nem kizárólag politikai elemekből áll, hanem magában foglalja a gazdasági, jogi, szociális és kulturális kérdéseket is.

Ebből következően, egy diaszpórastratégiának tartalmaznia kell minden olyan aspektust, amely releváns a diaszpóra és az anyaország relációjában. Így ki kell térni a történelmi, gazdasági, politikai és jogi kérdésekre is. A mai diaszpórapolitika modellek azonban elsősorban gazdasági és politikai kérdésekkel foglalkoznak, így a kategóriákat is ezek alapján határozták meg az ezzel a kérdéskörrel foglalkozó elemzők.²⁰¹

Az Európai Unió tagállamai közötti szabad mozgás, a munkaerő mobilitása az Európa Tanács tagállamaiban, valamint a múltbeli és jelenlegi konfliktus okozta migráció hozzájárult a diaszpóra-közösségek számának növekedéséhez Európa-szerte. A határokon átnyúló összeköttetést és információcserét megkönnyítő technológiai fejlődéssel együtt ez azt

---

¹⁹⁸ Rob Kitchin, Mark Boyle és D. Ancien, „Ireland’s diaspora strategy: diaspora for development,” in *Migrations: Ireland in a Global World*, szerkesztették Mary Gilmartin és Allen White (Manchester: Manchester University Press, 2013).

¹⁹⁹ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák,” 155.

²⁰⁰ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák,” 156.

²⁰¹ Alexandra Delano és Alan Gamlen, „Comparing and Theorizing State-diaspora Relations,” *Political Geography* 41 (2014).

eredményezi, hogy a diaszpóra-közösségek egyre fontosabb szerepet játszanak a demokratikus folyamatokban származási országukban és a befogadó országban egyaránt.²⁰²

Mindezt figyelembe véve lehet meghatározni, hogy milyen szinteken működik a diaszpórastratégia: szupranacionális és nemzeti szinten. Az előbbi esetében Európára összpontosítunk, míg az utóbbi sokfélesége miatt lehetőség nyílik azok tipizálására is.

2.1. A diaszpórastratégia szupranacionális szintje

A diaszpórastratégia elválaszthatatlan a nemzeti kérdéstől, más szóval attól a problémától, amikor az állam területi határai nem esnek egybe a nemzet (képzeletbeli) határaival.²⁰³ Először is meg kell határozni a nemzet fogalmát, ami – ahogyan arról már korábban is volt szó – egy kétféleképpen használt politikai fogalom. Egyrészt, lehet kultúrnemzet, amely olyan közösség, amelyet tartós együttélés, közös történelmi múlt, területi, gazdasági, nyelvi, kulturális egység, közös szellemi jellemzők és értékek jellemeznek. Másrészt, lehet államnemzet, amely egy állam valamennyi polgárának közössége.²⁰⁴

Ami Európát illeti, a nemzeti kérdés nagyobb jelentőséggel bír a közép-keleti, mint a nyugati vagy az északi régióban. Ez a különbség a két régió eltérő történelmi fejlődéséből adódik. Közép-Kelet-Európában a különböző nemzetiségek a lazán integrált és többnyelvű Habsburg Birodalom, az Oszmán Birodalom és a Német Birodalom területi és intézményi keretei között alakultak ki. Vezetőik új államhatárokat követeltek, amelyek egybeestek a nemzet határaival. A modern nemzet fogalma tehát nem egy létező politikai és területi államból nőtt ki, mint a legtöbb észak- és nyugat-európai nemzet esetében, hanem a létező területi állam ellenében. Igényüket a közös nyelvre, kultúrára, származásra és történelmi hagyományokra alapozták. Fontos kiemelni, hogy a közép-kelet-európai térségben a nemzeti mozgalmakat nem az a polgárság indította el, amelyik elutasította a feudalizmus eszméit, ahogyan ez Franciaországban történt - hanem az a nemesség, amelyik féltette kiváltságait, és a nemzet

---

²⁰² Council of Europe Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons Report Doc. 15250, 2021: For a European policy on diasporas.

²⁰³ Hans Kohn, *The Idea of Nationalism: A Study in Its Origins and Background* (New York: The Macmillan Company, 1944); Szűcs Jenő, *Nemzet és történelem* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1974).

²⁰⁴ Gergely A. András, Gelsei Gergő, Gergely Vera és Horváth Vera, „Nemzeti és etnikai kisebbségek,” in *A láthatatlanság vége – társadalomismereti szöveggyűjtemény*, szerk. Gelsei Gergő, Gergely Vera, Horváth Vera és Rácz Márton (Budapest: Alapítvány a Társadalomelméleti Kollégiumért, 2004).

nevében kívánta megvédeni saját érdekeit a multinacionális birodalmak modernizációs kísérleteivel szemben.²⁰⁵

Ezeket a történelemben gyökerező regionális különbségeket nem lehet figyelmen kívül hagyni a diaszpórapolitikák elemzése során. Például az egyszerűsített honosítási eljárás, amely a diaszpórapolitikák egyik legelterjedtebb jogi eszköze a világon, Közép-Kelet-Európában minden bizonnyal más jelentéssel bír, mint Nyugat-Európában, ahol a „nemzetiség” és az „állampolgárság” kifejezéseket (nationality/nationalité) gyakran szinonimaként használják.

A diaszpórastratégiák létjogosultságát – Európában – a Velencei Bizottság által 2001-ben elfogadott, a nemzeti kisebbségeknek a származási ország által történő preferenciális bánásmódjáról szóló jelentés adja. Ez kimondja, hogy *„[a] kisebbségvédelemért elsősorban az otthont adó államok felelősek. A Bizottság megjegyzi, hogy a származási országok is szerepet játszanak határon túli kisebbségeik védelmében és megőrzésében, és arra törekednek, hogy a valódi nyelvi és kulturális kapcsolatok erősek maradjanak. Európa az egymáshoz kapcsolódó nyelvek és kulturális hagyományok sokféleségén alapuló kulturális egységként fejlődött; a kulturális sokféleség gazdagságot jelent, és e sokféleség elfogadása az európai béke és stabilitás előfeltétele.*”²⁰⁶

Az európai kisebbségi rendszer sokat köszönhet az Európa Tanácsnak, amelynek Parlamenti Közgyűlése 1999-ben kezdte meg a diaszpórákkal kapcsolatos munkáját.²⁰⁷ 2017-ben létrehozták a Diaszpórák Parlamenti Hálózatát (PND – Parliamentary Network on Diasporas)²⁰⁸, amelynek feladata konkrét javaslatok megfogalmazása négy kérdéskörben. (1) A diaszpórák, hogyan járulnak hozzá a szélsőségek és a radikalizálódás elleni küzdelemhez. (2) A diaszpórák, hogyan válhatnak gazdasági, kulturális és társadalmi hidakká a származási és a célország között és ezáltal, hogyan járulhatnak hozzá a fejlődéshez. (3) A különböző szintű hatóságok, hogyan tudnak együttműködni a diaszpórával. (4) A diaszpórák, hogyan tudnak

---

²⁰⁵ Gászó Dániel, „A diaszpóra politikai dimenziói,” *Politikatudományi Szemle* 29. no. 2 (2020): 47-67.

²⁰⁶ CDL-INF (2001) 19 A Joggal a Demokráciáért Európai Bizottság (Velencei Bizottság) jelentése A nemzeti kisebbségek számára az anyaállamok által biztosított kedvezményes bánásmódról.

²⁰⁷ Recommendation 1410 (1999) on the Links between Europeans living abroad and their countries of origin.

²⁰⁸ „The Parliamentary Network on Diaspora Policies,” utolsó módosítás dátuma: 2020. <http://www.assembly.coe.int/nw/Page-EN.asp?LID=NewsPNDP>.

hozzájárulni származási és fogadó országuk államépítési folyamataiba.²⁰⁹ Továbbá, 2018-ban megalapították az Európai Diaszpóra-díjat.²¹⁰

Az Európa Tanács véleménye szerint, a diaszpórák tagjai pozitívan járulnak hozzá az európai országok és hazájuk fejlődéséhez, többek között azért, hogy gazdagítják a fogadó országok kulturális sokszínűségét, valamint dinamikus és konstruktív kapcsolatokat építenek ki származási országukkal a gazdasági és kulturális csere és a közös fejlődés érdekében. Emellett, megkönnyítik az újonnan érkezett migránsok beilleszkedését, és támogatást nyújtanak nekik gazdasági, politikai, jogi és kulturális érdekeik tekintetében. A diaszpóra tagjai segítenek az újonnan érkezőknek megbirkózni a nyelvi akadályokkal, a megszokott társadalmi hálózatok elvesztésével, a jogi bizonytalansággal és a szociális jóléthez való hozzáférés egyenlőtlenségével kapcsolatos pszichológiai tényezőkkel. Az intolerancia, a rasszizmus, az idegengyűlölet és az antiszemitizmus azonban állandó kihívások, amelyek visszatárhathatják őket attól, hogy pozitívan járuljanak hozzá a társadalmakhoz, amelyben élnek. Ezek a kihívások akadályozzák integrációjukat és befogadásukat a fogadó országokban.²¹¹

Az Európa Tanács ezen tevékenysége segítheti a tagállamok hatékony diaszpórastratégiájának kialakítását. A diaszpórával kapcsolatos nemzeti gyakorlatok közötti különbségek lassítják a befogadó országokban a befogadás folyamatát és gátolják a befogadó és a származási államokat abban, hogy kölcsönösen profitáljanak a diaszpórából. Ebből következően ki kell dolgozni egy európai diaszpórapolitikát. Ebben az ET elsődleges feladata, hogy létrehozza az államok, a civil szervezetek, a magánszektor és a nemzetközi szervezetek közötti stratégiai partnerségeket a diaszpóra szerepvállalásának erősítése érdekében. Az ET, illetve a többi nemzetközi szervezet is, nagy segítséget nyújthatnának a diaszpóra feltérképezés módszertanának kialakításában a meglévő legjobb gyakorlatok alapján.²¹²

Az ET javaslati három területre összpontosítanak: politika, gazdaság, illetve kultúra, mivel a tagállamok diaszpórapolitikáinak arra kell összpontosítaniuk, hogy elősegítsék a

---

²⁰⁹ Council of Europe Parliamentary Assembly, „Parliamentary Network on Diaspora Policies”.

²¹⁰ Council of Europe, „PACE summer session, Campaign to end immigration detention and European Diaspora Prize,” utolsó módosítás dátuma: 2017. https://www.coe.int/en/web/special-representative-secretary-general-migration-refugees/newsletter-july-2017/-/asset_publisher/oqjvP4X4yQyh/content/pace-summer-session-campaign-to-end-immigration-detention-and-european-diaspora-prize?inheritRedirect=false.

²¹¹ Council of Europe Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons Report Doc. 15250, 2021: For a European policy on diasporas.

²¹² Council of Europe Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons Report Doc. 15250, 2021: For a European policy on diasporas.

diaszpóra-közösségek politikai integrációját a befogadó országokba, ugyanakkor ösztönözzék és megkönnyítsék a származási országokkal való folyamatos demokratikus együttműködést (pl. kettős állampolgárság lehetővé tétele, választójog gyakorlása). A diaszpórák gazdasági részvétele továbbá hozzájárul az összetartó társadalmak építéséhez. Illetve kulturális és diplomáciai híd lehet a diaszpóra az anyaország és a fogadó állam között, ahol külön ki kell emelni az oktatás jelentőségét.²¹³

Az államok hagyományosan kétféle politikát folytatnak diaszpórájukkal kapcsolatban. Egyesek csupán a közösséggel való kulturális kapcsolatok erősítésére törekkenek oktatási programokon és külföldi kulturális promóciókon keresztül, anélkül, hogy valódi befogadási stratégia felé mozdulnának el. Mások a politikai részvétellel, az állampolgársággal, az identitással és a külföldön élő állampolgárok által képviselt humán tőkével kapcsolatos intézkedéseket hajtanak végre, hogy valódi kötődést biztosítsanak közöttük és származási országuk között.²¹⁴

2.2. A diaszpórastratégia nemzeti szintje

Amikor a diaszpóra szerepvállalásáról beszélünk, mindenekelőtt nagyon világos elképzeléssel kell rendelkezünk a diaszpóra-közösségek általános profiljáról az adott országgal, valamint érdekeikkel, szükségleteikkel és lehetőségeikkel kapcsolatban. Ezt a folyamatot nevezi a szakirodalom diaszpóra-feltérképezésnek. Ebből következően, kulcsfontosságú lenne, hogy egyetlen intézményi szerv gyűjtse össze a diaszpórával kapcsolatos információkat és rendszeresen frissítse azokat. De milyen adatokra van szükség?

Az ET diaszpórapolitikával kapcsolatos ajánlásai lefedik azokat a stratégiai területeket, amelyeket egy nemzeti szakpolitikának tartalmaznia kellene a kérdéskörben. Egy származási ország a diaszpóráját politikailag, gazdaságilag és társadalmilag kell involválnia, amihez meg kell teremtenie a szükséges jogi feltételeket. Ebből következően, ezen négy dimenzió mentén érdemes és kell a diaszpórastratégiákat elemezni és csoportosítani.

A diaszpórapolitikák csoportosítására több módszer/elmélet is létezik, de mindegyik arra keresi a választ, hogy mi az oka az államok érdeklődésének a diaszpóráik iránt. Erre három

---

²¹³ Council of Europe Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons Report Doc. 15250, 2021: For a European policy on diasporas.

²¹⁴ Council of Europe Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons Report Doc. 15250, 2021: For a European policy on diasporas.

elméleti magyarázatot adhatunk. Az első a strukturális-instrumentalista elmélet, amely a gazdasági szempontokat helyezi előtérbe. A második az etnikai modell, a harmadik pedig Ragazzi és Gamlen elméletei.²¹⁵ Fontos azonban kiemelni azt, hogy a diaszpórapolitikákra irányuló kutatások nélkülözik a megfelelő elméleti kereteket: a kutatások legtöbbször egy-egy létező diaszpórapolitika-modellt elemeznek, azonban a modell elhelyezésére nem áll rendelkezésre egy megfelelő, strukturált elméleti keret.²¹⁶ Ebből emelkedik ki Ragazzi, illetve Gamlen elmélete.

Ragazzi öt diaszpórapolitika-modellt különböztet meg. Az expatriate állam kulturális és oktatási projekteket biztosít a diaszpórában élő nemzet-tagoknak. A zárt állam modellje az autoriter államokra jellemző, ahol korlátozzák a lakosság mobilitását. A globális nemzetállam a diaszpórák oktatási és kulturális programjait támogatja, valamint általában állampolgárságot, illetve különböző jogokat is biztosít, amelyekért cserébe gazdasági és politikai hozzájárulást vár el. Az irányított munkás államok általában nagy lélekszámú diaszpórájuk van, akik főként alacsony presztízsű munkát végeznek a befogadó országban, ugyanakkor potenciális hazai befektetők. A közömbös állam pedig az, amely sem szimbolikus, sem praktikus szinten nem foglalkozik a diaszpóráival.²¹⁷

Alan Gamlen három nagy diaszpórapolitika-modell kategóriát különített el: a kapacitásépítő modellt, a jogkiterjesztő modellt, valamint a kötelezettség-behajtó modellt. A kapacitásépítő modellbe tartozó államok először kommunikációs kapcsolatot alakítanak ki a diaszpórával. Ez az ún. szimbolikus nemzetépítés. Itt elsősorban nyelvoktatásra, illetve kulturális programokra kell gondolni. A második lépés pedig a diaszpóra intézményeinek létrehozása, amelynek keretében a diaszpóra kormányozhatóvá válik. A jogkiterjesztő modellen belül megkülönböztethetünk: a politikai inkorporációt, illetve a szociális és polgári jogokat. Az első esetben az állam kiterjeszti az állampolgárságot a diaszpóra tagjai számára, azonban ez nem feltétlenül jár együtt a szavazati joggal. A második esetben pedig az anyaország kikövetíti a külföldön dolgozni kívánó állampolgárait, majd védelmet biztosít számukra, végül pedig adminisztratív segítséget nyújt a hazatelepülés során. A kötelezettség-behajtó modell

---

²¹⁵ Ragazzi, „A Comparative Analysis of Diaspora Policies”; Gamlen, „Diaspora Institutions and Diaspora Governance”.

²¹⁶ Alexandra Délano és Alan Gamlen, „Comparing and Theorizing State-diaspora Relations,” *Political Geography* 41 (2014).

²¹⁷ Ragazzi, „A Comparative Analysis of Diaspora Policies”.

esetében is két tovább csoportot különböztetünk meg: a gazdasági erőforrások kiaknázását, valamint a politikai erőforrások kiaknázását. Az előbbi esetben az anyaállam a befektetéseket, illetve a hazautalásokat próbálja ösztönözni, illetve tudástranszfer programokat biztosít. Utóbbi esetben pedig a diaszpóra anyaország érdekében végzett lobbitevékenységéről van szó.²¹⁸

Mind a két elméletben ideáltípusokról van szó, saját előnyökkel és hátrányokkal, de a gyakorlatban egyik sem tökéletes, nincs olyan ország, amelyre kifejezetten csak az egyik modell lenne jellemző, valójában valamilyen keveredésről beszélhetünk.

Mivel külön nem foglalkoznak az említett tipológiák a jogi aspektusokkal, ezt annyiban alkalmazhatjuk, ha megvizsgáljuk, milyen jogforrásban szerepel (közvetetten vagy önállóan) az anyaország diaszpórával kapcsolatos politikája. Ez nem szakadhat el attól, hogy milyen a társadalom, illetve az állam attitűdje a diaszpórával szemben, milyen intézményrendszert alakítottak ki, milyen az adott ország nemzetfelfogása. A vizsgálatom elsősorban az Európai Unió tagállamaira irányult.

Mivel **Ausztria** a Habsburg Birodalom része volt, arra következtethetünk, hogy nemzetfelfogása hasonló a többi közép-európai országéhoz. Emiatt azt várhattuk volna, hogy Ausztriának komoly diaszpórapolitikája van, azonban a bevándorlás jelentősebb ezen vizsgált ország számára, mint a kivándorlás,²¹⁹ így a kormány nagyobb hangsúlyt fektet a bevándorláspolitikára. A politikai vagy gazdasági kötelezettségeket keletkeztető vagy hazatelepítési programokra vonatkozóan nincsenek hivatalos információk. A külföldön élő osztrák állampolgárokat támogató Alap jogi gerincét a 2007. január 1-jén hatályba lépett, a külföldön élő osztrák állampolgárokat támogató alapról szóló szövetségi törvény képezi. Az Alap célja, hogy a külföldön élő osztrák állampolgároknak anyagi támogatást nyújtson átmeneti vagy tartós anyagi nehézség esetén.²²⁰

Belgiumban más nemzetépítési folyamat zajlott le, mint Ausztriában. Nyugat-Európa részeként megállapíthatjuk, hogy Belgium az államnemzeti koncepciót követi. Ráadásul, Belgium a migráció tekintetében ugyanabban a helyzetben van, mint Ausztria.²²¹ Lafleur szerint

---

²¹⁸ Gamlen, „Diaspora Institutions and Diaspora Governance”.

²¹⁹ Michael Jandl és Albert Kraler, „Austria: A Country of Immigration?” utolsó módosítás dátuma: 2003. <https://www.migrationpolicy.org/article/austria-country-immigration>.

²²⁰ Federal Ministry Republic of Austria, „Fund for the Support of Austrian Citizens Abroad,” utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://www.bmeia.gv.at/en/travel-stay/living-abroad/meeting-point-austrians-abroad/fund-for-the-support-of-austrian-citizens-abroad/>.

²²¹ Nancy L. Green, „The politics of exit: Reversing the immigration paradigm,” *The Journal of Modern History* 77, no. 2 (2005): 263-289.

a kivándorlás hagyományosan nem prioritás a belga állam számára.²²² Két nonprofit szervezet foglalkozik ezzel a kérdéssel: a Francia Unió a külföldön élő belgákért és a Flamandok a világ körül. 2002-ben a belga parlament elfogadta a külföldön való szavazásról szóló törvényt, és az állampolgársági törvény 2007-es módosítása lehetővé tette a kettős állampolgárságot.

Bulgária a kultúrnemzet koncepció képviselője. Határokon túli nemzetelemei meghatározó szerepet játszanak az állam életében és a politikai diskurzusban. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy Bulgária alkotmányába is bekerült a határokon túli bolgárok támogatásának elve.²²³ 2014-ben elfogadták a Világszerte élő bolgár állampolgárok és történelmi közösségek nemzeti stratégiáját, amely megerősítette a Bulgárián kívül élő etnikai bolgárok integrációját az egységes bolgár nemzetbe. Ennek keretein belül a bolgár állam kijelentette, hogy a hazatelepülés fokozása nélkül a diaszpóra erőforrásaira, például szellemi potenciáljára, társadalmi képességeire fog összpontosítani.²²⁴ A Bolgár Köztársaságon kívül élő bolgárokról szóló 2000. évi XXX. törvény egy úgynevezett kedvezménytörvény volt. Az ilyen jellegű jogszabályok szimbolikus jelentőségét tovább növeli, hogy a kedvezményezettek különleges külföldi státuszt kapnak. Fontos kiemelni azt is, hogy az egyszerűsített honosítás a lakóhelytől függetlenül is elérhető, és Bulgária a külföldön élő állampolgárainak választójogot is biztosít.²²⁵

„Ciprus regionális kutatási és innovációs központtá válik. A diaszpórában élő ciprusiak létfontosságú és szerves részét képezik az innovatív vállalkozói és tudományos ökoszisztémánknak! Együtt dolgozva meg tudjuk valósítani!” – mondta *Kyriakos Kokkinos* tudományos főmunkatárs a tengerentúli ciprusiak 20. világkonferenciáján 2019-ben.²²⁶ Ciprus egyértelműen a nemzetfelfogás kultúrnemzeti ágát képviseli. 2004-ben a ciprusi kormány, a Ciprusi Ifjúsági Tanács és a Ciprusi Egyetem létrehozta a *Nepomak Discover Cyprus* programot. A program célja, hogy összekapcsolja azokat a ciprusi fiatalokat, akik Cipruson

---

²²² Jean-Michel Lafleur, „Why do states enfranchise citizens abroad? Comparative insights from Mexico, Italy and Belgium,” *Global Networks* no. 11 (2011): 481-501.

²²³ Halász Iván és Majtényi Balázs, „Constitutional Regulation in Europe on the Status of Minorities Living Abroad,” *Minorities Research* no. 4 (2002): 135-144.

²²⁴ Svetlana Koch, „The Formation of Bulgaria’s policy concerning Bulgarians abroad,” International Centre for Ethnic and Linguistic Diversity Studies, utolsó módosítás dátuma: 2018. <https://www.icelds.org/2020/01/27/the-formation-of-bulgarias-policy-concerning-bulgarians-abroad/>.

²²⁵ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák”.

²²⁶ Office of the Chief Scientist, „Cyprus Diaspora vital part of the ecosystem, Kokkinos says,” utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://chiefscientist.gov.cy/cyprus-diaspora-vital-part-of-the-ecosystem-kokkinos-says/>.

kívül laknak/élnek, és az anyaországot.²²⁷ A ciprusi diaszpóra nagyon fontos szerepet játszik az állam életében. Az elnöki biztos hivatala 2019-ben egy több mint 100 oldalas dokumentumot készített, amely a Ciprusi diaszpóra és a hazatelepülők útmutatója címet viseli.²²⁸ Több mint érdekes, hogy a ciprusi diaszpóra hogyan játszhat ilyen fontos szerepet a ciprusi politikai diskurzusban, miközben az alkotmány nem is egy egységes nemzetet, hanem két közösséget ír le.

Mivel a **Csehország** a Habsburg Birodalom része volt, nemzetfelfogása a kultúrnemzet. A cseh területek azonban mindig is a birodalom egyik legfejlettebb területei közé tartoztak, így inkább „szenvedett” a bevándorlástól, mint a kivándorlástól. Az első világháború után határait elég pontosan lehatárolták, ami azt jelenti, hogy nem sok határon túli cseh volt.²²⁹ Ezek miatt nem találunk kifejezett diaszpórapolitikát. A diaszpóraszervezetek finanszírozása egyfajta diaszpórapolitikai stratégiaként említhető. Ezeket az alapokat 2007 óta a Külügyminisztérium osztja szét, és céljuk a cseh kulturális örökség fenntartása külföldön.²³⁰

A bevándorlás mindig is fontosabb szerepet játszott **Dánia** életében, mint a kivándorlás. A dán diaszpóra azonban nemrégiben reflektorfénybe került. 2017-ben a Danes Worldwide szervezet jelentést készített arról, hogy a diaszpóra milyen lehetőségeket tud nyújtani Dánia számára, és hogy a diaszpóra mit szeretne cserébe.²³¹ A dánok kiterjedt globális hálózatot tudtak kiépíteni, amihez szervezett diaszpórapolitikát kívántak a dán kormánytól. Ezt a stratégiát 2019-ben hozták létre, amelynek keretében Dánia be kívánja vonni és motiválni a diaszpórát az anyaország fejlődése érdekében.²³²

---

²²⁷ Dovelyn Rannveig Agunias és Kathleen Newland. *Developing a Road Map for Engaging Diasporas in Development. A Handbook for Policymakers and Practitioners in Home and Host Countries* (Geneva, Washington D.C.: International Organization for Migration, Migration Policy Institute, 2012).

²²⁸ Marinos Papaioakeim, *Guide for Cyprus Diaspora and Repatriate* (Nicosia: Printing Office of the Republic of Cyprus, 2019).

²²⁹ Dusan Drbohlav és Kristyna Janurova, „Migration and Integration in Czechia: Policy Advances and the Hand Brake of Populism,” Migration Policy Institute, utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://www.migrationpolicy.org/article/migration-and-integration-czechia-policy-advances-and-hand-brake-populism>.

²³⁰ Ludek Jirka, „Nationality and Rationality: Ancestors, ‘Diaspora’ and the Impact of Ethnic Policy in the Country of Emigration on Ethnic Return Migration from Western Ukraine to the Czech Republic,” *Central and Eastern European Migration Review* 8, no.1 (2019): 117-134.

²³¹ Danes Worldwide, „The Diaspora – An Untapped Resource?,” utolsó módosítás dátuma: 2017. http://daccsocal.com/wp-content/uploads/2017/01/The-Danish-Diaspora_an-Untapped-Resource.pdf.

²³² Ieva Birka és Didzis Klavins, „Diaspora diplomacy: Nordic and Baltic perspective.” *Diaspora Studies* 13. no. 2 (2020).

Észtország diaszpórapolitikáját az Oktatási Minisztérium és a Kulturális Minisztérium irányítja. Észtország stratégiája a kultúra és az összetartozás érzésének megőrzéséből áll. Ezenkívül Észtországban említést kell tennünk a hazatérési programról is, melynek keretében a hazatérők az Integrációs és Migrációs Alapítványtól pénzügyi visszatérési támogatást igényelhetnek.²³³

A külföldi munkavállalás kérdése **Finnországban** a figyelem középpontjában áll. 1927-ben létrehozták a Finn Társaságot, amelynek feladata, hogy segítse a finnek külföldre költözését és hazatelepülését.²³⁴ 1997-ben megalakult a Külföldi Finn Parlament, amelynek feladata, hogy hidat építsen a finn diaszpóra és a finn állam között.²³⁵ Ma a Belügyminisztérium irányítja a külföldön élő finnek kormánypolitikai programját.²³⁶

Franciaország esetében két tényezőt kell kiemelni: az erős köztársasági kultúrát és a világhatalom imázsát. A hazának az a hozzáállása, hogy minden polgáráról gondoskodjon, a gyarmati időkből ered: a külföldön élő polgárok védelme és a számukra nyújtott szolgáltatások lehetővé tették egy hatékony gyarmatbirodalom kialakítását a birodalomban mozgó francia polgárok szempontjából. Ez a hozzáállás azonban egyedülálló Nyugat-Európában, a nemzetfelfogás fent bemutatott története miatt. Franciaország a politikai nemzetfelfogás bölcsője, de gyarmati történelme módosította a gondolkodásmódját. Napjainkban is aktívan felügyeli kivándorlóit.²³⁷ A francia alkotmány 72-3. cikke kimondja: „[a] Köztársaság a francia népen belül elismeri a tengerentúli népeket a szabadság, egyenlőség és testvériség közös eszméjében.”

Görögország diaszpórapolitikája csak a 2008-as gazdasági válsággal összefüggésben értelmezhető. Ebben az időben Görögország a magasan képzett munkaerő fontos exportőrévé vált. Most, hogy a gazdasági helyzet konszolidálódni látszik, Görögország haza kívánja csábítani a külföldieket. Ezért 2017-ben elindították a görög diaszpóra projektet és a *Tudás és*

---

²³³ Ieva Birka, „Can Return Migration Revitalize the Baltics? Estonia, Latvia, and Lithuania engage their Diasporas, with Mixed Results,” Migration Policy Institute, utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://www.migrationpolicy.org/article/can-return-migration-revitalize-baltics-estonia-latvia-and-lithuania-engage-their-diasporas>.

²³⁴ „Suomi Seura.” Utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://suomi-seura.fi/wp-content/uploads/2021/08/3c.-INITIATIVE-SUMMARY-2020-2021.pdf>.

²³⁵ Birka és Klavins, „Diaspora diplomacy”.

²³⁶ Kari Martiala, „Expatriate Finns are a significant resource for all of Finland,” utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://suomi-seura.fi/ulkosuomalaiset-ovat-merkittava-voimavara-koko-suomelle-2/>.

²³⁷ Sylvain Beck és Agnieszka Weinar, „Mobile French Citizens and La Mere-Patrie: Emigration and Diaspora Policies in France,” in *Emigration and Diaspora Policies in the Age of Mobility*, szerkesztette Agnieszka Weinar (Cham: Springer, 2017).

partnerségi hidak kezdeményezést. A görög diaszpóra projekt célja, hogy nyomon kövesse a görög diaszpóra potenciális hatását az anyaország gazdaságára és politikájára.²³⁸ A második kezdeményezés célja, hogy egy e-közösséget hozzon létre a világ görög szakembereiből, azzal a céllal, hogy fokozza a nemzeti növekedést.²³⁹

Hollandia gyarmatosító állam volt, így feltételezhetjük volna, hogy nagy diaszpórával rendelkezik, azonban mindössze egymillió holland él Hollandián kívül.²⁴⁰ Azt is fontos kiemelni, hogy a kivándorlással kapcsolatban kutatási hiányosságok vannak.²⁴¹ Ez abból a tényből eredhet, hogy Hollandia inkább bevándorlási célország, mint olyan állam, ahonnan polgárai emigrálni akarnának.²⁴² A holland diaszpóráról szóló politikai diskurzus az elmúlt tizenöt évben erősödött, de Hollandia – közösségi hagyományainak köszönhetően – továbbra is óvatos maradt a kivándorlással szemben.²⁴³

Horvátország a kultúrnemzet fogalmát képviselő országok csoportjába tartozik. A horvát alkotmány 10. cikke kimondja: „[a] Horvát Köztársaság védi a külföldön élő vagy tartózkodó állampolgárok jogait és érdekeit, és előmozdítja a hazájukhoz való kötődésüket. A Horvát Köztársaság különös gondosságot és védelmet biztosít a horvát nemzet más országokban élő részeinek.” A horvát diaszpórapolitika a diaszpóra potenciális gazdasági, politikai és humán tőkéjére támaszkodik. Bulgáriához hasonlóan Horvátország sem akarja hazatelepíteni kivándorlóit, hanem előnyöket kíván kovácsolni belőlük, amíg külföldön tartózkodnak/élnek.²⁴⁴ Az alkotmányon kívül három további jogszabály is említést érdemel, amelyek a horvát diaszpórapolitika kereteit alakítják ki: (1) az állampolgársági törvény, (2) a választási törvény és (3) a külföldön élő horvátokról szóló törvény. Az első kettő ugyanazokat a jogokat és kötelezettségeket biztosítja, mint a bolgár. Az utolsó jogszabály státustörvénynek minősül,

---

²³⁸ Greek Diaspora Project, „Diaspora and Development: the case of Greece. Workshop report,” utolsó módosítás dátuma: 2017. https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/greek_diaspora_project_-ws_report_v4.pdf.

²³⁹ Lois Labrianidis, Evi Sachini és Nikolaos Karampekios, „Establishing a Greek Diaspora Knowledge Network through “Knowledge and partnership Bridges”,” *Science and Diplomacy*, utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://www.sciencediplomacy.org/article/2019/establishing-greek-diaspora-knowledge-network-through-knowledge-and-partnership-bridges>.

²⁴⁰ „Netherlands,” Joshua Project, utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://joshuaproject.net/countries/NL>.

²⁴¹ Agnieszka Weinar, *Emigration Policies in Contemporary Europe* (Florence: European University Institute, 2014).

²⁴² Evelyn Ersanilli, *Focus Migration Country Profile. Netherlands* (Osnabrück: University of Osnabrück, 2014).

²⁴³ Weinar, *Emigration Policies in Contemporary Europe*.

²⁴⁴ Caroline Hornstein Tomic és Borna Plese, „Skilled mobility as a challenge for Croatian diaspora and migration policies,” in *Skilled migration and development practices: Republic of Moldova and the countries of South East European*, szerkesztették V. Varzari és S. Porcescu (Chisinau: École Polytechnique Fédérale de Lausanne, 2014).

mivel a horvát állampolgársággal nem rendelkező horvátok számára kedvezményre jogosító státuszt hozott létre.²⁴⁵

1998 óta **Írország** alkotmánya tartalmaz egy záradékot az állam és a diaszpóra kapcsolatáról. A 2. cikk kimondja: „[a]z ír nemzethez való tartozás minden olyan személyt megillet és születési joga, aki Írország szigetén született, beleértve annak szigeteit és tengereit is. Ez a jogosultsága továbbá minden olyan személynek, aki a törvény szerint egyébként alkalmas arra, hogy Írország állampolgára legyen. Továbbá az ír nemzet nagyra becsüli különleges rokonságát a külföldön élő ír felmenőkkel, akik osztoznak kulturális identitásában és örökségében.” Ez azt jelenti, hogy Írország diaszpórapolitikájának egyszerre van szimbolikus és pragmatikus alapja. A korai jogalkotás ellenére koherens diaszpórapolitikát csak 2015-ben fogadtak el. A stratégia fő területei a támogatás, a kommunikáció és az elismerés. Az ír diaszpórapolitika nem titkolt célja, hogy a diaszpórában felhalmozott szakértelmet és gazdasági erőforrásokat a hálózatépítés révén Írország javára fordítsa.²⁴⁶

Lengyelország esetében a nemzeti összetartozás érzése már az alkotmányban is megfogalmazódik, ahol a 6. cikk kimondja: „[a] Lengyel Köztársaság segítséget nyújt a külföldön élő lengyelek számára a nemzeti kulturális örökséggel való kapcsolatuk fenntartásához.” A lengyel állam lehetővé teszi a kettős állampolgárságot, különleges kapcsolatot tart fenn a szomszédos országokban élő lakossággal, és létezik az egyszerűsített honosítás lehetősége.²⁴⁷ Az első koherens politikai állásfoglalást a lengyel diaszpórapolitikáról 2002-ben fogadták el. A célok között szerepel a lengyel kisebbségek jogi védelme, a nyelvtudás fejlesztése, a kultúra ápolása és az az elvárás, hogy a külföldön élő lengyelek a lakóhelyük szerinti országban előmozdítsák Lengyelország nemzeti érdekeit.²⁴⁸

Lettország egyedülálló ország, mivel külön diaszpóratörvénnyel rendelkezik, amelyet 2019-ben fogadtak el. Ez szabályozott keretet teremtett a lett diaszpórapolitika számára, amelynek célja a lett nyelv és kultúra megőrzése külföldön, valamint a politikai és gazdasági

---

²⁴⁵ Kovács Eszter, „Magyar diaszpórapolitika 1990 után az állam és a diaszpóra perspektívájából” (PhD értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2020).

²⁴⁶ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák”.

²⁴⁷ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák”.

²⁴⁸ Halász és Majtényi, „Constitutional Regulation in Europe”.

kapcsolatok elmélyítése a diaszpórával. Az egyszerűsített honosítás csak akkor lehetséges, ha a lett emigránsnak van hazatelepülési szándéka.²⁴⁹

Litvánia hivatalos diaszpórapolitikáját 2011-ben fogadták el. A Globális Litvánia program célja a litván identitás megőrzése külföldön, a diaszpórával való gazdasági együttműködés ösztönzése, beleértve a hazatelepülést is, valamint a diaszpóra felhasználása a közdiplomáciában.²⁵⁰ Litvánia prioritása, hogy hazahívja a külföldön élő népelemeit, mert a magas kivándorlási arány és az előregedő népesség miatt demográfiai válsággal néz szembe.²⁵¹ A litván alkotmány tiltja a kettős állampolgárságot, és a 13. cikk kimondja: „[a] litván állam megvédi külföldön élő állampolgárait.” Megállapíthatjuk, hogy Litvánia diaszpórapolitikája során kizárólag a saját állampolgáraitra összpontosít, nem pedig a litván nemzetiségűekre.

A luxemburgiak többsége **Luxemburg** területén él, de az ország lakosságának csak a felét teszik ki.²⁵² A bevándorlás fontosabb kérdés Luxemburgban, mint a kivándorlás. A külföldön élő luxemburgiak többsége a szomszédos országokban él, amelyekkel Luxemburg jó kapcsolatokat ápol. Ezen okok miatt Luxemburnak nincs is stratégiája a diaszpórára vonatkozóan.²⁵³

A 19. és 20. században a **máltai** „exodus” jelentős demográfiai jelenség volt, amely nagy máltai diaszpórák kialakulásához vezetett az angol nyelvű világban.²⁵⁴ A 2011. évi XX. törvény létrehozta a Külföldön élő máltaiak tanácsát. Az egység célja, hogy segítse a máltai identitás megőrzését külföldön, és hatékony kommunikációs csatornát hozzon létre a diaszpóra, a kormány és a nem kormányzati szervezetek között.²⁵⁵

Magyarország diaszpórapolitikája nagyon hasonló a bolgárhoz és a lengyelhez: Magyarországnak van egy hagyományos „határon túli” közössége, amely a magyar határ mentén él, illetve a közelmúltban a világ nyugati régiói felé irányuló kivándorlásnak (is) köszönhetően egy nyugati diaszpórája.²⁵⁶ Magyarország Alaptörvénye kimondja:

---

²⁴⁹ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák”; Birka 2019, Birka és Klavins, „Diaspora diplomacy”.

²⁵⁰ Birka és Klavins, „Diaspora diplomacy”.

²⁵¹ Birka, „Can Return Migration Revitalize the Baltics?”.

²⁵² „Luxembourg,” Joshua Project, utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://joshuaproject.net/countries/LU>.

²⁵³ Weinar, *Emigration Policies in Contemporary Europe*.

²⁵⁴ „Maltese Emigration History,” utolsó módosítás dátuma: 2020. http://www.humanrightsmalta.org/uploads/1/2/3/3/12339284/maltese_emigration_history.pdf.

²⁵⁵ „Maltese Living Abroad,” Objectives of the Maltese Living Abroad Unit, utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://foreignandeu.gov.mt/en/Government/MLA/Pages/MLA-Objectives.aspx>.

²⁵⁶ Gödri Irén, Soltész Béla és Bodacz-Nagy Boróka, *Immigration or Emigration Country?* (Budapest: Hungarian Demographic Research Institute, 2014).

„Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.” Magyarországnak van kifejezett stratégiája a szomszédos országokban élő történelmi diaszpórára vonatkozóan. Ez az úgynevezett nemzetpolitika.²⁵⁷ A szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény kedvezménytörvény. Az ilyen jellegű jogalkotási aktus szimbolikus jelentőségét tovább növeli az a tény, hogy a kedvezményezettek különleges külföldi státuszt kapnak, amelynek egyes elemei csak Magyarországon élvezhetők. Az állampolgársági törvény garantálja az egykori állampolgárok leszármazottainak és az etnikai (határon túli) magyarok számára elérhető egyszerűsített (preferenciális) honosítást, a lakóhelytől függetlenül.

Németek milliói élnek diaszpórában²⁵⁸, ráadásul, tekintettel arra, hogy **Németország** a kultúrnemzet koncepciójának bölcsője, ennek az országnak kell lennie valamiféle diaszpórapolitikájának: ezt nevezik ők kulturális kapcsolatoknak és oktatáspolitikának. Ez azt jelenti, hogy a német állam honfitársai identitásának védelmére összpontosít.²⁵⁹ Ám a bevándorlás már régen átvette a kivándorlás helyét a fontossági sorrendben. Ezért nem meglepő, hogy Németország diaszpórapolitikájáról szinte lehetetlen bármilyen információt találni. A német alaptörvény 116. cikke kimondja: „[h]a törvény másként nem rendelkezik, németnek minősül ezen alaptörvény értelmében az a személy, aki német állampolgársággal rendelkezik, vagy aki 1937. december 31-én német nemzetiségű menekültként vagy kitelepítettként, illetve ilyen személy házastársaként vagy leszármazottjaként került a Német Birodalom területére.” Ezenkívül a német állampolgársági törvény lehetővé teszi a kettős állampolgárságot akkor, ha a másik állampolgárság egy másik európai uniós tagállamhoz vagy Svájcban tartozik.

Az elmúlt évszázadok során **Olaszországból** nagyarányú kivándorlás zajlott, amelynek eredményeként olasz származású emberek milliói élnek szerte a világon.²⁶⁰ Ezért nem meglepő, hogy Olaszországnak intézményesített diaszpórapolitikája van, ami hat elemből áll: (1) konzuli,

---

²⁵⁷ A Nemzetpolitika Stratégia Kerete, 2019.

²⁵⁸ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák”.

²⁵⁹ K. Matkarimova, „Germany’s “Soft Power” Strategy in Kazakhstan: Educational and Cultural Aspects” (PhD értekezés, Nazarbayev University, 2018).

²⁶⁰ Robert F. Foerster, *The Italian Emigration of Our Times* (New York: Harvard University Press, 1919).

kulturális és oktatási intézmények létrehozása külföldön, (2) helyi konzultációs szervek hálózata, (3) regionális kivándorlási tanácsok rendszere, (4) az olasz külföldiek parlamenti képviselője, (5) az olasz kivándorlók számára létrehozott különleges kormányzati hatóság, és (6) a Patronati, amely a jóléti tanácsadó központok transznacionális hálózata. Érdekes azonban, hogy az anyaországi társadalom némi ellenállást tanúsít a külföldön élő olaszok pénzügyi támogatásával szemben. 2000-ben népszavazást kezdeményeztek a patronátusok finanszírozásának és jogi elismerésének megszüntetéséről, amit ugyan az Alkotmánybíróság elutasított, de ez az intézkedés arra ösztönzi a jogalkotót, hogy csökkentse a patronátussal járó kiváltságokat.²⁶¹ A 2001. évi 459. törvény bevezette a külföldön élő/tartózkodó olasz állampolgárok számára a jelöltállítás és a külföldről történő szavazás lehetőségét.

Portugália, mint egykori gyarmatosító, különleges kapcsolatokat ápol a luzofón országokkal, amint azt alkotmányának 7. cikke is kimondja. Portugália sokáig a kivándorlás országa volt, ezért ma nagy lélekszámú diaszpórával – vagy, ahogy a portugálok mondják: portugál közösségekkel – rendelkezik. A portugál állam célja a portugál identitás fenntartása külföldön, és politikai és állampolgársági jogokat biztosít, amiért cserébe a diaszpóra pénzügyi/gazdasági segítségét várja. A portugál kormány nemrégiben létrehozta a Visszatérő Emigránsokat Támogató Irodát, hogy támogatást nyújtson azoknak a portugáloknak, akik vissza kívánnak térni a származási országba.²⁶²

Románia diaszpórapolitika helyzete hasonló a magyar és a lengyel helyzethez. Az alkotmány 7. cikke kimondja: „[a]z állam támogatja a külföldön élő románokkal való kapcsolatok erősítését, és ennek megfelelően cselekszik etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzése, fejlesztése és kifejezése érdekében, tiszteletben tartva annak az államnak a jogszabályait, amelynek állampolgárai.” Az 1991. évi román állampolgársági törvény lehetővé tette a román állampolgárság megszerzését a külföldön élő románok számára hazatelepüléssel vagy anélkül.²⁶³ A 2017-2020-as időszakra vonatkozóan elfogadták a

---

²⁶¹ Carlo Caldarini, „Diaspora Policies and Social Protection in Italy,” in *Migration and social protection in Europe and beyond: comparing consular services and diaspora policies*, szerkesztették Jean-Michel Lafleur és Daniela Vintila (Dordrecht: Springer IMISCOE Research Series, 2020).

²⁶² José Santana-Pereira Ana Paulina Horta „A Global Nation? The Evolution of Emigration and Diaspora Policies in Portugal (1960-2016),” in *Emigration and Diaspora Policies in the Age of Mobility*, szerkesztette Agnieszka Weinar (Cham: Springer, 2017); Victoria Waldersee, „Portugal receives more in remittances than any other EU country,” Reuters, utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://www.reuters.com/article/us-portugal-economy-remittances/portugal-receives-more-in-remittances-than-any-other-eu-country-idUSKBN1XM287>.

²⁶³ Irina Culic, „From Restitution to Privileged Re-Naturalization: The Expansive Politics of Dual Citizenship in Romania after 1989,” *Minority Studies* 16 (2014).

Diaszpóra: Partner Románia fejlődésében című stratégiai dokumentumot. Célja a diaszpóra bevonása Románia gazdasági életébe és a diaszpóra virtuális összefogása.²⁶⁴

Spanyolországnak jelentős diaszpórája van, hiszen mielőtt a közelmúltban bevándorlóországgá vált volna, Spanyolország évszázadokon át küldő ország volt kiterjedt gyarmatbirodalmának köszönhetően. Ebből következően, Spanyolországban jól kiépített diaszpórahálózat van, beleértve a Külföldi Spanyolok Általános Tanácsát és a külföldön élő spanyolok tanácsait.²⁶⁵ Normális esetben a kettős állampolgárság Spanyolországban korlátozott, az alkotmány azonban kimondja: „[a]z állam tárgyalásokat folytathat kettős állampolgársági szerződésekről latin-amerikai országokkal vagy olyan országokkal, amelyeknek különleges kapcsolatainak voltak vagy vannak Spanyolországgal. Ezekben az országokban a spanyolok honosíthatók anélkül, hogy elveszítenék származási állampolgárságukat, még akkor is, ha ezek az országok nem biztosítanak viszonzási jogot saját állampolgáraiknak.” Spanyolországban van ilyen kétoldalú megállapodása Portugáliával, a Fülöp-szigetekkel vagy éppen Egyenlítői-Guineával. Spanyolország diaszpóra-stratégiája a spanyol kultúra és identitás megőrzésére, valamint a diaszpórával való szoros politikai kapcsolatok kiépítésére összpontosít.²⁶⁶

A **svéd** külföldiek parlamentjét 2007-ben hozták létre a finn külföldiek parlamentjének mintájára. Feladatai megegyeznek a finnekével. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a bevándorlás nagyobb figyelmet kap, mint a kivándorlás.²⁶⁷ Ezért a kormány diaszpórapolitikája a diaszpórával való kulturális kapcsolat fenntartására és a diaszpórát érintő gyakorlati kérdésekben való segítségnyújtásra korlátozódik.²⁶⁸

Szlovákia helyzete majdnem azonos a magyarokéval, a lengyelekéval és a románokéval. Az alkotmány 7a. cikke kimondja: „[a] Szlovák Köztársaság támogatja a külföldön élő szlovákok nemzeti öntudatát és kulturális identitását, támogatja az e cél elérése érdekében létrehozott intézményeiket és a szülőfölddel való kapcsolataikat.” A fő különbség az, hogy Szlovákia korlátozza a kettős állampolgárságot, elsősorban azért, hogy megakadályozza a szlovák-magyar állampolgárság létrejöttét.²⁶⁹

---

²⁶⁴ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák”.

²⁶⁵ Joaquín Arango, *New Emigration Policies Needed for an Emerging Diaspora* (Washington D.C.: Migration Policy Institute, 2016).

²⁶⁶ Arango, *New Emigration*.

²⁶⁷ Weinar, *Emigration Policies in Contemporary Europe*.

²⁶⁸ Birka és Klavins, „Diaspora diplomacy”.

²⁶⁹ Act 40 of 1993 on State Citizenship of the Slovak Republic.

Szlovénia a diaszpórapolitika tekintetében olyan, mint a többi fent bemutatott közép-kelet-európai állam. Az alkotmány 5. cikke kimondja: „[a]z állam [...] gondoskodik a szomszédos országokban élő autochton szlovén nemzeti kisebbségekről, valamint a külföldön élő szlovén emigránsokról és munkavállalókról, és elősegíti kapcsolataikat a szülőfölddel. [...]” 2006-ban törvényt fogadtak el a külföldön élő szlovének és Szlovénia kapcsolatáról. Ez a szlovén státustörvény: bevezeti a „szlovén állampolgárság nélküli szlovén honfitárs” státuszt.²⁷⁰

A fenti, kivonatos ismertetést összegezve, diaszpórák jogi szabályozásának szempontjai alapján négy kategóriát lehet felállítani. Az első, amikor egy állam már az alkotmányában is megemlíti a diaszpórát, a második, amikor egy államnak van valamilyen kifejezett törvénye a diaszpórára vonatkozóan, a harmadik, amikor egy állam „csupán” diaszpórástratégiával rendelkezik, és végül, de nem utolsósorban, amikor egy államnak még stratégiája sincs. Az 1. táblázat összefoglalja azokat a jogszabályi szinteket, amelyeken a vizsgált országok a diaszpórapolitikájukat szabályozzák.

Azok az országok, amelyek alkotmányukban hivatkoznak a diaszpórára	Azok az országok, amelyek valamelyik alkotmányon kívüli jogszabályukban hivatkoznak a diaszpórára	A „csak” diaszpórástratégiával rendelkező országok	A diaszpórára jogi hivatkozással nem rendelkező országok
Bulgária Horvátország Franciaország Németország Magyarország Írország Lettország Lengyelország Portugália Románia Szlovákia Szlovénia	Ausztria Belgium Olaszország Málta	Ciprus Csehország Dánia Észtország Finnország Görögország Litvánia Spanyolország Svédország	Luxemburg Hollandia

1. táblázat Az a jogszabályi szint, ahol a vizsgált országok a diaszpórapolitikájukat szabályozzák (saját szerkesztés a fent bemutatott adatok alapján).

²⁷⁰ Kovács, „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák”.

Vajon miért említi egy ország a diaszpóráját már az alkotmányában? A közép-kelet-európai országok (Bulgária, Horvátország, Németország, Magyarország, Lengyelország, Románia, Szlovákia, Szlovénia) esetében a válasz könnyűnek mondható: különleges kapcsolat fűzi őket a nemzetrészekhez, akik akaratuk ellenére, hazájuk határainak megváltoztatásával más országok állampolgáraivá váltak. Itt egy szélsőséges érzelmi kapcsolatról van szó, amely elsősorban a nemzeti identitás megőrzésére összpontosít. Franciaországnak és Portugáliának gyarmatbirodalma volt, amely korszakban állampolgáraik kivándoroltak az ország gyarmataira. Itt is inkább szimbolikus, érzelmi kapcsolatról lehet beszélni. Írország esete mindezekről eltér. Hatalmas diaszpórával rendelkezik, akik gazdasági okokból vándoroltak ki, és ma a hazájuk megpróbál gazdasági előnyökhöz jutni általuk a hazautalások és az Írországra történő befektetések növelésével. Lettország különleges eset, mivel egyedi diaszpóratörvénye van, amely ebbe a csoportba emeli. E kategória közös jellemzője, hogy Franciaország kivételével inkább kivándorló, mint bevándorló országok. Fontos azonban megjegyezni, hogy Franciaország elsősorban volt gyarmatainak állampolgárai számára bevándorlási célország.

A második országcsoport esetében releváns kérdés, hogy milyen jogokat biztosít a törvény a diaszpóra tagjai számára? Az ebbe a csoportba tartozó országok mindegyike lehetővé teszi állampolgárai számára a távollétben történő szavazást anélkül, hogy a hazájukban lakóhellyel rendelkeznenek, és mindannyian igyekeznek identitásmegőrző programokat biztosítani. Ezeknek az országoknak nincs nagy diaszpórája, kivéve Olaszországot. Miért nem vette be Olaszország a külföldiek védelmét az alkotmányába? A válasz talán az, hogy Olaszország területi határai egybeesnek az országhatárokkal, csak egy gyarmata volt, és nem is birtokolta túl sokáig, és Olaszország az államnemzet koncepciójának képviselője. Ez a kérdés Ausztria esetében is felmerülhetett volna, de „legalább” pénzügyi támogatást nyújt a külföldön élő állampolgárainak. Az utolsó közös jellemző az, hogy ma mindezek az országok inkább a bevándorlás célországai, ami azt eredményezi, hogy nagyobb hangsúlyt fektetnek erre a kérdésre, mint a kivándorlásra.

A diaszpóra-stratégiával rendelkező országok esetében vajon miért nincs semmilyen jogszabályuk a diaszpórájukkal kapcsolatban? Ebben az országcsoportban van a legkevesebb közös pont. Valójában nincs egyetlen olyan jellemző sem, amely minden országra igaz lenne. Elmondhatjuk, hogy viszonylag kis diaszpórával rendelkeznek, kivéve Spanyolországot. Elmondhatjuk, hogy Észtország, Litvánia és Ciprus kivételével több a bevándorló, mint a

kivándorló. Spanyolország egy korábbi gyarmatbirodalom, amelyen belül spanyolok vándoroltak. Hogyan lehetséges, hogy nincs törvénye a diaszpóráról? A válasz talán az, hogy a régi diaszpórája a spanyoltól eltérő nemzetekké alakult át, vagy az, hogy Franco Spanyolországa olyan korlátozó politikát folytatott a kivándorlással kapcsolatban, amely megakadályozta egy új diaszpóra létrejöttét, és a mai Spanyolország inkább a bevándorlás, mint a kivándorlás országa.

A diaszpóra-stratégia nélküli országok nem érzik ezt a hiányt? Miért nem akarnak egyáltalán a diaszpórájukkal foglalkozni? Feltehetőleg a diaszpóra lélekszáma elhanyagolható, és az állam tömeges bevándorlással néz szembe. Erről van szó Hollandia és Luxemburg esetében.

Az állami magatartások diaszpórákkal kapcsolatos normatív rendszerének tipizálása akkor válik hatékonyabban összemérhetővé, ha egy területet kiemelünk, és annak segítségével vizsgáljuk, hogy a diaszpóra-karakter, hálózatosodás és a két ország közti kapcsolatok terén a befolyásolás miként működhet. A következő fejezet ezért a hallgatói vándorlást és annak diaszpóra-formáló jelentőségét helyezi a fókuszba.

„A külföldi egyetemjárás egyidős az európai egyetemek alapításával.”

/Szögi 2005/

V. A nemzetközi hallgatói migráció útján létrejött diaszpórák

Milyen jellemzői vannak egy olyan diaszpóranak, amely a nemzetközi hallgatói migráció útján jött létre? Vizsgálható-e a tudásdiaszpórák jelenléte a nemzetközi kapcsolatokban?

Az emberiség történelme valójában vándorlók és vándorlások története. A Föld lakosságának döntő többsége migránsok leszármazottja. Ennek ellenére a migrációs kérdés csupán a 20. században került a politika fókuszába. A késedelmes érdeklődés okai a globalizáció felgyorsulásában és annak hatásaiban, illetve a Föld népességének megnövekedésében keresendők. A migráció kapcsán is rendkívül fontos tényező a globalizáció. Azáltal, hogy a kontinensek, országok, emberek virtuálisan közelebb kerültek egymáshoz, a gyakorlatban is megtörtént ez a változás. Ha egy vándor nem „vakon” indul útnak, hanem tisztában van a célország kultúrájával, gazdasági erejével, politikai hagyományaival, valamint magával az úttal és annak kockázataival, akkor sokkal könnyebben dönt arról, hogy menjen vagy maradjon. Megítélésem szerint, a 20. századi technikai és technológiai fejlődés hozzájárult az egyedek döntésének megkönnyítéséhez, valamint ahhoz, hogy többen döntsenek amellet, hogy útra kelnek, és más országban vagy akár kontinensen próbáljanak szerencsét és folytassák életüket.

A migráció felgyorsulásának, tömegessé és valóban nemzetközivé válásának másik fontos tényezője a Föld népességének drasztikus és földrajzilag aránytalan megnövekedése. A 20. század második felétől kezdődően példátlan népességrobbanásnak lehettünk szemtanúi. Míg 1960-ban a Föld népessége 3,035 milliárd fő volt, addig 2020-ra ez a szám 7,762 milliárdra emelkedett.²⁷¹ Azaz a világ népessége 60 év alatt 4,727 milliárd fővel növekedett, illetve több mint megduplázódott. Ehhez képest 1900 és 1960 között – szintén 60 év alatt – 1,41 milliárd fővel nőtt csupán a Föld lakossága.²⁷²

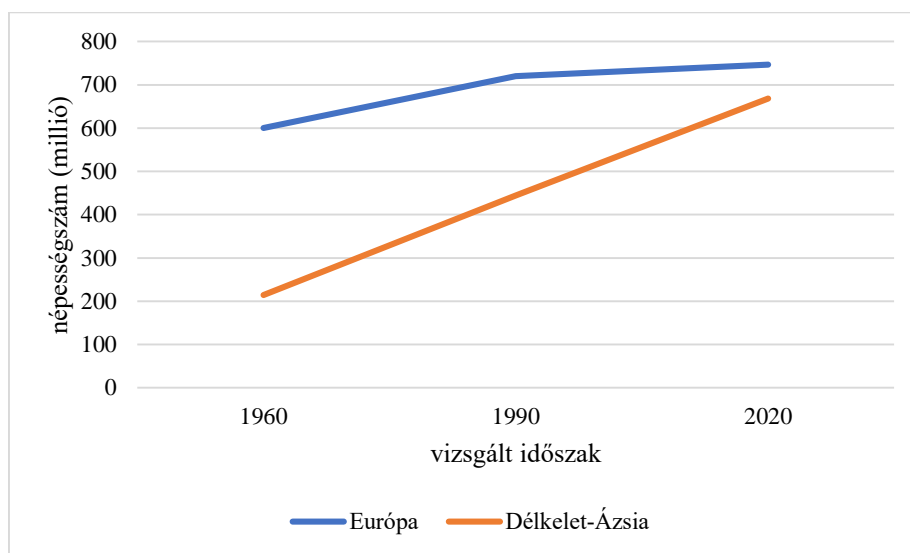
A populációs boom nagymértékben hozzájárult a regionális különbségek kialakulásához. Az egyes régiók eltérő demográfiai sajátosságokat mutatnak, melyek tömeges

---

²⁷¹ The World Bank, „Population, total,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>.

²⁷² Michael Kremer, „Population Growth and Technological Change: One Million B.C. to 1990,” *The Quarterly Journal of Economics* 108. no. 3 (1993).

vándorlási hullámokat indíthatnak el: a túlnépesedett országokból a csökkenő népességű országok felé. Általánosságban az is elmondható, hogy a túlnépesedő országok gazdaságilag szerényebb mutatókkal rendelkeznek, mint a fogyó társadalommal bíró államok. Ez a tény még inkább ráerősít arra, hogy a vándorok honnan, hová és milyen célból indulhatnak útnak. A kontinentális differenciák bemutatására kiváló példa Európa és Délkelet-Ázsia összehasonlítása (1. ábra).

2. ábra Európa (Oroszországgal együtt) és Délkelet-Ázsia népességének növekedése 1960-2015 között²⁷³

A migráció típusaiból (legális, vagy illegális úton történik-e, országon belüli, országok közötti, vagy akár kontinenseket átszelő vándorlásról van-e szó, mi a célja a migránsnak, miért hagyja el otthonát) Délkelet-Ázsiában mindegyiket megtaláljuk. Legyen szó az urbanizációról, a fejletlen „Dél” felől a fejlett „Észak”, vagy a fejlett Északhoz képest fejletlenebb, de a fejletlen Délhez képest fejlettebb déli központok felé való vándorlásról, a migráció feminizációjáról, politikai, illetve öko-menekültekről, második és harmadik generációs bevándorlókról, vagy a visszavándorlásról.

Disszertációmiban a vietnami vándorlás egyetlen fejezetét kutatom és elemzem: a felsőoktatási célú diákmigrációt a kétpólusú világrendben Vietnam és Magyarország között. Így ebben kitérek a felsőoktatás nemzetköziesedésének folyamataira, a nemzetközi hallgatói

²⁷³ A Világbank adatbázisa alapján saját szerkesztés, utolsó elérés: 2017.04.29. <http://data.worldbank.org>.

migráció, az oktatáshoz való jog, valamint a mozgásszabadság közötti kapcsolatra. Végül, a nemzetközi hallgatói migráció útján létrejött diaszpórák egyedi attribútumait tekintem át.

1. A felsőoktatás nemzetköziesedése

A felsőoktatás mindig is nemzetközi volt? Erre utal elnevezésük is: egyetem. Fontos azonban látni, hogy a felsőoktatási intézmények elsősorban a nemzetállami kontextusban értelmezendők, amelyeknek tervei és elvárásai vannak velük szemben.²⁷⁴ A nemzeti jelleg a 18-19. században jelent meg, így az első egyetemalapítások esetében még lehet beszélni egy középkori európai térről, amelynek gerincét a közös vallás, közös nyelv (latin) és a közös tudományos gyakorlatok jelentették.²⁷⁵ Az a változás, ami ma megfordulni látszik a késő újkorban következett be, amikor is megjelentek a nemzeti modellek, amelyek keretében az internacionalizáció minden formája tiltott volt. A második világháborút követő időszak bipolaritása az egyetemi fejlődésre is rányomta bélyegét, hiszen míg az USA a béke és kölcsönös megértés alapjain, addig a Szovjetunió a nemzetbiztonság és külpolitikai szempontok figyelembevételével nemzetköziesítette felsőoktatási intézményeit.²⁷⁶ Európa az 1980-as években lépett bele ebbe a nemzetköziesítési folyamatba, amelynek mára a vezetőjévé vált.²⁷⁷

Az elmúlt ötven évben a nemzetközi felsőoktatás a marginális szereptől eltávolodva kulcskérdéssé vált a világ minden állama és egyeteme számára. A globalizáció, a tudásalapú gazdaság követelményei, valamint a hidegháborús körülmények teret engedtek a felsőoktatás nemzetközivé válásának stratégiai megközelítésének.²⁷⁸ Téves elképzelés azonban a felsőoktatás nemzetköziesedését célnak tekinteni, az sokkal inkább a cél elérésnek az eszköze, ahol a cél nem más, mint az oktatás, a kutatás és a társadalom szolgálatának minőségének javítása.²⁷⁹

---

²⁷⁴ Clark Kerr, *Higher Education Cannot Escape History: Issues for the Twenty-First Century*. SUNY Series Frontiers in Education (Albany: State University of New York Press, 1994).

²⁷⁵ Hilde de Ridder-Symoens, „Mobility,” in *A History of the University in Europe*. (vol. 1): *Universities in the Middle Age*, szerkesztette Hilde De Ridder-Symoens (Cambridge: Cambridge University Press, 1992).

²⁷⁶ Hans de Wit és Philip G. Altbach, „Internationalization in higher education: global trends and recommendations for its future,” *Policy Reviews in Higher Education* 5, no. 1 (2021): 28-46.

²⁷⁷ Hans De Wit, Fiona Hunter, Laura Howard és Eva Egron Polak, *Internationalisation of Higher Education* (Brussels: European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, 2015).

²⁷⁸ Elspeth Jones és Hans de Wit, „Globalized Internationalization: Implications for Policy and Practice,” *IIEnetworker* (Spring 2014): 28.

²⁷⁹ De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.

A felsőoktatási intézmények céljaihoz kapcsolódva egy további problémakör jelzésére is szükség van: nehéz eldönteni, hogy a felsőoktatási intézmények önálló szereplői a korábbiakban felvázolt rendszernek, vagy annak inkább „egyszerű” eszközei. Azért itt kell erről beszélni, hiszen minden attól függ, hogyan fogalmazzuk meg a felsőoktatási intézmények célját.

Amennyiben a fentiekben ismertetett célt fogadjuk el irányadónak és így Del Canto 2018-as érvelését használjuk, akkor a felsőoktatási intézmények szereplői a nemzetközi kapcsolatoknak.²⁸⁰ Ez az esetkör megköveteli az együttműködés kultúrájának kialakítását a felsőoktatás egyes szereplői között.²⁸¹ Azonban, ha a cél az, hogy az egyes államok a felsőoktatási intézményeken keresztül is nemzetközi kapcsolataikat érvényesítsék, úgy eszközei a rendszernek. Az egyes felsőoktatási intézmények kifejezett, stratégiai céljának kialakításakor, így, az állami struktúrában betöltött szerepük lesz a meghatározó. Ebbe a keretrendszerbe illeszkedik a dolgozat későbbi fejezetében tárgyalt Nemzetközi Hallgatói Migrációs Index is, amely toborzási segítője lehet az államnak alárendelt felsőoktatási intézmény nemzetközi stratégiájának.

A stratégiai megközelítés széleskörű elterjedését öt globális felsőoktatási trend tette lehetővé: (1) a tömegesedés, (2) a globális tudásalapú gazdaság, (3) az autonómia és a tudományos szabadság, (4) a hírnév, rangsorok és kiválóság, valamint (5) a változó gazdasági és politikai környezet.²⁸² A tömegesedés teljes mértékben megváltoztatta a felsőoktatás valóságát, hiszen az egykori elitképzés helyett tömegek előtt nyílt lehetőség a felsőfokú tanulmányok folytatására: a bruttó beiskolázási arány a középiskola utáni oktatásban sok országban 50 százalék fölé emelkedett, néhány országban pedig elérte a 90 százalékot.²⁸³

A globális tudásalapú gazdaság az egyre inkább technológiai és tudományos alapú gazdasági kapcsolatokat jelenti, amelyek magas szintű tudást, készségeket és kifinomult nemzetközi kapcsolatokat igényelnek. Ez a trend nagyban épít a kutatásintenzív egyetemekre, ahol a nemzetközi hallgatók és tudások számának növekedése, valamint a közösen írt

---

²⁸⁰ Francisco Del Canto Viterale, „University as a Global Actor in the International System of the 21st Century”, *Tuning Journal for Higher Education* 6, no. 1 (2018), 169-198.

²⁸¹ Zsuzsa Császár, István Tarrósy, Gábor Dobos, János Varjas és Levente Alpek, „Changing geopolitics of higher education: economic effects of inbound international student mobility to Hungary,” *Journal of Geography in Higher Education* (2022): 1-26.

²⁸² De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.; Császár et al., „Changing geopolitics of higher education”.

²⁸³ Philip Altbach, Liz Reisberg és Laura Rumbley, *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution* (Rotterdam: Sense Publishers, 2010).

nemzetközi publikációk számának növekedése a nemzeti és intézményi nemzetközivé válási programok hajtóereje.²⁸⁴

Az autonómia és a tudományos szabadság kapcsán kijelenthető, hogy ezeknek hiánya nem csupán a minőséget, de a nemzetközi együttműködést és csereprogramokat is akadályozza.²⁸⁵ A hírnév, rangsorok és kiválóság mérése mind a versenyképesség növelését célozzák. Itt beszélhetünk mennyiségi mutatókról: a nemzetközi hallgatók, a nemzetközi személyzet, illetve a publikációk nemzetközi társszerzőinek számáról.²⁸⁶

A nemzetköziesedés globalizálódásával párhuzamosan az együttműködést, ami a felsőoktatás nemzetköziesedésének hagyományos ága volt, ahol a hangsúly a különböző kultúrák és nyelvek jobb megismerésén volt, felváltotta a verseny.²⁸⁷ Ennek természetesen kialakult egy ellenreakciója, ellenpólusa, amelyet a nacionalista-populista mozgalmak képviselnek: a bevándorlási tilalmak, az akadémiai szabadság elleni támadások, a globalizmus elleni fellépések és Európában az integrációellenes tendenciák mind-mind negatív hatással vannak a nemzetköziesedésre. Továbbá, itt kell még említést tenni a világ társadalmainak és gazdaságainak összekapcsoltságáról, amelynek következtében a természeti katasztrófák és egészségügyi veszélyek egyre inkább globális kiterjedésűek, amely közös kutatást, együttműködést igényel.²⁸⁸

A felsőoktatás nemzetköziesedésének jelenleg négy nagy típusát tudjuk megkülönböztetni, amelyek kapcsán hét aspektusról kell beszélni. Az első nagy kategória a külföldi nemzetköziesedés. Ezen belül vizsgálni kell a hallgatói, a tudományos személyzet mobilitását, a program, valamint az online mobilitásokat.²⁸⁹

A külföldön tanuló hallgatók száma folyamatosan nő: jelenleg közel ötmillió diák tanul külföldön, ami kétszerese a tíz évvel ezelőtti számnak, és az előrejelzések szerint a következő évtizedben legalább nyolcmillióra emelkedik.²⁹⁰ Ezzel párhuzamosan a nemzetközi hallgatókért

---

²⁸⁴ De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.

²⁸⁵ „Observatory Magna Charta Universitatum,” utolsó elérés dátuma: 2022.03.30. <http://www.magna-charta.org/>.

²⁸⁶ Simon Marginson, „Do Rankings Drive Better Academic Performance?” *International Higher Education* no. 89 (2017); De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.

²⁸⁷ Marijk Van der Wende, „Internationalization Policies: About new Trends and Contrasting Paradigms,” *Higher Education Policy* 14 (2001): 249–259; Jones és de Wit, „Globalized Internationalization”; Christophe Strassel, „The Geopolitical Challenges of University Globalization,” *Hérodote* 168 (2018), no.1. 9-38.

²⁸⁸ De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.

²⁸⁹ De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.

²⁹⁰ OECD, *What is the Profile of Internationally Mobile Students? In Education at a Glance 2019: OECD Indicators* (Paris: OECD Publishing, 2019).

folyó verseny fokozódik és egy globális iparaggá válik. Mi sem bizonyítja ezt jobban, hogy a megnövekedett számú, és egyre inkább heterogén diákvándorokat egyre több oktatási céllországra találhatjuk meg, azaz a nagy befogadó országban csökken a nemzetközi hallgatók koncentrációja.²⁹¹

A hallgatói mobilitásnak három típusát különböztetjük meg: (1) diplomamobilitás, (2) kreditmobilitás, illetve (3) bizonyítványmobilitás.²⁹² Mindegyik képzési programnak sajátos tulajdonságai vannak, amelyeket figyelembe kell venni egy-egy felsőoktatási intézmény, vagy állam nemzetközi stratégiája kapcsán, hiszen ezen tulajdonságok is fontos mérői egy nemzetközi hallgató államközi kapcsolatokra gyakorolt lehetséges befolyásának, ahogy azt a NHMI fejezetében részletesen is tárgyalom.

A következő vizsgálandó aspektus a tudományos személyzet mobilitása. A nemzetközi oktatók jelenléte a felsőoktatási intézményekben világszerte a felsőoktatás fontos dimenziója, hiszen fontos hozzájárulói a globális tudásalapú gazdaságnak.²⁹³

Nem csak személyek tudnak migrálni, hanem a felsőoktatás programok is. A program mobilitásnak, vagy más néven transznacionális oktatásnak több típusát is megkülönböztetjük, így pl. az international branch campusok-at (IBC), az oktatási városokat és tudásközpontokat, a testvérprogramokat vagy éppen a közös és kettős diplomaprogramokat. Ezek közül talán az IBC-knek van a legnagyobb jelentőségük. Az IBC a befogadók – akik lehetnek kormányok, magánvállalkozások, tudományos intézmények – számára növelhetik a külföldi partneregyetem presztízsét, otthon tartják azokat a hallgatókat, akik egyébként külföldre mennének tanulni, illetve új ötleteket hozhatnak a tantervek, az oktatás és az innováció területein. Az anyaegyetemnek számos célja lehet egy *branch campus* létrehozásával. Többek között megemlíthető az anyakampuszra történő toborzás, a márkaépítés, illetve egyes országok az IBC-ket a soft power eszköztárának részeként kezelik, amelynek segítségével igyekeznek nemzetközi kapcsolataikat alakítani.²⁹⁴

---

²⁹¹ Császár et al., „Changing geopolitics of higher education”.

²⁹² De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.

²⁹³ Maria Yudkevich, Philip G. Altbach és Laura E. Rumbley, *International Faculty in Higher Education, Comparative Perspectives on Recruitment, Integration and Impact* (New York: Routledge, 2016).

²⁹⁴ Hans De Wit és Philip Altbach, „Time to Cut International Education’s Carbon Footprint,” *University World News*, utolsó módosítás dátuma: 2020.01.11. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200108084344396>.

Az online oktatás jelentőségére és létjogosultságára különösen az elmúlt években vetült fény, a COVID-19 pandémia közvetlen következményeként. Az online távoktatásnak lehetnek nemzetközi vonatkozásai, hiszen anélkül lehet akár külföldről is bekapcsolódni egy felsőoktatási programba, hogy az adott hallgatónak el kellene hagynia az otthonát. Azonban pontosan azért, mert ez a fajta mobilitás nem jár fizikai mozgással a szakirodalom megosztott abban, hogy a felsőoktatás nemzetköziesítésének részeként lehet-e ezt kezelni, vagy sem.²⁹⁵

A felsőoktatás nemzetköziesedésének következő nagy kategóriája az otthoni nemzetköziesedés. A hazai nemzetköziesítésnek két fókusza van. Az első: „*[a] hazai nemzetköziesítés a nemzetközi és interkulturális dimenziók céltudatos integrálása a hivatalos és informális tantervbe minden diák számára a hazai tanulási környezetben.*”²⁹⁶ A második pedig: „*[a] tanterv nemzetközivé tétele a nemzetközi, interkulturális és globális dimenzióknak a tanterv tartalmába, valamint a tanulási eredményekbe, az értékelési feladatokba, a tanítási módszerekbe és a tanulmányi program támogató szolgáltatásaiba való beépítésének folyamata.*”²⁹⁷ Az otthoni nemzetköziesítési lehetőségekre egyre nagyobb igény mutatkozik, hiszen attól, hogy egy felsőoktatási hallgatónak nincs lehetősége, vagy éppen motivációja külföldön tanulni, ugyanúgy részese kíván lenni annak az oktatási rendszernek, amely a tudásalapú gazdaság alapjait képezi.²⁹⁸

Az első két nagy kategória ötvözete a következő csoport: az átfogó nemzetköziesedés. Az elmúlt évtizedekben megerősödött a kapcsolat a külföldi és az otthoni nemzetköziesedés között, amelynek következményeként előtérbe került annak az igénye, hogy egy integrált, rendszerezett, központi, átfogó nemzetköziesedési stratégia alakuljon ki. A kutatók többszörös jótékony hatással számolnak, így pl. az egyetemi élet javulásával, a partnerkapcsolatok bővülésével, illetve presztíznövekedéssel.²⁹⁹

A felsőoktatás nemzetköziesedésének utolsó aspektusa a kutatás nemzetközivé tétele. A humán tőke, így a doktoranduszok és kutatók nemzetközivé tétele kulcsfontosságú a

---

²⁹⁵ De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.

²⁹⁶ Jos Beelen és Elspeth Jones, „Redefining Internationalization at Home,” in *The European Higher Education Area: Between Critical Reflections and Future Policies*, szerkesztették A. Curai, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi, és P. Scott (Cham: Springer Open International Publishing, 2015).

²⁹⁷ Betty Leask, *Internationalizing the Curriculum* (Abingdon: Routledge, 2015): 9.

²⁹⁸ De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.

²⁹⁹ John Hudzik, *Comprehensive Internationalization: From Concept to Action* (Washington, D.C: NAFSA, 2011).

felsőoktatási intézmények számára, hiszen az ő kutatásaik, innovációik jelentik a rangsorokban való előrelépés nagy hányadát.³⁰⁰

Látható, hogy a felsőoktatás nemzetköziesedésének továbbra is a mobilitások jelentik a gerincét annak ellenére, hogy egyre több törekvés van arra, hogy a hazai, illetve egy átfogó nemzetköziesítés is megvalósulhasson. Annak ellenére, hogy egyre több felsőoktatási intézmény, kormány (soft power, hírnév, bevételek) és régió (EU, Bologna, ASEAN) fókuszában áll a kérdéskör, továbbra sem találkozhatunk nagy számban dedikált állami, vagy éppen felsőoktatási nemzetköziesítési stratégiákkal, ezzel gátolva a hatékony előrelépés lehetőségét.³⁰¹

---

³⁰⁰ Scott Montgomery, *Does Science Need a Global Language?* (Chicago: University of Chicago Press, 2013); Ayenachew Woldegiyorgis, Douglas Proctor és Hans de Wit, „Internationalization of Research: Key Considerations and Concerns,” *Journal of Studies in International Education* 22. no. 2 (2018): 161–176.

³⁰¹ De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.

2. A nemzetközi hallgatói migráció, az oktatáshoz való jog és a mozgásszabadság kapcsolata

A nemzetközi hallgatói migráció az oktatáshoz való jog és a mozgásszabadság ötvözetének gyakorlati megvalósulása. *Jogom van megválasztani, hol akarom a tanulmányaimat folytatni*, amelynek lehetnek korlátai, hiszen egyik sem abszolút jog. Ebből következően, ahhoz, hogy teljes képet kaphassunk a nemzetközi diákmigráció jelenségéről mindenekelőtt vizsgálni kell az oktatáshoz való jog és a mozgásszabadság közötti nexust.

Az emberiség történelme folyamán mindig is létezett valamilyen fajta oktatás (szülő a gyermekét, intézményesített, egyházi, világi, korlátozott, általános stb.), azonban a valódi oktatáshoz való jog megjelenéséről csak a polgári forradalmak eredményeként megszülető alkotmányoktól kezdve beszélhetünk. Az 1791. évi francia alkotmány volt az első az oktatással is foglalkozó alkotmányok sorában: „*meg kell alkotni és meg kell szervezni a közoktatást, amely közös lesz minden polgár számára, ingyenes és nélkülözhetetlen minden embernek.*” Ezt követően a 19-20. század során végbemenő alkotmányozási folyamatok során a legtöbb állam az oktatással összefüggő jogokat és kötelezettségeket az alkotmánya szövegébe illesztette.

Az első nemzetközi emberi jogi dokumentum, amely az oktatásra nézve rendelkezést tartalmazott, az az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY). Az EJENY 26. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy mindenkinek joga van az oktatáshoz, továbbá, hogy az oktatásnak legalább elemi és alapfokon ingyenesnek kell lennie, emellett az elemi oktatásnak kötelezőnek, míg a felsőfokú oktatás az érdemei alapján legyen hozzáférhető mindenki számára.

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 13. cikkében a művelődéshez való jog keretein belül deklarálja, hogy az elemi oktatást mindenki számára ingyenessé és kötelezővé, míg a középfokú oktatást általánossá, a felsőoktatást pedig egyenlő feltételekkel a képesség alapján mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni.

Az oktatáshoz való jog kapcsán mindenképpen ki kell emelni a Gyermek jogairól szóló Egyezményt, amely szintén részletes rendelkezéseket tartalmaz a kérdéskörben. A 28-29. cikkek kimondják, hogy az Egyezményben részes államok az alapfokú oktatást mindenki számára kötelezővé és ingyenessé kell, hogy tegyék. Továbbá, elő kell mozdítani a középfokú oktatás mind általános, mind szakirányú formáinak megszervezését, és ezeket minden gyermek számára meg kell nyitni és hozzáférhetővé kell tenni. Emellett, intézkedéseket kell tenniük az oktatás ingyenességének bevezetésére és szükség esetére pénzügyi segítségnyújtásra, illetve minden

alkalmas eszközzel biztosítaniuk kell, hogy bárki képességeitől függően bejuthasson a felsőoktatásba.

Ahogy azt az egyes nemzetközi jogi dokumentumok is kimondják: a felsőoktatásban való részvétel lehetőségét mindenkinek meg kell adni, azonban ez már nem része a kötelező oktatási rendszernek, így ide, már mindenki *érdemei* alapján juthat be, ahol az érdemnek az addig megszerzett tudásnak és tapasztalatnak kell lennie, nem pedig nemi, vallási hovatartozásnak, állampolgárságnak, bőrszínnek stb.

Az oktatáshoz való jog kapcsán még ki kell emelnünk annak két oldalát: a tanuláshoz és a tanításhoz való jogot. A tanuláshoz való jog esetében az államnak társadalmi, illetve vagyoni helyzettől függetlenül mindenki számára biztosítani kell az ismeretek megszerzéséhez való hozzájutás lehetőségét. Ez a jog magában foglalja az intézményválasztás szabadságát, amely az állam oldaláról rögtön kötelezettséget keletkeztet: (1) fenn kell tartani a megfelelő számú oktatási intézményt, (2) olyan jogi és gazdasági feltételeket kell teremtenie, amelyek lehetővé teszik nem-állami alapítású intézmények létrejöttét (iskolaalapítás szabadsága), ami egyébként a tanításhoz való jog részeként is felfogható. Azonban a tanuláshoz való jog nem csak, mint jog, hanem kötelezettségként is megjelenik, a tankötelezettség formájában, amellyel az állam biztosítja, hogy az egyén megfelelő oktatásban, nevelésben részesüljön bizonyos kor eléréséig. Ez együtt jár az oktatás ingyenességének igényével, amely az egyén oldaláról a tanuláshoz való jognak egy újabb részjogosítványát teremti meg: a kötelező oktatás ingyenességéhez való jogot.

Legtágabb értelemben a tanításhoz való jogon az egyénnek azt a jogát értjük, hogy tudását másnak átadja, tudományos meggyőződését terjessze. Ez a jog szorosan kapcsolódik a véleménynyilvánítás szabadságához, a gyülekezési joghoz, valamint a lelkiismereti és vallásszabadságokhoz. A tanítás szabadsága azonban felfogható úgy is, hogy az nem az egyént, hanem az oktatási intézmény közösségét illeti meg, az oktatásban részt vevő egyes személyek pedig az elfogadott oktatási program keretében érvényesíthetik egyéni jogaikat.

„A mozgás szabadsága (mozgásszabadság) mint sajátos személyes szabadságjog [...] magában foglalja (i) az ország területén való szabad mozgást és a tartózkodási hely szabad megválasztását; (ii) a lakóhely szabad megválasztását, a letelepedési szabadságot; valamint

(iii) az ország megválasztásának jogát, azaz az ország területének elhagyásához és a [...] visszatéréshez való jogot.”³⁰²

A mozgásszabadság az egyik legrégebben ismert és mindemellett legszélesebb körben korlátozott alapjog, amelynek kapcsán először az országon belüli költözést és letelepedést vizsgálták és szabályozták, majd a 20. században vetült rá a fény a nemzetközi migráció kérdésköreire is.³⁰³ Az első kiemelendő nemzetközi jogi norma az EJENY,³⁰⁴ amellyel a mozgásszabadság bekerült az emberi jogok nemzetközi katalógusába. A PPJNE az EJENY-hez hasonlóan foglalkozik a mozgás szabadságának mindkét aspektusával (belső, nemzetközi), azonban itt már megkövetelik a jogszerű tartózkodás meglétét a mozgásszabadsághoz való jog gyakorlásához. Ezzel válik ez a szabadság – részben – korlátozhatóvá, hiszen a PPJNE tartalmazza továbbá azt is, hogy a hazatérés joga abszolút emberi jog, amely ezáltal korlátozhatatlan.³⁰⁵

A mozgást többféle módon lehet csoportosítani. Iránya szerint lehet (1) az ország területén való szabad mozgás, (2) a határon ki- és belépés, vagy (3) ingázás. Jellege szerint lehet (1) önkéntes, vagy (2) kényszeren alapuló. Tartóssága szerint lehet (1) rövid tartalmú ideiglenes kiutazás, (2) ideiglenes (határozott idejű) tartózkodás, (3) végleges távozás, (4) letelepedés, vagy (5) hazatelepedés. A mozgás célja számtalan, így pl. idesorolandó a turizmus, a jövedelemszerzés, a látogatás, a munkavállalás, vagy éppen a kulturális tőke gyűjtése.³⁰⁶ Ez az utolsó cél az, amely miatt a diákok nemzetközi tanulásra szánják el magukat.

Nemzetközi hallgatóknak nevezzük azon személyeket, akik tanulmányi céllal elhagyták származási országukat és egy másik országba költöztek. A nemzetközi hallgatóknak általában két csoportját különböztethetjük meg: (1) akik diplomaszerezés céljából költöznek külföldre (diplomamobilitás), illetve (2) akik rövid távú tanulmányi csere céljából migrálnak (kreditmobilitás).³⁰⁷ Meg kell említeni még a bizonyítvány mobilitást is, amikor a nemzetközi

---

³⁰² Pap András László, „Mozgásszabadság,” utolsó módosítás dátuma: 2018. <http://ijoten.hu/szocikk/mozgasszabadsag>.

³⁰³ Tóth Judit, Majtényi Balázs és Pap András László, „A mozgás szabadsága-a szabadság mozgása,” *Földrész, Nemzetközi és Európai szemle* 2, no. 1 (2009): 5-8.

³⁰⁴ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 13. cikk (1), (2).

³⁰⁵ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 12. cikk.

³⁰⁶ Tóth Judit, „A nemzetközi migráció jogi alapjai,” in *Migráció és Európai Unió*, szerkesztették Lukács Éva és Király Miklós (Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, 2001).

³⁰⁷ Yvonne Riano és Etienne Piguet, „International Student Migration,” *Oxford Bibliographies in Geography* 2016.

hallgató még a kreditmobilitásnál is kevesebb időt tölt a célországban egy nagyon specifikus cél (pl. nyelvtanulás) érdekében.³⁰⁸

A nemzetközi hallgatói migráció már az első európai egyetemek megalapítása óta egy létező jelenség, azonban a mai értelmezés szerinti folyamat az 1960-as években erősödött meg az ekkor kialakuló, máig meghatározó hallgatóáramlási folyamatok.³⁰⁹ Így indulhattak meg az ezzel kapcsolatos kutatások, amelyek kezdetben elsősorban a magasan műveltekre koncentráltak azt a kérdést feltéve, hogyan szívják el az egyes államok a humán tőkét.³¹⁰ Magára a tanulmányi célú migrációra, mint egyedülálló jelenségre az 1900-as évek végén, a 2000-es évek elején vetült először igazi reflektorfény, amikor is a kutatók ezt a magasan képzetek mobilitásának előkészítéseként értelmezték.³¹¹ Az akadémiai érdeklődés nem véletlen, hiszen a nemzetközi hallgatói migráció mellett, hogy volumene gyorsan nő, gazdasági és politikai jelentősége sem elhanyagolható.³¹²

A politikai aspektus kapcsán azzal az állítással kell foglalkozunk, hogy a nemzetközi hallgatói migráció soft powerként jelentkezik az államok kezében.³¹³ Azonban az ezzel foglalkozó kutatások egy része nem fektet hangsúlyt a reciprocitás kérdéskörére, amelynek elhanyagolása azonban súlyos torzulásokat okoz a kutatási eredményekben. A reciprocitás vizsgálatának hiányával kikerülnek a fókuszából olyan kérdések, mint a brain drain-brain gain, a hallgatói migráció egyensúlytalanságai, vagy éppen a branch campusok jelenléte.³¹⁴

A politikai aspektusok mellett mindenképpen szót kell ejteni a gazdasági kérdésekről is, hiszen az eddig készült kutatások rámutattak arra, hogy a nemzetközi hallgatók gazdasági hasznot hoznak mind a fogadó egyetemnek, mind a fogadó településnek, mind az oktatási célországnak.³¹⁵

---

³⁰⁸ De Wit és Altbach, „Internationalization in higher education”.

³⁰⁹ M. Császár Zsuzsa, Bányai Bence, Gyura Gábor és Farkas Marcell, „A nemzetközi hallgatói migráció biztonságpolitikai kockázatainak egyes aspektusai,” *Nemzetbiztonsági Szemle* 6, no. 3 (2018).

³¹⁰ Judith Fortney, „Immigrant Professionals, a Brief Historical Survey,” *International Migration Review* 6, no. 1 (1972).

³¹¹ Sami Mahroum, „Europe and the Immigration of Highly Skilled,” *International Migration* 39, no. 5 (2001).; Robyn Iredale, „The Migration of Professionals: Theories and Typologies,” *International Migration* 39, no. 5 (2008).

³¹² Rédei Mária, „A külföldön tanuló magyar diákok – a Magyarországon tanuló külföldi diákok,” in *Migráció és Statisztika*, szerk. Illés Sándor és Lukács Éva (Budapest: KSH NKI Kutatási Jelentések 71., 2002).

³¹³ Joseph Nye, „Soft Power and Higher Education”. https://cdn.mashregnews.ir/old/files/fa/news/1393/4/11/637473_515.pdf.

³¹⁴ Jane Knight és Hans de Wit, „Internationalization of Higher Education: Past and Future”. *International Higher Education* 95, no. 2-4 (2018).; Császár et al., „Changing geopolitics of higher education”.

³¹⁵ Császár et al., „Changing geopolitics of higher education”.

3. A tudásdiaszpóráról

A hallgatók azért vándorolnak, hogy tanuljanak, így létjogosultságuk a tudás megszerzése és cseréje.³¹⁶ A belőlük alakuló közösséget, a külföldön élő, magasan képzett polgárok közösségét, akik jelentős kapcsolatokat tartanak fenn a származási országukkal nevezzük *tudásdiaszpórának*.³¹⁷ A kérdés az, hogy lehet-e nagyobb nemzetközi tényezőről beszélni abban az esetben, ha értelmiségi csoportról van szó. Milyen egyedi tulajdonságai vannak a tudásdiaszpóráknak ennek eléréséhez?

Ahogy azt a korábbi fejezetekben is láthattuk, az államok irányából megfigyelhető egyfajta paradigmaváltás a diaszpóráikat illetően, ami különösen igaz a tudásdiaszpórákra. Számos kormány most fedezi fel a diaszpóráját, amiben új gazdasági lehetőségeket lát. A tudásdiaszpórák esetében ez elsősorban az új készségekhez való hozzáférést jelenti, ami hozzájárul a kívánt tudásalapú gazdaság kiépítéséhez.³¹⁸ Mind az anyaországnak és a befogadónak fontos szerepe van magának a tudásdiaszpórának a kialakulásában is, hiszen, ha nem támogatja a felsőoktatás nemzetköziesítésének és így a nemzetközi hallgatói migrációnak, kevés esély van egy tudásdiaszpóra kialakulására. Ezt a kérdéskört részletesebben feszegeti a NHMI-el foglalkozó fejezet.

A tudásdiaszpórák négy dolog miatt különlegesek a nemzetközi kapcsolatokon belül. A nemzetközi diákok a jövő (1) kozmopolita és (2) mobilis munkavállalóivá válnak. A kivándorlás jelenségének újraértékelésével a kivándorlás immár nem minden esetben jelent veszteséget az adott állam számára, hanem abban gazdasági előnyöket is lát. A transznacionális értelmiségi közösségek (3) felértékelődnek a tudásalapú társadalmak és gazdaságok korszakában. Ha egy ilyen közösség értékesebb egy állam számára, azzal párhuzamosan nő(het) lobbijereje is. A tudásdiaszpóra tagjait nem a kollektív tudat tartja össze, hanem sokkal inkább a hovatartozás

---

³¹⁶ F. L. N. Li, A. M. Findlay, A. J. Jowett és R. Skeldon, „Migrating to learn and learning to migrate: a study of the experiences and intentions of international student migrants,” *International Journal of Population Geography* 2, no. 1 (1996): 51–67.

³¹⁷ H. Jöns, E. Mavroudi és M. Heffernan, „Mobilising the elective diaspora: US-German academic exchanges since 1945,” *Transactions of the Institute of British Geographers* 40, no. 1 (2015): 113–127.; W. Larner, „Expatriate experts and globalising governmentalities: the New Zealand diaspora strategy,” *Transactions of the Institute of British Geographers* 32, no. 3 (2007): 331–345.; M. Leung, „Engaging a temporal-spatial stretch: an inquiry into the role of the state in cultivating and claiming the Chinese knowledge diaspora,” *Geoforum* 59 (2015): 187–196.

³¹⁸ Larner, „Expatriate experts and globalising governmentalities”.

egyéni érzései, a szocializáció közös tapasztalatai, amiben kiemelkedő szerepe van az oktatásnak. Ennek köszönhetően pedig (4) jobb társadalmi beilleszkedést érhetnek el.³¹⁹

Teichler és Jahr követéses vizsgálatot folytattak külföldön tanuló diákokról, amelynek során megállapították, hogy az elsajátított képességek, készségek között volt a kulturális tudatosság, a nyelvi képesség, az alkalmazkodás, a tolerancia, illetve a helyzetfelismerő jártasság.³²⁰ „*Mintha csak egy transznacionális vállalat HR managerének elvárásait sorakoztatnánk itt fel, hiszen ők éppen ilyet keresnek.*”³²¹ Ezt támasztja alá Barbara Roviró is, a Brémai Egyetem oktatója és az Assemblea Nacional Catalana (ANC) Nemzeti Titkárságának tagja, valamint Nemzetközi Bizottságának koordinátora. Roviró az interjú során kiemelte, hogy meglátása szerint, a Németországban élő katalán diaszpóra azért is lehet sikeresebb az ugyanott élő kurdnál, mert edukációs előnyben vannak. Ő abban látja a katalánok jelentősen nagyobb nemzetközi lobbieréjét, hogy egy magasan képzett diaszpóráról van szó, amely ügyesebben mozog a nemzetközi porondon, hatékonyabban tudja artikulálni a céljait és ezt a nemzetközi közösség jobban hallja.³²²

A tudásdiaszpórák kiemelt négy sajátos jellemzője szoros összefüggésben áll egymással, azonban a tudásalapú gazdasághoz való hozzájárulásuk jelenti a legkiemelkedőbb attribútumot. A szellemi tőke kulcsszereplővé vált a mai globalizált gazdaságban, hiszen ez jelenti az alapját az országok innovációs és versenyképességi képességének. A szellemi tőke vándorlása kapcsán megfigyelhető az a fő tendencia, hogy a nemzetközi hallgatók tanulmányaik befejezését követően az oktatási célországban maradnak. Azonban, az utóbbi pár évtizedben már a hazatérés egy különös formája is megfigyelhető, amiben kiemelt szerepet játszik az infokommunikációs eszközök elterjedése.³²³ A diaszpóra opció jelenti ma a klasszikus anyaországi diaszpórastratégiák alternatíváját. A diaszpóra opció elismeri a szabad mozgáshoz való jogot és

---

³¹⁹ Li, Findlay, Jowett és Skeldon, „Migrating to learn and learning to migrate”; Rachel Brooks és Johanna Waters, „International Students and Alternative Visions of Diaspora,” *British Journal of Educational Studies* 69, no. 5 (2021): 557-577.; Jöns, Mavroudi és Heffernan, „Mobilising the elective diaspora”.

³²⁰ Ulrich Teichler és Volker Jahr, „Mobility During the Course of Study and After Graduation,” *European Journal of Education* 36, no. 4 (2001).

³²¹ Rédei Mária, *A tanulmányi célú mozgás*, Akadémiai Doktori értekezés (Budapest: REG-INFO Kft., 2009).

³²² A Barbara Roviróval készített interjú alapján.

³²³ Martin Grossman, „Diaspora Knowledge Flows in the Global Economy,” utolsó módosítás dátuma: 2010. http://vc.bridgew.edu/management_fac/18.

amellett foglal állást, hogy ez előnyös lehet nem csak a fogadó, de a származási ország számára is.³²⁴ A kérdés az, hogy miként.

A hasznos agyelszívás azon az elképzelésen alapul, hogy a magasan képzett vándorok továbbra is lehetnek úgy lojálisak a származási országukhoz, hogy nem akarnak hazatérni, azonban a hűség megnyilvánulásaként külföldről kívánják segíteni *régi* hazájuk társadalmi és gazdasági fejlődését. Ennek egyik legkézenfekvőbb módszere a hazautalás.³²⁵ A társadalmi és szakmai hálózatokon keresztül valósulnak meg azok a (közvetett, immateriális) hozzájárulások, amelyek a politika, az oktatás, a civil társadalom stb. területeken fejtik ki a hatásukat.³²⁶ Ezek persze más típusú diaszpórákra is igaz lehet. Ami a disszertáció szempontjából kiemelten fontos az a tudástranszfer, azaz amikor a tudásdiaszpóra a transznacionális hálózatain keresztül információt ad át, cserél a származási országban élőkkel. A tudástranszfer az innováció, a technológiai fejlődés és a gazdasági növekedés előmozdítására használható az anyaországban.³²⁷ Az információs technológia lehetővé tette, hogy a tudásdiaszpórák minden korábbinál nagyobb befolyással, hatással lehessenek származási országukra.

A tudásdiaszpórák és azok szerepvállalása kapcsán a nemzetközi szervezetek tevékenysége figyelemre méltó. A nemzetközi szervezetek az 1970-es években kezdtek el rövid távú diaszpóra-visszatérési programokat megvalósítani annak érdekében, hogy előmozdítsák a tudástranszfert. Az első ilyen programot 1977-ben indította útjára az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja (UNDP – United Nations Development Programme) *Tudástranszfer külföldön élő állampolgárok révén* (TOKTEN – Transfer of Knowledge through Expatriate Nationals) néven. Azonban ezek a programok a 2000-es évek elején kaptak igazán lendületet.³²⁸

Az UNESCO Nemzetközi Migrációs Programja (IMP – International Migration Programme) prioritásként jelölte meg a diaszpórahálózatok kapacitásának, fenntarthatóságának

---

³²⁴ Michel Beine, Frédéric Docquier és Hillel Rapoport, „Brain drain and economic growth: Theory and evidence,” *Journal of Development Economics* 64, no. 1 (2001): 275-289.

³²⁵ Grossman, „Diaspora Knowledge Flows in the Global Economy”.

³²⁶ Hein de Haas, *Emerging diasporas: How governments and development agencies can support diaspora involvement in the development of origin countries* (Oxford: University of Oxford, 2006).; J. Gueron és A. M. Spevacek, „Diaspora-development nexus: The role of ICT,” utolsó módosítás dátuma: 2008. <http://www.unitar.org/ny/sites/default/files/Hannafin%20ICT%20Diasporas.pdf>.

³²⁷ Grossman, „Diaspora Knowledge Flows in the Global Economy”.

³²⁸ Charlotte Mueller, „Research on Diaspora Knowledge Transfer within a Temporary Return Program. Migrant Knowledge,” utolsó módosítás dátuma: 2019.10.16. <https://migrantknowledge.org/2019/10/16/research-on-diaspora-knowledge-transfer-within-a-temporary-return-program/>.; „Diaspora and knowledge transfer – the evidence,” utolsó elérés dátuma: 2022.05.16. <https://www.thebrokeronline.eu/diaspora-and-knowledge-transfer-the-evidence/>.

és hatékonyságának erősítését. Az UNESCO szakemberei szerint egy ilyen megközelítés stratégiai fegyverként használható az agyelszívás ellen, sőt kifejezetten támogatandónak tartják az agyelszívást, ha a származási ország képes kidolgozni hatékony mechanizmusokat és eszközöket az együttműködési kapcsolatok és a tudásmegosztás javítása érdekében. Ennek része a diaszpóra-hálózatok megerősítése és a diaszpórában élő népesség információstechnológiához való hozzáféréseinek javítása.³²⁹

A Nemzetközi Migrációs Szervezet 2016-ban indította el *A diaszpóra összekapcsolása a fejlesztésért* (CD4D – Connecting Diaspora for Development) elnevezésű programját, amelynek első fázisa 2019-ben zárult, második fázisa pedig még jelenleg is tart. A CD4D általános célkitűzése a diaszpóra aktív szerepvállalásának előmozdítása a kiválasztott ágazatokban a kiemelt országokban. Az első fázisban hét ilyen ország volt: Afganisztán, Etiópia, Ghána, Irak, Marokkó, Sierra Leone, illetve Szomália. A második fázisban pedig négy ország vesz részt: Afganisztán, Irak, Nigéria, illetve Szomália. A program tehát a kapacitásfejlesztésre összpontosít, amelynek keretében a többnyire hollandiai lakóhellyel rendelkező diaszpóra-tagok a származási országukban lévő intézményekkel állnak kapcsolatban, ahol személyesen vagy virtuálisan látnak el különböző feladatokat. A CD4D szükségletorientált, tehát az IOM a helyi partnerekkel folytatott konzultáció és a helyi szükségletek felmérése alapján választja ki a beavatkozás célszektorát az egyes kiemelt országokban. Ezt követően, a célország az IOM támogatásával kiválasztja a kiválasztott ágazatokon belüli fogadó intézményeket. A diaszpóra tagjait egy kétlépcsős folyamat során választják ki: (1) az IOM a képzettségük alapján előválogat, majd elküldi a kiválasztottak önéletrajzát a fogadó intézménynek, hogy (2) az válassza ki a végső jelöltet. A végső jelöltet az IOM a projekt teljes időtartama alatt támogatja.³³⁰

A CD4D1 értékelés zárójelentésében olvasható, hogy a diaszpóra tagjai valóban hozzájárulhatnak a tudástranszferhez, valamint a kapacitásfejlesztéshez a származási országban. A diaszpóra-szakértők bevonása az egyes munkatársak ismereteinek és készségeinek bővítésén túlmenően a fogadó intézmények némelyikének szervezeti kapacitásának növekedéséhez is vezetett. Az értékelés továbbá arra is rámutatott, hogy a diaszpóra-szakértők és a fogadó intézmények képviselői között tartós kapcsolatok alakultak ki. A kutatók azonban kiemelik,

---

³²⁹ Grossman, „Diaspora Knowledge Flows in the Global Economy”.

³³⁰ „Diaspora and knowledge transfer”; „Connecting Diaspora for Development,” utolsó elérés dátuma: 2022.05.16. <https://www.connectingdiaspora.org/>.

hogy nehéz végleges következtetéseket levonni a CD4D program egyéb pozitív externáliáiról, vagy spill over hatásairól, mivel ezeket nem vizsgálták szisztematikusan. A program kihívásokkal is szembesült. A legfontosabb befolyásoló tényezők között szerepel a képzendő személyzet, valamint a szükséges felszerelések rendelkezésre állása, hogy a fogadó intézmények milyen mértékben helyezik előtérbe a tudástranszfert, valamint az új eljárások és változások bevezetésére rendelkezésre álló idő.³³¹

A diaszpóra-opcióval, ami ugyancsak az infokommunikációs forradalomnak köszönhetően vált elérhetővé, ma már nem feltétlenül kell egy származási országnak prioritásként kezelnie a külhonosainak hazacsábítását. Sokkal inkább arról van szó, hogy idegenben kell megtartaniuk nemzeti tudatukat annak érdekében, hogy a külföldön megszerzett tudást külföldről lehessen otthon is felhasználni. A cél tehát egy transznacionális globális interperszonális háló megalkotása.

Beszélhetünk azonban tudásdiaszpóra megalakulásáról, illetve diaszpórastratégiáról, de minden az egyéneken, a diaszpóra-tagokon múlik, az ő szocializációján, személyiségén, motivációján és szándékain. Ezt számos tényező befolyásolhatja, így a küldő állam nemzetköziesítési stratégiája, a befogadó ország társadalma, kisebbségpolitikája, valamint maga a felsőoktatási intézmény (milyen idejű és nyelvű képzéseket kínál) is. A NHMI elsősorban ezt, a nemzetközi hallgatók egyéni szándékát és motivációját vizsgálja és értelmezi a küldő és fogadó ország nexusában.

---

³³¹ Charlotte Mueller és Katie Kuschminder, „Connecting Diaspora for Development (CD4D) Final Report,” utolsó módosítás dátuma: 2019.10. <https://www.merit.unu.edu/publications/uploads/1600760586.pdf>.

„Senki se születik úgy, hogy gyűlöli a másikat a bőrszíne, a származása vagy a vallása miatt. Az embernek meg kell tanulnia gyűlölni, és ha képes a gyűlölet elsajátítására, akkor a szeretetre is meg lehet tanítani, mivel a szeretet sokkal természetesebben fakad az emberi szívből, mint az ellenkezője.” /Nelson Mandela/

Sokan úgy gondolják, hogy a nemzetközi kapcsolatok olyan, mint egy sakkjátszma. De ez nem egy sakkjátszma, ahol az emberek csendben ülnek, átgondolják a stratégiájukat, és időt hagynak a lépések között. Inkább olyan, mint egy biliárdjáték, ahol egy csomó golyó van összezsúfolva. /Madeleine Albright/

VI. A Nemzetközi Hallgatói Migrációs Index

Lehet-e mérni az anyaország-oktatási célország-diaszpóra hármában a nemzetközi dinamikus folyamatokat? A diaszpórák egyéni szinten való vizsgálata adhat olyan eredményt, amely hozzásegítheti a felsőoktatási intézményeket a hatékonyabb toborzáshoz?

A kutatói kérdés egy olyan változót jelöl, amelynek jelenleg nem ismerjük egyetlen, pontosan körülhatárolható attribútumát, így ennek vizsgálatához egy összetett mérőeszközre van szükségünk, amely képes figyelembe venni több adatot is, amellyel már nem csupán hozzávetőleges mutatót kapunk, hanem magát a változót. Erre hatékony mérőeszköz az index, ami úgy méri a változót, hogy egyszerűen összeadja az indikátorokhoz rendelt pontszámokat.³³²

Az indexek egyik jellemzője, hogy egyetlen dimenziót mérnek.³³³ Így a Nemzetközi Hallgatói Migrációs Index (NHMI) kialakításának célja egy olyan mérőeszköz kialakítása volt, amely képes megmutatni azt, hogy a tudásdiaszpóra-anyaország-oktatási célország ország háromszögében milyen minőségű és mennyire intenzív kapcsolat áll fenn. Az Indexben az egyént, az egyéni attitűdöket helyeztem a fókuszba, ezen a lencsén keresztül kívánok választ adni a kutatói kérdésre. Úgy vélem, hogy ezen dimenzió vizsgálata, az erre kialakított mérőeszköz egy fontos társadalmi célhoz is hozzájárulhat: a felsőoktatási intézmények

---

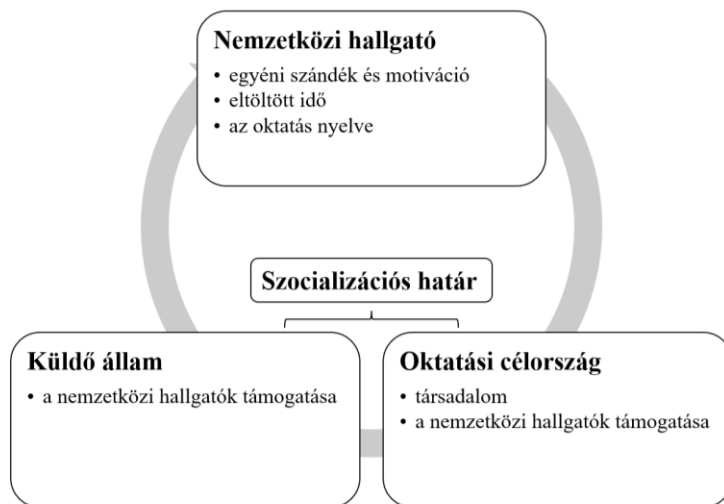
³³² Earl Babbie, *A társadalomtudományi kutatás módszertana* (Budapest: Balassi Kiadó, 2001).

³³³ Babbie, „A társadalomtudományi kutatás”.

nemzetköziesítési stratégiájának kialakításához, vagy adott esetben újraértékeléséhez. Ennek része a hatékony toborzás, hiszen a (kiváló) diákok nem csak az egyetem, de az ország jó hírért is elviszik. Minden állam számára fontos a nemzetközi megítélés, amely pozitivitásához – vagy akár negativitásához – a nemzetközi alumni is hozzájárul.

Az NHMI az egyént állítja fókuszba, azt, hogy ő hogyan élte meg a határokon átívelő migrációt, azt, hogy neki milyen egyéni szándékai voltak és vannak. A dolgozat ugyanis azt kutatja, hogy az egyén és kisebb-nagyobb csoportja hogyan tud hatni a nemzetközi kapcsolatokra. Az egyén tapasztalatai mellett kiemelten fontosak a küldő és a fogadó állam egyes tulajdonságai is, amennyiben ezek előrejelzik azt, hogy egy nemzetközi hallgató mennyire lehet sikeres *közvetítő* (middleman) a két ország közötti kapcsolatokban. Ezek ismeretében, az Indexnek háromféle komponensét hoztam létre: a küldő országra, az oktatási célországra, valamint a nemzetközi hallgatóra vonatkozóakat.

A NHMI hét mutatóból (item/indikátor) áll, amelyek közül hat a nemzetközi hallgatói migráció szereplőjéhez (a küldő/származási ország, a befogadó/oktatási célország és a nemzetközi hallgató) kötődik. A hetedik mutató a szocializációs határ, amely a két vizsgált állam közötti távolságot mutatja meg, figyelemmel a két ország közötti azonosságokra, hasonlóságokra és különbözőségekre, azokat összehasonlítva.

3. ábra A Nemzetközi Hallgatói Migrációs Index csoportokra bontott komponensei

A 2. ábra a NHMI csoportokra bontott mutatóit illusztrálja. Az itemeket úgy válogattam meg, hogy mindegyik okozata legyen a változónak, így empirikus összefüggés állapítható meg

közöttük: egyikből jósolható a másik. A küldő államhoz egy mutató: a nemzetközi hallgató támogatása; az oktatási célországához két mutató: a befogadó társadalom, valamint a nemzetközi hallgatók támogatása; a nemzetközi hallgatóhoz pedig három mutató: az egyéni szándék és motiváció, az oktatási célországban eltöltött idő, illetve az oktatás nyelve tapad, illetve ahol a szocializációs határ külön áll.

Az NHMI a mutatók adatokkal való feltöltésével megmutatja, hogy két ország között milyen minőségű és mennyiségű kapcsolat áll fent, másrészt pedig azt, hogy ezt a viszonyrendszert az adott nemzetközi hallgató, illetve az adott tudásdiaszpóra milyen hatékonysággal tudja befolyásolni. Ebbe az elméleti modellbe a mutatókhoz teszt rendelhető (egyőtől háromig terjedő pontszám), és ezek összesített egyszerű átlaga adja meg az index mérőszámát – így a NHMI terjedelme: 1-3. Minél magasabb az összesített pontszám, annál magasabb a közvetítői lehetőség az adott nemzetközi hallgatóban a két vizsgált állam kapcsolatainak tekintetében.

1. A szocializációs határ

A szocializációs határ³³⁴ egy öt távolságból, vagy dimenzióból álló mutató, ahol a következő aspektusokat kell vizsgálni: földrajzi, gazdasági, politikai, kulturális, valamint etnikai. Ezek a dimenziók rendkívüli mértékben összefügg egymással, szoros kölcsönhatásban vannak, így egyes vizsgálatuk során nem lehet teljes mértékben eltekinteni a többi távolság létezésétől. Mértékét két vizsgált ország összehasonlítása adja meg minden egyes dimenzióban. A hipotézis, hogy minél nagyobb a távolság a két ország között, annál nagyobb lesz a nemzetközi hallgatóban rejlő potenciál arra, hogy a fogadó ország közvetítőjévé váljon szülőhazájában, vagy éppen fordítva. Mindez természetesen nagyban függ az adott nemzetközi hallgató személyiségétől, egyéni szándékaitól és motivációitól. Abban az esetben azonban, ha a hallgatóban megvan az akarat egy hatalmas távolság áthidalására, akkor ő két egymástól távol álló rendszer képviselője lesz, ami feltértékeli a szerepét a két állam közötti viszonyrendszerben.

1.1. A CAGE Distance Framework

A CAGE távolsági keretrendszerén (*Distance Framework*) alapuló mutatót a nemzetközi kapcsolatok, különösen a nemzetközi hallgatói migráció körülményeihez alakítottam. A CAGE

---

³³⁴ Rédei, *A tanulmányi célú mozgás.*

távolsági keretrendszer megalkotója Pankaj Ghemawat indiai-amerikai közgazdász és professzor volt. Azzal a céllal készítette, hogy megkönnyítse a vállalatok külföldi befektetési döntéseit. Mivel a nemzetközi hallgatói migráció egy hosszú távú befektetés, egyfajta üzlet, ezért operálhatunk egy módosított CAGE terminológiával. A CAGE mozaikszó: C a kulturális távolságot, A az adminisztratív és politikai távolságot, G a földrajzi távolságot, E pedig a gazdasági távolságot jelöli.³³⁵

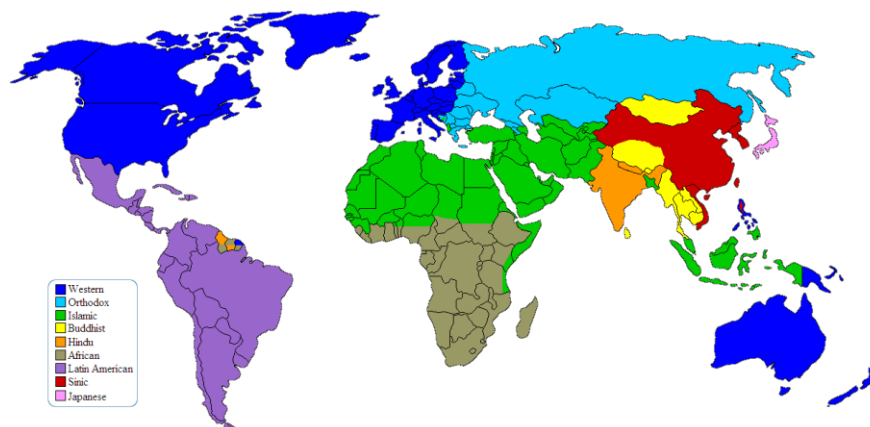
A CAGE rövidítés első betűje a kulturális távolságot jelöli, ami tartalmazza a nyelvi, vallási, etnikai, illetve társadalmi normákbeli különbözőségeket, hasonlóságokat.³³⁶ Ebből következően a NHMI kulturális dimenziója is számos elemet foglal magában, mint pl. a nyelv, vallás, nőkhöz való hozzáállás, jogi kultúra, társadalmi attitűd stb. Ez a távolság a földrajzi távolsággal áll a legszorosabb kötelékben, hiszen, ahogy azt majd látni fogjuk, ott is a kulturális távolság a fokmérő. Mindebből következően, az azonos kulturális gyökerekkel rendelkező államok esetén egy pont jár, a hasonló kulturális háttérű államok esetén két pont jár, míg az eltérőek esetén három pont jár.

Mit jelent az, hogy azonos, hasonló vagy eltérő kultúra? A kultúra egy olyan többelemű attribútuma az emberiségnek, amit nagyon nehéz megfogni. Azt pedig, hogyan lépnek ezek a kultúrkörök egymással interakcióba már-már teljesen megjósolhatatlan. A dolgozatban Samuel P. Huntington 1996-os *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című művében kidolgozott kilenc civilizációt: nyugati, ortodox, iszlám, buddhista, hindu, afrikai, latin-amerikai, kínai és japán (3. ábra) használtam fel, mert alapvetően egyetértek a kultúrkörök ezen földrajzi elhatárolásával. Azt azonban itt szeretném megjegyezni, hogy a tipológiával kapcsolatos episztemológiai, módszertani és etikai kritikákat ismerem, egyet is értek velük. Így én nem is a civilizációk összecsapására helyezem a hangsúlyt, hanem a kultúrkörök közötti kooperációs lehetőségekre. Ez utóbbira mivel nem található tudományos kutatás, így a huntingtoni alapokra helyezek egy kezdetleges kultúrkörközi együttműködési hálót. A nexus kezdetleges, mivel a dolgozatnak nem ez a fő kutatás a célja, annak kereteit bőségesen meghaladja ez.

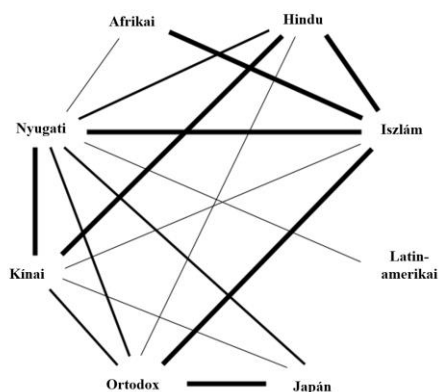
³³⁵ Pankaj Ghemawat „Distance Still Matters, The Hard Reality of Global Expansion,” *Harvard Business Review* 78, no. 9 (2001).

³³⁶ Ghemawat „Distance Still Matters”.

4. ábra Huntington kilenc civilizációja³³⁷

A 4. ábrán látható az a mátrix, ahol minél vastagabb a vonal, annál kisebb a kooperációs lehetőség a két kultúrkör között. Ebből következően, a NHMI azonos kultúrkörbe tartozónak kezeli azon államokat, amelyek Huntington szerint ugyanazon civilizációba tartoznak. Hasonlónak, ahol a legvékonyabb és a közepes vonalak húzódnak. Ahol a legvastagabb vonal látható, azok a kultúrkörök pedig teljes mértékben eltérnek egymástól.

5. ábra Huntington kilenc civilizációjának mátrixa³³⁸

A CAGE távolsági keretrendszer a második távolságot adminisztratívnek nevezi, ami gyakorlatilag a közintézmények távolságát, azaz politikai-jogi dimenziót jelöl. A jogi és pénzügyi intézmények, a politikai ellenségeskedés, valamint a két ország közös monetáris vagy

³³⁷ Huntington, *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása.*

³³⁸ Huntington, *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása.*

politikai társulásának megléte vagy hiánya komponensekből áll.³³⁹ A nemzetközi diákmigráció esetében inkább a két ország politikai ideológiáinak távolságát kell figyelembe vennünk ennél a mutatónál, amely nemcsak a mai politikai rendszereket, hanem a két vizsgált állam történelmi együttműködését is magában foglalja. Hasonló politikai ideológiák esetén, és ha a kormányzati rendszerek/rezsimek azonosak, akkor a külföldi diák mint közvetítő felesleges, ez a helyzet egy pontot kap. A hasonló politikai ideológiák, de különböző rendszerek és kormányzati rendszerek esetén két pont jár. Az eltérő politikai ideológiák feltételei esetén a politikai távolság mutatója három pontot kap.

A CAGE távolsági keretrendszer harmadik vizsgálandó eleme a földrajzi távolság, ahol a szerző három olyan tényezőt emel ki, amelyek befolyásolhatják egy vállalat külföldi beruházással kapcsolatos döntését: (1) az éghajlati viszonyokat, (2) a fizikai távolságot és (3) a közös határ meglétét vagy éppen hiányát.³⁴⁰ A CAGE távolsági keretrendszer földrajzi távolságra vonatkozó megoldásait alkalmazhatjuk a diákmigráció döntési mechanizmusaira is. Ez utóbbi esetben azonban a földrajzi hely megválasztása során a gazdasági kérdések mellett az emócióra is különös hangsúlyt kell fektetni, hiszen minél messzebb megy a diák, annál kevesebbszer tudja meglátogatni a családját – anyagi és időbeli okokból, illetve annál messzebbre kerül megszokott kulturális közegétől, ami minden hallgató személyiségfejlődésére nagy hatással van.

Annak ellenére, hogy a globalizáció felgyorsulása és az infokommunikációs forradalom közelebb hozták egymáshoz a világot nem csupán kulturális, de földrajzi értelemben is, még mindig rendkívüli fontossággal bír egy diák választásában a klasszikus földrajzi távolság, így erre a tényezőre továbbra is különös hangsúlyt kell fektetni. Mindebből következően, a NHMI szerint egy pont jár, ha a lakóhely és a tanulmányi célország ugyanabban a régióban van (közös határ, a két állam jól ismeri egymást), két pont jár, ha a két ország ugyanazon civilizációs-kulturális körben van, és három pont jár, ha a nemzetközi diák egy másik civilizációs-kulturális gyökerekkel rendelkező államba vándorol.

A gazdasági távolság a CAGE távolsági keretrendszerében a két ország eltérő fogyasztói jövedelmének, a természeti, pénzügyi és emberi erőforrások költségeinek és minőségének, valamint a két ország eltérő információnak vagy ismereteinek az összevetéséből áll.³⁴¹ Erre a

---

³³⁹ Ghemawat „Distance Still Matters”.

³⁴⁰ Ghemawat „Distance Still Matters”.

³⁴¹ Ghemawat „Distance Still Matters”.

távolságra is igaz, csakúgy, mint az előzőre, hogy annak ellenére, hogy a CAGE elsősorban a gazdaság szereplőinek készült, a nemzetközi kapcsolatok vizsgálata során is kiválóan lehet alkalmazni. Az államok szempontjából, ha együtt akarnak működni, az együttműködés kialakítása könnyebb lesz, ha a gazdaságpolitikájuk azonos vagy hasonló. Ha azonban a gazdaságpolitikák hasonlóak, ezért a kapcsolatépítés közvetítő nélkül is könnyű lehet, akkor egyik államnak sem lesz szüksége a nemzetközi hallgató közbenjárására. Más szóval, minél nagyobb a gazdasági távolság két ország között, annál nagyobb lesz a nemzetközi diákban rejlő potenciál is, mert azáltal, hogy két egymástól távol álló gazdasági rendszer működésének ismeretének birtokában van, annál hatékonyabban képes a hídszerepet ellátni. Ha azonban a gazdasági különbségek túl nagyok, vagyis amikor több a különbözőség, mint a hasonlóság, vagy éppen nincs is politikai akarat arra, hogy ezt áthidalják, akkor azt is feltételezhetjük, hogy az államok nem is akarnak gazdasági kapcsolatokat kiépíteni egymással, amely esetben a nemzetközi hallgatóra sem lenne szükségük. A vizsgált mutató esetében ez utóbbi eshetőség jelenti az egy pontot, két pontot kap az, amikor a két ország már épített ki gazdasági kapcsolatot, és három pontot kapott az az eset, amikor a két állam gazdasági kapcsolatot akar, de az még nem jött létre.

2. A küldő ország

A NHMI következő vizsgálandó eleme a küldő állam, ahol egy tényleges és egy rejtett mutató szerepel, amelyek szoros összefüggésben állnak egymással. A valódi mutató az anyaország nemzetközi hallgatói migrációt támogató rendszere, azaz a mozgásszabadsághoz való hozzáállása, a rejtett pedig a küldő állam politikai berendezkedése, amely ugyan már a távolságoknál is megjelenik, de e nélkül az elem nélkül nem lehet jól értelmezni az anyaország felsőoktatási környezetének körvonalait. Ezt a két elemet összefüggéseiben kell értelmezni.

A Hallgatói Mobilitás Atlasza³⁴² hét tényezővel hozza összefüggésbe a tanulás mértékét: (1) Emberi Fejlettségi Index (HDI – Human Development Index), (2) születéskor várható élettartam, (3) városlakók aránya, (4) 1000 lakosra jutó telefonvonalak száma, (5) a szabad mozgás joga és lehetősége, (6) a külföldi tőkebefektetés mértéke, illetve (7) a népesség száma. Ezek alapján négy országcsoporthoz alakítottak ki, aminek alapján Rédei Mária korreláció vizsgálatot végzett. Megállapította, hogy nem mutatható ki szoros kapcsolat sem a népesség, sem a HDI esetében a tanulói mobilitást tekintve. Azonban kiemelte, hogy a gazdag országokban élőkénél nagyobb mind a mobilitási hajlam, mind a lehetőség.³⁴³ Mivel a diákmigráció és a HDI között csak gyenge korreláció mutatható ki, viszont az könnyen belátható, hogy azon országok hallgatói fognak elsődlegesen megjelenni a nemzetközi viszonyrendszerben, ahol szabad a mozgás lehetősége, ezért a dolgozat a HDI-hez egy hasonló, de inkább politikai keretrendszerben mozgó mutatóval dolgoztam.

A politikai berendezkedés mérésére az EIU (Economist Intelligence Unit) Demokrácia-indexét (DI – Democracy Index) alkalmazom. A hallgatók külföldi tanulási lehetőségeinek elemzésére pedig a Fragile State Index (FSI) politikai indikátorai közül a P3: Emberi jogok és jogállamiság csoportot, illetve a gazdasági indikátorok közül az E3: Elvándorlás és agyelszívás csoportot vetem össze. Előbbi a mozgásszabadságra vonatkozó adatokat tartalmazza, utóbbi pedig az adott ország elhagyására vonatkozó hajlandóságra és lehetőségekre vonatkozóan tartalmaz adatokat. A küldő ország mérőszáma a két indikátor átlaga alapján kerül megállapításra.

Ha a származási ország aktív támogatója a nemzetközi oktatásnak, akkor a mutató száma 3, ha a származási ország passzív támogató, akkor a mutató 2 pontot ér. Abban az esetben pedig,

---

³⁴² Todd M. Davis, *Atlas of Student Mobility* (Budapest: Institute of International Education, 2003).

³⁴³ Rédei, *A tanulmányi célú mozgás*.

ha akadályozója, inkább tiltja a nemzetközi mozgásszabadságot és ezzel az oktatást, akkor a mutató száma 1 pont.

2.1. A Demokrácia Index

A Demokrácia Indexet (DI) 2006-ban indították útjára, az EIU, az Economist Group kutatási részlege állítja össze évről évre. A DI hasonlít az Emberi Fejlettségi Indexre, de elsősorban a politikai intézményekkel és szabadságjogokkal foglalkozik. Jelenleg 167 ország és terület demokráciájának állapotát méri, amelyből 166 szuverén állam és 164 ENSZ-tagország.³⁴⁴

A DI 60, öt különböző kategóriába sorolt mutatóra épül. Az öt kategória: (1) választási folyamat és pluralizmus, (2) polgári szabadságjogok, (3) a kormány működése, (4) politikai részvétel, illetve (5) politikai kultúra. Minden mutatóhoz társul egy kérdés, amelynek döntő többségét szakértők, elemzők válaszolják meg, de néhány az adott ország közvélemény-kutatásaiból származik.³⁴⁵

A DI amellet, hogy rangsorolja az országokat és számszerű pontszámot ad az államoknak, azokat négy különböző rezsimtípusba is besorolja: (1) teljes demokrácia (full democracy), (2) hibás demokrácia (flawed democracy), (3) hibrid rendszer (hybrid regime), illetve (4) autoriter rendszer (authoritarian regime). A DI szerint a teljes demokrácia az, ahol a polgári és politikai szabadságjogokat nemcsak tiszteletben tartják, hanem ezen demokratikus elvek virágzását a fejlett politikai kultúra is elősegíti. Ezek a rendszerek érvényes kormányzati fékek és ellensúlyok rendszerével, független igazságszolgáltatással, illetve sokszínű és független médiával rendelkeznek. A hibás demokrácia az, ahol ugyan a választások tisztességek és szabadok és az alapvető polgári és politikai jogokat tiszteletben tartják, de vannak anomáliák, mint például a médiaszabadság megsértése, vagy éppen a politikai ellenzék kisebb mértékű elnyomása. Ezekben a rendszerekben fejletlen politikai kultúráról, valamint a politikában való részvétel alacsony szintjéről kell beszélni. A hibrid rendszerek azok, ahol rendszeresek a választási csalások, a kormányok nyomást gyakorolnak az ellenzékre, az igazságszolgáltatás nem független, a korrupció széles körben elterjedt, gyenge a jogállamiság, illetve a médián is súlyos kormányzati nyomás van. A DI az autoriter rendszerek kapcsán úgy fogalmaz, hogy ezen

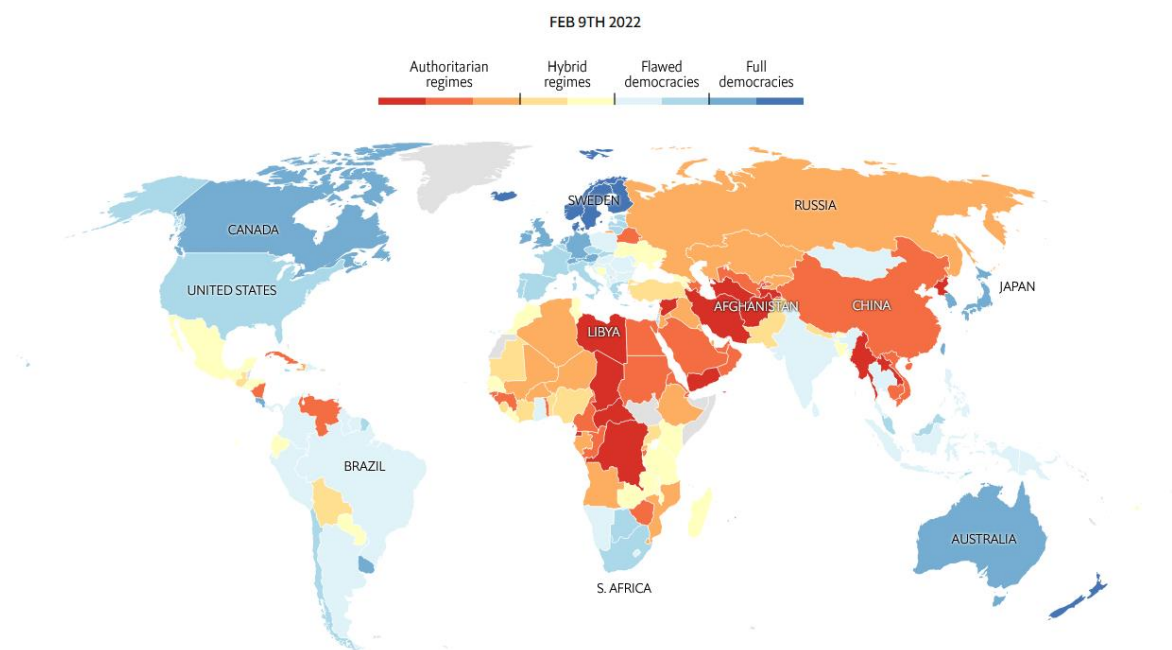
---

³⁴⁴ Economist Intelligence Unit, *Democracy Index 2021. The China challenge. 2022* (London: Economist Intelligence Unit, 2022).; „A new low for global democracy,” utolsó módosítás dátuma: 2022.02.22. <https://www.economist.com/graphic-detail/2022/02/09/a-new-low-for-global-democracy>.

³⁴⁵ Economist Intelligence Unit, *Democracy Index 2021.*; „A new low for global democracy”.

országokban a politikai pluralizmus nem létezik, vagy erősen korlátozott, a választások – ha vannak egyáltalán – nem tisztességesek és szabadok, a média gyakran állami tulajdonban van, vagy az uralkodó rezsimhez kötődő csoportok irányítják, az igazságszolgáltatás nem független, a polgári és politikai jogok megsértése és az azokkal való visszaélés mindennapos.³⁴⁶

A legutóbbi DI 2021-re vonatkozik és 2022 februárjában publikálták (5. ábra). E szerint a világ lakosságának 45,7%-a él demokráciában, azaz a populáció több mint fele viszont „kisebb vagy nagyobb mértékű” diktatúrában éli a mindennapjait. Autoriter rendszerekkel elsősorban az afrikai kontinensen, valamint a Közel- és Közép-Keleten találkozhatunk. A korábbi évekhez hasonlóan a demokráciák élvonalában továbbra is az Észak-európai államok vannak.

6. ábra A Demokrácia Index 2021-es eredményei³⁴⁷

2.2. A nemzetközi hallgatókat támogató állami rendszer

A nemzetközi hallgatókat támogató állami rendszer kapcsán, az adott ország politikai berendezkedésén túl, a mozgásszabadságról és az ahhoz kapcsolódó agyelszívás jelenségéről kell még említést tenni. Ezen elemek vizsgálatához a szintén 2006-ban kialakított Fragile State

³⁴⁶ Economist Intelligence Unit, *Democracy Index 2021*; „A new low for global democracy”.

³⁴⁷ „A new low for global democracy”.

Index (FSI) két mutatóját használtam: (1) az *Emberi jogok és jogállamiság* politikai indikátort, illetve (2) az *Elvándorlás és agyelszívás* gazdasági indikátort.

Az FSI egy konfliktuskezelési keretrendszeren (CAST – Conflict Assessment System Tool) alapul, amelyet a Fund for Peace (FFP) közel huszonöt évvel ezelőtt dolgozott ki az államok összeomlással szembeni sebezhetőségének értékelésére. A módszertan minőségi és mennyiségi mutatókat egyaránt használ, nyilvános forrásadatokra támaszkodik és számszerűsíthető eredményeket produkál. Az FSI 12 konfliktuskockázati mutatót használ: (1) biztonsági szervezet, (2) széttöredezett elit, (3) csoportos sérelmek, (4) gazdasági hanyatlás, (5) egyenetlen gazdasági fejlődés, (6) elvándorlás és agyelszívás, (7) állami legitimitás, (8) közszolgáltatások, (9) emberi jogok és jogállamiság, (10) demográfiai nyomás, (11) menekültek és belső menekültek, (12) külső beavatkozás.³⁴⁸

Az emberi jogok és jogállamiság politikai indikátor az állam és a lakosság közötti kapcsolatot vizsgálja, azt, hogy visszaélnék-e a lakosság polgári, politikai és szociális jogaival. A mutató hat kérdéskört vizsgál: (1) polgári és politikai jogok: élethez való jog, polgári jogi törvények, kisebbségi jogok, (2) polgári és politikai szabadságok: szólás-, mozgás-, és vallásszabadság, (3) a jogok megsértése: kínzás, kényszermunka, gyermekmunka, kényszerített áttelepítés, (4) nyitottság: független média, információhoz való hozzáférés, (5) igazságszolgáltatás: tisztességes bírósági eljárások, börtönkörülmények, törvénytelen fogvatartás, (6) egyenlőség: a hatalom megosztása.³⁴⁹

Az elvándorlás és agyelszívás gazdasági indikátor az emberek elvándorlásának gazdasági hatását, valamint ennek az ország fejlődésére gyakorolt következményeit veszi figyelembe. Két nagy kérdéskört tárgyal: (1) a szellemi tőke megtartása: a középosztály visszatérése, brain drain, (2) gazdaság: hazautalások.³⁵⁰

Minél magasabb egy ország FSI száma, annál rosszabb a helyzet, annál közelebb áll az összeomláshoz. A számszerűsített skála nullától tíz pontig terjed, ahol 0-2,5 a fenntartó

---

³⁴⁸ Fragile State Index, „Indicators,” utolsó elérés dátuma: 2022.03.30. <https://fragilestatesindex.org/indicators/>.

³⁴⁹ Fragile State Index, „P3: Human Rights and Rule of Law,” utolsó elérés dátuma: 2022.03.30. <https://fragilestatesindex.org/indicators/p3/>.

³⁵⁰ Fragile State Index, „E3: Human Flight and Brain Drain,” utolsó elérés dátuma: 2022.03.30. <https://fragilestatesindex.org/indicators/e3/>.

(sustainable), a 2,5-5 a stabil (stable), 5-7,5 a figyelmeztetésre okot adó (warning) és a 7,5-10 a riasztásra okot adó (alert) államokat jelenti.³⁵¹

A NHMI ezen indikátora azt követően kapja meg a számát, miután a DI és az FSI vonatkozó indikátorait összevetettük. A teljes és a hibás demokrácia, valamint a fenntartható és stabil államok 3 pontot érnek az NHMI értelmezési keretei között. A hibrid rendszerek és a figyelmeztetésre okot adó államok 2, míg az autoriter rendszerek és a riasztásra okot adó államok 1 pontot kapnak.

---

³⁵¹ Fragile State Index, „Methodology,” utolsó elérés dátuma: 2022.03.30.
<https://fragilestatesindex.org/methodology/>.

3. Az oktatási célország

A NHMI célországhoz kapcsolódó indikátorcsoportja két mutatóból áll: (1) a befogadó társadalom külföldiek irányába tanúsított attitűdjéből, illetve (2) a nemzetközi hallgatók támogatásából.

3.1. A befogadó társadalom

A következő indikátor az oktatási célország befogadó társadalmának külföldiek irányába tanúsított attitűdjét vizsgálja, hiszen a bevándorlók sikeres integrációjához szükség van arra, hogy a befogadó társadalom valóban befogadó legyen, és ne ellenségesen viszonyuljon a külföldiekhez.³⁵² Minél befogadóbb egy társadalom, annál könnyebben sajátítható el annak kultúrája. Ebből következően, a legkevésbé xenofób országok kapnak három, a semlegesek kettő, az ellenségesek pedig egy pontot.

Az egyenlő bánásmódra vonatkozó igény már az ókorban megjelent. Arisztotelész kétfajta igazságosságot különböztetett meg egymástól: (1) az általános igazságosság az, ami törvényes, (2) a különös igazságosság pedig az, ami fair és egyenlő. A középkorban az emberek egyenlősége az Isten előtti egyenlőségben merült ki. Az egyenlőség iránti tényleges, szoros állami elköteleződés a 18. századtól kezdődött meg, gondoljunk csak a *Szabadság, Egyenlőség, Testvériség* forradalmi jelszóra, vagy a korszakban készített emberi jogi deklarációkra. Ma a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó legfontosabb szabályokat az ENSZ Alapokmányában, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában, a Faji Megkülönböztetés Valamennyi Formájának Kiküszöböléséről szóló Nemzetközi Egyezményben, a Nőkkel Szembeni Megkülönböztetés Minden Formájának felszámolásáról szóló Egyezményben, az Emberi Jogok Európai Egyezményében, illetve az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában találhatjuk meg.³⁵³

A szakirodalom szerint a társadalmi konformitás az integráció, az asszimiláció, a multikulturalizmus, a szegregáció és az elkülönülés formáiban nyilvánulhat meg. A migránsok társadalmi konformitásának formája három tényezőtől függ: (1) a fogadó ország társadalmának

---

³⁵² Zán Krisztina, *Migráció – előítélet – idegenellenesség. Előítélet-kutatás a belügyi ágazatban* (Budapest: Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, 2014).

³⁵³ V.ö.: Pap András László, „Egyenlő bánásmód követelménye,” in *Emberi jogi enciklopédia*, szerkesztette Lamm Vanda (Budapest: HVG-ORAC, 2018).; Kovács, „A hátrányos megkülönböztetés tilalma”; Kiss Barnabás, „A diszkrimináció tilalma és az egyenlő bánásmód követelménye,” in *Alkotmányjog II. Alapjogok és emberi jogok*, szerkesztették Kiss Barnabás, Lichtenstein József és Tóth Judit (Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2018).

a külföldiekkel kapcsolatos hozzáállásától, (2) a migráncsoport hajlandóságától az új társadalomhoz való alkalmazkodásra, valamint (3) a migráncsoport és a fogadó társadalom közötti kulturális távolságtól.³⁵⁴

Sík Endre, Simonovits Bori és Szeitl Blanka 2016-ban elkészített tanulmánya arról szól, hogyan alakult az idegenellenesség és a bevándorlással kapcsolatos félelem Magyarországon, valamint a visegrádi országokban a rendszerváltozásoktól egészen napjainkig. A tanulmány a következő definíciót adja a xenofóbiára: „*a többség és kisebbség közötti »társadalmi távolság« legszélsőbb pontja.*”³⁵⁵

A Bogardus-skála az egyik olyan eszköz, amely képes mérni az említett társadalmi távolságot. Az attitűdmérés során a vizsgált egyének arra adnak választ, hogy milyen interakciós-kommunikációs közösséget (családi kötelék, szomszédság, közös munkahely, turista, teljes elutasítás) vállalna egy más etnikumú, nemzetiségű, vallású, bőrszínű stb. személlyel.

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a xenológia, mint egységes tudományterület, ami a külföldiek és a fogadó társadalom viszonyrendszerét kutatná, a mai napig nem létezik. Így három kutatási dimenzióból állíthatjuk össze a másság elfogadási mércéjét: (1) a migrációkutatásból, ami elsősorban a bevándorlás-állampolgárság-integráció hármásával foglalkozik, (2) a rasszizmussal kapcsolatos kutatásokból, amelyek elsősorban az idegengyűlöletre fókuszálnak, valamint (3) a társadalmi együttéléssel kapcsolatos kutatásokból, amelyek az asszimiláció, multi- és interkulturalizmus és etnicitás kérdéskörével foglalkoznak. A xenológia kapcsán is előtérbe kerül az interdiszciplinaritás, hiszen hagyományosan a közgazdaságtan és a szociológia folytat kutatásokat ezen a területen, azonban újabban a politikatudomány és a kommunikációtudomány is beszállt a vizsgálatba.³⁵⁶ Ebből következően még fontosabb lenne egy egységes nemzetközi xenológia elemzési keretrendszer kidolgozása.

---

³⁵⁴ Kováts, „A bevándorlók társadalmi integrációja”.

³⁵⁵ Sík Endre, Simonovits Bori és Szeitl Blanka, „Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban.” *REGIO* 24, no. 2 (2016).

³⁵⁶ Zán, *Migráció – előítélet – idegenellenesség.*

3.2. A nemzetközi hallgatói migráció támogatása

A harmadik és egyben utolsó mutató gyakorlatilag az oktatási célország felsőoktatási nemzetköziesítési politikája, tehát itt az a kérdés, hogy az adott ország a nemzetköziesítés mely formáját priorizálja, illetve, hogy van-e bármilyen a nemzetközi hallgatói migrációhoz kapcsolódó programja. Az aktív támogató állam három, a passzív támogató kettő, az elutasító pedig egy pontot kap az NHMI-ben. Ennél az indikátornál a küldő ország nemzetközi hallgatói migrációs politikájának vizsgálatához hasonlóan a Demokrácia Index és a Fragile State Index vonatkozó mutatóit érdemes használni, összevetni. Mindehhez hozzá kell venni az ország felsőoktatási nemzetköziesítési politikáját is, ha létezik.

4. A nemzetközi hallgató

A NHMI középpontjában egyértelműen a nemzetközi hallgató áll, hiszen az egyén személyiségének, identitásának alakulása meghatározza azt, hogy milyen irányba és mekkora intenzitással lép be a két állam közötti viszonyrendszerbe. Ebből következően, röviden foglalkozunk kell az identitás, annak szerepének a nemzetközi kapcsolatokban kérdéskörével is.

Pataki Ferenc szerint, az identitás fogalmának definiálásához szükséges alapkérdés a következő: *„miként és milyen pszichikus közvetítések és működésmódok révén lehet véges és behatárolt egyéni élete során azonos önmagával az a különös »dolog«, az a sajátos »tárgyiság«, amelyet társadalmi embernek, személyiségnek nevezünk?»*³⁵⁷ Ily módon, az identitás pontos megfogalmazása egyenlő az önazonosság, valamint a társadalmi azonosságtudat megtalálásával. A Pszichológiai Kislexikon megfogalmazása is hasonló: az identitás *„énazonosulás, a személyiségfejlődés eredménye. Az individuum pszichésen is felismerhetetlenné, egyedivé válik. A folyamat az egész életen át tart.”*³⁵⁸

Az identitás kérdésköre azon jelenségeket foglalja magában, melyek az egyén és a társadalom közötti lelki viszonyra vonatkoznak.³⁵⁹ Így például azt, hogy az egyént kirekeszti vagy befogadja-e a társadalom; az egyén idegennek vagy részesnek érzi-e magát. Ide tartozik még a történelmi, kulturális azonosságtudat, vagy akár a közös nyelv is.

Az identitásnak számos aspektusa van. Létezik egyéni, a családhoz köthető, politikai, valamint nemzeti identitás is.³⁶⁰ Egy ember életében már az is óriási sikerként könyvelhető el, ha az említett identitások közül akár egyben is teljes mértékben meg tudja találni önmagát. Az identitás meghatározása az egyén sikerességének záloga. Ahhoz, hogy az egyén elérhesse a totalitást az identitás egyes aspektusaiban azt a kérdést kell feltennie saját magának, hogy „Ki vagyok én?”. Ennek a kérdésnek a megválaszolása egy életen át tartó folyamat.

Az identitásunk nem csak egy objektív tudás arról, hogy nők vagy férfiak vagyunk-e, hogy melyik országban születtünk, mi a vallásunk stb., hanem érzelmekkel átítatott ismeretrendszer is, mely alapján a gyakorlatban is megvalósítjuk azt, hogy mely csoporthoz

---

³⁵⁷ Pataki Ferenc, „Identitás-személyiség-társadalom,” in *Szociálpszichológia*, szerk. Lengyel Zsuzsanna (Budapest: Osiris Kiadó, 2002).

³⁵⁸ Balogh Éva, *Pszichológiai Kislexikon* (Debrecen: Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., 2000), 155.

³⁵⁹ Pataki, „Identitás-személyiség-társadalom”.

³⁶⁰ Pataki, „Identitás-személyiség-társadalom”.

tartozunk.³⁶¹ Ebből következően például, hogyha magyarnak érzem magam, akkor március 15-én, őseink tiszteletére magyar színű kokárdát tűzök ki a kabátomra, nem pl. franciát.

Identitásunk kialakulása az önreflexió³⁶² elsajátításával kezdődik meg. Az, hogy képesek leszünk tárgyként tekinteni saját magunkra, hozzájárul külső jegyeink felismeréséhez (pl. férfi, női különbségek, bőrszín stb.). A külső jegyek mentén elindulhat az önmeghatározás hosszadalmas folyamata.

A kérdés az, hogyan juthatunk el az önreflexióig. Erik Homburger Erikson pszichoszociális fejlődési elmélete szerint az emberi fejlődésnek nyolc szakasza van: (1) alapvető bizalom vs. alapvető bizalmatlanság, (2) autonómia vs. szégyen és kétség, (3) kezdeményezés vs. büntudat, (4) iparkodás vs. kisebbségérzés, (5) identitás vs. szerepzavar, (6) bensőségesség vs. elszigetelődés, (7) generativitás vs. megrekedés, (8) éntelenség vs. kétségbeesés.³⁶³ Mindegyik szakasznak van egy célja, melynek megvan a veszélye.

Az első szakaszban alakul ki a gyermek első társas kapcsolata, az édesanyjához kötődő viszonya, mely a bizalmon alapul, és amely, ha nem épül ki, akkor a gyermek alapvető bizalmatlanságához vezet. Ezt követően a második szakaszban megtanulja uralni saját testi funkcióit, mely autonómiát ad számára. Abban az esetben, ha a gyermek nem tudja saját magát kontrollálni szégyenérzet alakulhat ki. A következő szakaszban a bizalom és az autonómia birtokában a gyermek már képes a kezdeményezésre, a saját társas kapcsolatainak ellenőrzésére, megtanulja elérni céljait. Azonban, ha az önérdekérvényesítését túlzásba viszi, amiért meg is büntetik, akkor az büntudathoz vezet. A negyedik szakasz a gyermek iskolába kerülésével kezdődik. Itt tanulja meg, hogy mi az a szorgalom, kitartás, és mi a jutalom érték. Abban az esetben, ha a gyermek nem tudja elvégezni a kiszabott feladatot, kisebbségérzés alakulhat ki benne.³⁶⁴

Az identitás az ötödik szakaszban alakul ki, amely a gyermek- és felnőttkor határain zajlik. Ebben az időszakban merül fel az a kérdés, hogy „Ki vagyok én?”. A serdülő életének ebben a periódusában valóságos krízist él át. Szintetizálnia kell a múltját és a jelenét, melynek során súlyos döntéseket kell meghoznia a jövőre tekintve, amelyek az egész életére kihatással lesznek. Meg kell határoznia saját magát a családjával, a barátaival és saját magával szemben

---

³⁶¹ Pataki, „Identitás-személyiség-társadalom”.

³⁶² „...önmagunk tárgyként történő, »külső« szemlélése” (Pataki, „Identitás-személyiség-társadalom,” 399.)

³⁶³ Erik Homburger Erikson, *Gyermekkor és társadalom* (Budapest: Osiris Kiadó, 2002).

³⁶⁴ Erikson, *Gyermekkor és társadalom*.

is. Abban az esetben érheti el identitásának kialakulását, ha a krízist sikerül megoldania, minden felmerülő kérdést meg tud válaszolni, és képes azonosulni saját magával. Aki fiatal felnőtt koráig nem éri el ezt az állapotát, az akár az egész életét szerep-, identitászavarban élheti le.³⁶⁵

Pataki két társadalmi kategóriát különített el: azokat a társadalmakat, amelyek „identitásprogramokat” rendelnek az egyénekhez³⁶⁶, valamint azokat a társadalmakat, amelyekben megjelenhet az identitásprobléma, a fent említett krízis jelensége.³⁶⁷

Pataki szerint, az identitásprobléma „*az egyén önmeghatározási feszültsége és nehézsége.*”³⁶⁸ Ezen nehézségek olyan társadalmakban jöhetnek létre, melyek tagoltak, valamint teret nyitnak az individualizációnak. Azaz az egyének szabadon dönthetnek arról, hogy kik is ők valójában, „művelhetik” identitásukat. Identitásprobléma abban az esetben is felmerülhet, ha különböző társadalmi változások³⁶⁹ következnek be, melynek során az egyének úgy érezhetik, hogy „elgyökértelenedtek”.³⁷⁰

Pszichológiai szükségesség az, hogy valahová be akarjuk sorolni magunkat, tartozni szeretnénk valakikhez. Súlyos közhely, de igaz: az ember társas lény. Mindenkinek szüksége van arra, hogy egy olyan csoport befogadja, melynek értékrendszerével képes azonosulni.

Bármely ember, aki kevert identitással rendelkezik csak abban az esetben található meg valós társadalmi személyiségét, ha a másik felét is meg tudja ismerni. Ezt követően dönthet úgy, hogy a másik felére nem érdemes időt szánnia, mert nem tud vele azonosulni. Vagy éppen fordítva: mondhatja azt, hogy megismerve az „újat” a „régivel” nem tud már sorsközösséget vállalni. Egy harmadik út is létezik, mely szerint az egyén mindkét felét képes elfogadni, és mindenhol képes „otthon” lenni. Az identitás megtalálása során a hangsúly az egyéni döntésen van.

Az identitáshoz, és az abban megjelenő egyéni döntéshez szorosan kapcsolódik a nemzetközi diákok egyéni szándék és motivációja, ami az egyik legfontosabb mutató, egyben a

---

³⁶⁵ Erikson, *Gyermekkor és társadalom*.

³⁶⁶ Marcia ezt nevezi az identitás „*korai zárásának*”, amely azt jelenti, hogy a társadalom nem engedi a krízis kialakulását, azt, hogy a serdülő felfedezze saját magát, hanem már meglévő mintákat kell követnie, mert az az elfogadott. James Marcia, „Development and validation of ego identity status,” *Journal of Personality and Social Psychology* 3, no. 5 (1966).

³⁶⁷ Pataki, „Identitás-személyiség-társadalom”.

³⁶⁸ Pataki, „Identitás-személyiség-társadalom,” 397.

³⁶⁹ Ilyen társadalmi változás volt például a magyarok életében az I. világháborút lezáró trianoni, illetve a II. világháborút lezáró párizsi békeszerződések következtében létrejött új Magyarország. A határokon kívül élő magyarok identitásában nem azonnal állt be válság. Ez inkább a következő generációkra jellemző.

³⁷⁰ Pataki, „Identitás-személyiség-társadalom”.

legösszetettebb kérdéskör. A nemzetközi hallgatóhoz kapcsolódó második mutató az oktatási célországban eltöltött idő. A harmadik és egyben utolsó indikátor a nemzetközi hallgatók nyelvtudása, vagy inkább a választott képzési programnak a nyelve.

4.1. Egyéni szándék és motiváció

Járhat-e a külföldön való tanulás identitás-transzformációval? Pataki elemzése alapján azt mondhatjuk, hogy igen, hiszen a legtöbb nemzetközi diák pontosan a felnőtté válás küszöbén indul útnak, így identitás alakulásának „utolsó” szakasza nem otthon fog befejeződni. Ebből következően, az egyéni szándék és motiváció megértéséhez, azaz az egyén múltbeli döntésének és annak jövőbeli következményeinek az egyén identitására gyakorolt hatásának megértéséhez a mélyinterjú készítése a legmegfelelőbb módszer.

Első lépésben meg kell határoznunk a kutatási kérdést, kérdéseket. Ezeknek minden esetben nyitottnak, explorációsnak kell lenniük, inkább a folyamatra fókuszálva és a jelentést célozva. Továbbá, a kutatási kérdéseknek egy specifikus kontextusra kell reflektálniuk. A mintavétel kapcsán elmondható, hogy mivel a minta tagjai azok, akik a hozzáférést biztosítják a kutatónak a vizsgálandó specifikus jelenséghez, ezért nem populációról kell beszélnünk, hanem a minta tagjai sokkal inkább egy perspektívát képviselnek. Kis mintaszámmal kell dolgozni, hiszen egy meghatározott kontextusban vizsgáljuk az adott jelenséget. Másrészt pedig, minél homogénebbnek kell lennie a mintának az interpretálandó jelenség tekintetében. A harmadik lépés az adatgyűjtés, melyre a legalkalmasabb módszer a félig-strukturált mélyinterjú.

371

Az NHMI esetében az adott jelenség a két ország között zajló nemzetközi hallgatói migráció, a meghatározott kontextus pedig a nemzetközi hallgató származási országa és az oktatási célország között fennálló viszonyrendszer és annak hatása a nemzetközi diákra. A mélyinterjú segítségével ehhez az indikátorhoz azt tudhatjuk meg, hogy a nemzetközi hallgatók egyes egyéni múltbeli motivációi, milyen jövőbeli szándékokhoz vezettek. A motiváció ebben az esetben arra vonatkozik, hogy miért az adott oktatási célországot választotta, ott hogyan érezte magát az egyetemi évek alatt. A szándék pedig, hogy jelenleg mely országban

---

³⁷¹ Rácz József, Kassai Szilvia és Pintér Judit Nóra, „Az interpretatív fenomenológiai analízis (IPA) mint kvalitatív pszichológiai eszköz bemutatása. Szakirodalmi összefoglalás,” *Magyar Pszichológiai Szemle* 71, no. 2 (2016): 313-336.

él: a származási, az oktatási cél-, vagy egy harmadik országban. A két életesemény között szoros összefüggés lehet, így a motivációból lehet következtetni a későbbi szándéokra. Az NHMI értelmezési keretei között a szándék adja majd a nemzetközi hallgató értékét, így az első két lehetőség három, míg az utolsó egy pontot ér. Rendkívül fontos hangsúlyozni azt, hogy ez a NHMI legképlékenyebb indikátora. Ennél a mutatónál kiemelten jelen van az emberi tényező, az érzelmek, tapasztalatok, egyéni döntések, így csak nagy általánosságban vonhatók le következtetések, rajzolhatók minták, összefüggések, de minden eset egyedi, így a felvételnél is kiemelten fontos a motivációs elbeszélgetés és annak szakértők általi kiértékelése.

A motiváció vizsgálatához az önmeghatározási elméletet (SDT – Self-determination Theory) érdemes alkalmazni. Az önmeghatározási elmélet egy széles motivációs keretrendszer, amelynek középpontjában az a meggyőződés áll, hogy minden embernek alapvető veleszületett pszichológiai szükségletei vannak az autonómia, a kompetencia és a kötődés terén, és hogy a szociális környezet fontos szerepet játszik ezen szükségletek megvalósulásában. A motiváció három nagy csoportra bontható: (1) amotivációra, (2) intrinzik és (3) extrinzik motivációra. Az amotiváció a motiváció teljes hiányát jelenti. Az amotivált emberek vagy egyáltalán nem, vagy passzívan cselekszenek. Az intrinzik motiváció az önmeghatározó viselkedés csúcspontját jelenti. Az intrinzik motivált egyének a tevékenység örömeért, a bennük rejlő kitejesedés miatt cselekednek. Az extrinzik az előző két típus között helyezkedik el: az egyén motivált, de valamilyen külső ösztönző hatására.³⁷² Egy amotivált, azaz nem-cselekvő/passzívan-cselekvő diák nagy valószínűséggel nem fog nemzetközi hallgatóvá válni, így ezzel az esettel nem foglalkozik a dolgozat. Az intrinzik és extrinzik motiváció azonban már egy sokkal érdekesebb aspektust jelentenek.

A Debreceni Egyetem három doktoranduszának közös publikációja 2020-ban jelent meg a *Central European Journal of Educational Research*³⁷³-ben, amelyben azt vizsgálták, hogy milyen motivációi vannak egy hallgatónak arra, hogy származási országától eltérő államban folytassa felsőfokú tanulmányait. Négy nagy motivációs kört azonosítottak: (1) a személyes

---

³⁷² Edward L. Deci és Richard M. Ryan, *Handbook of self-determination research* (Rochester: University Rochester Press, 2002).; Edward L. Deci, Robert J. Vallerand, Luc G. Pelletier és Richard M. Ryan, „Motivation and education: The self-determination perspective.” *Educational Psychologist* 26, no. 3-4 (1991): 325-346.; Kah Loong Chue és Youyan Nie, „International Students’ Motivation and Learning Approach: A Comparison with Local Students,” *Journal of International Students* 6, no. 3 (2016): 678-699.

³⁷³ Jennyfer Paola Casas Trujillo, Peshawa Jalal Mohammed és Sanaa Taler Saleh, „Students’ Motivations to Study Abroad: The Case of International Students at the University of Debrecen,” *Central European Journal of Educational Research* 2, no. 1 (2020): 76–81.

motivációt, (2) a geo-akadémiai motivációt, (3) a pénzügyi motivációt, valamint (4) a családi és jövőbeli elvárásokat.

A személyes motiváció elsősorban a kalandvágyat jelöli, amikor az a célja a nemzetközi diáknak, hogy jobban megismerje önmagát, megismerkedjen egy új kultúrával és fejlessze problémamegoldó készségét. Az ilyen intrinzik motivációjú diákok hajlamosabb lehetnek tanulmányaik befejezését követően az oktatási célországban maradni, vagy egy harmadik országba vándorolni.

A geo-akadémiai motiváció esetében az egyik fő cél a jobb oktatásban való részvétel. Mindemellett kiemelték az angol nyelvtudás elmélyítését is, amiből arra következtethetünk, hogy ezen hallgatóknak nem céljuk az oktatási célország kultúrájának elsajátítása. Továbbá, mivel származási országukat elsődlegesen egy jobb oktatás reményében hagyták el, így az ő esetükben a hazatérésre van a legtöbb esély.

A pénzügyi motiváció esetében elmondható, hogy nem maga az oktatási célország a vonzó a nemzetközi diák számára, hanem az adott ország által biztosított pénzügyi könnyítések, mint pl. ösztöndíjak, vagy éppen az olcsóbb megélhetés. Ennél a motivációnál még a szülőktől való anyagi elszakadást is kiemelték a hallgatók, így különösen elmondható, hogy ebben az esetben a diákok harmadik országban való szerencsepróbálását feltételezhetjük tanulmányaik befejezését követően.

A családi és jövőbeli elvárások jelentik abszolút az extrinzik motivációt, amikor is a nemzetközi hallgató elsősorban a szüleinek kíván megfelelni. Mivel a családi elvárások miatti aggodalom a domináns, így ezen hallgatóktól nem feltétlenül várható a harmadik országba vándorlás, sokkal inkább a szülő által/segítségével választott oktatási célországban maradás vagy éppen a hazatérés.

4.2. Az eltöltött idő

Ahhoz, hogy egy nemzetközi hallgató hatékonyan tudjon mozogni a két állam közötti viszonyrendszerben, mind a két szóban forgó ország kultúrájának birtokában kell lennie. Minél több időt tölt valaki egy adott országban, annál jobban fogja érteni annak működését, társadalmának gondolkodásmódját, illetve formálja identitását is.³⁷⁴ Az NHMI értelmezési

---

³⁷⁴ A nemzetközi hallgató identitásáról és arról, hogy az hogyan alakulhat egy későbbi fejezetben részletesebben lesz szó.

keretei között az a nemzetközi hallgató, aki a diplomamobilitást választja három pontot, aki a kreditmobilitást két pontot és aki a bizonyítványmobilitást az egy pontot kap.

A diákok mobilitásának három típusát különböztetjük meg, amelyek mind-mind más időtartamot is jelölnek amellet, hogy a képzési struktúra is különböző. Az első a diplomamobilitás, amikor a nemzetközi hallgató teljes képzési időre hagyja el a származási országot egy új oktatási célországért cserébe. A második a kreditmobilitás, amikor a nemzetközi hallgatók rövid ideig – legfeljebb egy tanévig – tartózkodnak külföldön és az ott megszerzett krediteket beilleszthetők az otthon folyamatban lévő képzési programukba. A harmadik pedig a bizonyítványmobilitás, amikor a nemzetközi diák nagyon rövid ideig tartózkodik külföldön, tipikusan bizonyos készségek, főként nyelvtudás fejlesztése céljából, mindezt anélkül, hogy diplomát vagy krediteket szerezne. Fontos kiemelni a három típus közötti kibocsátó-befogadó országbeli különbségeket. A diplomamobilitás nagy része még mindig az alacsonyabb és közepes jövedelmű országokból a magasabb jövedelmű országokba irányul. A kreditmobilitás elsősorban a magasabb jövedelmű országok között zajlik, és különösen erős az Egyesült Államokban (külföldi tanulmányi programok) és Európában (Erasmus+). A bizonyítványmobilitás globális jelenség, a száma magas, de nincsenek pontos adatok.³⁷⁵

A NHMI értelmezési keretei között tehát az a nemzetközi hallgató, aki a diplomamobilitást választja, három pontot, aki a kreditmobilitást, két pontot, és aki a bizonyítványmobilitást, az egy pontot kap.

4.3. Az oktatás nyelve

A kultúra teljes mértékű elsajátításához elengedhetetlen az adott nyelv ismerete. Miért? Thanasoulas szerint, a nyelv nem létezik a kultúrától függetlenül, vagyis a gyakorlatok és hiedelmek társadalmilag örökölt együttélésétől, amely meghatározza életünk textúráját.³⁷⁶ Bizonyos értelemben kulcs egy társadalom kulturális múltjához, útmutató a társadalmi valósághoz.³⁷⁷ Goodenough szerint egy társadalom kultúrája abból áll, amit az embernek tudnia

---

³⁷⁵ Recommendation 1410 (1999) on the Links between Europeans living abroad and their countries of origin.

³⁷⁶ Dimitrios Thanasoulas, „Radical Pedagogy: The importance of teaching culture in the foreign language classroom,” utolsó módosítás dátuma: 2001. http://radicalpedagogy.icaap.org/content/issue3_3/7-thanasoulas.html.

³⁷⁷ Zdenek Salzman, *Language, Culture, And Society: An Introduction To Linguistic Anthropology* (New York: Avalon Publishing, 1998).

vagy hinnie kell ahhoz, hogy a tagjai számára elfogadható módon működhessen, és ezt bármelyikük által elfogadott szerepben megtehesse.³⁷⁸

A nyelvi viselkedés elválaszthatatlan a kultúrától, hiszen a nyelvi eszközök a társadalom fejlődésével alakultak ki és állandóan változnak.³⁷⁹ A nyelv és a kultúra befolyásolják az emberek életfelfogását, ahol ezen észlelések értékeléséhez az emberek az előzetesen megszerzett nyelvi és kulturális ismereteiket használják fel. A nyelv és a kultúra közötti kapcsolat rendkívül összetett és bonyolult, hiszen az emberek kommunikáció közbeni kognitív folyamatairól van szó.³⁸⁰ A Whorf-i hipotézis szerint a nyelv szerkezete meghatározza, hogy az adott nyelvet beszélők, hogyan látják a világot.³⁸¹

Ebből következően, ha a nemzetközi hallgató saját anyanyelvén folytat tanulmányokat az a NHMI keretrendszerében egy pontot, ha közvetítőnyelven, mint pl. az angol, akkor kettő pontot, ha pedig az oktatási célország anyanyelvén, akkor az három pontot jelent.

---

³⁷⁸ Ward Hunt Goodenough, *Cultural Anthropology and Linguistics* (Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1957).

³⁷⁹ Koutny Ilona, *Hungarológia: Nyelv és kultúra* (Poznan: Prodruck, 2004).

³⁸⁰ David Elmes, *The Relationship between Language and Culture* (Kanoya, Japan: National Institute of Fitness and Sports in Kanoya International Exchange, 2013).

³⁸¹ Ronald Wardhaugh, *An introduction to sociolinguistics* (Oxford: Blackwell Publishers, 2002).

5. A NHMI korrekciója

A Nemzetközi Hallgatói Migrációs Index egy hipotetikus modell, amit a fókuszba helyezett csoporttal folytatott interjúkkal lehet finomítani annak érdekében, hogy differenciáltabban lehessen látni a kialakított modellt.

Az objektív mérőszámot tehát célszerű korrigálni a szubjektummal, két helyen: (1) a küldő és az oktatási célországánál, illetve (2) a nemzetközi hallgatónál, de mindkét eset a nemzetközi hallgatókkal készített interjúkon alapszik. A korrekció az objektív mérőszámhoz pozitivitást vagy negativitást ad, ami elmozdítja a végső skálán a nemzetközi hallgató befolyásolási lehetőségeit.

„Senki se születik úgy, hogy gyűlöli a másikat a bőrszíne, a származása vagy a vallása miatt. Az embernek meg kell tanulnia gyűlölni, és ha képes a gyűlölet elsajátítására, akkor a szeretetre is meg lehet tanítani, mivel a szeretet sokkal természetesebben fakad az emberi szívből, mint az ellenkezője.” /Nelson Mandela/

VII. A NHMI érvényességének vizsgálata: a magyar-vietnami nemzetközi kapcsolatok a magyarországi vietnami diaszpóra fókuszából

Milyen dinamika áll fenn jelenleg Magyarország és Vietnam között a magyarországi vietnami diaszpóra perspektívájából?

Egy index felállításának utolsó lépése az index érvényességének ellenőrzése.³⁸² A NHMI használhatóságára megfelelő tesztelést jelenthet a magyarországi vietnami tudásdiaszpóra. Magyarországon körülbelül 70 éve élnek vietnamiak, akik a szocialista barátság jegyében érkeztek hazánkba, elsősorban tanulási céllal. Mivel már hosszú évtizedek teltek el az első vietnami hallgatók érkezése óta, így ezen diaszpóra elemzése kiváló lehetőséget ad az utánkövetésre is. Fontos hangsúlyozni, hogy pontosan az utánkövetés lehetősége miatt, nem a mai viszonyok között kerülnek elemzésre az egyes indikátorok, hanem a második világháborút lezáró békék és az 1989-es magyar rendszerváltozás közötti időszakra vonatkozóan. A vietnami jelenlét a két ország viszonyában azonban már a mai körülményeket veszi figyelembe.

1. Szocializációs határ Magyarország és Vietnam között

Bár Vietnambot és Magyarországot több ezer kilométer választja el egymástól, kultúrájuk, hagyományaik, nyelvük tekintetében is jelentősen különböznek egymástól, mégis lehet létjogosultsága annak, hogy ma Magyarországon Vietnamból és a két ország közötti viszonyrendszeréről beszéljünk. Vietnam globális – elsősorban gazdasági – feltértékelődésével párhuzamosan a magyar-vietnami barátság megléte is növelte értékét, ez utóbbi természetesen főként Magyarország számára. Vietnam egy „bevehető hídfőállás” lehet Magyarországnak

---

³⁸² Babbie, „A társadalomtudományi kutatás”.

számára, amely Ázsia gazdasági felemelkedése és a Keleti- illetve Déli-Nyitás tükrében különös értelmet nyer.

1.1. Vietnam nemzetközi jelentősége

Első körben Vietnam nemzetközi jelentőségéről kell szót ejteni. Ezzel kapcsolatban három elemet kell kiemelni: a gazdaságot, a demográfiát és Vietnam nemzetközi helyzetét. Vietnam magyarországi jelentőségét tekintve azonban néhány olyan plusz tényezővel kell kiegészítenünk az elemzést, amelyek a két ország közös történelmi – szocialista baráti országok – háttérén nyugszanak.

Ha közelebbről megvizsgáljuk a gazdasági szempontokat, két döntő eseményt kell kiemelnünk, amelyek hozzájárultak ahhoz a hihetetlen gazdasági növekedéshez, amelynek köszönhetően Vietnam napjainkban a világ egyik leggyorsabban fejlődő országává vált. Az első a vietnami reformkommunizmus, a doi moi (magyarul: felújítás), amit 1986-ban vezettek be.³⁸³ De miért is volt szükség a doi moi-ra, illetve mitől és hogyan lett sikeres?

A reformkommunizmus irányzatai közül a legsikeresebb az ázsiai, amely a Mao Ce-tung halála utáni Kínában a maoizmusból fejlődött ki. A maoizmus szerint a kommunizmus bevezetését egy hosszú időszak előzi meg, amelyben a kapitalista gazdasági viszonyok dominálnak. Az átmeneti időszakban a kommunista párt szerepe a gazdaság koordinálása és a politikai uralom megőrzése. A maoizmus tagadja a termelőeszközök kollektív, köztulajdonának szükségességét a meghosszabbított átmeneti időszakban. Sőt, kifejezetten a magántulajdon mellett áll.³⁸⁴

A közel 40 évig tartó folyamatos háborúskodás lezárását követően, azaz miután a vietnamiak legyőzték gyarmattartó hatalmukat, a franciákat (első indokínai háború 1946-1954), majd az amerikaiakat (a második indokínai háború 1955-1975),³⁸⁵ végül pedig 1979-ben a kínaiakat (a kínaiak három hónapra megszállták Észak-Vietnamot, harmadik indokínai háborúként is ismert),³⁸⁶ az 1980-as évek elején a vietnami mezőgazdaság nem volt képes ellátni

---

³⁸³ Jayne Werner és Daniele Bélanger, szerk, *Gender, Household, State: Doi Moi in Viet Nam* (New York: Cornell University Press, 2002).

³⁸⁴ Maurice Meisner, *Marxism, Maoism and Utopianism: eight essays* (Wisconsin: University of Wisconsin Press, 1982).

³⁸⁵ Max Hastings, *Vietnam: An Epic Tragedy, 1945-1975* (New York: HarperCollins Publishers, 2018).

³⁸⁶ King C. Chen, *China's War with Vietnam, 1979: Issues, Decisions, and Implications* (Stanford: Hoover Institution Press, 1987).

a vietnami lakosságot. A szigorú tervgazdaság intézményrendszerén belül a mezőgazdaság üzemei a termelőszövetkezetek voltak, amelyek elsődleges feladata az éhezés felszámolása volt, amely célt azonban nem sikerült elérniük. A történet szerint az egyik megyei titkár észrevette, hogy a termelőszövetkezeti dolgozók meghamisítják a termelési adatokat, hogy teljesíteni tudják a célokat. A titkár felismerte, hogy a célszámok eléréséhez valamilyen motiváló erőt kell a parasztnak prezentálnia. Ekkor született meg az ötlet, hogy a parasztnak a céltermés elérését követően, az azon felüli termés felét hazavihették. A reform bevezetését követően csak ennek a megyének a termelési mutatói indultak növekedésnek egész Vietnamban. Rövid tiltakozás után a Központi Bizottság felismerte, hogy a szocializmust új alapokra kell helyezni. A változás eszköze a doi moi, a szocialista irányultságú piacgazdaság lett.³⁸⁷

A doi moi generálta változások vezettek a második eseményhez, amely jelentősen hozzájárult Vietnam világgazdasági integrációjához: Vietnam 2007-ben csatlakozott a Kereskedelmi Világszervezethez.³⁸⁸ Ezt követően, a gazdaság szárnyalni kezdett, még 2008-ban és a gazdasági világválságot követően is képes volt 6% feletti éves gazdasági növekedést produkálni. Vietnam egy főre jutó GDP-je 2000-ben 388 USD, 2006-ban 780 USD, míg 2016-ban 2171 USD volt, miközben a népességnövekedés a vizsgált időszakban is jelentős volt. Az elmúlt tíz évben 22 000 közvetlen külföldi befektetést regisztráltak Vietnamban.³⁸⁹ Emellett, Vietnam a Kereskedelmi Világszervezethez való csatlakozása óta 12 két- vagy többoldalú szabadkereskedelmi megállapodást írt alá.³⁹⁰

Meg kell említeni továbbá Vietnam földrajzi elhelyezkedését is, amely geostratégiai jelentőséggel bír. Vietnam egy a délkelet-ázsiai régióban elhelyezkedő állam, amelyet északról haladva Kína, a Tonkini-öböl, a Dél-kínai-tenger, a Thai-öböl, Kambodzsa, illetve Laosz határolnak.³⁹¹ Vietnam geostratégiai pozícióit tekintve Kínát és a Dél-kínai-tengert kell mindenképpen kiemelni. A Vietnam és Kína közötti bilaterális kapcsolatok hagyományosan feszültek, és ez a feszültség már maga az ókori vietnami állam megalakulása előtt kialakult. Már

---

³⁸⁷ Maljáth Roland, „A gazdasági varázsszó: Doi Moi,” utolsó módosítás dátuma: 2017. <https://mno.hu/hetvegimagazin/egy-azsiai-oroszag-ahol-nem-vette-el-a-vezetok-eszet-a-szocializmus-2395518>.

³⁸⁸ Kimberly Vierra és Brian Vierra, *Vietnam Business Guide: Getting Started in Tomorrow's Market Today* (Hoboken: John Wiley & Sons, 2010).

³⁸⁹ The World Bank Databank. World Development Indicators, „Vietnam GDP,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.

³⁹⁰ „Viet Nam - Trade Agreements,” utolsó elérés dátuma: 2022.05.30. <https://www.export.gov/article?id=Vietnam-Trade-Agreements>.

³⁹¹ Benovics Gábor-Wilhelm Zoltán: *Vietnam*. In: Tóth József (szerk.): *Világföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010. 1114-1120.

maga a Viêt Nam elnevezés is beszédes és sejteti a Kínával fennálló több évezredek kapcsolatát. A Viêt magát a népcsoportot jelöli, a vietnamit, a nam pedig annyit tesz, hogy déli. Már a szóösszetételből is kikövetkeztethető, hogy a vietnamiak valami elől, délfelé menekülve, valamitől délre alapítottak államot. Ez a „valami”, ez az ellenség pedig Kínát jelenti.³⁹² Vietnam közel két évezreden át (i.e. 1111- i.sz. 1860-as évek) kínai függésben vagy megszállás alatt állt, így a Kínától való félelem nagyban meghatározta Vietnam újkori történelmét, Kína-politikáját is.³⁹³ Vietnam igazi geostratégiai pozícióját hosszú észak-déli kiterjedése jelenti, amelynek köszönhetően Vietnam egyedülálló földrajzi összeköttetéssel rendelkezik Északkelet- és Délkelet-Ázsia szárazföldi területei között, így a nagy kikötőhálózattal rendelkező Vietnam nagy stratégiai jelentőséggel bír a nagyhatalmak, különösen Kína és az USA számára. Itt kell szót ejteni a Dél-kínai-tengert, pontosabban annak szigetvilágát övező területi vitájáról. A Dél-kínai-tenger nyugati partvidékének nagy része Vietnamhoz tartozik, ahol a területi vita elsősorban három államot érint: Kínát, Vietnámot és a Fülöp-szigeteket. A vitának van egy explicit és egy implicit oldala is: hivatalosan a vita tárgya, hogy a szigetcsoport felett melyik ország gyakorolja a szuverenitást, valójában pedig a térség halászterületeinek, szénhidrogén-lelőhelyeinek kiaknázása, valamint a tengeri kereskedelmi útvonalak minél hosszabb szakaszának ellenőrzése a tét.³⁹⁴

A gazdasági reformok és a geostratégiai elhelyezkedés mellett fontos a demográfiai változás, amely szintén hozzájárul az ország nemzetközi jelentőségéhez. A vietnami népesség az 1990-es évek végéig folyamatosan növekvő tendenciát mutatott, amely évtized végén ennek a növekedésnek az üteme csökkenni kezdett, majd 2000-ben érte el a mélypontot, amikor az éves népességnövekedés már „csak” 1,4% volt. Ha ez a trend folytatódik, akkor Vietnam népessége 2050-re megduplázódik.³⁹⁵ Ma 102 millió ember él Vietnamban, melynek teljes szárazföldi területe 310 070 km²: a népsűrűség 2021-ben 328,96 fő/km².³⁹⁶ Ebből következően számolni kell a népsűrűség okozta problémák globális következményeivel is, így a növekvő kivándorlással.

---

³⁹² Balogh András, *Bevezetés Délkelet-Ázsiai történelmébe* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2015)

³⁹³ Szaniszló Réka Brigitta, „Vietnam jogi kultúrája,” in *Jog és Kultúra*, szerk. Fejes, Zsuzsanna (Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2018).

³⁹⁴ Balogh, *Bevezetés Délkelet-Ázsiai történelmébe*.

³⁹⁵ Carl Haub és Phuonh Thi Thu Huong, *An Overview of Population and Development in Vietnam*, utolsó módosítás dátuma: 2003. <https://www.prb.org/anoverviewofpopulationanddevelopmentinvietnam/>.

³⁹⁶ World Population Review, „Vietnam,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://worldpopulationreview.com/countries/vietnam-population/>.

Utoljára említett, de talán legfontosabb dolog: Vietnám nemzetközi szervezetekben betöltött szerepe, amely tovább erősíti a nemzetközi porondon betöltött pozícióját. A Vietnami Szocialista Köztársaság 1977-ben csatlakozott az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez,³⁹⁷ ami azt jelenti, hogy mind a világ legnagyobb szervezete, mind a nemzetközi közösség békés, egységes, független és demokratikus országként ismerte el a Vietnami Szocialista Köztársaságot. Az elmúlt 40 év során Vietnam sok támogatást kapott az ENSZ-től és tagállamaitól, miközben a vizsgált ország a nemzetközi közösség aktív és felelős tagjának bizonyult. Vietnam felhasználta az ENSZ-tagságot arra, hogy mind két- és többoldalú kapcsolatokat alakítson ki más nemzetközi szervezetekkel, illetve az ENSZ más tagállamaival. Normalizálta kapcsolatait az USA-val, csatlakozott az ASEAN-hoz, gazdasági keretmegállapodást írt alá az EU-val, WTO-tag lett, és megerősítette pozícióját az ENSZ-ben.³⁹⁸ Vietnam a 2008-2009-es időszakban már egyszer volt az ENSZ Biztonsági Tanácsának nem állandó tagja, illetve a 2020-2021-es időszakban ismét nem állandó tag lett, az ázsiai-csendes-óceáni térség két képviselőjének egyikeként.³⁹⁹

Fontos kiemelni, hogy Vietnam egyre fontosabb szerepet tölt be a nagyhatalmak, elsősorban gazdasági növekedése és geostratégiai helyzete miatt. Az USA a szövetségest látja Vietnamban, akivel közösen fel lehet lépni Kínával szemben. Kína pedig – hagyományaihoz híven – Vietnam gazdasági, politikai, katonai elnyomására törekszik, hogy megszerezze magának az Északkelet- és Délkelet-Ázsiát összekötő útvonalat.

Vietnam nemzetközi jelentőségéhez, hogyan kapcsolódik Magyarország?

---

³⁹⁷ Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 32/2. számú határozata (1977).

³⁹⁸ 'Vietnam's 40-year UN membership,' utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://english.vov.vn/politics/vietnam-40year-un-membership-358713.vov>.

³⁹⁹ „Viet Nam considers cooperation with UN a top priority,” utolsó módosítás dátuma: 2019. <http://www.un.org.vn/en/feature-articles-press-centre-submenu-252/4510-viet-nam-considers-cooperation-with-un-a-top-priority-president.html>.

1.2. A magyar-vietnami kapcsolatokról

1950-ben a Magyar Népköztársaság és a Vietnami Szocialista Köztársaság először létesített diplomáciai kapcsolatokat a történelem folyamán,⁴⁰⁰ amely aktussal kölcsönösen elismerték egymást szuverén, független államként. A két ország közötti kapcsolatok az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején kezdtek szorosabbá válni. Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc leverése után Magyarország nemzetközileg négy tűz közé került, ami végső soron nemzetközi izolációhoz vezetett: a Nyugat elítélte a külföldi segítséggel hatalomra került magyar vezetést, a Szovjetunió megbízhatatlannak tartotta a magyarokat, Kína és Jugoszlávia elítélte Magyarországot a szovjet szocialista mintához való ragaszkodásért, Románia és Csehszlovákia pedig attól tartottak, hogy a magyar nacionalizmus átlépi a határokat és veszélybe sodorja a második világháború óta kialakított autokratikus rendszerüket. Az 1950-es évek elejének magyar külpolitikáját tehát a mozgástér beszűkülése és a vis maior paradigmája jellemezte. Ebből következően az új magyar vezetésnek, Kádár Jánossal az élen, olyan országok felé kellett nyitnia, amelyekkel Magyarországnak addig még semmiféle kapcsolata nem állt fenn, de az tetszetős lehet a Szovjetunióhoz. Így kerültek napirendre az újonnan felszabadult gyarmati országokkal való kapcsolatok.⁴⁰¹

Ho Si Minh 1945-ben kikiáltotta a Vietnami Szocialista Köztársaság függetlenségét a mai Vietnam északi területein, amit azonban további kilenc év gyarmati háború követett, így amikor Magyarország a külpolitikai elszigeteltségtől szenvedett, Vietnam egy nagyon fiatal és – ami a legfontosabb – szocialista, kommunista állam volt.⁴⁰² A magyar külpolitika számára világos volt, hogy egy vietnami szövetséggel bizonyítani lehet a szocialista szövetséghez, különösen a Szovjetunióhoz fűződő lojalitást. Ho Si Minh 1957 augusztusában járt először Magyarországon, amit követően rendszeressé váltak a diplomáciai látogatások és tárgyalások a két állam között.⁴⁰³

---

⁴⁰⁰ „Magyarország Hanoi Nagykövetségének hivatalos oldala, diplomáciai kapcsolatok,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://hanoi.mfa.gov.hu/hun/page/diplomaciai-kapcsolatok>., A Magyar Népköztársaság kapcsolatai a Vietnámi Demokratikus Köztársasággal. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 1. doboz.

⁴⁰¹ Földes György, *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai I-II* (Budapest: Napvilág Kiadó, 2015)., Apor Péter, „Magyarország és a harmadik világ kapcsolatai, 1948-1990,” in *Magyarország külkapcsolatai (1945-1990)* szerkesztették Horváth S., Kecskés D. G. és Mitrovics M. (Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021).

⁴⁰² Balogh, *Bevezetés Délkelet-Ázsiai történelmébe*.

⁴⁰³ Szőke Zoltán, „A vietnami „kaland”.” utolsó módosítás dátuma: 2001. http://www.archivnet.hu/hadtortenet/a_vietnami_kaland.html.

Az 1960-as évek közepén a nemzetközi ellenségeskedés enyhült Magyarországgal szemben. A magyar kormány 1965-ben a „mindenkivel a lehető legjobb viszonyban lenni” politikája mellett döntött, amelynek keretében a magyar pártvezetés úgy döntött, hogy kezdeményezi a Kínával, Vietnammal és Észak-Koreával való kapcsolatok javítását. Továbbá, 1965-ben az amerikai külügyminisztérium felkérte a magyar és a lengyel⁴⁰⁴ diplomáciát, hogy közvetítsen a második indokínai háborúval kapcsolatban Vietnam és az USA között.⁴⁰⁵ Miután a vietnamiak egyértelműen kifejezték, hogy nem hajlandók tárgyalni a közvetítőkkal, Kádár levelet írt Ho Si Minh-nek és Le Duannak, amelyben elismerését fejezte ki a vietnamiak kitartásáért, és emlékeztetett arra, hogy a vietnamiak nem csak magukért harcolnak, hanem az összes szocialista ország érdekeit védik. A magyar külpolitika új irányainak keretein belül 1966-ban megkezdtek felsőfokú tanulmányaikat az első vietnamiak Magyarországon.⁴⁰⁶ 1967-ben írták alá az első kétoldalú megállapodást a két ország között az egészségügyi együttműködés területén. Ezt követően Kádár azt is megfogalmazta, hogy Magyarország erejéhez mérten támogatja a vietnamiakat az amerikaiakkal folytatott harcokban.⁴⁰⁷

1973-ban Párizsban aláírták a vietnami háború befejezéséről és a béke helyreállításáról szóló megállapodást. Ezzel egyidejűleg a megállapodás létrehozta a Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságot (ICCS – International Commission of Control and Supervision), amelynek feladata a megállapodás végrehajtásának ellenőrzése volt. A Bizottság 4 ország képviselőiből állt: Kanada, Indonézia, Lengyelország és Magyarország. Így 1973. január 27-től, a tűzszünet életbe lépésétől 1975. április 30-ig, Saigon bukásáig több száz magyar katona és diplomata teljesített szolgálatot Vietnamban. Ez volt az első nemzetközi békefenntartó akció, amelyben Magyarország részt vett. A Bizottság tagjainak ideológiai nézeteltérései miatt azonban rövid időn belül megbénult, és egy éven belül teljesen el is bukott a békefenntartó munka.⁴⁰⁸

Magyarország nemzetközi helyzete és külpolitikája szempontjából nagy jelentőséggel bírnak a 20. századi vietnami háborúk. A magyar párt- és állami vezetés 1950-től (de főként

---

⁴⁰⁴ Ebben az időszakban nem csak Magyarország, de a mai Visegrádi Négyek mindegyike, így Lengyelország is megnyitotta kapuit a vietnamiak előtt.

⁴⁰⁵ Balogh, *Bevezetés Délkelet-Ázsiai történelmébe*.

⁴⁰⁶ Apor Péter, „Szocialista migráció, posztkolonializmus és szolidaritás: Magyarország és az Európán kívüli migráció,” *antro-pólus* 2, no. 2 (2017).

⁴⁰⁷ Földes, *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai I-II.*, Apor, „Magyarország és a harmadik világ kapcsolatai, 1948-1990”.

⁴⁰⁸ Szőke, „A vietnami „kaland””.

1957-től) egészen 1989-ig a szovjet-vietnami kommunista irányvonal mellett kötelezte el magát, azaz a nyugati blokk és Kína, valamint Jugoszlávia ellenében lépett fel. Ez a döntés meghatározta Magyarország helyzetét a szocialista országok tömbjén belül, a Nyugat szemében, illetve az el nem kötelezettek mozgalmának tagjainak megítélésében is.⁴⁰⁹

A magyarországi rendszerváltást követően a két ország közötti kapcsolatok intenzitása csökkent. 1989-től a 2000-es évek közepéig a magyar külpolitika prioritása nem a délkelet-ázsiai – vagy általánosságban a keleti – kapcsolatok elmélyítése, hanem az euroatlanti szövetségbe való integráció volt.⁴¹⁰ Magyarország a 2000-es évek közepén fordult Ázsia, így Vietnam felé is. Az államközi kapcsolatok a 2010-es évek elején kezdtek ismét szárnyalni. Magyarország és a Vietnami Szocialista Köztársaság 2010 és 2017 között 12 kétoldalú megállapodást írt alá. A magyar-vietnami államközi kapcsolatok csendes időszakában mégis történt valami, ami akár rányomhatja bélyegét az újból fellendülő kapcsolatokra: az 1960-as évektől Magyarországon tanuló, letelepedő, dolgozni kezdő, családot alapító vietnamiak elkezdtek közösséget alkotni.⁴¹¹

2015-ben Magyarország kormánya elfogadta a déli nyitásról szóló külügyi és kereskedelmi stratégiáról szóló dokumentumot. A stratégia Vietnামot az ázsiai-csendes-óceáni térségben, a kiemelt ázsiai kapcsolatok, az ASEAN fejezetben helyezi el. A stratégia hangsúlyozza, hogy az ASEAN gazdasági közösség létrehozásával az EU és az USA lakosságát meghaladó piac jött létre, amely jelentős potenciállal rendelkezik a magyar vállalkozások számára az infrastruktúra-fejlesztésben, például a vízgazdálkodásban, az élelmiszeriparban, az egészségügyben vagy az energetikában. Az egész régióra vonatkozó célok és prioritások elsősorban gazdasági megfontolásokra, azaz a magyar vállalatok komparatív előnyeinek kiaknázására irányulnak. Ennek fényében, Magyarország tovább kívánja mélyíteni a diplomáciai, kulturális és természetesen gazdasági kapcsolatait Vietnammal.⁴¹²

Miért Délkelet-Ázsia, miért Vietnam? Erre a kérdésre a választ az eddig bemutatott tények adják meg. Magyarország diverzifikálni akarja külgazdasági partnereinek körét.

---

⁴⁰⁹ Szőke, „A vietnami „kaland””.

⁴¹⁰ Granasztói György, „Felvetések az elmúlt másfél évtized magyar külpolitikai gondolkodásával kapcsolatban,” in *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*, szerk. Pritz Pál, Sipos Balázs és Zeidler Miklós (Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 2006).

⁴¹¹ Kovács András, szerk, *Migráns szervezetek Magyarországon* (Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, 2012).
<https://kisebbségkutato.tk.hu/uploads/files/archive/migrans%20szervezetek%20zarotanulmany.pdf>.

⁴¹² A Déli Nyitás Külgazdasági és Külpolitikai Stratégiája, 2015.

Vietnam egy nagyon gyorsan növekvő gazdaság, amely egyszer olyan gazdasági nagyhatalommá válhat, amellyel Magyarországnak hagyományosan baráti kapcsolata van. A vietnami gazdaság nagyon gyors fejlődése miatt van egy olyan keresleti oldal is, ahol jelenleg űr tátong, és ezt az űrt magyar vállalatok betölthetnék. Azonban Vietnam kegyeiért versengés folyik, amely versenyben Magyarországnak nem elégséges a baráti viszonyra alapoznia, szükség van új lépések megtételéhez is, mint például segélyhitelek folyósítása, egészségügyi, illetve oktatási együttműködés. Ebből következően a déli nyitás megvalósításának eszköztárában megtalálhatjuk a gazdasági együttműködési vegyes bizottságok működtetését, a jelentős magyarországi befektetőkkel való széleskörű együttműködés kialakítását, a kötött segélyezést, mint a támogatott exportfinanszírozás egyik típusát, valamint az oktatást, mint a kapcsolatteremtés és az országimázs-építés eszközét.

1.3. Összegzés

A szocializációs határ indikátor öt aspektusa a CAGE távolsági keretrendszer alapján négy mutató köré csoportosul. Az első mutató a kulturális távolság, ami tartalmazza a kulturális és etnikai dimenziókat. Huntington civilizációs mátrixa alapján Magyarország a nyugati, míg Vietnami a kínai kultúrkörbe tartozik, amelyek egymással ellentétesek. Ebből következően, ez a mutatószám három pontot ér. Ezt támasztja alá Geert Hofstede kulturális iránytű modellje is, ami hat mutatóra szedte szét a társadalmak kultúráit.

Az első a hatalmi távolság, ami kifejezi a kultúra hozzáállását a társadalom tagjai között lévő egyenlőtlenségekhez. A hatalmi távolságot úgy határozzák meg, hogy egy országon belül az intézmények és szervezetek kevésbé erős tagjai milyen mértékben várják el és fogadják el, hogy a hatalom egyenlőtlenül oszlik meg.

A következő dimenzió az individualizmus, ami a társadalom tagjai közötti kölcsönös függőség mértéke. Ez azzal függ össze, hogy az emberek önképét az *én* vagy a *mi* fogalma határozza meg. Az individualista társadalmakban az embereknek csak önmagukról és közvetlen családtagjaikról kell gondoskodniuk. A kollektivisták társadalmakban az emberek csoportokhoz tartoznak, amelyek a lojalitásért cserébe gondoskodnak róluk.

A harmadik változó a maszkulinitás, aminek ha magas a pontszáma, akkor a vizsgált társadalmat a verseny, a teljesítmény és a siker vezérli, a sikert pedig a győztes határozza meg. Amennyiben ez a dimenzió alacsonyabb pontszámmal rendelkezik, úgy feminin társadalomról

beszélhetünk, ahol a másokkal való törődés és az életminőség az uralkodó érték. A feminin társadalomban az életminőség a siker jele, és a tömegeből való kiemelkedés nem csodálatra méltó. Az alapvető kérdés itt az, hogy mi motiválja az embereket, az, hogy a legjobbak akarnak lenni (maszkulin) vagy az, hogy szeretik, amit csinálnak (feminin).

A negyedik változó a bizonytalanságkerülés, ami azt vizsgálja, hogy egy társadalom hogyan kezeli azt a tényt, hogy a jövőt soha nem lehet tudni. Ez a bizonytalanság szorongással jár, és a különböző kultúrák különböző módon tanulták meg kezelni ezt a szorongást. A bizonytalanságkerülés pontszámában tükröződik, hogy egy kultúra tagjai mennyire érzik fenyegetőnek az ismeretlen helyzeteket, és milyen mértékben alakítottak ki olyan hiedelmeket és intézményeket, amelyek megpróbálják ezeket elkerülni.

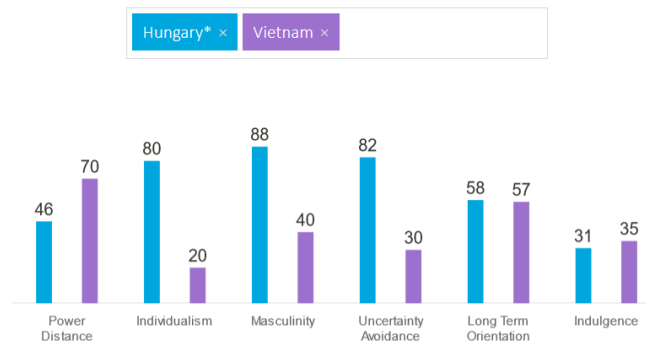
Az ötödik dimenzió a hosszú távú orientáció, ami azzal foglalkozik, hogy minden társadalomnak fenn kell tartania bizonyos kapcsolatokat a saját múltjával, miközben a jelen és a jövő kihívásaival is meg kell küzdenie, és a társadalmak ezt a két egzisztenciális célt különbözőképpen helyezik előtérbe. A normatív társadalmak, amelyek itt alacsony pontszámot érnek el, inkább fenntartják a régi hagyományokat és normákat, miközben gyanakvással tekintenek a társadalmi változásokra. A magas pontszámot elérő kultúrájú társadalmak ezzel szemben, pragmatikusabb megközelítést alkalmaznak: a jövőre való felkészülés jegyében ösztönzik a takarékossgot és a modern oktatásra való törekvést.

A hatodik és egyben utolsó item az engedékenységet, ami a kisgyermek szocializációját méri. Ezt a dimenziót úgy határozzák meg, hogy az emberek milyen mértékben próbálják irányítani vágyaikat és impulzusaikat, a neveltetésük alapján. A viszonylag gyenge kontrollt engedékenységet, a viszonylag erős kontrollt pedig visszafogottságnak nevezzük. A kultúrákat tehát engedékenynek vagy visszafogottnak lehet nevezni.⁴¹³ Értelemszerűen, minél nagyobb az eltérés az államok között az egyes dimenzióknál, annál nagyobb lesz a kulturális különbség is.

---

⁴¹³ Hofstede Insights, „Culture Compass”, utolsó elérés dátuma: 2022.11.10. <https://hi.hofstede-insights.com/the-culture-compass>.

7. ábra Magyarország és Vietnam összehasonlítása a Hofstede-féle modell alapján.

A hat mutatóból négy esetében Magyarország és Vietnam teljesen eltérnek egymástól. Az első ilyen item a hatalmi távolság, ahol amíg Magyarország alacsony, addig Vietnam magas pontszámot ért el. Ez azt jelenti, hogy Magyarországon a hatalom decentralizált, a munkavállalók nem kedvelik a szigorú ellenőrzést, a kommunikáció közvetlen és részvételi jellegű. Vietnamban esetében pedig, hogy az emberek elfogadják a hierarchikus rendet, amire úgy tekintenek, mint ami az eredendő egyenlőtlenségeket tükrözi, a beosztottak elvárják, hogy megmondják, mit tegyenek. A második ilyen mutató az individualizmus, amely egyértelműen arra mutat rá, hogy a magyar egy individualista társadalom, míg a vietnami kollektivista. A harmadik nagy eltérést hozó mutató a maszkulinitás volt, amely alapján a magyar maszkulin, a vietnami pedig feminin társadalomnak számít. Előbbire a verseny-központúság és konfliktusok harccal való feloldása, míg utóbbira a kompromisszumkeresés, illetve a szolidaritás állnak a középpontban. A negyedik nagyobb eltérést pedig a bizonytalanságkerülés dimenziójánál találhatjuk. Itt Magyarországra a magas, míg Vietnamra az alacsony bizonytalanságkerülés a jellemző. Ez azt jelenti, hogy a magyar társadalmat merev hit- és viselkedési szabályokkal, pontossággal, valamint a biztonság előtérbe helyezésével lehet leírni. Míg a vietnamit a normától való eltérés könnyebb tolerálásával, valamint a pontosság természetellenességével lehet jellemezni. Az utolsó két indikátor, a hosszú távú orientáció, valamint az engedékenység hasonló eredményt hozott a két vizsgált állam tekintetében. Mind a kettő pragmatikus országnak mondható, azaz az emberek úgy vélik, hogy az igazság nagymértékben függ a helyzettől és az időtől, valamint erős a megtakarítási hajlandóság, a takarékoság. Az engedékenység tekintetében mindkét állam kultúrája visszafogottnak minősül, azaz a társadalmak hajlamosak a

cinizmusra és a pesszimizmusra, illetve úgy érzik, hogy cselekedeteiket a társadalmi normák korlátozzák, és úgy érzik, hogy az önfeledt kényeztetés némileg helytelen.⁴¹⁴

Az adminisztratív távolság tartalmazza a politikai dimenziót. A vizsgált időszakban a két országban azonos politikai berendezkedésről beszélhetünk: autoriter, szocialista, egypártrendszer. Ebből következően, ezen indikátor egy pontot ér. A földrajzi távolság értelemszerűen a földrajzi szocializációs dimenzióval jellemezhető: mivel Magyarország és Vietnam nemhogy nem szomszédos államok, de még hasonló kultúrkörbe sem tartoznak, ezért ez a mutatószám három. Végül, de nem utolsó sorban a gazdasági távolság/szocializációs határ esetében kijelenthető, hogy a vizsgált időszakban Magyarország és Vietnam azonos gazdasági berendezkedéssel rendelkezett, amelyek között a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) keretein belül már kialakult viszonyrendszer volt. Ebből következően ezen mérőszám két pont.

Összefoglalva, Magyarország és Vietnam között a vizsgált időszakban a szocializációs határ, a két ország közötti távolság 2,25 volt, ami azt jelenti, hogy egy 1966 és 1989 között Magyarországon tanult vietnami hallgatónak mérsékelt a befolyásolási faktora Magyarország és Vietnam bilaterális államközi kapcsolataiban.

---

⁴¹⁴ Hofstede Insights, „Country Comparison: Hungary-Vietnam”, utolsó elérés dátuma: 2022.11.10. <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/hungary,vietnam/>.

2. Vietnam: diaszpórastratégia

Az anyaország külhoniak irányába tanúsított hozzáállása kiemelten fontos a diaszpóra elkötelezése során, különösen fontos ez egy tudásdiaszpóra esetében, amelynek kialakulásában az anyaország is aktív, támogató szereplő lehet. A nemzetközi hallgató szempontjából való vizsgálódás során így mindenképpen szót érdemel az anyaország diaszpórastratégiája, illetve a tudásdiaszpóra kialakulásához vezető anyaországi attitűd is. Ez utóbbit a dolgozat egy későbbi fejezete vizsgálja részletesen.

Vietnamban az újraegyesítés óta nagyarányú kivándorlás tapasztalható.⁴¹⁵ A Viet Kieu kifejezést a Vietnamban kívül élő etnikai vietnamiakra használják. A csoportot azok a Vietnamban kívül élő vietnamiak alkotják, akik a vietnami háború előtt hagyták el az anyaországot, akik a háború alatt menekülteként távoztak, vagy az újabb kivándorlókat, akik már a háborút követően nőttek fel. Napjainkban a vietnami diaszpórapolitikai stratégia fő célpontjai a nyugati országban, a háború elől menekült Viet Kieu, mivel humán és gazdasági tőkepotenciáljuk nekik a legnagyobb. A vietnami kormány identitásmegőrző programokat igyekszik létrehozni és a tengerentúli diaszpóra visszatérését ösztönözni. Ezek a programok általában sikertelenek a tengerentúli vietnamiaknak az anyaország rendszerével való szembenállása miatt.⁴¹⁶

A vietnamiak Vietnamból való újkori kivándorlásának a szakirodalom négy hullámát ismeri: (1) akik 1975 előtt vándoroltak ki, (2) akik a vietnami háborút követően menekültek el a nyugati országokba, (3) akik a volt szovjet blokk országaiba mentek tanulni vagy dolgozni, illetve (4) az elmúlt évek gazdasági emigrációja. Mind a négy kivándorlási hullám esetében más motivációkról és ebből következően más célországokkal és volumennel találkozhatunk.⁴¹⁷ Jelenleg a vietnamiak 3,4 százaléka él a származási országon kívül.⁴¹⁸

---

⁴¹⁵ Karl Miller, „From Humanitarian to Economic: The Changing Face of Vietnamese Migration,” utolsó módosítás dátuma: 2015. <https://www.migrationpolicy.org/article/humanitarian-economic-changing-face-vietnamese-migration>.

⁴¹⁶ Catriona Gribble és Ly Tran, „Connecting and Reconnecting with Vietnam: Migration, Vietnamese Overseas Communities and Social Media.” In *The Asia-Pacific in the Age of Transnational Mobility: The Search for Community and Identity on and through Social Media*, szerkesztette C. Gomes (New York: Anthem Press, 2016).

⁴¹⁷ Priscilla Koh, „You Can Come Home Again: Narratives of Home and Belonging among Second-Generation Việt Kiều in Vietnam,” *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia* 30, no. 1 (2015): 173–214.; Consular Department - Ministry of Foreign Affairs of Viet Nam, *Review of Vietnamese Migration Abroad* (Ha Noi: Consular Department - Ministry of Foreign Affairs of Viet Nam, 2001).; Szymańska-Matusiewicz, „The Vietnamese Communities”; Kate Lamb, „South Korea bans men with history of abuse from marrying foreign women,” utolsó módosítás dátuma: 2019.10.11. <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/11/south-korea-bans-men-with-history-of-abuse-from-marrying-foreign-women>.

⁴¹⁸ „Vietnam population.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.14. [https://worldpopulationreview.com/countries/vietnam-population.](https://worldpopulationreview.com/countries/vietnam-population;); „Immigrant and Emigrant Populations by

Az első hullám elsősorban a környező országokat, Kambodzsát, Malajziát, Laoszt, Kínát és a gyarmattartót, Franciaországot érintette. Itt hosszú évtizedes vándorlási *hagyományról* van szó, ami azonban nem párosult nagy lélekszámmal. Ők alkotják Vietnam ún. történelmi diaszpóráját.⁴¹⁹

A második hullám a *boat people* menekültválság foglalja magában. 1975-ben, Saigon – a mai Ho Si Minh Város – elestével, azaz a kommunizmus vietnami győzelmével kezdődött meg a vietnami menekültválság, azaz azok, akik nem kívántak kommunista rendszerben élni elmenekültek az országból, többnyire lélekvesztőkön – innen kapták nevüket is. A menekültválság több mint 20 éven keresztül tartott, 1975 és 1997 között folyamatosan hagyták el politikai menekültek Vietnামot. Az akkori nemzetközi környezet, a hidegháborús körülmények azt kívánták meg, hogy a nyugati, kapitalista országok segítsenek a kommunizmus elől menekülő vietnamiakon. Így élhet a legnagyobb lélekszámú vietnami diaszpóra ma az USA-ban, illetve ekkor kerültek vietnamiak nagyobb számban Ausztráliába, Kanadába, Németországba, Nagy Britanniába, Norvégiába, Hollandiába, Svédországba, Belgiumba, Dániába, Svájcba, Új-Zélandra, Finnországba, illetve Olaszországba.⁴²⁰

1989-ben fogadták el Genfben az Átfogó Akcióterv az Indokínai Menekültekért (CPA – Comprehensive Plan of Action for Indochinese Refugees) elnevezésű programot, amelyet 1996-ban szüntettek meg. A Vietnamból menekülők elsősorban a környező országokat célozták meg, mint pl. Indonézia, Malajzia, Thaiföld. Azonban ezen országok nem voltak képesek (gazdasági, társadalmi okokra hivatkozva) hosszútávon kezelni a befogadással járó feladatokat, így a CPA azért született meg, hogy ezen országokat tehermentesítsék, és harmadik országokba telepítsék át a vietnami menekülteket. A CPA rendkívül egyedi konszenzuson alapult. Az első menedékkeresőket fogadó államok, a származási ország, illetve a régió kívül harmadik országok képesek voltak megegyezni egymással, és korábban nem látott nemzetközi együttműködést kialakítani. A CPA fontos újításokat hozott a menekültválságok kezelésében, többek között meghatározta a menekültstátuszt, tranzitóna központokat alakított ki, de talán a

---

Country of Origin and Destination.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.14. <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/immigrant-and-emigrant-populations-country-origin-and-destination>.

⁴¹⁹ Koh, „You Can Come Home Again”; „Immigrant and Emigrant Populations by Country of Origin and Destination”.

⁴²⁰ The Editors of Encyclopaedia Britannica, „boat people.” Utolsó módosítás dátuma: 2020.04. https://diasporafordevelopment.eu/wp-content/uploads/2020/04/CF_Vietnam-v.1.pdf; Balogh, *Bevezetés Délkelet-Ázsiai történelmébe*.

legfontosabb, hogy az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees) először fogadott el egy átvilágítási rendszert tömeges kivándorlás esetére, amikor is azokat, akik nem voltak jogosultak a menekültstátuszra, haza kellett küldeni.⁴²¹

Az 1975-ös újraegyesítést követően a vietnami állam szempontjából egyetlen legális út maradt az emigrációra: a szocialista barátok országaiba menni tanulni, vagy dolgozni. Ezen hullám esetében azonban nem lehet túl sok szabadságról beszélni, hiszen az állam jelölte ki központilag a célországot, illetve választotta ki az „érdemes” emigránsokat.⁴²² Erről a témáról egy később fejezetben részletesebben lesz szó.

Az utóbbi évek kivándorlási hullámát a gazdasági motivációk határozták meg, melynek során az emigráló vietnamiak a régió fejlettebb országait választották, így kerültek vietnamiak nagyobb létszámban Japánba, Tajvanba, illetve Dél-Koreába.⁴²³

Vietnámnak nincs kifejezetten diaszpórával kapcsolatos elkötelezettségi politikája, illetve a jogi keretek sem túl fejlettek. Azonban Vietnam diaszpórával kapcsolatos politikáját tanulmányozva, itt is felmeríthető az a nemzetközi trend, hogy a származási ország most realizálja igazán, hogy milyen potenciál is rejtőzhet külhoni polgáraiban és azok közösségeiben.⁴²⁴ Ennek érdekében, elsősorban kultúrát népszerűsítő programokat⁴²⁵ indítottak el, megkönnyítették a vállalkozásokba való befektetést.⁴²⁶ illetve megnyitották a lehetőséget a kettős állampolgárságra.⁴²⁷

Mindebből következően Vietnam a Ragazzi-féle tipológiában három állami viselkedést is magáénak mondhat: az expatriate, a zárt, illetve a globális nemzetállamét. A Gamlen-féle

---

⁴²¹ W. Courtland Robinson, „The Comprehensive Plan of Action for Indochinese Refugees, 1989–1997: Sharing the Burden and Passing the Buck,” *Journal of Refugee Studies* 17, no. 3 (2004): 319-333.; EC/46/SC/CRP.44 Executive Committee of the High Commissioner’s Programme Standing Committee 1996. Update on Regional Developments in Asia and Oceania.

⁴²² Szymańska-Matusiewicz, „The Vietnamese Communities”.

⁴²³ Lamb, Kate (2019-10-11). "South Korea bans men with history of abuse from marrying foreign women". The Guardian.

⁴²⁴ The Editors of Encyclopaedia Britannica, „boat people.”

⁴²⁵ Ilyen program többek között a Vietnami Nyári Tábor 2004 óta: Utolsó elérés dátuma: 2022.05.14. <https://en.nhandan.org.vn/highlights/item/7680702-150-young-overseas-vietnamese-to-join-vietnam-summer-camp-2019.html>, a Xuan Que Hong Hazai Tavasz Program: Utolsó elérés dátuma: 2022.05.14. <https://en.nhandan.vn/society/item/8263502-homeland-spring-programme-set-to-inspire-pride-of-national-identity.html>, illetve az Utazás a Truong Sa (Spratly) szigetcsoportra is: Utolsó elérés dátuma: 2022.05.14. <http://hanoitimes.vn/emotional-visit-of-overseas-vietnamese-to-truong-sa-archipelago-624.html>.

⁴²⁶ Koh, „You Can Come Home Again”.

⁴²⁷ Lyma Nguyen, *Report on Citizenship Law: Vietnam* (San Domenico di Fiesole: European University Institute, 2017).

csoportosításban Vietnam beleillik, mind a kapacitásépítő, mind a jogkiterjesztő, ezen belül is a politikai inkorporáció modelljeibe. Jogforrási csoportosítás szerint pedig, mivel nincs kifejezett jogalkotás a vietnami diaszpórával kapcsolatban, azonban azt sem lehet mondani, hogy Vietnam ignorálja a külfonijait, ezért a stratégiai államok közé sorolandó.

Vietnam kezdi felismerni a diaszpórájában rejlő lehetőségeket, azonban még számos hiányosságról és akadályról lehet beszélni az esetükben. Az első, a politikai keret hiánya, hiszen Vietnamban nincs átfogó politikai keret a diaszpóra bevonására, ami megakadályozza, hogy a különböző minisztériumok és a magánszektor vállalatai koherensebben működjenek együtt. Ez azt is jelenti, hogy hiányzik egy átfogó iránymutatás arra vonatkozóan, hogy mit kellene tenni a kormány diaszpórával való jobb kapcsolattartása érdekében. A következő, a diaszpórán belüli megosztottság. Több mint 45 évvel a vietnami háború után a vietnami diaszpóra továbbra is megosztott az ország összetett migrációs hálójá miatt. A harmadik, a pénzügyi kapcsolatok túlhosszú hangsúlyozása. A tengerentúli vietnamiakért felelős állami bizottság elsősorban a Vietnamhoz fűződő pénzügyi kapcsolatok létrehozására összpontosít a nemzeti fejlődés felgyorsítása érdekében, de nem hozott létre olyan tevékenységeket vagy politikákat, amelyek az érzelmi és politikai sebeket gyógyítanák.⁴²⁸

Felmerül a kérdés: lehet-e akadálya a kommunizmus a diaszpórástratégia kialakításának, amikor a diaszpóra fogalma mindig visszavezet a nemzethez, ami viszont nem feltétlenül összeegyeztethető a kommunista ideológiával. „*A proletárforradalom és a proletárdiktatúra győzelmének eredményeként az a kapitalizmust felváltó társadalmi rend, amelyben a termelési viszonyok alapja a termelőeszközök társadalmi tulajdona. A kommunista társadalomnak az az alacsonyabb szocialista fejlődési szakaszát követő magasabb foka, amelyben megszűnik az osztályokra tagozódás, a város és a falu, valamint a szellemi és a fizikai munka közötti ellentét, ill. lényeges különbség, és a termelőerők fejlődése olyan színvonalat ér el, hogy mindenki képessége szerint dolgozhatik, a termelt javakból pedig szükségletei szerint részesedhetik.*”⁴²⁹

A kommunizmus kifejezés – ahogy az a definícióból is látható, illetve *Marx* és *Engels* 1848-as Kommunista kiáltványa óta – egy osztály nélküli társadalmat, illetve az ezen cél elérése

---

⁴²⁸ The Editors of Encyclopaedia Britannica, „boat people.”

⁴²⁹ „Kommunizmus,” utolsó elérés dátuma: 2019.07.24. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/k-359B8/kommunizmus-37D07/>. Lásd erről bővebben: Bihari Mihály, *POLITOLÓGIA – A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák* (Budapest: Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013).

érdekében kialakuló ideológiát, politikai, gazdasági rendszert jelöli. A kommunista ideológiában is – a liberalizmushoz hasonlóan – megjelenik a szabadság eszménye, azonban itt nem csupán az egyén szabadságáról van szó, hanem arról, hogy individuumban szabadsága nem kerülhet szembe a kommuna szabadságával, mivel az egyén szabadságához elengedhetetlen a mindenki más szabadsága. A kommunizmus célja így azon intézmények eltörlése, amelyek hozzájárulnak a kevesek kiváltságainak fenntartásához és gátolják a sokak szabadságát.⁴³⁰

Fontos leszögezni azt, hogy a „tankönyvi” kommunizmust soha egyetlen országnak sem sikerült elérnie. Azon országok, amelyek ezen utópisztikus állapot elérésére törekedtek vagy törekednek a mai napig, mind megrekedtek a kommunizmust megelőző, szocialista szakaszban.

A kommunista ideológia hivatalos politikai berendezkedéssé válása Vietnamban 1945. szeptember 2-án történt meg, amikor *Ho Si Minh* kikiáltotta a Vietnami Demokratikus Köztársaságot.⁴³¹ Azonban a kommunista eszme nem ekkortól terjedt el az országban. Ez a folyamat az 1900-as évek elején alakult vietnami reformista elithez köthető. A francia gyarmati időszak során megismert európai – elsősorban francia – politikai, gazdasági eszméknek köszönhetően alakult ki az a vietnami reformista elit, amely épp a franciáktól kívánt megszabadulni az ország, és így a vietnami nemzet függetlensége érdekében.⁴³² A vietnami reformista elit megalakulásához hozzájárult még a *Szun Jatszen* vezette kínai reformmozgalom, ami összekapcsolta az antikolonializmust a nacionalizmussal, illetve Japán gazdasági, valamint politikai sikerei az 1900-as évek elején. A japán fejlődésnek három eleme volt: (1) a korábbi rendszerek eltörlése, azaz Vietnam esetében a konfucianizmust fel kell váltania a versenynek, (2) a függetlenség, azaz meg kell szabadulni a franciáktól, (3) a modernizáció, azaz európaizálni kell az országot. A szociáldarwinizmus eszméje ezen japán fejlődésen alapult, amelyből két iskola fejlődött ki: (1) a modern nacionalisták, illetve (2) a kommunisták.⁴³³

Az I. világháború legfontosabb hozadéka a vietnamiak számára a vietnami nemzeti identitás, a vietnami nacionalizmus felerősödése volt. Ennek következtében, *Nguyễn Sinh Cung* a vietnami nacionalisták képviselőjeként a versailles-i béketárgyalások során nyolcpontos petíciót intézett a nagyhatalmakhoz, amelyben Vietnam autonómiáját, illetve a franciákéval

---

⁴³⁰ Lásd bővebben: Karl Marx, „A Kommunista Párt kiáltvány, 1948,” utolsó elérési dátuma: 2019.07.24. <https://www.marxists.org/magyar/archive/marx/1848/communist-manifesto/index.htm>; Stéphane Courtois, *Le livre noir du communisme* (Paris: Éditions Robert Laffont, 1997).

⁴³¹ Csoma Mózes, Vietnam: a nagyok árnyékában, *História* 24, no. 4 (2002): 11-14.

⁴³² Balogh, *Bevezetés Délkelet-Ázsiai történelmébe*.

⁴³³ Szaniszló, „Vietnam jogi kultúrája”.

egyenlő jogokat követelt a gyarmatbirodalom indokínai állampolgárainak. A nagyhatalmak petícióját válaszra sem méltatták. Ekkor hívták meg őt a Francia Szocialista Párt (FSZP) kongresszusára, amikor is az FSZP csatlakozott a Kommunista Internacionáléhoz. *Nguyễn Sinh Cung*, aki nevét később *Ho Si Minh*-re változtatta a Francia Kommunista Párt (FKP) egyik alapítótagjává vált, és aki innentől kezdve Vietnam jövőjét a leninizmus követésében látta, így lett ő a vietnami kommunisták legmeghatározóbb alakja.⁴³⁴

Ho Si Minh 1941-ben tért vissza Vietnamba, ahol közvetlenül átvette az Indokínai Kommunista Párt (IKP) vezetését. Ugyanebben az évben hozták létre a Viet Minh-t az időszak legsürgetőbb vietnami, illetve indokínai problémájának megoldása érdekében: ki kellett űzni a japánokat a térségből, akik 1940-ben szállták meg Indokínát. A Viet Minh 1945 augusztusában forradalmat robbantott ki Hanoi környékén, majd szeptember 2-án proklamálták a Vietnami Demokratikus Köztársaságot, amelynek első elnöke *Ho Si Minh* lett.⁴³⁵

A kommunizmus Vietnamban – csakúgy, ahogy az Magyarországon is volt – marxista-leninista alapokon nyugszik, azaz a Kommunista Internacionálé hivatalos ideológiáját fogadták el sajátjuknak, ahol is az ideológia célja a kommunista állam forradalmi úton való létrehozása a munkásosztály vezetésével. Ezen cél elérése érdekében proletárdiktatúrát hoznak létre. A marxista-leninista állam esetében egypártrendszerrel beszélhetünk, ahol a kommunista párt vezeti egy szebb jövő felé a társadalmat. Gazdasági téren a tervutasításos rendszer jött létre, annak érdekében, hogy a társadalom anyagi szükségleteit egyenlő és megfelelő módon ki lehessen elégíteni. A kommunizmus további célja a nacionalizmus kiiktatása, világképe ateista, továbbá minden külpolitikai lépést a „kizsákmányoló” kapitalisták ellen tesz.⁴³⁶ Vietnam sajátos történelmi fejlődésének köszönhetően azonban a vietnami kommunizmus több ponton is eltér ettől. Az egyik legfontosabb és legszembetűnőbb eltérés az az, hogy a nacionalizmus nem ellentétes a kommunizmussal, sőt Vietnamban a két ideológia szoros együttéléséről, akár már-már egybeolvadásáról kell beszélnünk.

A két világháború között, 1927-ben létrehozták a Vietnami Nemzeti Pártot (VNP), ami kifejezetten és kizárólag nemzeti mozgalomból kialakult párt volt. Azonban, miután az 1930-ban általuk szervezett felkelést a franciák levertek és minden vezetőt kivégeztek, az általuk hagyott politikai vákuumba csak a *Ho Si Minh*-féle irányzatot képviselő kommunisták tudtak

---

⁴³⁴ Balogh, *Bevezetés Délkelet-Ázsiai történelmébe*.

⁴³⁵ Ágh Attila, Varga Gyula és Csák Erika, *Vietnam – a felszálló sárkány országa* (Budapest: Kossuth Kiadó, 2010).

⁴³⁶ Bihari Mihály, *POLITOLÓGIA*.

belépni. Látható, hogy a kezdetekben Vietnamban (is) külön utakon járt a kommunizmus, illetve a nacionalizmus, azonban *Ho Si Minh* személyében a nemzeti mozgalom, a modern nacionalizmus összefonódott a kommunista tevékenységgel.⁴³⁷

Vietnamban a kommunista ideológia térnyerése belső folyamat eredménye volt, egy karizmatikus vezető, nemzeti hős képviselte eszme, amely hozzásegítette a vietnamiakat a függetlenséghez. Ehhez még hozzá kell tenni a vietnami kultúrában rejlő elemeket – mint pl. a konfucianizmus, taoizmus –, amelyek hozzájárultak egy tekintélyelvű, központosító politikai, gazdasági rendszer kialakulásának széleskörű társadalmi elfogadottságához.⁴³⁸

A II. világháborút követő I. és II. indokínai háborúk csak tovább erősítették a kommunista eszme társadalmi pozícióit Vietnamban, amely függetlenségi háborúk következményeként a kommunista ideológia még szorosabban tapadt a nemzetihez, hiszen mind a franciák elleni, mind az amerikaiakkal szembeni háborúk során az észak-vietnami kommunisták harcoltak az ország függetlenségéért.⁴³⁹

A kommunizmus összefonódása a nacionalizmussal egy rendkívül különleges helyet biztosít Vietnam számára a kommunista országok sorában. A kommunizmus alapvetően nem összeegyeztethető a nacionalizmus ideológiájával. A nagy kommunista országok (pl. Szovjetunió, Jugoszlávia) célja éppen az volt, hogy a nemzeti törekvéseket, érzéseket elnyomja és létrehozzon egy új, kommunista embertípust (szovjet vagy jugoszláv embert) annak érdekében, hogy ne a nemzeti érdekek alapján építsék az államokat (ha így lett volna, akkor pl. a Szovjetunió nem birtokolhatta volna Közép-Ázsia, illetve Kelet-Európa nagy részét), hanem a kommunista politikai ideológiának kell meghatározónak lennie, amely eltörli nemcsak az osztályokat, de a nemzeti különbségeket is. Azonban van olyan kutató, aki ezt vitatja. *Martin Mevius*⁴⁴⁰ azonban a kommunizmus és a nacionalizmus viszonyának újraértékelését javasolja. *Mevius* szerint a kommunista pártok mindenhol a nemzeti értékek és hagyományok őrzőinek próbálták beállítani saját magukat, illetve egy „újfajta” nacionalizmus: a szocialista hazafiságot kívánták bevezetni. A kérdéskör akadémiai vitája még nyitott, az azonban biztos, hogy

---

⁴³⁷ Balogh, *Bevezetés Délkelet-Ázsiai történelmébe*.

⁴³⁸ Szaniszló, „Vietnam jogi kultúrája”.

⁴³⁹ Balogh, *Bevezetés Délkelet-Ázsiai történelmébe*.

⁴⁴⁰ Mevius, „Kommunizmus, nacionalizmus”.

Vietnamban a kommunizmus egyértelműen összekapcsolódott a nacionalizmussal, amely jelenség a korábban bemutatott történelmi eseményeknek köszönhetően alakulhatott ki.⁴⁴¹

Mindemellett Vietnam és a diaszpórája összefüggésében beszélni kell a *doi moi*-ról. Az egyesült Vietnam tíz évig működött a klasszikus kommunista minta alapján mind politikai, mind gazdasági értelemben. A változás 1986-ban következett be a *doi moi* formájában. A reformkommunizmus legsikeresebb ága a kelet-ázsiai, amely a maoizmusból fejlődött ki *Mao Ce-tung* halálát követően Kínában. Az irányzat lényege az, hogy a kommunizmus bevezetését hosszú időszak előzi meg, melyben a kapitalista gazdasági viszonyok dominálnak. A kommunista párt szerepe a gazdaság koordinálása és a politikai egyeduradalom megőrzése abból a célból, hogy a kapitalisták ne jussanak politikai hatalomhoz. Ez a reformkommunista áramlat tagadja a termelőeszközök társadalmi tulajdonának szükségességét a hosszú átmeneti időszak alatt, sőt kifejezetten a magántulajdon mellett száll síkra.⁴⁴²

Vietnamban az 1980-as évekig szigorú tervgazdasági rendszer működött, ami azonban gazdasági lemaradást eredményezett. A történet szerint, amikor az egyik vietnami megye párttitkára észrevette, hogy a mezőgazdasági munkások meghamisítják a termelési adatokat. Ekkor felismerte, hogy a lélektelen munkavégzés nem vezethet eredményre, ezért megállapodást kötött a paraszttal, hogy aki eléri az előírt célszámokat, az hazaviheti az azon felüli rizstermés felét. Ezt követően hatékonyabbá vált a termelés, a Központi Bizottság pedig döntött: új alapokra kell helyezni a szocializmust. A változás eszköze a *doi moi* volt, ami egy szocialista irányultságú piacgazdaságot hozott létre.⁴⁴³

Vietnamban nem gondolják ellentétesnek a piacgazdaságot a szocializmussal, hiszen *Marx* szerint a kommunizmus a legfejlettebb államokban valósul meg először, mert ott folyamatosan élesednek az osztályellentétek, majd, amikor elérnek egy elviselhetetlen szintet, kitör a forradalom és eljön az emberiség új korszaka.⁴⁴⁴

A kommunizmus nacionalizmussal való összefonódásából következően, az állami ideológia magát a mozgást korlátozza, de ha már a vietnami külföldön van, ő attól ugyanúgy a

---

⁴⁴¹ Edwin E. Moise, Nationalism and Communism in Vietnam, *Journal of Third World Studies* 5, no. 2 (1988): 6-22.

⁴⁴² Nina P. Halpern, Economic reform and democratization in communist systems: The case of China, *Studies in Comparative Communism* 22, no. 2-3 (1989) 139-152.

⁴⁴³ Maljáth Roland, „A gazdasági varázsszó”.

⁴⁴⁴ Maljáth Roland, „A gazdasági varázsszó”.

vietnami nemzetállam részesének tekintendő. Ez főként igaz az 1986-os doi moi-t követő időszakra, amikor Vietnam nyitott egy kicsit zárt kapuin a világ gazdasága felé.

2.1. Összegzés

Mivel mind a DI, mind a FSI 2006 óta adja ki méréseinek eredményeit, így sajnos ezen indexek konkrét mérőszámaival nem tudunk dolgozni, azonban módszertanukat segítségül hívhatjuk. A DI-hez öt alapvető elemet kell áttekinteni Vietnam esetében: (1) választási folyamat és pluralizmus, (2) polgári szabadságjogok, (3) a kormány működése, (4) politikai részvétel, (5) politikai kultúra. Az FSI kapcsán pedig „csak” a mozgásszabadság lehetőségeit kell görcső alá vonni.

A vizsgált időszakban Vietnam esetében három egymástól valamelyest különböző korszakot kell egymástól megkülönböztetünk a diákmigráció terén: (1) 1966-1975: megosztott/háborús Vietnam, (2) 1975-1986: „prosperáló” kommunista Vietnam, (3) 1986-1989: a doi moi Vietnamja. Már itt fontos kiemelni azt, hogy a DI szempontjából fontos politikai indikátorok nem változtak a vizsgált időszakban, hiszen a doi moi is elsősorban Vietnam világgazdaságba történő becsatolására koncentrált. Ezzel, a gazdasági tényezővel van szoros összefüggésben mind a hallgatói migrációt, mind a diaszpórát érintő változások.

A kérdéses időszakban Vietnam két alkotmányt is elfogadott, az elsőt 1959-ben, amit az 1980-as váltott. Egy dologban azonban mind a kettő megegyezett: teljes mértékben kommunista dokumentumok voltak. Az 1959-es preambulumban a Vietnami Demokratikus Köztársaságot „a munkásosztály által vezetett népi demokratikus államként” határozta meg, és az 1936-os szovjet mintára alkották meg. Az 1980-as vietnami alkotmány rendkívüli mértékben hasonlított a Szovjetunió 1977-es alkotmányára. Tartalmazta a proletárdiktatúra elvét, a központi tervezdalkodást, valamint a kommunista párt kizárólagos vezetését is.

A (hallgatói) mozgásszabadsághoz való hozzáállással azonban egy furcsa konstelláció jött létre. Az első időszakban a pusztító polgárháború miatt (sem) küldött Vietnam nagyszámban hallgatókat külföldre. A prosperáló kommunizmus időszakában azonban lehetőség nyílt, korlátok között ugyan, a külföldi tanulásra, illetve munkavállalásra is. Mind a kettőnek szigorú szabályai voltak, amely többek között azt is magában foglalta, hogy az emigránsnak nem lehetett saját döntése a célország, azt központilag kijelölték a számára. Ekkor kapcsolódott be Vietnam a szocialista baráti országok között zajló migrációs folyamatokba. A doi moi egy újabb lökést

adott a hosszabb-rövidebb távú vietnami kivándorlásnak, ami a keleti blokk felbomlásával párhuzamosan történt, amellyel összefüggésben Vietnam nem csak a gazdaságán nyitott egyet a világ felé, de hallgatói külföldre, akár Nyugatra küldésével is.

A felsőoktatás nemzetköziesítésének igazi igénye Vietnamban a 2010-es évek közepén érte el, ami annak is köszönhető, hogy a délkelet-ázsiai régióban a felsőoktatás rendkívül alacsony színvonalú. 2016-ban Phung Xuan Nha-t választották meg oktatási miniszternek, és ő a felsőoktatás nemzetközivé tételét tűzte ki célul. Ekkor úgy döntöttek, hogy aktívan támogatják a vietnami diákokat, hogy külföldön tanuljanak, és a megszerzett tudással és diplomával visszatérve ezek a nemzetközi diákok képesek legyenek megváltoztatni mind a vietnami gazdaságot, mind az akadémiát.⁴⁴⁵ Az új felsőoktatási politikának köszönhetően megnőtt a vietnami nemzetközi hallgatók száma. Az UNESCO adatai szerint a kivándorló vietnami diákok száma folyamatosan növekszik.

Mivel a vizsgált időszak döntő többségében Vietnam szigorú feltételek mellett támogatta egyes hallgatóinak külföldön való továbbtanulását, ezért a küldő ország mérőszáma a kettő, ami a mérsékelt befolyásolási faktort jelenti.

---

⁴⁴⁵ Hanna Park, „Vietnam: Southeast Asia’s Most Dynamic Outbound Market,” utolsó módosítás dátuma: 2017. <https://wenr.wes.org/2017/08/vietnam-southeast-asias-most-dynamic-outbound-market>.

3. Magyarország: kisebbségpolitika

A diaszpórák – csakúgy, mint minden más társadalmi jelenség – nem örökéletűek, azonban létük hosszúságát nagyban meghatározza a befogadó közeg, azaz az „új” ország kisebbségpolitikája. Ez érinti a reciprocitás kérdését, annak ellenére, hogy nem él magyar diaszpóra Vietnamban, azonban a szomszédos országokkal szemben támasztott határon túli magyarokkal való viselkedés követelménye rányomja a bélyegét a Magyarországon élő nemzeti kisebbséggel való bánásmódra is. Így a magyarországi vietnamiak esetében is lehet szó a reciprocitásból való profitálásnak, de egy közvetett módon.

3.1. A reciprocitás jelentősége a kisebbségek kapcsán a nemzetközi kapcsolatokban

A reciprocitás jelentős szerepet játszik az emberi jogokért folytatott küzdelemben, ahol az egyenlőségért folytatott küzdelem a mai napig aktívan zajlik. Általánosságban a reciprocitás, vagy más néven viszonyosság, kölcsönösség azt jelenti, hogy egy viselkedést hasonló viselkedéssel viszonyozunk. A mindennapi életben mindenhol megtalálható, de a kérdés az, hogy hogyan befolyásolhatja az emberi jogok értelmezését.

A kölcsönösség már az ókorban megjelent. Hammurápi törvénykönyvét az egyik legősibb civilizáció, a sumér alkotta, amelyben megtaláljuk a híres mondatot: „szemet szemért, fogat fogért.” A Talio-elv, megtorlás törvénye (a római jogban) ugyanazzal a tartalommal bír, mint Hammurápi törvénykönyve. A büntetés és a bűncselekmény kölcsönösségéről szól, ebből következően a viszonyosságot a büntetőjogban már régóta alkalmazzák.⁴⁴⁶

De a „szemet szemért, fogat fogért” elv mára már meghaladta saját magát. Manapság a kölcsönösséget nemzetközi szinten értelmezik: olyan eszköz az államok kezében, amellyel részt tudnak venni a nemzetközi politikai játszmákban. A viszonyosságnak még a politikai érdekek előmozdításában, még a vitás kérdések tárgyalásában is kivételes jelentősége van. Az ellenérdekű fél viszonyossági követelményeinek meg nem felelő magatartásra való hivatkozás, illetve az egyensúlytalanságok kompenzálására hozott ellenintézkedések hatékony eszközei a folyamatosan elnyomott, gyenge hatalmak érdekeinek előmozdításának.⁴⁴⁷

---

⁴⁴⁶ Daniel Gimeno, szerk, *Mezopotámia – Nagy civilizációk 3* (Budapest: Kossuth Kiadó, 2010).

⁴⁴⁷ Robert Keohane, „Reciprocity in International Relations,” *International Organization* 40, no. 1 (1986).

A nemzetközi kapcsolatokban a viszonyosság az egyik állam által a másik állam felé tanúsított és elvárt magatartását jelenti.⁴⁴⁸ Ebből következően, az emberi jogokat vizsgálva alapvetően nem beszélhetünk kölcsönösségről, mert az emberi jogokat az állam és a területén élő, ott tartózkodó természetes személyek közötti viszonyban értelmezik. Annak ellenére azonban, hogy a kisebbségi jogok az emberi jogok részét képezik, esetükben beszélhetünk és kell is beszélnünk kölcsönösségről, de nem a kisebbség és az állam között, hanem továbbra is az állam és az állam közötti viszonylatról van szó.

A viszonyosság különösen fontos a külföldiek jogi helyzetében: a külföldieknek ugyanolyan jogi helyzetet lehetne biztosítani (nemzeti bánásmód), mint az állampolgároknak, és az emberi jogok terén ez az általános követelmény, bár ez nem mindig történik meg, esetleg csak látszólag, ami tovább erősíti a garanciák szükségességét.

3.2. A kisebbségek országából a kisebbségben élés nemzete

Ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk a mai magyar általános kisebbségek irányába mutatott attitűdről, ezen belül is a nemzeti és etnikai kisebbségek jogi helyzetéről, tisztán kell látni az ehhez kapcsolódó történelmi előzményt, azaz, hogy a magyar társadalom a kisebbségek országából a kisebbségben élés nemzete lett.

„Minden” a 19. század közepén elinduló magyar reformokkal kezdődött, amelynek célja a Nagy-Britanniához és Franciaországhoz hasonló modernizáció volt.⁴⁴⁹ Az 1848 előtti diéták azonban nem volt képesek a kitűzött célokat hatékonyan megvalósítani: egyhelyben toporgott Magyarország. Ezt a patthelyzetet az 1848. február 22-i párizsi forradalom oldotta fel. Kossuth Lajos március 3-án fogalmazta meg a magyar ellenzék fő követeléseit, amelyek közül a legfontosabb az önálló magyar nemzeti kormány követelése volt. Március 15-én Pesten kitört a forradalom, amelynek eredményeként március 17-én eltávolították az udvart, és gróf Batthyány Lajost nevezték ki miniszterelnöknek.⁴⁵⁰

Az áprilisi törvények megvalósították Magyarország politikai és gazdasági rendszerének reformját. A cikkek azonban kifejezetten csak a magyarokra vonatkoztak, más nemzeteket, vagy

---

⁴⁴⁸ Bruhács, *Nemzetközi jog I-II.*

⁴⁴⁹ Veliky János, *A változások kora* (Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2008).

⁴⁵⁰ Hermann Róbert, *A rendszerváltástól a megtorlásig - Tanulmányok az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc történetéről* (Budapest: Line Design Kft., 2020).

inkább – a korabeli terminológia szerint⁴⁵¹ – a Magyarország területén élő nemzetiségeket nem említettek. Két cikkelyben azonban mégis találhatunk utalást a nemzetiségekre. Az első, a közös teherviselésről szóló 1848. évi VIII. törvénycikk, amelynek bevezetője kimondta, hogy „Magyarország s a kapcsolt részek minden lakosai, minden közterheket különbség nélkül egyenlően és aránylagosan viselik.” Azaz nemcsak a magyarok, hanem minden magyarországi lakos, tehát a nemzetiségek is. A második, a vallásról szóló 1848. évi XX. törvénycikk. Ez nem a nemzetek vagy nemzetiségek jogairól szól, hanem a vallásszabadságról. Megállapítható, hogy az 1800-as évek közepén a magyar politikai elit a nemzetiségeket nem Magyarország területén kisebbségben élő nemzeteknek akarta tekinteni (amik valójában azok voltak), hanem vallási kisebbségeknek, amely kisebb veszélyt jelentett – elvileg – a magyar nemzeti államiságra.

A nemzetiségek említésének mellőzésének másik oka, hogy az első – és 1848-ig az egyetlen rendelkezésre álló – magyarországi népszámlálás (1784-1787) nem mért nemzetiségi adatokat.⁴⁵² Ezt azonban nem lehet hiányosságként kezelni, hiszen az 1780-as években még nem beszélhetünk a Habsburg Birodalomban a nemzetek ébredéséről, amikor is a népszámlálást tartották. Ráadásul a felvilágosult abszolutizmus nem adott – vagy inkább nem biztosított – lehetőséget egy ilyen felmérésre, hiszen ez szembement a kor uralkodó szellemiségével. Ráadásul a nemzetiségekre vonatkozó pontos adatok hiánya lehetővé tette a magyar jogalkotó számára, hogy elrejtse a valós erőviszonyokat.

A korszellem lehet a harmadik oka, hogy az áprilisi törvények nem említik a nemzetiségeket. Eszerint a magyar reformerek úgy gondolták, hogy egy politikai nemzetben, azaz az ország területén (Magyarországon) élve mindenki a (magyar) nemzet tagja, anyanyelvétől függetlenül mindenki egyenlő jogokkal rendelkezik. A nemzetet is elválaszthatatlannak tekintették az államtól. Bár a nemzetiségekről nem állnak rendelkezésre népszámlálási adatok, elmondható, hogy a magyar politikai elit tudta, hogy a magyar lakossághoz viszonyítva mely régiókban élnek számbeli többségben a nemzetiségek. Ennek fényében, a magyar politikai elit az ország területi egységét féltve nem volt érdekelt abban, hogy a nemzetiségeket nemzetként vagy nemzetiségként ismerje el, hanem inkább a politikai nemzet ideológiájába próbálta integrálni és vallási kisebbségként kezelni őket. Másrészt, a

---

⁴⁵¹ Szarka László, *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867-1918* (Pozsony: Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft.-Magyar Köztársaság Kulturális Intézet, 1995).

⁴⁵² Danyl Dezső és Dávid Zoltán, szerk., *Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787)* (Budapest, Az 1960. évi Népszámlálási Sorozat, 1960).

magyarországi nemzetiségek – elsősorban a szlovákok, szerbek és románok – a nemzet másik eszméjét, a nemzetfelfogás herderi ágát képviselték. Vagyis a nemzet léte az úgynevezett nemzeti szellemből (Volksgeist) ered, amely önmagában is feljogosítja a nemzetet arra, hogy döntsön a sorsáról.⁴⁵³

A legsúlyosabb problémát az 1848. évi V. törvénycikk 3. cikkelye okozta, amely a törvényhozás kizárólagos nyelveként a magyar nyelvet jelölte meg. Addig a magyar rendi országgyűlésen a latin nyelvet, mint lingua francát használták, amelyet a magyarországi nemzetiségek is elfogadtak. A magyar nyelv bevezetésével azonban felmerült a kérdés: miért csak a magyarok használhatják anyanyelvük a törvényhozási munkában? A magyar nyelv kizárólagos használata teljesen ellentétes volt a magyarországi nemzetiségek által képviselt nyelvi-etnikai nemzet gondolkodásával.

A nemzetiségek – különösen a szlovákok, szerbek, románok és horvátok – sikertelen autonómiatörekvéseire és a birodalomban élő nemzetiségek javára Ausztriában bevezetett új szabályozásokra támaszkodva az osztrákok a magyarországi nemzetiségeket a magyar szabadságharc (1848-49) során maguk mellé tudták állítani.⁴⁵⁴ Következésképpen, ez az eseménysorozat egyszerre volt függetlenségi háború és polgárháború Magyarország számára.

A magyar országgyűlés vállalta egy progresszívebb nemzetiségi törvény elfogadását, amely a világ első demokratikus nemzeti kisebbségi törvénye lett. Ezt azonban túl későn, 1849 júliusában fogadták el. Nem volt idő a végrehajtására, és a tartalma nem elégítette ki kellőképpen a nemzetiségi vezetőket. A világoosi fegyverletételt, a magyar szabadságharc 1849. augusztus 13-i vereségét követően a kisebbségi törvénynek pedig már nem lehetett semmilyen hatása.⁴⁵⁵

A kiegyezést követően, 1868-ban fogadták el azt a nemzetiségi törvényt, amely a legelőremutatóbb volt Európában – annak ellenére, hogy maradt a Deák-féle politikai nemzetfelfogás –, de már nem elégítette ki a magyarországi nemzetiségek vezetőit, akik már a

---

⁴⁵³ Tarján M. Tamás, „1849. július 28. – A magyar nemzetgyűlés Szegeden elfogadja a nemzetiségi törvényt,” *RubicOnline* utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1849_julius_28_a_magyar_nemzetgyules_szegeden_elfogadja_a_nemzeti_segi_torvenyt/.

⁴⁵⁴ Hermann, *A rendszerváltástól a megtorlásig*.

⁴⁵⁵ Tarján, „1849. július 28.”.

kor uralkodó ideológiájának, a nacionalizmusnak a szellemében törekedtek nemzetállamaik létrehozására.⁴⁵⁶

Az első világháború, és különösen az azt Magyarország számára lezáró békeszerződés fordulópontot hozott a magyar nemzetfelfogásban. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés területi rendezései következtében a történelmi Magyarország (a magyar korona országai) elvesztette területének kétharmadát.⁴⁵⁷ Ennek eredményeként, a Magyar Királyság soknemzetiségű társadalmát felváltotta egy homogén magyar társadalom. Ennek közvetlen következménye azonban az lett, hogy kerültek magyar nemzetiségűek a magyar határokon kívülre is. Ez az esemény felborította a magyar nemzet eszméjét: bár létrejött a magyar nemzetállam, de nem foglalta magában az összes magyar nemzetiségű személyt. 1920 óta két stratégiát dolgoztak ki a probléma megoldására. Az első, a revízió eszméje, amelynek legnagyobb hulláma a második világháború végéig tartott. A második, a kisebbségi jogok területén betöltött vezető szerep, amely stratégia az 1990-es évek elején kezdődött és a mai napig tart.

A kommunista időszakban – az említett két stratégia közötti történelmi szakaszban – a kommunista párt lett a nemzeti hagyományok letéteményese, és a szocialista hazafiság fogalma széles körben elterjedt.⁴⁵⁸ A kommunizmus (vagy Közép- és Kelet-Európában a szocializmus) azonban nemzetek feletti ideológia volt, ami azt jelenti, hogy meghaladta a nemzeti hovatartozás érzését.⁴⁵⁹ Más szóval, a magyarok újraegyesítésének a revízió révén már nem volt értelme, mert minden kommunista nép a kommunizmus égisze alatt egyesült. A magyarországi rendszerváltás után új lehetőség nyílt a magyar nemzet egyesítésére a határon túli magyar kisebbségek védelmével, illetve az Európai Unióhoz való csatlakozással.

A mai magyar kisebbségi politika elsősorban az őshonos nemzeti és etnikai kisebbségek védelmét jelenti. Ezt a csoportot a köznyelv hagyományosan nemzetiségeknek nevezi.⁴⁶⁰ Továbbá, ez a megnevezés 2011-ben visszatért a hivatalos jogi szabályozásba is, amikor

---

⁴⁵⁶ 1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában.; Györe Zoltán, „1868: XLIV. törvénycikk – Egy korai próbálkozás a nemzetiségi kérdés törvényes rendezésére,” *Létünk* 4, no. 4-5 (1992).; Gángó Gábor, „Az 1868. évi nemzetiségi törvény és következményei,” *Magyar Kisebbség* 14, no. 1-2 (2009). <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00149/indexc26a.html>.

⁴⁵⁷ Tarján M. Tamás. „1920. június 4. – A trianoni béke aláírása,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1920_junius_4_a_trianoni_beke_alairasa/.

⁴⁵⁸ Mevius, „Kommunizmus, nacionalizmus”.

⁴⁵⁹ Földes, *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai I-II.*

⁴⁶⁰ Gergely et al., „Nemzeti és etnikai kisebbségek,” 100.

elfogadták a nemzeti vagy etnikai kisebbségekről szóló törvényt (2011. évi CLXXIX. tv.), amely már nem a nemzeti és etnikai kisebbségekről, hanem a nemzetiségekről szól, noha továbbra is ugyanazoknak a kisebbségi csoportoknak biztosít többletjogokat, mint korábban.

A kétpólusú világrend megszűnése után valamennyi közép-európai országban, így Magyarországon is megjelent a nemzeti kisebbségek jogainak újraszabályozására irányuló igény. 1993. július 7-én a magyar Országgyűlés elfogadta a nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló törvényt (1993. évi LXXVII. tv.), amelynek fő célja identitásuk megőrzése és asszimilációs folyamatuk visszafordítása volt.⁴⁶¹

A magyar nemzeti és etnikai kisebbségi meghatározás követte az európaiat,⁴⁶² valamint pontosan meghatározta azt, hogy mely népcsoportokra vonatkoznak a kisebbségi jogok. Mindebből pedig arra lehet és kell következtetni, hogy mind Magyarország, mind Európa számára a nemzeti és etnikai kisebbségek gyakorlatilag az őshonos lakosokat jelentik. Ezt rendkívül fontos tisztázni, hiszen ebből következően az új kisebbségeknek nem áll rendelkezésükre semmilyen jogi védőháló annak érdekében, hogy képesek legyenek megőrizni eredeti identitásukat. Ők ezáltal asszimilációra vannak kárhóztatva. Hacsak nem tudnak kialakítani egy erősen szervezett diaszpórikus hálózatot, amely képes lehet a jogszabályok biztosította védőhálót helyettesíteni.

A magyar Országgyűlés 2011. december 19-én új sarkalatos törvényt fogadott el a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól. A 2011. évi CLXXIX. törvény azonban már a nemzetiségekről szól: a jogalkotó visszahozta a hagyományos terminológiát, amely egyúttal megszüntette a nemzeti és etnikai kisebbségek közötti különbséget. A szóhasználaton kívül gyakorlatilag semmi sem változott az 1993-as törvényhez képest.

A 2011. évi CLXXIX. törvény tartalmazza ugyan annak a menetét, hogyan lehetne statuált nemzetiséggé válnia egy kisebbségi csoportnak, azonban erre gyakorlati példát nem találhatunk.

---

⁴⁶¹ Kállai Ernő és Varjú Gabriella, „A kisebbségi törvény,” In *A jövevényektől az államalkotó tényezőkhöz. A nemzetiségi közösségek múltja és jelene Magyarországon*, szerk. Gyulavári Tamás és Kállai Ernő (Budapest: Országgyűlési Biztos Hivatala, 2010).

⁴⁶² Lásd: az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének 1201/1993. sz. ajánlása.

3.3. A nemzetiséggé válás vietnami esélyei

A 2011. évi CLXXIX. törvény nemzetiségi definíciója négy kritériumot határoz meg: (1) valamilyen módon bizonyítani kell a kisebbségi csoportnak, hogy már legalább egy évszázada Magyarországon honosak, azaz Magyarországon élnek, a magyartól eltérő nemzeti identitásukkal gyarapítják a magyar kultúrát; (2) számszerű kisebbségben kell lenniük; (3) a kisebbségi csoport anyanyelve, kultúrája és hagyományai miatt különbözik a többségi társadalomtól; (4) ez a különbözőség összetartozás-tudattal párosul, tehát szükség van valamilyen önszerveződésre ahhoz, hogy Magyarországon egy nemzeti vagy etnikai kisebbségi csoport nemzetiséggé válhasson. Az új nemzetiség elismeréséhez *„bizonyoságot tenni arról, hogy megfelel a feltételeknek, legalább ezer, magát e nemzetiséghez tartozónak valló, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásán szavazati joggal rendelkező magyar állampolgár választópolgár kezdeményezheti a nemzetiség Magyarországon honos népcsoporttá nyilvánítását. Az eljárás során a népszavazás kezdeményezéséről, az európai polgári kezdeményezésről, valamint a népszavazási eljárásról szóló törvénynek az országos népszavazás kezdeményezésére vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni, a (4) és (5) bekezdésben foglalt eltéréssel.*

(4) A kezdeményezés szervezője az a magyar állampolgár választópolgár lehet, aki a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásán választható.

(5) A Nemzeti Választási Bizottság az eljárása során köteles kikérni a Magyar Tudományos Akadémia elnökének állásfoglalását a törvényi feltételek fennállásáról.”

A nemzetiséggé válás további részletei a 2013. évi CCXXXVIII. törvényben található. Az aláírásgyűjtés megkezdése előtt az aláírásgyűjtő ív mintáját a Nemzeti Választási Bizottságnak hitelesítenie kell, amely során kötelező kikérni a Magyar Tudományos Akadémia véleményét. Ez eltérés az 1993-as szabályozáshoz képest, amikor nem volt kötelező a Magyar Tudományos Akadémia véleményének kikérése. Ha a hitelesítés megtörtént, és legalább ezer, magát az adott népcsoporthoz tartozónak valló személy aláírása összegyűlt, és a Nemzeti Választási Iroda ezeket az aláírásokat jóváhagyta, a kezdeményezés az Országgyűlés elé terjeszthető. A 2011. évi nemzetiségi törvény sarkalatos törvény, így az Országgyűlésnek kétharmados többséggel kell megszavaznia az új statuált nemzetiséget. Ha azonban az Országgyűlés ezzel ellentétes döntést hoz, a döntéshozataltól számított egy év elteltével ismételt kérelmet lehet benyújtani.

Eddig több próbálkozás volt, 1993 és 2021 között összesen hat kezdeményezés indult és ért véget a nemzetiséggé válás folyamatának valamelyik szakaszában. A hat kezdeményezésből csak kettő indult a 2011-es új törvény alapján. Fontos kiemelni, hogy az 1993-as és a 2011-es törvény nem különbözik lényegesen egymástól a nemzetiséggé válás kritériumai és statuálási folyamata tekintetében.

2005-ben a hunok megpróbálták bebizonyítani, hogy egyrészt, nem egy kihalt népcsoport, másrészt, hogy megfelelnek az 1993-as kisebbségi törvény kritériumainak. Az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottsága nem tartotta alkalmasnak a kezdeményezést az általános parlamenti vitára, így a hunok kezdeményezését az Országgyűlés egyáltalán nem tárgyalta.⁴⁶³

A zsidók 2005-ben próbáltak meg nemzeti kisebbséggé válni. Bár az Országos Választási Bizottság hitelesítette az aláírásgyűjtő ív zsidó mintáját, felmerült egy kifogás: a zsidók nemzeti kisebbségnek számítanak, vagy inkább „csak” vallási kisebbségnek? Az ügy az Alkotmánybíróság elé került, amely helybenhagyta az Országos Választási Bizottság döntését, azaz elindulhatott az aláírásgyűjtés szakasza. A kezdeményezőknek azonban nem sikerült összegyűjteniük a megfelelő számú aláírást a 2006. júliusi határidőig. Így a kezdeményezés nem került az Országgyűlés elé.⁴⁶⁴

A bunyevácok 2006-ban kíséreltek meg nemzeti kisebbséggé válni, amikor is közel 2000 támogató aláírást gyűjtöttek össze. A Magyarországon már nemzeti kisebbségnek számító horvátok azonban, akik a bunyevácokat a horvát nemzet részének tekintették, tiltakoztak a bunyevácok kezdeményezése ellen, ezért az Országos Választási Bizottság kikérte a Magyar Tudományos Akadémia véleményét, amely szerint a horvátok és a bunyevácok között nem érzékelhető nyelvi fejlődésbeli különbség, így nincs tudományos indok a bunyevácok önálló nemzeti kisebbséggé nyilvánítására. A kezdeményezés az Országgyűlés elé került, amely elutasította a kezdeményezést. A bunyevácok 2011-ben tettek újbóli kísérletet. Ismét sikerült elegendő támogató aláírást összegyűjteniük, de a Magyar Tudományos Akadémia –

---

⁴⁶³ Tamás Bence Gáspár, „Hunnak lenni egy életérzés,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://index.hu/belfold/0412huns>.

⁴⁶⁴ Dési Tamás, „Nemzetiségiük vagy „titokzsidók”? A zsidó nemzetiségi kezdeményezés (újabb) kudarca,” utolsó módosítás dátuma: 2006. https://web.archive.org/web/20110316214912/http://www.kisebbsregionkormanyzatok.mtaki.hu/adattar/cikkek/2002-2006/szombat2006_09_1.html.

ugyanazokból az okokból, mint korábban – nem támogatta a kezdeményezést, az Országgyűlés pedig elutasította a bunyevácok kezdeményezését.⁴⁶⁵

A székelyek 2017 júniusában nyújtották be kezdeményezésüket a Nemzeti Választási Bizottsághoz. A kezdeményezéssel kapcsolatban két panasz érkezett. Az első, hogy a székely kezdeményezést a kötelezőnél több aláírással nyújtották be. A második, hogy a Nemzeti Választási Bizottság nem kérte ki a Magyar Tudományos Akadémia elnökének véleményét. A Kúria határozatában úgy ítélte meg, hogy a szükségesnél több aláírás nem lehet kizáró ok, és a törvény nem írja elő, hogy az eljárás mely szakaszában kell kikérni az Akadémia véleményét, de logikusan akkor, amikor az ezer aláírás összegyűlik.⁴⁶⁶ Így az aláírásgyűjtés csak a Kúria 2017. novemberi döntése után kezdődhetett meg. Az ezer aláírás összegyűjtését követően a Magyar Tudományos Akadémia véleményében megállapította, hogy a Magyarországon élő székely közösség nem felel meg a nemzetiségek elismerésének törvényi feltételeinek.⁴⁶⁷ Az Országgyűlés 2018. október 30-án szavazott a székelyek kezdeményezéséről, amelyet elutasítottak, elfogadva a Magyar Tudományos Akadémia álláspontját, amely szerint a székelyek identitása területi-közösségi identitáson alapul, de mégis a magyar nemzet része.⁴⁶⁸

Az utolsó kezdeményezők az oroszok voltak. Az orosz aláírásgyűjtő ív mintáját a Nemzeti Választási Bizottság 2018 februárjában hitelesítette, ennek eredményeként a kezdeményezők megkezdhették a támogató aláírások gyűjtését. A 120 napos határidőn belül 1000 aláírást gyűjtöttek össze, amit hitelesített a Nemzeti Választási Bizottság. A Magyar Tudományos Akadémia azonban nem javasolta, hogy a kezdeményezés az Országgyűlés elé kerüljön, arra hivatkozva, hogy az oroszok nem felelnek meg a 100 éves honossági kritériumnak.⁴⁶⁹ Az Országgyűlés 2018. október 30-án szavazott a kezdeményezésről – a székely kezdeményezéssel együtt –, a honossági kritérium nem teljesítésére hivatkozva elutasították a kezdeményezést.⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁵ Dobos Balázs és Tóth Ágnes, „A magyarországi bunyevácokról. Szakértői összefoglaló,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://kisebbskutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/572.pdf>.

⁴⁶⁶ A Kúria Sajtótitkársága, „Tájékoztató a Kúria Knk. VII.37.689/2017. számú népszavazási ügyben meghozott döntéséről,” utolsó módosítás dátuma: 2017. november 7. <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-knkvii376892017-szamu-nepszavazasi-ugyben-meghozott-donteserol>.

⁴⁶⁷ Magyar Tudományos Akadémia, „A székelység a magyar nemzet része,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. https://mta.hu/mta_hirei/a-szekelyseg-a-magyar-nemzet-resze-108883.

⁴⁶⁸ Országgyűlési Napló, 2018-2020. országgyűlési ciklus, 35. sz. Budapest, 2018. október 30.

⁴⁶⁹ H/1515 számú országgyűlési kezdeményezés.

⁴⁷⁰ Országgyűlési Napló, 2018-2020. országgyűlési ciklus, 35. sz. Budapest, 2018. október 30.

A vietnamiak is hasonló eljárásra számíthatnak, ha ilyen kezdeményezéssel élnének, azonban ehhez a kisebbség akarata is kellene. Az első és legnehezebben bizonyítható kritérium a százéves lakóhely. Itt nem azt kell bizonyítani, hogy az első vietnamiak mikor érkeztek Magyarországra, hanem azt, hogy mikor alakult ki a kialakult, szervezett közösség, diaszpóra. A vietnamiak esetében tudjuk, hogy az 1960-as években kezdtek el bevándorolni és letelepedni Magyarországon,⁴⁷¹ de csak az 1990-es évek elején alakult meg az igazi vietnámi közösség, azaz diaszpóra.⁴⁷² Így a vietnamiaknak a legjobb esetben is legalább 40 évet kell várniuk a kezdeményezésükre (még akkor is, ha elszórtan lenne adat vietnami emberek/családok magyarországi beköltözésére sokkal korábbi időszakokból).

A magyar állampolgárságot és az ezer aláírás követelményét egyszerre érdemes megvizsgálni. A 2011-es népszámlálási adatokból tudjuk, hogy Magyarországon 3500-an vallották magukat vietnamiaknak.⁴⁷³ Nehézségekbe ütközünk azonban, amikor ebből a számadatból azt szeretnénk megállapítani, hogy hányan szerezték már meg a magyar állampolgárságot, mivel a Központi Statisztikai Hivatal nem közölt hivatalos adatokat erre vonatkozóan. Tudjuk, hogy 2011-ben 26 295 ázsiai állampolgár tartózkodott Magyarországon, ebből 11 829 kétségtelenül kínai volt.⁴⁷⁴ Továbbá a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett adatokból tudjuk, hogy évről évre egyre több vietnami állampolgár vándorol be Magyarországra.⁴⁷⁵ Ezekből az adatokból azonban nem lehet pontosan meghatározni a vietnami identitású magyar állampolgárok számát, így nem lehet megválaszolni azt a kérdést, hogy képesek lennének-e összegyűjteni a kezdeményezéshez megfelelő számú aláírást.

A kulturális, nyelvi sajátosság követelményét könnyű, mivel két kontinens civilizációjáról van szó. Huntington civilizációs elméletének elhatárolása alapján a magyarok a nyugati kereszténységhez, míg a vietnamiak a kínai kultúrához tartoznak, hogy a két kultúra, a magyar és a vietnami jelentősen különbözik egymástól kétségtelen.⁴⁷⁶ A vietnamiakra a történelem során a legjelentősebb hatást a kínaiak gyakorolták, így kultúrájukban,

---

⁴⁷¹ Apor, „Szocialista migráció, posztkolonializmus és szolidaritás”.

⁴⁷² „Ők is köztünk élnek – azaz vietnamiak Magyarországon. Interjú Hoang Linh-nel,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://www.asiamania.hu/azsia-blog/riportok/ok-is-koztunk-elnak-azaz-vietnamiak-magyarorszagon>.

⁴⁷³ Központi Statisztikai Hivatal, *Népszámlálás 2011*.

⁴⁷⁴ KSH, „Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok földrészek, országok és nemek szerint (1995–),” utolsó módosítás dátuma: 2019. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnvn001b.html.

⁴⁷⁵ KSH, „A bevándorló külföldi állampolgárok földrészek és országok szerint (2000–),” utolsó módosítás dátuma: 2019. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnvn005b.html.

⁴⁷⁶ Huntington, *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*.

hagyományaikban és nyelvükben a kínaiakhoz állnak a legközelebb.⁴⁷⁷ Ezzel szemben Magyarország a nyugati és a keleti kereszténység határán fekszik, így a magyar kultúrára leginkább ezek a civilizációk voltak hatással.⁴⁷⁸ Ezek alapján egyértelműen megállapítható, hogy a vietnamiak mind kultúrájukban, mind hagyományaikban, mind nyelvükben különböznek a magyaroktól, miközben saját értékeikkel sokszínűséget visznek a homogén magyar társadalomba.

Az utolsó bizonyításra váró kritérium az összetartozás-tudat. Ez leginkább a nemzeti közösség szervezeti tevékenységének bemutatásán keresztül mutatható ki. A Magyarországon élő vietnamiak létrehozta számos kulturális, illetve gazdasági alapon szerveződő alapítványt.⁴⁷⁹ Ezen szervezetek létrehozása azt jelzi, hogy a Magyarországon élő vietnamiak célja egy olyan közösség létrehozása, amely képes saját identitását megvédeni és fejleszteni, sőt azon túlmenően egyfajta gazdasági védelmet is biztosítani saját maga számára.

Ahogy azt korábban jeleztem, a társadalmi beilleszkedés kulcskérdés a diaszpóra szervezettségi szintjét illetően, a társadalmi beilleszkedésben pedig fontos szerepet játszik a befogadó társadalom attitűdje – ahogy ezt a NHMI-ről szóló fejezetben részletesen tárgyalom. Az, hogy Magyarország a kisebbségben élés nemzete lett nagyban rányomja a bélyegét arra, hogyan viszonyul a külföldiekhez, ami hozzájárul ahhoz, hogy az új kisebbségek milyen diaszpórikus szervezettségi szinten vannak. Ahogy azt egy korábbi fejezetben bemutattam, a magyarországi vietnami diaszpóra jelenleg a kulturális diaszpóra szervezettségi szintjén áll, így a magyar nemzetiséggé válás politikai célja nincs napirenden.

3.4. Összegzés

Az első adatok a magyar idegengyűlöletről 1992-ből származnak, tehát a vizsgálati idő utánról. A magyar nemzet idegengyűlöletét figyelembe véve számos kutatás áll rendelkezésre. Ezek a kutatások háttérrel jelentenek arról, hogyan látták a magyarok a külföldieket a szocialista korszakban. Ezek közül a TÁRKI 2016-ban publikált kutatását kell kiemelni, ami 1992-től 2016-ig vizsgálta az idegenellenesség változását Magyarországon.⁴⁸⁰

---

⁴⁷⁷ Szaniszló, „Vietnam jogi kultúrája”.

⁴⁷⁸ Vitányi Iván, „A kultúra szerepe a társadalomban és a demokráciában,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/a-kultura-szerepe-a-tarsadalomban-es-a-demokraciaban>.

⁴⁷⁹ Kováts, *Migráns szervezetek Magyarországon*.

⁴⁸⁰ Sík, Simonovits és Szeitl, „Az idegenellenesség alakulása”.

A hivatkozott tanulmány alapján 1989-1995 között az idegenellenesség mértéke nőtt. A kutatók ezt a növekedést a rendszerváltással hozzák összefüggésbe, amely megnyitotta a magyar határokat a bevándorlók előtt. A magyar társadalom mélyszéles félelme az idegenektől olyan mértékű volt ebben az időszakban, hogy a szomszédos országokból érkezett magyar etnikumú személyek is nem-magyaroknak lettek bélyegezve. A magyar társadalom, még inkább a magyar elit mindig is félt az „eltűnéstől”, a magyar nemzet „feloldódásától”, a herderi jóslat beteljesedésétől. Ez a félelem elsősorban a szerencsétlen magyar történelemből ered. A magyaroknak dicső múltjuk volt az oszmán megszállásig, amit követően a magyar nép 1541-1989 között valamely nagyhatalom elnyomása alatt élt. Herder jóslata a 18. század végén született, és a magyarok szláv és német tengerben való elsüllyedéséről szült.⁴⁸¹ Az idegengyűlölet ma már a magyar társadalom gondolkodásmódjának része,⁴⁸² szimbolikus természete van.⁴⁸³

1996-2001 között ingadozás, majd 2002-2011 között stabilitás volt megfigyelhető az idegenellenesség kapcsán. A 2005-ös és 2006-os évek folyamán mérséklődött az idegenekkel szembeni magyar magatartás. Véleményem szerint, az idegenellenesség csökkenése összefügg Magyarország 2004-es EU-s csatlakozásával. Ezekben az években még rendkívül erős volt az Európához való tartozás érzése, az európai értékeknek tulajdonított jelentőség előtérbe, míg a magyar nacionalizmus háttérbe került, aminek következményeként a magyarok befogadóbbak és elfogadóbbak lettek. Ezt követően, 2012-2016 között nőtt az idegenellenesség mértéke Magyarországon. 2016-ban ez a szám rekord magasságot ért el a 2015-ben kezdődő migrációs válság, és az ebben az évben Magyarországon zajló bevándorlásellenes kampány miatt.⁴⁸⁴ Ez nem jelenti azt, hogy a magyarok kizárólag csak a 2015 óta Magyarországra vándorlókkal szemben lettek ellenségesek, hanem a már régebb óta itt élő migránsokkal, valamint a második, illetve harmadik generációs bevándorlókkal szemben is.

A hivatkozott tanulmányban arra is választ kaphatunk, hogy jelenleg Magyarországon kik a leginkább idegenellenesek és kik a leginkább idegenbarátok. A kutatás során több szempont alapján vizsgálták meg a kérdéskört, így pl. pártpreferencia, földrajzi elhelyezkedés,

---

⁴⁸¹ Izsák József, *Nemzethalál-félelem a régi magyar költészetben* (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1947).

⁴⁸² Bíró-Nagy András, szerk., *Rendszerváltás, demokrácia és a magyar társadalom* (Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2016).

⁴⁸³ Zán, *Migráció – előítélet – idegenellenesség*.

⁴⁸⁴ Zán, *Migráció – előítélet – idegenellenesség*.

illetve iskolai végzettség alapján. A disszertáció szempontjából az iskolai végzettség szempontja a leglényegesebb, hiszen feltételezhető, hogy a felsőoktatásba érkező vietnamiak elsősorban egyetemi, főiskolai oktatókkal és hallgatótársaikkal érintkeztek. Az iskolai végzettség aspektusából az alacsonyan kvalifikált emberek lesznek nagyobb eséllyel idegenellenesek, nem pedig a magasan képzettek. Ebből következően, Magyarországon azon társadalmi csoport lesz nagy valószínűséggel a leginkább xenofób, amely az alacsony iskolai végzettsége miatt esetlegesen kiszorult a munkaerőpiacról, és ezért rossz anyagi helyzetben valószínűleg az Észak-, és Dél-Alföld régióban él.⁴⁸⁵ Ebben a csoportban továbbá erős lehet a nemzeti érzés az idegenekkel szembeni munkahely-féltés következtében.

Az adatok alapján azt látjuk, hogy a magyarok külföldiekkel szembeni negatív attitűdje 1992 és 2016 között folyamatosan eszkalálódott. Van ugyan némi eltérés a különböző régiókból érkezett bevándorlókkal kapcsolatos gondolkodásmódban, de az kijelenthető, hogy a magyar társadalom általános hozzáállása az idegenekhez elutasító.⁴⁸⁶ Továbbá, a magyar idegengyűlölet növekedésének üteméből feltételezhetjük, hogy 1989 előtt alacsonyabb volt az aránya a társadalomban, mint ma vagy 1992-ben.

Magyar viszonylatban 1848 után lehet az egyenlőség, jogegyenlőség kérdésköréről érdemben beszélni. Ezt megelőzően, a rendi, feudális viszonyok között a polgári szabadságjogok, így a jogegyenlőség nem értelmezhetőek. A kiegyezést követően a magyar Országgyűlés a felekezetek, illetve a nemzetiségek jogegyenlőségére helyezte a hangsúlyt. A két világháború között az egyenlőség területén elért eredmények semmissé váltak a zsidótörvényekkel. 1945 és 1949 között a magyar vezetés kísérletet tett a jogegyenlőség helyreállítására, de 1949-től már az egyenjogúság szocialista koncepciója érvényesült Magyarországon egészen a rendszerváltozásig.⁴⁸⁷ A magyar társadalom általános idegenellenessége miatt egy pont kapcsolható ehhez a részindikátorhoz.

A korábbi fejezetekben leírt tények és események alapján tudjuk, hogy az 1960-as években Magyarországnak szüksége volt Vietnamra, hogy kitörjön külpolitikai elszigeteltségéből, ugyanakkor Vietnamnak is szüksége volt Magyarországra, hogy enyhítse oktatási rendszerének súlyos problémáit. Az izolációból való kitörés érdekében Magyarország

---

⁴⁸⁵ Zán, *Migráció – előítélet – idegenellenesség*.

⁴⁸⁶ Sík, Simonovits és Szeitl, „Az idegenellenesség alakulása”.

⁴⁸⁷ Kiss Barnabás, *A jog egyenlősége – az egyenlőség joga* (Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2006).

kialakított egy ösztöndíjprogram-rendszert, amelyre azon hallgatók pályázhattak (vagy pályáztatták őket a küldő országok), akik egy szocialista, harmadik világbeli államból érkeztek.⁴⁸⁸

Mivel a mozgásnak csak ez az ideiglenesnek tartott, szigorúan szabályozott válfaja volt megengedett, így az oktatási célország itt két pontot kap. Ebből következően Magyarország 1,5 ponttal rendelkezik a NHMI-ben.

---

⁴⁸⁸ Földes, *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai I-II.*

4. Vietnami hallgatók Magyarországon

4.1. A vietnami diaszpóra kialakulása

A magyarországi vietnami diaszpóra kialakulása kapcsán elsősorban a két ország között fennálló felsőoktatási együttműködést kell kiemelni. Azt már láttuk, hogy Magyarország szempontjából miért volt kulcskérdés határainak megnyitása, most az a kérdés, hogy Vietnam miért küldte (és küldi a mai napig) a diákjait egy ilyen távoli országba.

Vietnam oktatási hagyományainak bemutatását a feudális korszakkal kell kezdeni, amikor is megfogalmazódott az az elv, ami a mai napig is érvényben van Vietnamban: a tanárok mély tisztelete. Ebben a korszakban a tanárok (tekintélye) felett csak a király állhatott, még a szülők is alárendelt szerepben voltak. Ez hagyományos vietnami értékévé vált az évszázadok alatt, így az iskolázottság kiváltságnak számított. Ebben az időszakban a vietnamiak a kínaiaktól átvett hagyományos konfucianus oktatást építettek ki és tartottak fenn.⁴⁸⁹

Az 1880-as években, amikor Franciaország gyarmatosította Indokínát, a hagyományos oktatási rendszert felváltotta a francia, európai oktatási rendszer, amelynek célja a vietnamiak képzése volt a gyarmati közigazgatás szolgálatára. A gyarmatosított Vietnam legvirágzóbb időszakában az általános iskolai tanulók száma a teljes vietnami népesség 2%-át tette ki.⁴⁹⁰ Ebben az időszakban a gyarmatosított Vietnamnak mindössze három egyeteme volt (amely egyetemeken Vietnamnak Francia Indokína másik két országával, Laossal és Kambodzsával is osztoznia kellett, mivel a két említett országban a franciák nem alapítottak egyetemeket): jogi, orvosi-farmakológiai és természettudományi. Ezek mindegyikét Hanoiiba telepítették. Ezeknek az intézményeknek a hallgatói létszáma nem haladta meg az 1000 főt. A francia korszakban az oktatás domináns nyelve a francia volt, ami egy újabb változást jelentett a gyarmatosítást megelőző korszakhoz képest, amikor egyfajta kínai-vietnami nyelvkeveréket használtak.⁴⁹¹

Amikor Ho Shi Minh 1945-ben kikiáltotta Vietnam függetlenségét,⁴⁹² a kormány három kulcsfontosságú feladatot jelölt meg Vietnam számára, amely célok közül kettő is érintette az

---

⁴⁸⁹ Jonathan Daniel London, *Education in Vietnam. Historical Roots, Recent Trends* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2011).

⁴⁹⁰ „Education in Vietnam: Development History, Challenges and Solutions,” utolsó elérés dátuma: 2019.02.11. https://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1121703274255/1439264-1153425508901/Education_Vietnam_Development.pdf.

⁴⁹¹ Ministry of Education and Training (MOET), *50 Years of Development of Vietnamese Education and Training Cause (1945-1995)* (Hanoi: Education Publishing House, 1996).

⁴⁹² Hastings, *Vietnam*.

oktatást: az analfabetizmus elleni küzdelem meghirdetése,⁴⁹³ illetve az oktatási reform elindítása annak érdekében, hogy Vietnam képes legyen megőrizni függetlenségét és képes legyen rehabilitálni mind a vietnami társadalmat, mind a vietnami államot.⁴⁹⁴ Ezen célok elérése érdekében a vietnami kormány számos kiemelten fontos jelentőségű jogi dokumentumot fogadott el ebben az időszakban, mint például a 17/SL számú rendeletet arról, hogy „Az országban mindenkinek írni-olvasni kell”, a 19/SL számú rendeletet arról, hogy „Az egész országra vonatkozóan írástudásórákat hoznak létre, amelyeket a földművesek és a munkások esténként látogathatnak”, a 20-SL számú rendeletet arról, hogy „A kötelező általános iskolai oktatás bevezetése után a nemzeti nyelv oktatása mostantól kötelező és mindenki számára ingyenes lesz.”⁴⁹⁵ Így az analfabetizmus elleni küzdelem kiemelt szakpolitikai területté vált.

A gyarmati háború (1945-1954) megtorpanásra készítette az oktatási reformot, hiszen a vietnami vezetés a háború 9. évére „hazafias” iskolarendszert vezetett be, ami azt jelentette, hogy az általános- és középiskola időtartama lerövidült, és a tananyag az ellenállási háború körülményeihez igazodott, azaz elsősorban nemzeti témák kerültek be az iskolai tananyagba.⁴⁹⁶

Előrelépés csak az oktatási nyelv megváltoztatásában volt, hiszen ebben a forradalmi időszakban a vietnami egyetemek is elkezdtek felkészülni a vietnami nyelv hivatalos oktatási nyelvként való használatára. Ebből következően, a vietnami tudósoknak ki kellett dolgozniuk a vietnami nyelv terminológiai rendszerét. Így például, Le Khac Thien megírta a „Főnevek az orvostudományokról” című könyvet, Hoang Xuan Han pedig kidolgozta a „Főnevek a matematikáról, fizikáról és kémiáról” című művét.⁴⁹⁷

1954-ben, a francia kapitulációt követően Vietnámot két részre osztották: a Vietnami Demokratikus Köztársaságra (északon) és a Vietnámi Köztársaságra (délien, az USA vezetésével), így a két államrész oktatási rendszere az 1975-ös újraegyesítésig eltért egymástól. Délen az európai és francia rendszerekből átmenetileg az USA rendszere által befolyásolt oktatási rendszer jött létre, míg északon a hazafias nevelés folytatódott.⁴⁹⁸

---

⁴⁹³ Magyar Népköztársaság Követsége. Vietnami események. 1952. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 4. doboz., Vietnami évi jelentés. 1953. 1952. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 4. doboz., Külügyminisztérium IV. Politikai Osztály 003976/szig.titk. jelentése Vietnámról. 1957. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn-15/b-003702/1-1963 4. doboz.

⁴⁹⁴ „Education in Vietnam: Development History, Challenges and Solutions”.

⁴⁹⁵ „Education in Vietnam: Development History, Challenges and Solutions”.

⁴⁹⁶ London, *Education in Vietnam*.

⁴⁹⁷ „Education in Vietnam: Development History, Challenges and Solutions”.

⁴⁹⁸ London, *Education in Vietnam*.

Ahogy az a Magyar Népköztársaság Hanoi Nagykövetsége 1955. évi a vietnami közoktatás felépítéséről és problémáinak ismeretéről szóló jelentésében, valamint a Külügyminisztérium Vietnamból szóló 1960. évi jelentéséből kiderül a Vietnami Demokratikus Köztársaság már az 1950-es évek elejétől küldött észak-vietnámi polgárokat baráti országokba, így például Kínába vagy a Szovjetunióba felsőfokú tanulmányokat folytatni. A Követség jelentése szerint a VDK 1953-ban mintegy 906 hallgatót küldött külföldre: a Szovjetunióba 252-öt, Kínába 627-et, az NDK-ba 29-et, illetve Csehszlovákiába 4-et. A jelentésben sürgették az akkori oktatásügyi minisztert, hogy minél gyorsabban szülessen döntés arról, hogy az 1955-56-os tanévben hány vietnami diákot tud Magyarország ösztöndíjjal fogadni.⁴⁹⁹ A Külügyminisztérium jelentése szerint pedig 1957-ben több mint ezer vietnami diák folytatta tanulmányait valamely szocialista baráti országban.⁵⁰⁰ A jelentésekben különös fontossággal bír a *küldeni* szó, mert ebből következtethetünk arra, hogy a nemzetközi hallgatóknak nem volt beleszólása abba, hogy melyik országban fog 4-5 évet tanulással tölteni, ami a szándék- és motiváció itemnél segíthet az elemzésben.

1975-ben, Saigon bukása és az ország újraegyesítése után az oktatási rendszert is újraegyesítették. A vietnami oktatási rendszer nagyban hasonlított a Szovjetunióéhoz. Az oktatás célja egy új típusú munkás előállítás volt: egy mester, aki képes a szocializmus építését előmozdítani.⁵⁰¹

Fontos kiemelni, hogy a vietnami (kommunista) oktatási rendszer mindig törekedett a reformokra. Az már egy másik kérdés, hogy a vietnami történelem folyamán a tényleges vietnami állami reform csupán egyetlen egyszer sikerült, a doi moi bevezetésével párhuzamosan. Az 1980-as években a vietnami oktatás a vietnami gazdasági válság miatt súlyos forráshiánnyal szembesült. Ennek következtében, tanárok és diákok hagyták el az iskolákat, aminek következménye az oktatás minőségének romlása és méretének csökkenése volt. Az egyetemek és főiskolák esetében a helyzet egy kritikus szintet ért el. Nem volt elegendő költségvetésük a rendszeres tevékenységük fenntartásához; az oktatóknak további, szakmájukhoz nem kapcsolódó munkákat kellett ellátniuk, a diplomások nem tudtak

---

⁴⁹⁹ XIX-J-1-k-Vietn-15/b-003702/1-1963 5.d.

⁵⁰⁰ Külügyminisztérium IV. Politikai Osztály 003976/szig.titk. jelentése Vietnamból. 1957. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn-15/b-003702/1-1963 4. doboz.

⁵⁰¹ London, *Education in Vietnam*.

elhelyezkedni.⁵⁰² Az oktatási reform akkor kezdődött, amikor a vietnami kormány 1986-ban a centralizált tervgazdaságról a szocialista orientált piaci mechanizmusra változtatta gazdaságpolitikáját. Ezzel az intézkedéssel Vietnam képes volt túllépni a gazdasági válságon, és új oktatáspolitikát indított el.⁵⁰³

Az oktatási reformot a Vietnami Kommunista Párt VI. kongresszusa fogadta el 1986-ban. Az oktatási reform magában foglalta a tandíj beszedésének engedélyezését (a bürokrácia megkönnyítése), a magán-, félig állami és népi alapítású intézmények megnyitásának engedélyezését, az iskoláknak a tanulók képességei szerinti osztályozását.⁵⁰⁴

Az 1986-os reform előtt a vietnami társadalomban elterjedt az a felfogás, hogy a felsőoktatás csak szakképzés. E felfogástól való megszabadulás érdekében a vietnami felsőoktatást „liberalizálták”. Az új képzési programok a gazdasági elemek fontosságát hangsúlyozták, illetve a merev képzési programokat rugalmasak váltották fel, míg az egyetemeket és főiskolákat nem kötelezték az állami költségvetés kizárólagos felhasználására.⁵⁰⁵

A felsőoktatásnak meg kellett felelnie a fejlődő vietnami gazdaság kritériumainak. Szükség volt a hallgatói létszám bővítésére, a tanulási folyamat során történő szűrésre és a kimenetek megfelelő értékelésére.⁵⁰⁶

Az 1986-os reformoknak köszönhetően a felsőoktatási intézmények 10 év alatt képesek voltak bővíteni méretüket. Öt nagy, több tudományágat átfogó állami egyetem jött létre Hanoiban, Ho Si Minh-városban, Thai Nguyenben és Da Nangban, és még ennél is több magánegyetemet alapítottak. 1998-ban a felsőoktatási hallgatók száma 760 000 volt, míg 2004-ben ez a szám 1,3 millióra emelkedett.⁵⁰⁷

2005-ben, a vietnami kormány meghirdette a 2006-2020-as időszakra szóló, a felsőoktatás újabb, átfogó reformját. Négy kifejezett célt határoztak meg, amelyeket 3 témakör köré csoportosítottak. Az első, a magasan képzett oktatók szükségessége. A cél az oktatás minőségének javítása azáltal, hogy 2020-ra szinte minden felsőoktatási oktatónak mester- vagy

---

⁵⁰² „Education in Vietnam: Development History, Challenges and Solutions”.

⁵⁰³ Vierra és Vierra, *Vietnam Business Guide*.

⁵⁰⁴ Elisabeth St. George, „Higher Education in Vietnam 1986-1998: Education in Transition to a New Era?” in *Reforming Higher Education in Vietnam: Challenges and Priorities*, szerk. Grant Harman, Martin Hayden és Pham Thanh Nghi (Berlin: Springer Science + Business Media, 2010).

⁵⁰⁵ London, *Education in Vietnam*.

⁵⁰⁶ „Education in Vietnam: Development History, Challenges and Solutions”.

⁵⁰⁷ „Education in Vietnam: Development History, Challenges and Solutions”.

doktori fokozattal kell rendelkeznie. A második téma, a munkaerő-piaci keresletre való reagálás szükségessége. Itt a reformnak két célja van. Az első, hogy a munkaerő-fejlesztést kell előtérbe helyezni az alkalmazott, foglalkoztatáshoz igazodó képzésbe történő nagyszabású befektetésekkel. A másik cél pedig, hogy 2020-ra a felsőoktatási hallgatók 70-80 százalékát alkalmazott képzetekre kell beiskolázni. A harmadik téma, a középfokú oktatás fejlesztése az érettségi vizsgák és az egyetemi felvételi reformja révén.⁵⁰⁸

A változások és a fejlődés ellenére a vietnami oktatási rendszer még mindig számos kihívással néz szembe, például az oktatás alacsony minőségével és hatékonyságával, különösen a felsőoktatásban. Ezért a 2016-ban megválasztott új vietnami oktatási miniszter, Phung Xuan Nha új felsőoktatási politikát vezetett be: a vietnami felsőoktatás nemzetközivé tételét.⁵⁰⁹

A felsőoktatás nemzetközivé válását négyféleképpen lehet megközelíteni. Egyrészt, a nemzetköziesedni kívánó állam ösztönözheti hallgatóit arra, hogy külföldön szerezzenek diplomát, majd hazatérésük után használják fel a megszerzett tudást. Másrészt, a nemzetköziesedő állam támogathatja az ország felsőoktatási intézményeibe érkező külföldi hallgatókat is, ehhez azonban magas színvonalú oktatásra, kiváló, idegen nyelveket gyakorló oktatókra van szükség. Harmadrészt, beszélhetünk oktatói mobilitásról is, amikor a nemzetköziesedni kívánó állam külföldre küldi oktatóit tapasztalatszerzés céljából, vagy a negyedik esetben az állam külföldi oktatókat fogadhat a felsőoktatás színvonalának emelése érdekében. Vietnam, a négy lehetőség közül hármat kíván alkalmazni, így a nemzetközi hallgatói migrációról még nem beszélhetünk, amely közvetlenül Vietnamba irányulna, bár ez rövid időn belül megváltozhat.

Országok közötti oktatási együttműködésekben születhetnek tudásdiaszpórák, amelyek fontos szereplői lehetnek az államközi kapcsolatoknak. Bilaterális viszonyrendszerben gondolkodva itt is hangsúlyozni kell a szocializációs határ determinálásának fontosságát, amire a dolgozat egy későbbi fejezetében sor kerül.

Magyarország és Vietnam oktatási együttműködése már az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején elkezdődött, amikor felerősödött a harmadik világból Magyarországra

---

⁵⁰⁸ A vietnami kormány 2005. november 2-i 14/2005/NQ-CP számú határozata.

⁵⁰⁹ Szaniszló Réka Brigitta, „Interstate Student Migration Index – The Theory,” in *7th Interdisciplinary Doctoral Conference 2018: Conference Book*, szerk. Bódog, Ferenc et al. (Pécs: Doctoral Student Association of the University of Pécs, 2018).

irányuló bevándorlás, amelynek közvetlen oka a kelet-európai szocialista államok nyitása volt a délkelet-ázsiai és afrikai egykori gyarmati államok felé.⁵¹⁰

A tudományos-műszaki együttműködési megállapodások végrehajtására már 1949-ben létrehozták Magyarországon a Kulturális Kapcsolatok Intézetét. E megállapodások célja a magyar kultúra terjesztése és népszerűsítése külföldön, más népcsoportok kultúrájának terjesztése és népszerűsítése Magyarországon, valamint a kulturális egyezmények végrehajtásának elősegítése volt.⁵¹¹ A magyar-vietnami kulturális együttműködési egyezményt 1955-ben írták alá, amely dokumentum tartalmazta, hogy az abban foglaltakra minden évben új munkatervet kell írni. Ez – a levéltári adatok alapján – nem minden évben sikerült.⁵¹²

A fent leírt tények és események alapján tudjuk, hogy az 1960-as években Magyarországnak szüksége volt Vietnamba, hogy kitörjön külpolitikai elszigeteltségéből, ugyanakkor Vietnamban is szüksége volt Magyarországra, hogy enyhítse oktatási rendszerének súlyos problémáit.

Az viszont már közel sem ilyen egyértelmű, mikor és hány vietnami hallgató érkezett először a Magyar Népköztársaságba. A magyar-vietnami kulturális együttműködési egyezmény végrehajtására irányuló munkatervek egyrészt, nem minden évből állnak rendelkezésünkre: van olyan év, amikor csak tervezet készült és van olyan év, ahol még tervezet sem.⁵¹³ Ebből következően, csekély számú a munkatervet értékelő jelentés áll a rendelkezésünkre. Továbbá arról is fontos szót ejteni, hogy a jelentések nem egy logikát követve számoltak be a diákokról: egyszer arról írnak, hogy az adott évben hányan tanultak

---

⁵¹⁰ Földes, *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai I-II.*

⁵¹¹ Jelentés a kulturális kapcsolatokról: távol-keleti országok, 1966. MNL. OL. XIX-A-33-a. 193. doboz.

⁵¹² 1962. évi magyar-vietnami munkaterv javaslat. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 7. doboz.

⁵¹³ Munkaterv a Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság 1956. évi kulturális együttműködésére. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 6. doboz., 1957. évi vietnami munkaterv, Kulturális Kapcsolatok Intézete. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz., 1958. évi munkaterv-tervezet. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz., Munkaterv a Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság közötti kulturális egyezmény 1960. évi végrehajtására. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 6. doboz., Munkaterv a Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság közötti kulturális egyezmény 1960-61. évi végrehajtására. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 7. doboz., Munkaterv a Magyar Népköztársaság közötti kulturális egyezmény 1962. évi végrehajtására. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 7. doboz., Munkaterv a Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság közötti kulturális egyezmény 1963/64 évi végrehajtására. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 7. doboz.

Magyarországon, máskor arról, hányan végeztek az adott évben, harmadszor pedig, hány diákot vettek fel az adott évben.⁵¹⁴

Az 1955-56-os tanévben tizenegy észak-vietnami diák kezdhette meg tanulmányait Magyarországon.⁵¹⁵ Az 1956-57-es tanévre tíz vietnami nyert felvételt.⁵¹⁶ 1958-ban kilenc vietnami hallgató biztos, Magyarországon tanult.⁵¹⁷ 1963-ban a vietnami fél kérésére az öt ösztöndíjas helyett hatot fogadott Magyarország.⁵¹⁸ 1966-ban a Vietnami Demokratikus Köztársaságból hatvanhat diák érkezett magyar ösztöndíjjal Magyarországra. Amikor a vietnamiak és az amerikaiak közötti háború átterjedt Dél-Vietnamra (1968, Tet-offenzíva), a magyar kormány kiterjesztette az ösztöndíjprogramot a Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front (Viet Minh - Liga Vietnam Függetlenségéért) által küldött diákokra, így 1968-ban összesen 246 vietnami diák tanult magyar ösztöndíjjal Magyarországon.⁵¹⁹

A következő években az ösztöndíjasok száma folyamatosan nőtt, de a pontos számok nem ismertek, mivel – ahogy az a levéltári adatokból is tisztán látszik – még a Kulturális Kapcsolatok Intézetének tisztviselői sem voltak tisztában velük az adminisztráció hiányosságai miatt. Az 1970-es években mintegy hétszáz észak-vietnami és mintegy hetven dél-vietnami diák tanult valamelyik magyarországi egyetemen.⁵²⁰ Ami viszont biztos, hogy összességében a volt gyarmatok közül a vietnami diákok érkeztek a legnagyobb számban a szocialista Magyarországra tanulni.⁵²¹

A harmadik világbeli diákok felvétele része volt a szélesebb körű szolidaritási és segítségnyújtási programnak, amely a szocialista Európa legfőbb stratégiai eszköze volt az egykori gyarmati világ felé fordulásnak. Ráadásul, ez a fajta migráció csak ideiglenesnek számított, és nem feltételezték, hogy a vietnami diákok valaha is letelepednek

---

⁵¹⁴ A Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság közötti 1955. évi kulturális munkaterv értékelése. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 6. doboz., Az 1963-64-es kulturális munkaterv első évére eső részének teljesítése. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz.

⁵¹⁵ A Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság közötti 1955. évi kulturális munkaterv értékelése. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 6. doboz.

⁵¹⁶ Vietnami ösztöndíjasok érkezése. 1956. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz.

⁵¹⁷ Vietnami hallgatók tanulmányi eredményeinek közlése. 1958. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz.

⁵¹⁸ Az 1963-64-es kulturális munkaterv első évére eső részének teljesítése. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz.

⁵¹⁹ Összefoglaló jelentés a Vietnámmal való kulturális kapcsolatok fejlődéséről, 2. MNL OL. XIX-A-33-a. 193. doboz.

⁵²⁰ Jelentés Vietnám és a szocialista országok oktatási együttműködéséről az 1974-75-ös tanévben. MNL. OL. XIX-A-33-a. 193. doboz.

⁵²¹ Apor, „Szocialista migráció, posztkolonializmus és szolidaritás”.

Magyarországon,⁵²² ami azonban mégis megtörtént. Ma körülbelül 3500 vietnami él Magyarországon.⁵²³ Azonban ezt a létszámot fenntartásokkal kell kezelni, mert a KSH a népszámlálási adatokra alapozva határozta meg ezt a számot, így ennél több vietnami származású is élhet Magyarországon, akit a népszámlálási adatbázis nem jelenített meg, valamilyen oknál fogva.

A ma Magyarországon élő vietnamiak és azok a vietnamiak, akik Magyarországon tanultak, de időközben hazatértek, mára már hatással lehetnek Magyarország és Vietnam államközi kapcsolatainak minőségére és intenzitására. Ez a tény igaz azokra a felsőoktatási hallgatókra is, akik 1989 előtt érkeztek Magyarországra egy posztkoloniális, szocialista országból.⁵²⁴ Ennek érdekében, a magyar kormány újraindította a fejlődő országokból érkező hallgatóknak nyújtott ösztöndíjprogramot, abban a reményben, hogy ezek a hallgatók elősegítik az államközi kapcsolatokat.

A 2010-es években újraindult a Magyarország és Vietnam közötti oktatási együttműködés. 2011. október 7-én Budapesten a magyar oktatási miniszter és a vietnami oktatási miniszterhelyettes aláírta a 2011-2014 közötti időszakra szóló oktatási munkatervet. A munkaterv alapján a magyar fél évente öt vietnami ösztöndíjast fogadott be alap- és osztatlan képzésre. Emellett, a munkaterv alapján toborzott személyek kölcsönösen mentesülnek a fogadó országba történő beutazás és tartózkodás után fizetendő külföldi illeték megfizetése alól.⁵²⁵

A Magyarország Kormánya és a Vietnami Szocialista Köztársaság Kormánya közötti oktatási együttműködési megállapodást 2013. március 5-én írták alá. A megállapodás célja a Magyarország és Vietnam közötti oktatási kapcsolatok fejlesztésének elősegítése. Ennek megfelelően, a szerződő felek ösztönzik a felsőoktatási intézmények szereplőinek, oktatóinak és kutatóinak cseréjét, tanulmányútjait, tudományos munkáját, helyi és nemzetközi konferenciákon és tudományos műhelyeken való részvételét. Támogatják továbbá külön együttműködési megállapodások megkötését magyar és vietnami oktatási intézmények között. Bővítik a két ország felsőoktatási intézményeiben a másik fél számára elérhető képzési

---

⁵²² Apor, „Szocialista migráció, posztkolonializmus és szolidaritás”.

⁵²³ Központi Statisztikai Hivatal, *Népszámlálás 2011. – 4. Demográfiai adatok* (Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2013).

⁵²⁴ Vasa Lászlóval, a Külügyi és Külgazdasági Intézet főtanácsadójával, tudományos főmunkatársával készült interjú alapján.

⁵²⁵ Balog, Zoltán. „Levél Oláh Lajosnak.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.14. <http://www.parlament.hu/irom39/10391/10391-0001.pdf>.

lehetőségeket, elsősorban doktori és kutatási szinten, valamint a tanárképzés területén.⁵²⁶ A Megállapodás rendelkezéseinek végrehajtása érdekében 2013. július 29-én a Vietnami Szocialista Köztársaság Oktatási és Képzési Minisztériuma és Magyarország Emberi Erőforrások Minisztériuma aláírta a 2013-2015 közötti időszakra szóló oktatási csereprogramot, amelyet a Stipendium Hungaricum ösztöndíjprogram keretében hajtunk végre.⁵²⁷

4.2. Összegzés

A NHMI a nemzetközi hallgatóhoz kapcsolódóan három értéket mér: az egyéni szándék- és motivációt, az eltöltött időt, illetve az oktatás nyelvét. A NHMI ezen aspektusához elengedhetetlen a vizsgált populáció megkérdezése. Két éven keresztül igyekeztem a magyarországi vietnami tudásdiaszpórával kapcsolatot létesíteni, nagyon kevés sikerrel. Az alacsony válaszadási hajlandóság okait csak feltételezni tudom. Nguyen Huu 2021-es tanulmányában azt írta a lengyelországi vietnamiakról, hogy egy zárt társadalmi csoportról van szó, amely politikai kérdésekben egyáltalán nem szeret megnyilvánulni.⁵²⁸ Úgy vélem, hogy ez a magyarországi vietnami közösségre is igaz lehet. Továbbá, annak ellenére, hogy a doktori kutatásaim nem kizárólag politikai kérdésekre irányultak, a kutatás részletesebb ismertetésekor juthattak arra a következtetésre, hogy politikai mibenlétükre (pl. titkosszolgálati tevékenység) keresem a választ. Ezt a dilemmát úgy próbáltam meg feloldalni, hogy a félig strukturált interjúm kérdéseit online kérdőívvé alakítottam át és ennek kitöltésére igyekeztem buzdítani a közösséget, azonban ezzel sem arattam sikert.

Végül, négy félig strukturált mélyinterjút tudtam elkészíteni, amit igyekeztem levéltári adatolással kiegészíteni. Ennek ellenére, a kutatás ezen része nem reprezentatív. A magyarországi vietnami tudásdiaszpóra kapcsán elmondható, hogy a vizsgált alapsokaság bizonytalan, ezért a mintavétel hólabdamódszerrel történt, ami szintén több nehézségbe ütközött, mert amikor további lehetséges interjúalanyokra kérdeztem rá, négyből kétszer azt a választ kaptam, hogy *senki sem jut az eszébe*. Az interjúalanyok mind anonimitásukat kérték.

---

⁵²⁶ 349/2013. (X. 1.) Korm. rendelet Magyarország Kormánya és a Vietnami Szocialista Köztársaság Kormánya közötti oktatási együttműködésről szóló egyezmény kihirdetéséről.

⁵²⁷ „Magyarország Hanoi Nagykövetségének hivatalos oldala, Vietnami oktatási és kulturális kapcsolatok,” utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://hanoi.mfa.gov.hu/page/vietnami-oktatasi-es-kulturalis-kapcsolatok>.

⁵²⁸ Nguyen Huu, „Social Media and the Online Political Engagement of Immigrants”.

Az interjúk alapján elmondható, hogy egy zárt diaszpóráról, egy rendkívül összetartó közösségről van szó, így számos nehézségbe ütköztem az interjúk során is. Minden beszélgetésre jellemző volt a (mosolygós) titkolózás, még a legkevésbé szenzitív kérdéseknél is. Mi is példázná ezt jobban, mint hogy a „Magyarország mely egyetemén/főiskoláján tanult és mely szakon végzett?” kérdésre azt a választ kaptam, hogy „*Egy budapesti egyetem nagyon egyedi szakán.*” A motivációt és szándékot érintő kérdések különösen szenzitívnek hatottak, így mindenféle következtetés levonása képlékeny, bizonytalan.

A motiváció tekintetében elmondható, hogy a kor vietnami diákjainak nem volt beleszólása abba, hogy melyik szocialista barátnál folytathatja tanulmányait.⁵²⁹ Egyik interjúalanyom elmesélése alapján őt Észak-Koreába szánták, de egy véletlen folytán mégis Magyarországra került az 1960-as évek végén. A küldő ország ezen hozzáállása miatt a hírszerzés kérdésköre is felmerül, azonban ezzel kapcsolatos kérdésre hiába is vártam volna érdemi választ. Mindenesetre izgalmas annak a lehetősége, hogy a vizsgált időszakban Vietnam hírszerzőknek használta külföldre delegált diákjait. Amennyiben ennek volt részese a mai tudásdiaszpóra, akkor a közvélemény számára láthatatlan módon léphettek be a bilaterális viszonyrendszerbe, ami részben magyarázza „csendességüket”. Ezzel a fajta szerepvállalással a tudásdiaszpóra fogalma pedig újabb tartalommal telik meg.

A szándék kapcsán ugyanaz állapítható meg, mint a motiváció esetében: nem volt beleszólása a hallgatónak, vissza kellett térnie Vietnamba, vagy csak különleges esetben lehetett Magyarországon maradni, letelepedni. Előbbire példa, amikor interjúalanyom arról számolt be, hogy ötévi magyarországi tanulást követően vissza kellett térnie Vietnamba annak ellenére, hogy egy magyar állampolgár jegyese volt. A Magyarországon való letelepedés volt számára az optimális lehetőség, amiről azonban azt nyilatkozta, hogy „*[n]ehézkösen ment, 3 év alatt sikerült csak.*” A Magyarországon való letelepedést követően egy budapesti egyetemen oktatott nyugdíjba vonulásáig. A különleges esetről szólva pedig, egy másik interjúalanyom arról mesélt, hogy ő a graduális képzést követően azért maradhatott, mert belekezdett doktori tanulmányokba, amit azonban sosem fejezett be. „*Az abszolutórium megszerzése után elmentem a magánszektorba dolgozni. Viszont, ha van valami, amit másképp csinálnák, akkor az a doktori. Biztos megírnám a dolgozatot.*”

---

⁵²⁹ Külügyminisztérium IV. Politikai Osztály 003976/szig.titk. jelentése Vietnámról. 1957. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn-15/b-003702/1-1963 4. doboz.

Az interjút mindenkivel magyarul készítettem, arra a kérdésre viszont, hogy szerintük mennyiben befolyásolta nyelvtudásuk a magyar társadalomba való beilleszkedést, mindannyian „nem tudommal” válaszoltak. A magyar társadalom befogadó készségére hasonlóan rejtélyes válaszokat kaptam: „[e]leinte nagyon barátságosak voltak velünk, a rendszerváltozás után ez sok mindenben megváltozott”; „[c]sak családi és baráti környezetben érzem azt, hogy befogadnak, megértnek.” Ez lehet az a pont, ahol a szocializációs határ történelmi korrekciója előtérbe kerülhet, mivel az interjúk alapján az érzekelhető, hogy a rendszerváltozást követően történt valami, ami befolyásolta a megítélésüket, így ezzel a szubjektummal lehet finomítani az objektív mérőkönt. Az interjúk alapján elmondható, hogy a vizsgált időszakban pozitív társadalmi megítélést érzekeltek („Soha nem ért atrocitás.”), így a korrekció is a pozitív tartomány felé tolódik el.

A Magyarországon élő vietnami diaszpóra tagjai, az interjúk alapján is, nem kíván (még) beleszólni semmilyen szinten a magyar bel-, vagy külpolitikába: nincsen egy közösen artikulált céljuk. Egyéni szintre lebontva ez azt jelenti, hogy nem akarnak szerepet vállalni a magyar-vietnami kétoldalú kapcsolatokban, ez az interjúk során egyértelművé vált. „Nem gondolnám, hogy bármi keresnivalóm lenne ott.” Egyetlen dimenzióba engedik be a magyarokat: a kultúrájukba, amelyen belül különös fontossággal bír a gasztronómia. Ez az az elem, ami korrigálja a pusztán számokból álló NHMI-t, ami esetünkben negatív korrekciót jelent.

Ahogy azt bemutattam, a Magyarországon tanult vietnamiak szándék-motiváció kérdésköre különleges, nehezen vizsgálható. Látható jelük a mai napig nincs a magyar-vietnami viszonyrendszerben, továbbá nem is gondolják úgy (vagy nem mondják el), hogy ők ennek részesei lennének. Ebből következően, az egyéni szándék- és motiváció az ő esetükben egy pontot jelent. Továbbá a vizsgált időszakban minden vietnami hallgató teljes idejű, magyar nyelvű képzésekre érkeztek,⁵³⁰ így ez mind a két mutató esetében 2-2 pontot jelent. Össességében pedig 1,6 a nemzetközi hallgatóhoz kapcsolódó mérőszám értéke.

---

⁵³⁰ Magyar Népköztársaság Nagykövetsége Peking. Vietnami ösztöndíjasok. 1952. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz., Munkaterv a Magyar Népköztársaság közötti kulturális egyezmény 1962. évi végrehajtására. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 7. doboz., Apor, „Magyarország és a harmadik világ kapcsolatai, 1948-1990”.

5. Összegzés, avagy a magyarországi vietnami diaszpóra megjelenése a magyar-vietnami államközi kapcsolatokban, a csendes tudásdiaszpóra

Az NHMI mindig egyénre lebontva értelmezhető optimálisan. Azonban vannak általánosan levonható következtetések is, amelyek elsősorban az államokat érintik. Így elmondható, hogy a bipoláris világban létező Magyarország és Vietnam függvényében egy átlagos vietnami hallgató kapcsán mérsékelt impakt faktort feltételezhetünk, hiszen a két országhoz tapadó indikátorok összesített száma 1,91 (2. táblázat).

küldő és befogadó állam / hatásérték	Alacsony (1)	Mérsékelt (2)	Magas (3)
Kultúra			eltérő kulturális gyökerek
Politika-jog	hasznló politikai ideológia, azonos rezsím		
Földrajz			különböző civilizációs-kulturális kör
Gazdaság		már van valamiféle gazdasági kapcsolat	x
Részösszeg	2,25		
Küldő állam nemzetköziesítési politikája		passzív támogató	
Demokrácia Index	autoriter rendszer		
Fragile State Index		figyelmeztetésre okot adó állam	
Oktatási célország társadalma		semleges társadalom	
Oktatási célország nemzetköziesítési politikája		passzív támogató	
Demokrácia Index	autoriter rendszer		
Fragile State Index		figyelmeztetésre okot adó állam	
Korrekción	Pozitív		
ÖSSZESÍTVE	1,91 +		

2. táblázat A NHMI alapján a magyar-vietnami bilaterális kapcsolatok számszerűsítve, 1966-1989-ra vonatkozóan.

A vizsgált időszakban Magyarországon tanuló vietnami diákokról továbbá általánosságban elmondható, hogy magyar nyelven tanultak, teljes idejű képzésekben. Így itt az impakt faktoruk magas. Arra kell számítani a kutatónak, hogy „még a csapból is az folyik”, hogy a magyarországi vietnamiak mennyi mindent tettek és tesznek a két ország viszonyrendszerében. Azonban koránt sem erről van szó. Az egyéni szándék- és motivációk szoros összefüggésben állnak a diaszpóra szervezetségi szintjével, annak cél- és eszközrendszerével. Így mivel a vietnamiak esetében a kulturális dimenzió a domináns, nem is jelennek meg a nagypolitika színterén. Vagy legalábbis számunkra láthatatlanok ebben a viszonyrendszerben, hiszen fennáll a hírszerző tevékenység lehetősége. Ennek ellenére, azzal a tudással, ami a kezünkben van, a hallgatók esetében a mérsékelt befolyásolási képességről lehet beszélni (3. táblázat).

nemzetközi hallgató / hatásérték	Alacsony (1)	Mérsékelt (2)	Magas (3)
Eltöltött idő			diplomamobilitás
Az oktatás nyelve			a befogadó ország anyanyelvén
Egyéni szándék –és motiváció		extrinzik motiváció	
Korrekción	Negatív		
ÖSSZESÍTVE	2,6 –		

3. táblázat A NHMI alapján a Magyarországon tanult vietnamiak befolyásolási képessége számszerűsítve, 1966-1989-ra vonatkozóan.

A NHMI eredményeit figyelembe véve – azaz, hogy nem a várt eredményt hozta – még egy dolgot kell megvizsgálni: esetleg maga az index a hibás, vagy rossz ellenőrző változót választottam? Mivel a belső itelemelés alapján kijelenthető, hogy az egyes indikátorok szorosan összefüggnek az összetett indexszel, így arra kell következtetnünk, hogy az ellenőrző ítem, azaz a magyarországi vietnami tudásdiaszpóra nem méri megfelelően a változót. Véleményem szerint, egy másik csoport vizsgálatával, más eredményre jutottunk volna, mert egy dolgot nem mér az index: a titkosszolgálati szerepet, amely tényező szerepet játszhat abban, hogy a vizsgált csoport a köz-szem számára láthatatlan társadalmi tényezők.

Az oktatási csere a nemzeteket emberré változtathatja, és a kommunikáció egyetlen más formájával sem járulhat hozzá a nemzetközi kapcsolatok humanizálásához. /J. William Fulbright/

VIII. A kutatás tudományos eredményei

A dolgozat a kutatási előfeltevésekhez, kérdésekhez visszacsatolva hat tudományos megállapítást, következtetést tartalmaz:

1. A diaszpóra a nemzetközi kapcsolatok rendszerének szereplőjévé vált.
2. A kisebbségben élés joga egy folyamat.
3. A diaszpórák interkulturális kommunikátorok/mediátorok.
4. A származási ország szempontjából a tudásdiaszpórának nincsenek különleges ismertetőjegyei.
5. Bizonyos fokig mérhetővé/összehasonlíthatóvá tehető a nemzetközi hallgatói migrációval létrejövő diaszpóra jelentősége.
6. A magyarországi vietnami diaszpórának jelenleg nincs látható jelenléte a magyar-vietnami államközi kapcsolatokban.

1. A diaszpóra a nemzetközi kapcsolatok rendszerének szereplőjévé vált

Nagyon egyértelmű megállapításnak tűnhet első látásra, mégis fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a diaszpórák már nem „csak” eszközök az államok kezében a nemzetközi színtéren, hanem sokkal inkább aktorok, akik képesek bizonyos eszközökkel valamilyen minőségű és mennyiségű hatást gyakorolni. Mindebből rögtön következik egy további állítás is, miszerint a diaszpórát – a nemzetközi kapcsolatok tudományán belül biztosan – csak interdiszciplinárisan érdemes értelmezni. Ezzel a fajta tudományos megközelítéssel lehet a legátfogóbb képet kapni a diaszpórák kialakulásáról, motivációiról, kapcsolatrendszeréről. Annak ellenére, hogy – véleményem szerint – a diaszpórák szereplőként való fellépése újdonság, nem szabad elfelejteni, hogy a társadalmak törésvonalainak megjelenése óta szerves részét képezik az emberi-társas létnek. Az i.e. 300-as évektől van írásos nyoma ennek a társadalmi jelenségnek, de ennél régebbi eredetet is tulajdoníthatunk a fogalomkörnek, hiszen egy elterjedt jelenségnek kellett lennie ahhoz, hogy a kor tudósai már egy konkrét elnevezést is rendeljenek hozzá.

A diaszpórával foglalkozó magyar és nemzetközi szakirodalom áttekintését, elemzését és összegzését követően létrehozott diaszpóra-meghatározásban szereplő attribútum-lista is méltán példázza a diaszpórákutásban az interdiszciplinaritás szükségességét:

A diaszpóra egy olyan állampolgárságtól független, transznacionális csoport, amely

- a) szétszóródottan él a világ különböző országaiban, amely szétszóródást a migráció bármely formája okozta;
- b) szorosan kötődik anyaországához, ami egy ténylegesen létező állam, vagy óhazájához, ami a közös mítoszokon alapszik, szorosan kötődve a múlthoz, melyet idealizál, ahova állandóan visszavágyik és hűséget érez iránta;
- c) a befogadó országban számszerű kisebbségben él, amely befogadó állam társadalmába nem tud a kirekesztés miatt, vagy nem is akar asszimilálódni;
- d) egy magas szervezetségi fokú interperszonális hálózat, ami szolidaritást vállal a társdiaszpórákkal;
- e) képes transznacionális politikai kapcsolatrendszert kialakítani az anyaország, a befogadó ország, illetve önmaga hármásával;
- f) tagjai az első generációs vándorok, ahol az első generációs vándor lehet olyan személy is, aki ténylegesen nem vándorolt, hanem határmódosítások következtében került az anyaországon kívülre, valamint azon leszármazottak, akik ismerik még az anyaország kultúráját, politikai berendezkedését, gazdasági filozófiáját, illetve jogrendszerét.

2. A kisebbségben élés joga egy folyamat

A kisebbségben élés kérdésköre a világ minden pontján problémát jelent és generál, hiszen egy rendkívül átpolitizált esetkörről van szó. Azonban a kisebbségi lét az emberek identitásának meghatározó része, így azt tőlük (pl. erőszakos asszimilációs tevékenységgel) nem lehet. A befogadó ország feladata, hogy a bevándorló, kisebbségi csoportok képesek legyenek olyan mértékben megtartani eredeti identitásukat, amennyire arra igényük van. Ehhez a befogadó ország rendelkezésére állnak mind aktív (pl. a befogadó társadalom érzékenyítésére irányuló programok), mind passzív (pl. egyszerűen nem gördít akadályt egyes hagyományok elé: pl. nem tiltja a hidzsáb viselését) eszközök.

A kisebbségi kérdések esetében Európára mindig külön hangsúlyt kell fektetni az egyedülálló kisebbségvédelmi rendszerek miatt. Azonban Európában találkozhatunk egyfajta értékítélettel a kisebbségi csoportok tekintetében, akik ennek függvényében *pályázhatnak* a kisebbségeket védő többletjogokra – hiszen az emberi jogok kisebbségi létüktől függetlenül megjárnak nekik is. Az őshonos nemzeti és etnikai kisebbségek élvezik a legnagyobb védelmet Európában, ezek a csoportok szerepelnek európai értékei között is, részben azért, mert ez a fajta védelmi háló az esetek döntő többségében a reciprocitás elve mentén működik. Az új kisebbségek esetében a befogadó államok már legtöbbször széttárják a kezüket, elvárva az asszimilációt, illetve a kisebbségi lét megtartására irányuló segítséget is az anyaországra hárítják. Ezek miatt a tényezők miatt jelenthető ki az, hogy a kisebbségben élés joga egy folyamat.

3. A diaszpórák interkulturális kommunikátorok/mediátorok

A diaszpórák saját eszközrendszerrel rendelkező, célorientált társadalmi csoportjai a nemzetközi kapcsolatoknak. Célorientált, mivel a diaszpóralét egy folyamat, ahol a *szintlépést* a célok pontos kijelölésével, majd azok elérésével lehet teljesíteni, ahol minden célhoz egyedi eszközrendszert rendelnek. A diaszpórák működésének két iránya van: az első az anyaország felől érkező igény külső hatásra való teljesítése; a második pedig az anyaország irányába zajló tevékenység, amit belső készítésre valósít meg. Előbbi esetében a diaszpóra egyfajta eszköz, az anyaország külföldi kiterjesztése. Itt beszélhetünk a diaszpórán keresztüli diplomáciáról, a lobbis és a hírszerzés eszközeivel. Utóbbi eset pedig a diaszpórák általi diplomácia, ahol szintén ismerni kell a lobbis, a gazdasági tevékenység, valamint a közösségi média szerepét. A diaszpóra rendelkezésére álló eszközökből tisztán kiviláglik, hogy mindig valamilyen kommunikációs kellékről van szó. Arról a tényről nem is beszélve, hogy a diaszpórák jelenléte az infokommunikációs forradalom előrehaladtával párhuzamosan nőtt a nemzetközi kapcsolatokban. Mindebből kijelenthető, hogy a diaszpórák interkulturális kommunikátorai, közvetítői a vizsgált rendszernek.

4. A származási ország szempontjából a tudásdiaszpórának nincsenek különleges ismertetőjegyei

A küldő államoknak, felismerve a külhoni polgáraik alacsony hazatérési kedvét, új stratégiát kellett kialakítaniuk ahhoz, hogy a külhoni polgárok továbbra is hűségesek maradjanak *eredeti* országukhoz. Itt jelenik meg a diaszpóra opció, amely hasznos agyelszívás célja, hogy a magasan képzett vándorok továbbra is hűségesek maradjanak az anyaországhoz, azaz járuljanak hozzá az anyaország innovációs és technológiai fejlődéséhez, de immáron külföldről. Ehhez lehet két eszközt rendelni: a hazautalásokat és a tudástranszfert. Azonban annak ellenére, hogy egy nemzetközi hallgatónak pontosan körülhatárolható, különleges ismertetőjegyei vannak (kulturális tudatosság, nyelvi képességek, alkalmazkodás, tolerancia, helyzetfelismerő jártasság, kozmpolita és mobilis munkavállalók, transznacionalitás, jobb társadalmi beilleszkedés), ez már nem jellemző az értelmiségi individuumok csoportba tömörülésére. Hiszen mind a korábban ismertetett hazautalási rendszer, illetve a tudástranszfer eszköze lehet más típusú diaszpóráknak is.

5. Bizonyos fokig mérhetővé/összehasonlíthatóvá tehető a nemzetközi hallgatói migrációval létrejövő diaszpóra jelentősége

A NHMI célját elérte azzal, hogy elsősorban szubjektív itemekkel mérhetővé és előrejelezhetővé tette a tudásdiaszpóra – anyaország – befogadó ország háromszögében fennálló kapcsolat minőségét és intenzitását, a nemzetközi hallgató fókuszából. Az alábbi (4.) táblázat tartalmazza összefoglalóan a NHMI által alkalmazott mérőegységeket és azok összesített értékrendszerét.

küldő és befogadó ország, nemzetközi hallgató / hatásérték	Alacsony (1)	Mérsékelt (2)	Magas (3)
Kultúra	azonos kulturális gyökerek	hasonló kulturális gyökerek	eltérő kulturális gyökerek
Politika-jog	hasonló politikai ideológia, azonos rezsím	hasonló politikai ideológia, különböző rezsím	eltérő politikai ideológia
Földrajz	ugyanaz a régió	ugyanaz a civilizációs- kulturális kör	különböző civilizációs- kulturális kör
Gazdaság	semmilyen kapcsolatot nem akarnak	már van valamiféle gazdasági kapcsolat	még nincs gazdasági kapocs, de akarják
Korrekción	Pozitív		Negatív
Küldő állam nemzetköziesítési politikája	akadályozó	passzív támogató	aktív támogató
Demokrácia Index	autoriter rendszer	hibrid rendszer	teljes demokrácia / hibás demokrácia
Fragile State Index	riasztásra okot adó államok	figyelmeztetésre okot adó államok	fenntartható / stabil államok
Oktatási célország társadalma	xenofób társadalom	semleges társadalom	inkluzív társadalom
Oktatási célország nemzetköziesítési politikája	akadályozó	passzív támogató	aktív támogató
Demokrácia Index	autoriter rendszer	hibrid rendszer	teljes demokrácia / hibás demokrácia
Fragile State Index	riasztásra okot adó államok	figyelmeztetésre okot adó államok	fenntartható / stabil államok
Eltöltött idő	bizonyítványmobilitás	kreditmobilitás	diplomamobilitás
Az oktatás nyelve	saját anyanyelvén	közvetítő nyelven	a befogadó ország anyanyelvén
Egyéni szándék –és motiváció	amotiváció	extrinrik motiváció	intrinrik motiváció
Korrekción	Pozitív		Negatív
ÖSSZESÍTVE			

1	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9	2	2,1	2,2	2,3	2,4	2,5	2,6	2,7	2,8	2,9	3
---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	---

4. táblázat A NHMI mérőszámainak összesítése.

6. A magyarországi vietnami diaszpórának jelenleg nincs látható jelenléte a magyar-vietnami államközi kapcsolatokban

A Magyarországon élő három-hatezer főt számláló vietnami diaszpóra számában kicsi, intézményesültségi szintje alacsony, befolyásában gyenge. A vietnami diaszpóra egy rendkívül zárt és összetartó közösség, akiknek nem célja a magyar társadalomba való teljes beilleszkedés, inkább a csendes egymás mellett élésre törekednek. Ez a fajta hozzáállás magában hordozza azt, hogy ha van is lehetősége, kapacitása a diaszpórának az államközi kapcsolatok befolyásolására, nem fogják kihasználni potenciáljukat, mert nincs rá igényük. A NHMI alapján lenne mérsékelt befolyásolási potenciál egyéni és közösségi szinten is, de ahogy arra az interjúk rámutattak, erre nincs szemmel látható hajlandóság. Annak, hogy a vietnami diaszpóra nem kíván részt venni a magyar-vietnami bilaterális kapcsolatokban, számos oka lehet, azonban ezen okok pontos feltárása, illetve a diaszpóra mozgósításának lehetőségei, módszerei újabb kutatások alapja kell, hogy legyen.

IX. Záró gondolatok

A dolgozat célja annak vizsgálata volt, hogy az egyén és kisebb-nagyobb csoportjai, hogyan jelennek meg a nemzetközi kapcsolatokban. Erre nem lehet egy egyszavas választ adni, hiszen a diaszpórák lehetnek szereplők, eszközök, interperszonális hálók csomópontjai, tudásátadók, interkulturális kommunikátorok, gazdasági tényezők vagy éppen állami kiterjesztések. Ők a nemzetközi kapcsolatok kaméleonjai: bármivé válhatnak, amit éppen megkövetel a történelmi szükségszerűség. Azt, hogy a diaszpóráknak nincs pontosan lehatárolt szerepköre és definíciója a vizsgált rendszerben nem csak előnyként lehet és kell felfogni, hiszen ezáltal nagyban megnehezül az fenomen értelmezése, maga a kutatás is.

A diaszpórákkal foglalkozni kell, ez nem vitás, az viszont annál inkább, hogy kinek és milyen módon kellene ezt megtennie. A dolgozat egy diaszpórikus példát ragadott ki, a tudásdiaszpóráét, amely alapján is nyilvánvalóvá vált, hogy ennek a társadalmi csoportnak a létezése mennyire összetett, bonyolult, számos aktórral és érdekelttel.

Sok szakértő úgy véli, hogy a globalizált társadalom jövője az azonos eszmékkel és azonos társadalmi, kulturális vagy gazdasági érdekekkel rendelkező emberek globális hálózatainak létrehozása. A diaszpórahálózatok jó modellek, amelyek hozzájárulnak a jobb társadalmak létrehozásának humanista céljához.⁵³¹ Minden kétséget kizáróan állíthatjuk, hogy a globalizáció és a határokat átlépő képzés, az ezzel megnyíló lehetőségek ösztönzőleg hatnak a világ diákjaira. Olyan kapcsolatokat építenek ki, amely a migránsok között akár kontinenseket összekötő „hídként” is értelmezhetők.⁵³² Ebben fogható meg leginkább a kutatás lényege, újszerűsége, illetve hasznosíthatósága is. A nemzetközi hallgatóban rejtőző befolyásolási potenciál mérése új lehetőségeket a felsőoktatási intézményeknek arra, hogy átértékeljék már meglévő, vagy kialakítsák nemzetköziesítési stratégiájuk hallgató-toborzási részét. Naivitás lenne viszont arról beszélni, hogy egy ilyen index alapján a küldő vagy befogadó államok újraértékelnék bármely a dolgozatban tárgyalt szakpolitikájukat, annak ellenére, hogy ez lenne a végső cél.

A korábbi időkben a társadalom elitjét alkotó mobil réteg, a peregrinusok migrációs motivációját az adta, hogy a több különböző helyen szerzett tapasztalat csak növelte szellemi

---

⁵³¹ Council of Europe Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons Report Doc. 15250, 2021: For a European policy on diasporas.

⁵³² Gregory Chow és Yan Shen, „Demand for education in China,” *International Economic Journal* 20, no. 2 (2006): 129-147.

értéküket.⁵³³ Mára, kifejezetten a globalizáció felgyorsulása miatt ezen a jelenségen úgy változott a jelentősége, hogy a tanulási befektetés képessé vált a gyors megtérülésre. Továbbá azt is észrevehetjük, hogy nagyobb a kereslet azon munkaerő iránt, amely több országban szerzett tapasztalatot. Fontos hangsúlyozni, hogy az oktatási befektetés mind egyéni, mind társadalmi szinten megtérül. Ezt támasztja alá az OECD tanulmánya is, amelyben kifejezik, hogy az egyént az oktatási célországban eltöltött idő tapasztalatokkal gazdagítja, illetve gazdaságfejlesztési eszközként is működhet a küldő és a befogadó állam között. Az államok egyre inkább érdekeltek a magasan kvalifikált munkaerő elszívásában, amelynek első lépcsője a felsőoktatás nemzetköziesítése és a nemzetközi hallgatók megtartása, letelepítése: diaszpórává formálása.⁵³⁴ Az államok azonban elsősorban nem a gazdasági racionalitás alapján döntenek, hanem a diplomáciai kérdéseket helyezik előtérbe, aminek ugyan lehet gazdasági előnye is, de ez nem minden esetben igaz.

A korlátok ellenére a dolgozat jelentősen hozzájárul általánosságban a diaszpórákról szóló, valamint a magyarországi és a közép- és kelet-európai országok vietnámi diaszpórájáról szóló, kulturális, politikai, gazdasági és mindenekelőtt nemzetközi kapcsolatok szempontú szakirodalomhoz. Általánosságban elmondható, hogy a modern kommunikációs technológiák központi szerepet játszanak a bevándorlók politikai aktivitásának alakításában. Ennek a ténynek a figyelembevétele segít a fogadó és a küldő országok egyesületeinek és állami szereplőinek abban, hogy megfelelő stratégiákat és politikákat alakítsanak ki a migráns szereplők politikai szerepvállalásából és mozgósításából eredő társadalmi változásokra. A folyamatos és gyors változás a jövő, amely bizonytalanságban a diaszpórák kifejezetten képesek helytállni pontosan kaméleon jellegük miatt, ami simulékonyabbá és a változások könnyebb elfogadóivá teszi őket.

---

⁵³³ Hrubos Ildikó, „A peregrinációtól az Európai Felsőoktatási Térségig,” *Educatio* no. 2 (2005).

⁵³⁴ Rédei, *A tanulmányi célú mozgás*.

Bibliográfia

- Adler, Emanuel. „Constructivism in International Relations: Sources, Contributions, and Debates.” In *Handbook of International Relations*, szerkesztették Carlsnaes, Walter, Risse, Thomas és Simmons, Beth A., 112-144. Los Angeles: Sage, 2013.
- Ágh, Attila, Varga, Gyula és Csák, Erika. *Vietnam – a felszálló sárkány országa*. Budapest: Kossuth Kiadó, 2010.
- Agunias, Dovelyn Rannveig és Newland, Kathleen. *Developing a Road Map for Engaging Diasporas in Development. A Handbook for Policymakers and Practitioners in Home and Host Countries*. Geneva, Washington D.C.: International Organization for Migration, Migration Policy Institute, 2012.
- Altbach, Philip, Reisberg, Liz és Rumbley, Laura. *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution*. Rotterdam: Sense Publishers, 2010.
- Anderson, Benedict és Klingman, Gail. *Long-Distance Nationalism: World Capitalism and the Rise of Identity Politics*. Amszterdam: Centre for Asian Studies, 1992.
- Andorka, Rudolf. *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006.
- Apor, Péter. „Magyarország és a harmadik világ kapcsolatai, 1948-1990.” In Magyarország külkapcsolatai (1945-1990) szerkesztették Horváth S., Kecskés D. G. és Mitrovics M. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2021.
- Apor, Péter. „Szocialista migráció, posztkolonializmus és szolidaritás: Magyarország és az Európán kívüli migráció.” *antro-pólus* 2, no. 2 (2017): 26-44.
- Arango, Joaquín. *New Emigration Policies Needed for an Emerging Diaspora*. Washington D.C.: Migration Policy Institute, 2016.
- Arisztotelész. *Politika*. Budapest: Gondolat, 1994.
- Babbie, Earl. *A társadalomtudományi kutatás módszertana*. Budapest: Balassi Kiadó, 2001.
- Balogh, András. *Bevezetés Délkelet-Ázsiai történelmébe*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2015.
- Balogh, Éva. *Pszichológiai Kislexikon*. Debrecen: Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., 2000.
- Barendt, Eric M. *A tudomány szabadsága és a jog: összehasonlító tanulmány*. Budapest: Wolters Kluwer, 2017.
- Barry, Andrew, Born, Georgina és Weszkalnys, Gisa. „Logics of interdisciplinarity.” *Economy and Society* 37, no. 1 (2008): 20-49.
- Bartha, Tibor. *Keresztyén bibliai lexikon*. Budapest: Kálvin Kiadó, 1993.
- Bauböck, Rainer. *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methodes*. Amszterdam, Manchester: Amsterdam UP, Manchester UP, 2010.
- Beck, Sylvain és Weinar, Agnieszka. „Mobile French Citizens and La Mere-Patrie: Emigration and Diaspora Policies in France.” In *Emigration and Diaspora Policies in the Age of Mobility*, szerkesztette Agnieszka Weinar, 85-99. Cham: Spinger, 2017.
- Becsey, Zsolt. „A keleti nyitás súlya a magyar külgazdaságban.” *Polgári Szemle* 10, no. 1-2 (2014): 428-443.
- Beelen, Jos és Jones, Elspeth. „Redefining Internationalization at Home.” In *The European Higher Education Area: Between Critical Reflections and Future Policies*, szerkesztették A. Curai, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi, és P. Scott, 67–80. Cham: Springer Open International Publishing, 2015.

- Beine, Michel, Docquier, Frédéric és Rapoport, Hillel. „Brain drain and economic growth: Theory and evidence.” *Journal of Development Economics* 64, no. 1 (2001): 275-289.
- Bernal, Victoria. „Nationalist Networks: The Eritrean Diaspora Online.” In *Diasporas in the New Media Age: Identity, Politics, and Community*, szerkesztették A. Alonso és P. Oiarzbal. Reno: University of Nevada Press, 2010.
- Bihari, Mihály. „A modern népszuverenitás elméleti alapjai. Kísérlet egy funkcionalista rendszerszemléletű szuverenitáselmélet alapjainak kidolgozására.” *MTA Law Working Papers* 51 (2014).
- Bihari, Mihály. *POLITOLÓGIA – A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák*. Budapest: Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, 2013.
- Bindorffer, Györgyi. *Kettős identitás*. Budapest: Új Mandátum, 2001.
- Birka, Ieva és Klavins, Didzis. „Diaspora diplomacy: Nordic and Baltic perspective.” *Diaspora Studies* 13. no. 2 (2020): 115-132.
- Bíró-Nagy, András, szerk. *Rendszerváltás, demokrácia és a magyar társadalom*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2016.
- Bjola, Corneliu és Holmes, Marcus, szerk. *Digital Diplomacy – Theory and Practice*. London – New York: Routledge, 2015.
- Blahó, András és Prandler, Ádám. *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2014.
- Bloed, Arie. „Az EBESZ és a nemzeti kisebbségek.” In *Kisebbségvédelem és a nemzetközi szervezetek*, szerkesztette Bárdi, Nándor. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2002.
- Bodziany, Marek. „Vietnamese Immigrants in Poland – Three Decades of Experience.” *Journal of Social Sciences and Humanities* 3, np. 5 (2017): 586-608.
- Boros, János. *Filozófia!*. Veszprém: Iskolakultúra, 2009.
- Bragyova, András. „Alapjogok – emberi jogok fogalma.” In *Emberi jogi enciklopédia*, szerkesztette Lamm, Vanda, 19-25. Budapest: HVG-ORAC, 2018.
- Brinkerhoff, Jennifer M. *Digital Diasporas: Identity and Transnational Engagement*. New York: Cambridge University Press, 2009.
- Brinkerhoff, Jennifer M. *Digital Diasporas: Identity and Transnational Engagement*. New York: Cambridge University Press, 2009.
- Brooks, Rachel és Waters, Johanna. „International Students and Alternative Visions of Diaspora.” *British Journal of Educational Studies* 69, no. 5 (2021): 557-577.
- Bruhács, János. *Nemzetközi jog I-II*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2014.
- Búr, Gábor. „Vietnam.” In *20. századi egyetemes történet – II. Európán kívüli országok*, szerkesztette Németh, István, 246-248. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.
- Burchill, Scott és Linklater, Andrew, szerk. *A nemzetközi kapcsolatok elméletei*. Budapest: Typotex, 2019.
- Caldarini, Carlo. „Diaspora Policies and Social Protection in Italy.” In *Migration and social protection in Europe and beyond: comparing consular services and diaspora policies*, szerkesztették Jean-Michel Lafleur és Daniela Vintila. Dordrecht: Springer IMISCOE Research Series, 2020.

- Casas Trujillo, Jennyfer Paola, Peshawa, Jalal Mohammed és Taler Saleh, Sanaa. „Students’ Motivations to Study Abroad: The Case of International Students at the University of Debrecen.” *Central European Journal of Educational Research* 2, no. 1 (2020): 76–81.
- Chadwick, Andrew. *Internet Politics*. New York: Oxford University Press, 2006.
- Chatterjee, Aneek. *International Relations Today. Concepts and Applications*. Delhi: Pearson, 2010.
- Chen, King C. *China’s War with Vietnam, 1979: Issues, Decisions, and Implications*. Stanford: Hoover Institution Press, 1987.
- Chow, Gregory és Shen, Yan. „Demand for education in China.” *International Economic Journal* 20, no. 2 (2006): 129-147.
- Christiansen, Shawn L. és Palkovitz, Rob. „Exploring Erikson’s Psychosocial Theory of Development: Generativity and its Relationship to Paternal Identity, Intimacy, and Involvement in Childcare.” *The Journal of Men’s Studies* 7, no. 1 (1998): 133-156. DOI:10.3149/jms.0701.133.
- Chue, Kah Loong és Nie, Youyan. „International Students’ Motivation and Learning Approach: A Comparison with Local Students.” *Journal of International Students* 6, no. 3 (2016): 678-699.
- Cochrane, Feargal. „Irish-America, the End of the IRA’s Armed Struggle and the Utility of Soft Power.” *Journal of Peace Research* 44, no. 2 (2007): 215-231.
- Cohen, Albert K.: „A szubkultúrák általános elmélete.” In *Iffúszociológia*, szerkesztette Huszár, Tibor és Sükösd Mihály, 264-286. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969.
- Cohen, I. Bernard, szerk. *The Natural Sciences and the Social Sciences. Some Critical and Historical Perspectives*. Boston: Kluwer Academic, 1994.
- Cohen, Israel. *Theodor Herzl. Founder of Political Zionism*. New York: Thomas Yoseloff Publisher, 1959.
- Cohen, Joshua. „Structure, Choice, and Legitimacy: Locke's Theory of the State.” *Philosophy & Public Affairs* 15, no. 4 (1986): 301-324.
- Cohen, Robin. *Global Diasporas: An Introduction*. London: Routledge, 2001.
- Connor, Walker. „The impact of homelands upon diasporas.” In *Modern Diasporas in International Politics*, szerkesztette Sheffer, Gabriel. London: Croom Helm, 1986.
- Constant, Amélie F. és Zimmermann, Klaus F. „Diaspora economics: New perspectives.” *SSRN Electronic Journal, United Nations University - Maastricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology UNU-MERIT*, 2016.
- Constantinou, Costas M. és Sharp, Paul. „Theoretical Perspectives in Diplomacy.” In *The SAGE Handbook of Diplomacy*, szerkesztették Costas M. Constantinou, Pauline Kerr és Paul Sharp, 13-27. Thousand Oaks: SAGE, 2016.
- Consular Department - Ministry of Foreign Affairs of Viet Nam. *Review of Vietnamese Migration Abroad*. Ha Noi: Consular Department - Ministry of Foreign Affairs of Viet Nam, 2001.
- Cooper, Andrew F., Heine, Jorge és Thakur, Ramesh, szerk. *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. Oxford: Oxford Press, 2013.
- Council of Europe Parliamentary Assembly. „Parliamentary Network on Diaspora Policies.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://website-pace.net/web/apce/diaspora-policies>.

- Courtois, Stéphane. *Le livre noir du communisme*. Paris: Éditions Robert Laffont, 1997.
- Culic, Irina. „From Restitution to Privileged Re-Naturalization: The Expansive Politics of Dual Citizenship in Romania after 1989.” *Minority Studies* 16 (2014): 125-152.
- Csepeli, György és Örkény, Antal. *Nemzet és migráció*. Budapest: ELTE TáTK, 2017.
- Csepeli, György. *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó, 2001.
- Csergő, Zsuzsa, Vangelov, Ognen és Vizi, Balázs. „Minority Inclusion in Central and Eastern Europe: Changes and Continuities in the European Framework.” *Intersections. East European Journal of Society and Politics* 3, no. 4 (2017): 5-16. DOI: 10.17356/ieejsp.v3i4.415.
- Csoma, Mózes. Vietnam: a nagyok árnyékában. *História* 24, no. 4 (2002): 11-14.
- Danyl, Dezső és Dávid, Zoltán, szerk. *Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787)*. Budapest, Az 1960. évi Népszámlálási Sorozat, 1960.
- Davis, Todd M.. *Atlas of Student Mobility*. Budapest: Institute of International Education, 2003.
- De Haas, Hein. *Emerging diasporas: How governments and development agencies can support diaspor involvement in the development of origin countries*. Oxford: University of Oxford, 2006.
- De Ridder-Symoens, Hilde. „Mobility.” In *A History of the University in Europe. (vol. 1): Universities in the Middle Age*, szerkesztette Hilde De Ridder-Symoens, 280–305. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- De Wit, Hans és Altbach, Philip G. „Internationalization in higher education: global trends and recommendations for its future.” *Policy Reviews in Higher Education* 5, no. 1 (2021): 28-46.
- De Wit, Hans, Hunter, Fiona, Howard, Laura és Egron Polak, Eva. *Internationalisation of Higher Education*. Brussels: European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, 2015.
- Deci, Edward L. és Ryan, Richard M. *Handbook of self-determination research*. Rochester: University Rochester Press, 2002.
- Deci, Edward L., Vallerand, Robert J., Pelletier, Luc G. és Ryan, Richard M. „Motivation and education: The self-determination perspective.” *Educational Psychologist* 26, no. 3-4 (1991): 325-346.
- Del Canto Viterale Francisco. „University as a Global Actor in the International System of the 21th Century.” *Tuning Journal for Higher Education* 6, no. 1 (2018), 169-198.
- Delano, Alexandra és Gamlen, Alan. „Comparing and Theorizing State-diaspora Relations.” *Political Geography* 41 (2014): 43-53.
- Délano, Alexandra és Gamlen, Alan. „Comparing and Theorizing State-diaspora Relations.” *Political Geography* 41 (2014): 43-53.
- Delanty, Gerard. „The limits and possibilities of a European identity: A critique of cultural essentialism.” *Philosophy & Social Criticism* 21, no. 4 (1995): 15-36. DOI: 10.1177/019145379502100402.
- Dobos, Balázs. *A kisebbség joga: kisebbségi törvénykezés Magyarországon, 1988-2006*. Budapest, Argumentum, 2011.
- Dorais, Louis-Jacques. „Defining the Overseas Vietnamese.” *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 10, no. 1 (2001): 3-27.

- Doyle, Michael és Recchia, Stefano. „Liberalism in international relations.” In *International encyclopedia of political science*, szerkesztették Badie, Bertrand, Berg-Schlosser, Dirk és Morlino, Leonardo, 1434-1439. Los Angeles: Sage, 2011.
- Earl, Jennifer és Kimport, Katrina. *Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age*. Cambridge: MIT Press, 2011.
- Economist Intelligence Unit. *Democracy Index 2021. The China challenge*. 2022. London: Economist Intelligence Unit, 2022.
- Efanova, Elena Vladimirovna. „The Use of „Soft Power” Tools in Foreign Policy.” *RUDN Journal of Political Science* 20, no. 3 (2018): 417-426.
- Egedy, Gergely. *Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe*. Budapest: HVG-ORAC, 2011.
- Egmont, Westy. „Contemporary Italian Diaspora: USA 2014.” In *La nuova emigrazione italiana*, szerkesztette Gjergji, Iside, 173-179. Velence: Edizioni Ca' Foscari, 2015.
- EIU: Democracy Index 2021. The China challenge. 2022.
- Ekman, Joakim és Amna, Erik. „Political Participation and Civic Engagement: Towards a New Typology.” *Human Affairs* 22, no. 3 (2012): 283-300.
- Elmes, David. *The Relationship between Language and Culture*. Kanoya, Japan: National Institute of Fitness and Sports in Kanoya International Exchange. 2013.
- Erikson, Erik Homburger. *Gyermekkor és társadalom*. Budapest: Osiris Kiadó, 2002.
- Ersanilli, Evelyn. *Focus Migration Country Profile. Netherlands*. Osnabrück: University of Osnabrück, 2014.
- Fábián, Gyula és Ötvös, Patrícia. *Kisebbségi jog*. Kolozsvár: Komp-Press Korunk Baráti Társaság, 2003.
- Farkas, Zoltán. „A társadalmi tőke fogalma és típusai.” *Szellem és Tudomány* 4, no. 2 (2013): 106-133.
- Feinberg, Joel. *Társadalomfilozófia*. Budapest: Osiris, 1999.
- Fenstad, Jens Erik. „Relationship between the social and the natural sciences.” *European Review* 3, no. 1 (1995): 61-71.
- Foerster, Robert F. *The Italian Emigration of Our Times*. New York: Harvard University Press, 1919.
- Fortney, Judith. „Immigrant Professionals, a Brief Historical Survey.” *International Migration Review* 6, no. 1 (1972): 50-62.
- Földes, György. *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai I-II*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2015.
- Gafni, Isaiah M. *Land, Center and Diaspora: Jewish Constructs in Late Antiquity*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1997.
- Gamlen, Alan. „Diaspora Institutions and Diaspora Governance.” *International Migration Review* 48, no. 1 (2014): 180-217.
- Gángó, Gábor. „Az 1868. évi nemzetiségi törvény és következményei.” *Magyar Kisebbség* 14, no. 1-2 (2009): 9-16.
- Gans, Chaim. *A Just Zionism: On the Morality of the Jewish State*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Gazsó, Dániel. „A diaszpóra politikai dimenziói.” *Politikatudományi Szemle* 29, no. 2 (2020): 47-67.
- Gazsó, Dániel. „Egy definíció a diaszpórákutatók margójára.” *Kisebbségkutatás* 24, no. 2 (2015): 7-33.

- Georgiadou, Elena. „Re-evaluating the Greek foreign policy system in a transforming world politics.” Phd értekezés, Loughborough University, 2019.
- Gergely A., András, Gelsei, Gergő, Gergely, Vera és Horváth, Vera. „Nemzeti és etnikai kisebbségek.” In *A láthatatlanság vége – társadalomismereti szöveggyűjtemény*, szerkesztették Gelsei, Gergő, Gergely, Vera, Horváth, Vera és Rácz, Márton, 99-120. Budapest: Alapítvány a Társadalomelméleti Kollégiumért, 2004.
- Ghemawat, Pankaj. „Distance Still Matters, The Hard Reality of Global Expansion.” *Harvard Business Review* 78, no. 9 (2001): 137-163.
- Gilbert, Martin. *Israel: A History*. New York: Harper Perennial, 2008.
- Gimeno, Daniel, szerk. *Mezopotámia – Nagy civilizációk 3*. Budapest: Kossuth Kiadó, 2010.
- Goldberg, J.J. *Jewish Power: Inside the American Jewish Establishment*. New York: Basic Books, 1997.
- Goodenough, Ward Hunt. *Cultural Anthropology and Linguistics*. Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1957.
- Gödri, Irén, Soltész, Béla és Bodacz-Nagy, Boróka. *Immigration or Emigration Country?* Budapest: Hungarian Demographic Research Institute, 2014.
- Granasztói, György. „Felvetések az elmúlt másfél évtized magyar külpolitikai gondolkodásával kapcsolatban.” In *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*, szerkesztették Pritz, Pál, Sipos, Balázs és Zeidler, Miklós, 170-179. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 2006.
- Grandpierre, Attila. „A filozófia alapfeladata és a világnézet megalapozása.” *Valóság* 45, no. 5 (2002): 27-39.
- Grech, Olesya M. „Virtual Diplomacy. Diplomacy of the Digital Age.” Phd értekezés, University of Malta, 2006.
- Green, Nancy L. „The politics of exit: Reversing the immigration paradigm.” *The Journal of Modern History* 77, no. 2 (2005): 263-289.
- Gregg, Heather S. „Divided They Conquer: The Success of Armenian Ethnic Lobbies in the United States.” Working Paper No. 13. Cambridge: Inter-University Committee on International Migration, 2002.
- Gribble, Catriona és Tran, Ly. „Connecting and Reconnecting with Vietnam: Migration, Vietnamese Overseas Communities and Social Media.” In *The Asia-Pacific in the Age of Transnational Mobility: The Search for Community and Identity on and through Social Media*, szerkesztette C. Gomes, 63-86. New York: Anthem Press, 2016.
- Grillo, Ralph. „Cultural Essentialism and Cultural Anxiety.” *Anthropological Theory* 3, no. 2 (2003): 157-173. DOI: 10.1177/1463499603003002002.
- Györe, Zoltán. „1868: XLIV. törvénycikk – Egy korai próbálkozás a nemzetiségi kérdés törvényes rendezésére.” *Létiünk* 4, no. 4-5 (1992): 239-254.
- Györi Szabó, Róbert. *Kisebbség, autonómia, regionalizmus*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.
- Haag, Herbert. *Bibliai lexikon*. Budapest: Szent István Társulat, 1989.
- Halász, Iván és Majtényi, Balázs. „Constitutional Regulation in Europe on the Status of Minorities Living Abroad.” *Minorities Research* no. 4 (2002): 135-144.
- Halik, Teresa. *Migrancka społeczność Wietnamczyków w Polsce w świetle polityki państwa i ocen społecznych*. Poznan: UAM, 2006.
- Halmi, Gábor és Tóth, Gábor Attila. „Az emberi jogok eredete.” In *Emberi jogok*, szerkesztették Halmi, Gábor és Tóth, Gábor Attila, 35-65. Budapest: Osiris Kiadó, 2008.

- Halman, Loek, Luijkx, Ruud és van Zundert, Marga, szerk. *Atlas of European Values*. Leiden: Brill Academic Pub, 2005.
- Halpern, Nina P. Economic reform and democratization in communist systems: The case of China. *Studies in Comparative Communism* 22, no. 2-3 (1989) 139-152.
- Hastings, Max. *Vietnam: An Epic Tragedy, 1945-1975*. New York: HarperCollins Publishers, 2018.
- Hedtke, Reinhold. „The social interplay of disciplinarity and interdisciplinarity - Some introductory remarks.” *Journal of Social Science Education* 5 (2006): 1-9.
- Hermann, Róbert. *A rendszerváltástól a megtorlásig - Tanulmányok az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc történetéről*. Budapest: Line Design Kft., 2020.
- Herner-Kovács, Eszter. „Elméleti keretek a diaszpóra-politikák vizsgálatához.” *Kisebbségkutatás* 24, no. 2 (2015): 34-49.
- Hlinčíková, Miroslava. „The Social Integration of Vietnamese Migrants in Bratislava: (In)Visible Actors in Their Local Community.” *Central and Eastern European Migration Review* 4, no. 1 (2015): 41-52.
- Hopf, Ted. „The Promise of Constructivism in International Relations Theory.” *International Security* 23, no. 1 (1998): 171–200.
- Hornstein Tomic, Caroline és Plese, Borna. „Skilled mobility as a challenge for Croatian diaspora and migration policies.” In *Skilled migration and development practices: Republic of Moldova and the countries of South East European*, szerkesztették V. Varzari és S. Porcescu, 80-95. Chisinau: École Polytechnique Fédérale de Lausanne, 2014.
- Hornyacsek, Júlia. *A tudományos kutatás elmélete és módszertana. Szakkönyv tudományos munkát végzők és doktori tanulmányokat folytatók számára*. Budapest: Nemzeti Közszerzői Intézet Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 2014.
- Hroch, Miroslav. „From National Movement to the Fully-formed Nation: The Nation-building Process in Europe.” In *Mapping the Nation*, szerkesztette Balakrishnan, Gopal, 78-97. New York-London: Verso, 1996.
- Hrubos, Ildikó. „A peregrinációtól az Európai Felsőoktatási Térségig.” *Educatio* no. 2 (2005).
- Hudzik, John. *Comprehensive Internationalization: From Concept to Action*. Washington, D.C: NAFSA, 2011.
- Huntington, Samuel P. *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2015.
- Iredale, Robyn. „The Migration of Professionals: Theories and Typologies.” *International Migration* 39, no. 5 (2008).
- Izsák, József. *Nemzethalál-félelem a régi magyar költészetben*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1947.
- J Nagy, László. *Az Ummától a nemzetállamig. Az arab országok a 19-20. században*. Szeged: SZTE Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2009.
- Jirka, Ludek. „Nationality and Rationality: Ancestors, ‘Diaspora’ and the Impact of Ethnic Policy in the Country of Emigration on Ethnic Return Migration from Western Ukraine to the Czech Republic.” *Central and Eastern European Migration Review* 8, no.1 (2019): 117-134.
- Jones, Elspeth és de Wit, Hans. „Globalized Internationalization: Implications for Policy and Practice.” *IIEnetworker* (Spring 2014): 28–29.

- Joseph, Jonathan és Wight, Colin, szerk. *Scientific Realism and International Relations*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- Jöns, H., Mavroudi, E. és Heffernan, M. „Mobilising the elective diaspora: US-German academic exchanges since 1945.” *Transactions of the Institute of British Geographers* 40, no. 1 (2015): 113–127.
- Kákai, László. *Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon*. Pécs: Publikon, 2009.
- Kállai, Ernő és Varjú, Gabriella. „A kisebbségi törvény.” In *A jövevényektől az államalkotó tényezőkhöz. A nemzetiségi közösségek múltja és jelene Magyarországon*, szerkesztették Gyulavári, Tamás és Kállai, Ernő, 178-204. Budapest: Országgyűlési Biztos Hivatala, 2010.
- Kascian, Kiryl és Vasilevich, Hanna. „Czech Republic Acknowledgement of Belarusian and Vietnamese as New Minorities.” *European Yearbook of Minority Issues* 12, no. 1 (2013): 353-371.
- Katz, Steven T., szerk. *The Cambridge History of Judaism. Volume IV. The Late Roman-Rabbinic Period*. New York: Cambridge University Press, 2006.
- Kecskés, Gábor. „Emberi jogok regionális védelme az ázsiai és a csendes-óceániai régióban. In *Emberi jogi enciklopédia*, szerkesztette Lamm Vanda. Budapest: HVG-ORAC, 2018.
- Kelley, John Robert. „The New Diplomacy: Evolution of a Revolution.” *Diplomacy & Statecraft* 21, no. 2 (2010): 286-305.
- Keohane, Robert. „Reciprocity in International Relations.” *International Organization* 40, no. 1 (1986): 1-27.
- Kerr, Clark. *Higher Education Cannot Escape History: Issues for the Twenty-First Century. SUNY Series Frontiers in Education*. Albany: State University of New York Press, 1994.
- Kiss Barnabás. „A diszkrimináció tilalma és az egyenlő bánásmód követelménye.” In *Alkotmányjog II. Alapjogok és emberi jogok*, szerkesztették Kiss Barnabás, Lichtenstein József és Tóth Judit, 84-108. Szeged: Iurisperitus Kiadó, 2018.
- Kiss, Barnabás. *A jog egyenlősége – az egyenlőség joga*. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2006.
- Kitchin, Rob, Boyle, Mark és D., Ancien. „Ireland’s diaspora strategy: diaspora for development.” In *Migrations: Ireland in a Global World*, szerkesztették Mary Gilmartin és Allen White. Manchester: Manchester University Press, 2013.
- Klein, Julie. *Interdisciplinarity*. Detroit: Wayne State University Press, 1990.
- Koh, Priscilla. „You Can Come Home Again: Narratives of Home and Belonging among Second-Generation Việt Kiều in Vietnam.” *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia* 30, no. 1 (2015): 173–214.
- Kohn, Hans. *The Idea of Nationalism: A Study in Its Origins and Background*. New York: The Macmillan Company, 1944.
- Koinova, Maria. „Conditions and Timing of Moderate and Radical Diaspora Mobilization: Evidence from Conflict-Generated Diasporas.” *Global Migration and Transnational Politics Working Paper* no. 9 (2009).
- Kollega Tarsoly, István, szerk. *Magyarország a XX. században 2. – Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság*. Szekszárd: Babits Kiadó, 1997.
- Kontra, József. „A pedagógiai kutatások módszertana.” Egyetemi jegyzet, Kaposvári Egyetem, 2011.
- Koutny, Ilona. *Hungarológia: Nyelv és kultúra*. Poznan: Prodruck, 2004.

- Kovács, Eszter. „Klasszikus és kelet-európai diaszpóra-politikák. Tipologizálás.” *REGIO* 26, no. 3 (2018): 155-234.
- Kovács, Eszter. „Magyar diaszpórapolitika 1990 után az állam és a diaszpóra perspektívájából.” PhD értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2020.
- Kovács, Krisztina. „A hátrányos megkülönböztetés tilalma.” In *Emberi jogok*, szerkesztették Halmai, Gábor és Tóth, Gábor Attila, 363-421. Budapest: Osiris Kiadó, 2008.
- Kovács, András, szerk. *Migráns szervezetek Magyarországon*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, 2012.
- Kovács, András. „A bevándorlók társadalmi integrációja – koncepciók és indikátorok.” In *Bevándorlás és integráció – magyarországi adatok, európai indikátorok* szerkesztette Kovács, András, 9-24. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2013.
- Központi Statisztikai Hivatal. *Népszámlálás 2011. – 4. Demográfiai adatok*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2013.
- Kremer, Michael. „Population Growth and Technological Change: One Million B.C. to 1990.” *The Quarterly Journal of Economics* 108, no. 3 (1993): 681-716.
- Kreps, Sarah. *Social Media and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
- Krishnan, Armin. „What are Academic Disciplines? Some observations on the Disciplinarity vs. Interdisciplinarity debate.” *ESRC National Centre for Research Methods NCRM Working Paper Series* (2009).
- Kroger, Jane és Marcia, James. „The Identity Statures: Origins, Meanings, and Interpretations.” In *Handbook of Identity Theory and Research*, szerkesztették Schwartz, Seth J., Luyckx, Koen és Vignoles, Vivian L. New York: Springer, 2011. DOI: 10.1007/978-1-4419-7988-9_2.
- Lafleur, Jean-Michel. „Why do states enfranchise citizens abroad? Comparative insights from Mexico, Italy and Belgium.” *Global Networks* no. 11 (2011): 481-501.
- Laguerre, Michael S. *Diaspora, Politics and Globalization*. Gordonsville: Palgrave Macmillan, 2006.
- Larner, W. „Expatriate experts and globalising governmentalities: the New Zealand diaspora strategy.” *Transactions of the Institute of British Geographers* 32, no. 3 (2007): 331-345.
- Leask, Betty. *Internationalizing the Curriculum*. Abingdon: Routledge, 2015.
- Lengyel, Zsuzsa, vál. *Szociálpszichológia – Szöveggyűjtemény*. Budapest: Osiris Kiadó, 2002.
- Leung, M. „Engaging a temporal-spatial stretch: an inquiry into the role of the state in cultivating and claiming the Chinese knowledge diaspora.” *Geoforum* 59 (2015): 187-196.
- Li, F. L. N., Findlay, A. M., Jowett, A. J. és Skeldon, R. „Migrating to learn and learning to migrate: a study of the experiences and intentions of international student migrants.” *International Journal of Population Geography* 2, no. 1 (1996): 51-67.
- London, Jonathan Daniel. *Education in Vietnam. Historical Roots, Recent Trends*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2011.
- Lőrincz, András, szerk. *The Visegrad Mosaic – Ethnic Communities in the Visegrad Group*. Budapest: Kulturális Kapcsolatokért Alapítvány, 2017.

- M. Császár, Zsuzsa, Bányai, Bence, Gyura, Gábor és Farkas, Marcell. „A nemzetközi hallgatói migráció biztonságpolitikai kockázatainak egyes aspektusai.” *Nemzetbiztonsági Szemle* 6, no. 3 (2018): 49-64.
- Mahroum, Sami. „Europe and the Immigration of Highly Skilled.” *International Migration* 39, no. 5 (2001).
- Marcia, James. „Development and validation of ego identity status.” *Journal of Personality and Social Psychology* 3, no. 5 (1966): 551-558.
- Marginson, Simon. „Do Rankings Drive Better Academic Performance?” *International Higher Education* no. 89 (2017): 6–7.
- Masahla, Nur. *Palestine: A Four Thousand Year History*. London: Zed Books, 2018.
- Mathison, Sandra és Freeman, Melissa. „The Logic of Interdisciplinary Studies.” Annual Meeting of the American Educational Research Association. 1997.
- Matkarimova, K. „Germany’s “Soft Power” Strategy in Kazakhstan: Educational and Cultural Aspects.” PhD értekezés, Nazarbayev University, 2018.
- Meisner, Maurice. *Marxism, Maoism and Utopianism: eight essays*. Wisconsin: University of Wisconsin Press, 1982.
- Mészáros, Rezső. „Szempontok a 21. századi világgazdaság értelmezéséhez.” *Acta Climatologica et Chorologica* 50, no. B (2016): 87-93.
- Meivius, Martin. „Kommunizmus, nacionalizmus: mítosz és gyakorlat.” *REGIO – Kisebbség, Politika, Társadalom* 21, no. 2 (2010): 3-31.
- Miller, J. Maxwell és Hayes, John H. *A History of Ancient Israel and Judah*. Louisville: The Westminster John Knox Press, 1986.
- Mingst, Karen. *A nemzetközi kapcsolatok alapjai*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2011.
- Ministry of Education and Training (MOET). *50 Years of Development of Vietnamese Education and Training Cause (1945-1995)*. Hanoi: Education Publishing House, 1996.
- Ministry of Education and Training (MOET). *50 Years of Development of Vietnamese Education and Training Cause (1945-1995)*. Hanoi: Education Publishing House, 1996.
- Moise, Edwin E. Nationalism and Communism in Vietnam. *Journal of Third World Studies* 5, no. 2 (1988): 6-22.
- Montgomery, Scott. *Does Science Need a Global Language?*. Chicago: University of Chicago Press, 2013.
- Moran, Joe. *Interdisciplinarity. The New Critical Idiom*. London: Routledge, 2001.
- Moravcsik, Andrew. „Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics.” *International Organization* 51, no. 4 (1997): 513-553.
- MTörv 30,3.
- Murádin, János Kristóf. *Nemzetközi kapcsolatok elmélete*. Kolozsvár: Scientia Kiadó, 2009.
- Nagy, Terézia. „Kultúra, diaszpóra, menekültek.” *Belvedere Meridionale* 24, no. 1 (2012): 92-104.
- Nation, Meagan. „Locke’s Social Contract: Is It Legitimate?” *CLA Journal* 7, (2019): 85-95.
- Nehem. 1,9.
- Nguyen Huu, An. „Social Media and the Online Political Engagement of Immigrants: The Case of the Vietnamese Diaspora in Poland.” *Central Eastern European Migration Review* 11, no 1 (2022): 85-107.

- Nguyen, Lyma. *Report on Citizenship Law: Vietnam*. San Domenico di Fiesole: European University Institute, 2017.
- Nissani, Moti. „Fruits, salads and smoothies: A working definition of interdisciplinarity.” *Journal of Educational Thought* 29, no. 2 (1995): 119-126.
- Nyíri, Pál. „Kínai migránsok Magyarországon: mai tudásunk és aktuális kérdések.” In *Változó migráció – változó környezet*, szerkesztették Hárs, Ágnes és Tóth, Judit, 147-171. Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.
- OECD. *What is the Profile of Internationally Mobile Students? In Education at a Glance 2019: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing, 2019.
- Østgaard-Nielsen, Eva, szerk. *International Migration and Sending Countries Perceptions, Policies and Transnational Relations*. London: Palgrave Macmillan, 2003.
- Oszetzký, Tamás. *Arab-izraeli háborúk 1948-1982*. Budapest: Zrínyi, 1984.
- Ördög, Tibor. Vajdaság politikatörténete. In *Vajdaság társadalmi és gazdasági jellemzői*, szerkesztette Ördög, Tibor. Szabadka: Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete, 2017.
- Öztürk, Erdi A. és Tas, Hakki. „The Repertoire of Extraterritorial Repression: Diasporas and Home States.” *Migration Letters* 17, no. 1 (2020): 59-69.
- Panossian, Razmik. „Between Ambivalence and Intrusion: Politics and Identity in Armenia-Diaspora Relations.” *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 7, no. 2 (1998): 149–96.
- Pap, András László. „Egyenlő bánásmód követelménye.” In *Emberi jogi enciklopédia*, szerkesztette Lamm Vanda, 95-101. Budapest: HVG-ORAC, 2018.
- Papaioakeim, Marinós. *Guide for Cyprus Diaspora and Repatriate*. Nicosia: Printing Office of the Republic of Cyprus, 2019.
- Papatotiriou, Charalampos. *Diaspora kai Ethniki Stratigiki*. Athén: Ellinika Grammata, 2000.
- Pataki, Ferenc. „Identitás-személyiség-társadalom.” In *Szociálpszichológia*, szerkesztette Lengyel, Zsuzsanna. Budapest: Osiris Kiadó, 2002.
- Pataki, Ferenc. *Identitás, személyiség, társadalom. Az identitáselmélet vitatott kérdései*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987.
- Perruchoud, Richard és Redpath-Cross, Jillyanne, szerk. *Glossary on Migration*. Genf: International Organization for Migration, 2011.
- Pogonyi, Szabolcs. „Diaspora as a Symbolic Resource in Hungary.” Konferencia előadás, New York, Association for the Studies of Nationalities, Columbia University, 2014.
- Pokojska, Justyna. „Participation of the Vietnamese Community in Poland in the Socio-Political Life at the Local Level: Present Situation and Prospects for the Future.” *Central and Eastern European Migration Review* 6. no. 2 (2017): 163-175.
- Policy Forum Armenia. *Armenia - Diaspora Relations: 20 Years Since Independence*. Jereván: Policy Forum Armenia, 2010.
- Portes, Alejandro és Sensenbrenner, Julia. „Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action.” *American Journal of Sociology* 98. no. 6 (1993): 1320-1350.

- Pradhan, Ramakrushna és Mohapatra, Atanu. „India’s diaspora policy: evidence of soft power diplomacy under Modi.” *South Asian Diaspora* 12, no. 2 (2020): 145-161. DOI: 10.1080/19438192.2020.1712792.
- Rácz József - Kassai Szilvia - Pintér Judit Nóra: Az interpretatív fenomenológiai analízis (IPA) mint kvalitatív pszichológiai eszköz bemutatása. Szakirodalmi összefoglalás. Magyar Pszichológiai Szemle 2016(71)/2. pp. 313-336.
- Rácz, József, Kassai, Szilvia és Pintér, Judit Nóra. „Az interpretatív fenomenológiai analízis (IPA) mint kvalitatív pszichológiai eszköz bemutatása. Szakirodalmi összefoglalás.” *Magyar Pszichológiai Szemle* 71, no. 2 (2016): 313-336.
- Ragazzi, Francesco. „A Comparative Analysis of Diaspora Policies.” *Political Geography* 41 (2014).
- Ratzel, Friedrich. *Politische Geographie*. München und Leipzig: R. Oldenbourg, 1897.
- Rédei, Mária. „A külföldön tanuló magyar diákok – a Magyarországon tanuló külföldi diákok.” In *Migráció és Statisztika*, szerkesztették Illés, Sándor és Lukács, Éva, 113-134. Budapest: KSH NKI Kutatási Jelentések 71., 2002.
- Rédei, Mária. *A tanulmányi célú mozgás*, Akadémiai Doktori értekezés. Budapest: REG-INFO Kft., 2009.
- Riano, Yvonne és Piguet, Etienne. „International Student Migration.” *Oxford Bibliographies in Geography* 2016.
- Risse, Thomas. „Social Constructivism and European Integration.” In *European Integration Theory*, szerkesztették Wiener, Antje és Diez, Thomas. Oxford: Oxford University Press, 2009. DOI: 10.1093/hepl/9780199226092.003.0008.
- Robinson, W. Courtland. „The Comprehensive Plan of Action for Indochinese Refugees, 1989–1997: Sharing the Burden and Passing the Buck.” *Journal of Refugee Studies* 17, no. 3 (2004): 319-333.
- Rosenzweig, Rafael N. *The Economic Consequences of Zionism*. Leiden: E.J.Brill, 1989.
- Safran, William. „Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return.” *Diaspora. A Journal of Transnational Studies* 1, no. 1 (1991): 83-99.
- Salat, Levente. *Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig: az autentikus kisebbségi lét normatív alapjai*. Marosvásárhely: Mentor, 2001.
- Salzmann, Zdenek. *Language, Culture, And Society: An Introduction To Linguistic Anthropology*. New York: Avalon Publishing, 1998.
- Santana-Pereira, José és Horta, Ana Paula. „A Global Nation? The Evolution of Emigration and Diaspora Policies in Portugal (1960-2016).” In *Emigration and Diaspora Policies in the Age of Mobility*, szerkesztette Agnieszka Weinar, 121-137. Cham: Springer, 2017.
- Sáringér, János. Visegrád újjászületése az államszocializmus bukása után (1991-2004). In *A Visegrádi Négyek jelentősége, struktúrája és értékei*, szerkesztette Balaskó, Angéla, 21-33. Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2018.
- Segesten, Anamaria Dutceac és Bossetta, Michael. „A Typology of Political Participation Online: How Citizens used Twitter to Mobilize during the 2015 British General Elections.” *Information Communication and Society* 20, no. 11 (2017): 1625-1643.
- Shain, Yossi és Barth, Aharon. „Diasporas and International Relations Theory.” *International Organization* 57, no. 3. (2003): 449-479.

- Sheffer, Gabriel. *Diaspora Politics: At Home Abroad*. New York: Cambridge UP, 2006.
- Siapera, Eugenia és Veikou, Mariangela. „Social Media Affordances and Migrant Political Practices.” *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 12, no. 4 (2013): 100-119.
- Sík, Endre, Simonovits, Bori és Szeitl, Blanka. „Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a viseigrádi országokban.” *REGIO* 24, no. 2 (2016): 81-108.
- Sík, Endre, szerk. *A migráció szociológiája 2*. Budapest: ELTE TáTK, 2012.
- Sík, Endre. „Kezdetleges gondolatok a diaszpóra fogalmáról és hevenyészett megfigyelések a diaszpórakoncepció magyar nézőpontból való alkalmazhatóságáról.” In *Diskurzusok a vándorlásról*, szerkesztették Sík, Endre és Tóth, Judit, 157-184. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 2000.
- Smith, Anthony D. „Diasporas and Homelands in History: The Case of Classic Diasporas.” In *The Call of the Homeland: Diaspora Nationalisms, Past and Present*, szerkesztették Gal, Allon, Leoussi, Athena S. és Smith, Anthony D. Leiden, Boston: IJS Studies in Judaica, 2006.
- Sólyom, Péter. „Az állam általános elmélete és a jog viszonylagos ereje – észrevételek Georg Jellinek államelméletéhez.” *Pro Futuro* 2, no. 2 (2012): 53-72.
- St. George, Elisabeth. „Higher Education in Vietnam 1986-1998: Education in Transition to a New Era?” In *Reforming Higher Education in Vietnam: Challenges and Priorities*, szerkesztették Harman, Grant, Hayden, Martin és Thanh Nghi, Pham. Berlin: Springer Science + Business Media, 2010.
- Strassel, Christophe. „The Geopolitical Challenges of University Globalization,” *Hérodote* 168 (2018), no.1. 9-38.
- Szabó, Gábor. „A globalizáció emberi jogi kockázatai.” PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, 2008.
- Szalai, Anikó. „Nemzeti kisebbségek védelme.” In *Emberi jogi enciklopédia*, szerkesztette Lamm, Vanda. Budapest: HVG-ORAC, 2018.
- Szaniszló, Réka Brigitta. „A diaszpóra fogalma. Interdiszciplináris megközelítés.” *Belvedere Meridionale* 31, no. 3 (2019): 83-98.
- Szaniszló, Réka Brigitta. „A kisebbségben élés joga, avagy a diaszpóralét egy esete.” *Arsboni* 6, no. 3-4 (2018): 98-110.
- Szaniszló, Réka Brigitta. „Interstate Student Migration Index – The Theory.” In *7th Interdisciplinary Doctoral Conference 2018: Conference Book*, szerkesztette Bódog, Ferenc et al. Pécs: Doctoral Student Association of the University of Pécs, 2018.
- Szaniszló, Réka Brigitta. „The Most Successful Diaspora? Jewish and International Relations.” In *A szerb és a magyar jog harmonizációja az Európai Unió jogával*, szerkesztette Bugarski, Tatjana. Újvidék: Újvidéki Jogtudományi Kar Kiadói Központ, 2018.
- Szaniszló, Réka Brigitta. „Viet Nam’s Importance for Hungary – Trough the Glasses of Higher Education.” In *The Past and the Future of Hungary’s Diplomatic and Trade Relations with East Asia*, szerkesztette Neszmélyi György. Budapest: Budapest Business School, 2019.
- Szaniszló, Réka Brigitta. „Vietnam jogi kultúrája.” In *Jog és Kultúra*, szerkesztette Fejes, Zsuzsanna, 171-180. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2018.

- Szarka, László. *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867-1918*. Pozsony: Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft.-Magyar Köztársaság Kulturális Intézet, 1995.
- Szokolszky, Ágnes. *Kutatómunka a pszichológiában*. Budapest: Osiris Kiadó, 2004.
- Szücs, Jenő. *Nemzet és történelem*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1974.
- Szymanska-Matusiewicz, Grazyna. „The Two Tet Festivals: Transnational Connections and Internal Diversity of the Vietnamese Community in Poland.” *Central and Eastern European Migration Review* 4, no. 1 (2015): 53-65.
- Szymańska-Matusiewicz, Grażyna. „The Vietnamese Communities in Central and Eastern Europe as Part of the Global Vietnamese Diaspora.” *Central and Eastern European Migration Review*. 4, no. 1 (2015): 5–10.
- Tang, Gary és Lee, Francis L. F. „Facebook Use and Political Participation.” *Social Science Computer Review* 31, no. 6 (2013): 763-773.,
- Tarrósy, István, Glied, Viktor és Vörös, Zoltán, szerk. *Migrációs tendenciák napjainkban*. Pécs: Publikon Kiadó, 2014.
- Teichler, Ulrich és Jahr, Volker. „Mobility During the Course of Study and After Graduation.” *European Journal of Education* 36, no. 4 (2001).
- Teorell, Jan és Torcal, Mariano és Montero, Jose Ramon. „Political Participation: Mapping the Terrain.” In *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*, szerkesztették J.W. Van Deth, J.R. Montero és A. Westholm. London: Routledge, 2007: 334-357.
- Thompson Klein, Julie. „A Platform for a Shared Discourse of Interdisciplinary Education.” *Journal of Social Science Education* 5, no. 4 (2006): 10-18.
- Tótfalusi, István. *Idegenszó-tár. Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára*. Budapest: Tinta Kiadó, Budapest, 2008.
- Tóth, Judit, Majtényi, Balázs és Pap, András László. „A mozgás szabadsága-a szabadság mozgása.” *Földrész, Nemzetközi és Európai szemle* 2, no. 1 (2009): 5-8.
- Tóth, Judit. „A diaszpóra a jogszabályok tükrében.” *REGIO – Kisebbség, Politika, Társadalom* 10, no. 4-5 (1999): 46-92.
- Tóth, Judit. „A diaszpóra jogi szemmel.” A diaszpórák interdiszciplináris megközelítése workshop. Szeged, 2018. november 20.
- Tóth, Judit. „A nemzetközi migráció jogi alapjai.” In *Migráció és Európai Unió*, szerkesztették Lukács Éva és Király Miklós. Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, 2001.
- Tóth, Judit. „A tudomány és a kutatás szabadsága.” Egyetemi jegyzet, Szegedi Tudományegyetem, 2015.
- Tölölyan, Khachig. „Diaspora Studies: Past, Present and Promise.” *IMI Working Paper Series* 1, no. 1 (2012).
- Trandafoiu, Ruxandra. *Diaspora Online: Identity Politics and Romanian Migrants*. New York: Berghahn, 2013.
- Turner, Jonathan H. és Bonacich, Edna. „Toward a Composite Theory of Middleman Minority.” *Ethnicity* 1, no. 3. (1980): 144-158.
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. *Minority rights: International Standards and Guidance for Implementation*. New York, Genf: United Nations, 2010.
- van de Haar, Edwin. *Classical Liberalism and International Relations Theory: Hume, Smith, Mises, and Hayek*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

- Van der Wende, Marijk. „Internationalization Policies: About new Trends and Contrasting Paradigms.” *Higher Education Policy* 14 (2001): 249–259.
- Varga, Aranka. „Multikulturalizmus – Inkluzív oktatási rendszer.” In *Ismeretek a Romológia Alapképzési Szakhoz*, szerkesztette Forray R., Katalin, 145-160. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet, 2006.
- Várhalmi, Zoltán. „A budapesti kínai és vietnami gazdasági klaszterek néhány jellegzetessége.” In *Változó migráció – változó környezet* szerkesztette Hárs, Ágnes és Tóth, Judit, 173-189. Budapest, Tér és Társadalom, 2010.
- Várhalmi, Zoltán. „Migráns gazdasági klaszterek működésének jellemzői.” PhD értekezés, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, 2016.
- Várhalmi, Zoltán. „Vállalkozó migránsok Magyarországon.” In *Bevándorlás és integráció – magyarországi adatok, európai indikátorok* szerkesztette Kovács, András. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2013.
- Veliky, János. *A változások kora*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2008.
- Verba, Sidney és Nie, Norman H. és Kim, Jae-On. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. Chicago: University of Chicago Press, 1978.
- Verba, Sidney és Nie, Norman H. *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper & Row, 1972.
- Veress, Károly. „Az interdiszciplinaritás problémája.” *Erdélyi Múzeum-Egyesület* 77, no. 1 (2015): 198-206.
- Verók, Attila. *Bevezetés a könyvtár- és információtudományba*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola, 2011.
- Vierra, Kimberly és Vierra, Brian. *Vietnam Business Guide: Getting Started in Tomorrow's Market Today*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2010.
- Vitányi, Iván. „A kultúra szerepe a társadalomban és a demokráciában.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://beszelo.c3.hu/onlinecikk/a-kultura-szerepe-a-tarsadalomban-es-a-demokraciaban>.
- Vizi, Balázs. „A kisebbségek fogalma a nemzetközi jogban.” In *A kisebbségek jövője a globalizálódó világban*, szerkesztette Gömbös, Ervin. Budapest: Magyar ENSZ Társaság, 2016.
- Wardhaugh, Ronald. *An introduction to sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishers, 2002.
- Weinar, Agnieszka. *Emigration Policies in Contemporary Europe*. Florence: European University Institute, 2014.
- Werner, Jayne és Bélanger, Daniele, szerk. *Gender, Household, State: Doi Moi in Viet Nam*. New York: Cornell University Press, 2002.
- Wilson, Edward Osborne. *Consilience: The Unity of Knowledge*. New York: Vintage Books, 1999.
- Wohlforth, William C. „Realism.” In *The Oxford Handbook of International Relations*, szerkesztették Reus-Smit, Christian és Snidal, Duncan. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Woldegiyorgis, Ayenachew, Proctor, Douglas és de Wit Hans. „Internationalization of Research: Key Considerations and Concerns.” *Journal of Studies in International Education* 22, no. 2 (2018): 161–176.
- Yılmaz, E. Sare Aydın. „Political Identity Building in the EU: A Constructivist Approach.” *Akademik İncelemeler Dergisi* 9, no. 1 (2014): 47-71.

Yudkevich, Maria, Altbach, Philip G. és Rumbley, Laura E. *International Faculty in Higher Education, Comparative Perspectives on Recruitment, Integration and Impact*. New York: Routledge, 2016.

Zán, Krisztina. *Migráció – előítélet – idegenellenesség. Előítélet-kutatás a belügyi ágazatban*. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 2014.

Zarifian, Julien. „The Armenian-American Lobby and Its Impact on U.S. Foreign Policy.” *Society* 51, no. 5 (2014): 503–512.

Zehfuss, Maja. *Constructivism in International Relations. The politics of reality*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Zsolt 147,2.

Levéltári gyűjtemény

1957. évi vietnami munkaterv, Kulturális Kapcsolatok Intézete. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz.
1958. évi munkaterv-tervezet. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz.
1962. évi magyar-vietnami munkaterv javaslat. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 7. doboz.
- A Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság közötti 1955. évi kulturális munkaterv értékelése. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 6. doboz.
- A Magyar Népköztársaság kapcsolatai a Vietnámi Demokratikus Köztársasággal. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 1. doboz.
- Az 1963-64-es kulturális munkaterv első évére eső részének teljesítése. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz.
- Jelentés a kulturális kapcsolatokról: távol-keleti országok, 1966. MNL. OL. XIX-A-33-a. 193. doboz.
- Jelentés Vietnám és a szocialista országok oktatási együttműködéséről az 1974-75-ös tanévben. MNL. OL. XIX-A-33-a. 193. doboz.
- Külgyminisztérium IV. Politikai Osztály 003976/szig.titk. jelentése Vietnámról. 1957. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn-15/b-003702/1-1963 4. doboz.
- Magyar Népköztársaság Követsége. Vietnami események. 1952. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 4. doboz.
- Magyar Népköztársaság Nagykövetsége Peking. Vietnami ösztöndíjasok. 1952. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz.
- Munkaterv a Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság 1956. évi kulturális együttműködésére. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 6. doboz.
- Munkaterv a Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság közötti kulturális egyezmény 1960. évi végrehajtására. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 6. doboz.
- Munkaterv a Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság közötti kulturális egyezmény 1960-61. évi végrehajtására. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 7. doboz.
- Munkaterv a Magyar Népköztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság közötti kulturális egyezmény 1963/64 évi végrehajtására. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 7. doboz.
- Munkaterv a Magyar Népköztársaság közötti kulturális egyezmény 1962. évi végrehajtására. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 7. doboz.
- Összefoglaló jelentés a Vietnámmal való kulturális kapcsolatok fejlődéséről, 2. MNL OL. XIX-A-33-a. 193. doboz.
- Vietnami évi jelentés. 1953. 1952. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 4. doboz.
- Vietnámi hallgatók tanulmányi eredményeinek közlése. 1958. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz.
- Vietnami ösztöndíjasok érkezése. 1956. MNL. OL. XIX-J-1-k-Vietn 5. doboz.

Internetes források

- „A new low for global democracy.” Utolsó módosítás dátuma: 2022.02.22. <https://www.economist.com/graphic-detail/2022/02/09/a-new-low-for-global-democracy>.
- „Connecting Diaspora for Development.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.16. <https://www.connectingdiaspora.org/>.
- „Diaspora and knowledge transfer – the evidence.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.16. <https://www.thebrokeronline.eu/diaspora-and-knowledge-transfer-the-evidence/>.
- „Education in Vietnam: Development History, Challenges and Solutions.” Utolsó elérés dátuma: 2019.02.11. https://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1121703274255/1439264-1153425508901/Education_Vietnam_Development.pdf.
- „Immigrant and Emigrant Populations by Country of Origin and Destination.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.14. <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/immigrant-and-emigrant-populations-country-origin-and-destination>.
- „Kommunizmus.” Utolsó elérés dátuma: 2019.07.24. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/k-359B8/kommunizmus-37D07/>.
- „Luxembourg.” Joshua Project. Utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://joshuaproject.net/countries/LU>.
- „Magyar-Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://www.magyar-kinai.hu/>.
- „Magyarország Hanoi Nagykövetségének hivatalos oldala, diplomáciai kapcsolatok.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://hanoi.mfa.gov.hu/hun/page/diplomaciai-kapcsolatok>.
- „Magyarország Hanoi Nagykövetségének hivatalos oldala, Vietnami oktatási és kulturális kapcsolatok.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://hanoi.mfa.gov.hu/page/vietnami-oktatasi-es-kulturalis-kapcsolatok>.
- „Magyarországi örmények.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.16. <https://emberijogok.kormany.hu/magyarorszagi-ormenyek>.
- „Magyar-Vietnami Baráti Társaság.” Utolsó letöltés dátuma: 2020.04.23. <http://www.magyar-vietnami.hu/rendezvenynaptar>.
- „Maltese Emigration History.” Utolsó módosítás dátuma: 2020. http://www.humanrightsmalta.org/uploads/1/2/3/3/12339284/maltese_emigration_history.pdf.
- „Maltese Living Abroad.” Objectives of the Maltese Living Abroad Unit. Utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://foreignandeu.gov.mt/en/Government/MLA/Pages/MLA-Objectives.aspx>.
- „Minorities and indigenous peoples in Asia and Oceania, Overview.” Utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://minorityrights.org/minorities/overview-of-asia-and-oceania/>.
- „Netherlands.” Joshua Project. Utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://joshuaproject.net/countries/NL>.
- „Observatory Magna Charta Universitatum ,” utolsó elérés dátuma: 2022.03.30. <http://www.magna-charta.org/>.
- „Ők is köztünk élnek – azaz vietnamiak Magyarországon. Interjú Hoang Linh-nel.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://www.asiamania.hu/azsia-blog/riportok/ok-is-koztunk-elnek-azaz-vietnamiak-magyarorszagon>.

„Suomi Seura.” Utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://suomi-seura.fi/wp-content/uploads/2021/08/3c.-INITIATIVE-SUMMARY-2020-2021.pdf>.

„The Parliamentary Network on Diaspora Policies.” Utolsó módosítás dátuma: 2020. <http://www.assembly.coe.int/nw/Page-EN.asp?LID=NewsPNDP>.

„Utazás a Truong Sa (Spratly) szigetsoporra.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.14. <http://hanoitimes.vn/emotional-visit-of-overseas-vietnamese-to-truong-sa-archipelago-624.html>.

„Viet Nam - Trade Agreements.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.30. <https://www.export.gov/article?id=Vietnam-Trade-Agreements>.

„Viet Nam considers cooperation with UN a top priority.” Utolsó módosítás dátuma: 2019. <http://www.un.org.vn/en/feature-articles-press-centre-submenu-252/4510-viet-nam-considers-cooperation-with-un-a-top-priority-president.html>.

„Vietnam celebrates 40 years of UN membership.” Utolsó módosítás dátuma: 2017.10.17. <https://vovworld.vn/en-US/news/vietnam-celebrates-40-years-of-un-membership-585378.vov>.

„Vietnam population.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.14. <https://worldpopulationreview.com/countries/vietnam-population>.

„Vietnam’s 40-year UN membership.” Utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://english.vov.vn/politics/vietnams-40year-un-membership-358713.vov>.

„Vietnami Nyári Tábor.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.14. <https://en.nhandan.org.vn/highlights/item/7680702-150-young-overseas-vietnamese-to-join-vietnam-summer-camp-2019.html>.

„Világbank.” Utolsó elérés: 2017.04.29. <http://data.worldbank.org>.

„Xuan Que Hong Hazai Tavasz Program.” Utolsó elérés dátuma: 2022.05.14. <https://en.nhandan.vn/society/item/8263502-homeland-spring-programme-set-to-inspire-pride-of-national-identity.html>.

A Kúria Sajtótájékoztatója. „Tájékoztató a Kúria Kvk. VII.37.689/2017. számú népszavazási ügyben meghozott döntéséről.” Utolsó módosítás dátuma: 2017.11.07. <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-kvkvii376892017-szamu-nepszavazasi-ugyben-meghozott-donteserol>.

Balog, Zoltán. „Levél Oláh Lajosnak.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.14. <http://www.parlament.hu/irom39/10391/10391-0001.pdf>.

Bird, Alexander. „Thomas Kuhn.” Utolsó módosítás dátuma: 2018. <https://plato.stanford.edu/archives/win2018/entries/thomas-kuhn>.

Birka, Ieva. „Can Return Migration Revitalize the Baltics? Estonia, Latvia, and Lithuania engage their Diasporas, with Mixed Results.” Migration Policy Institute. Utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://www.migrationpolicy.org/article/can-return-migration-revitalize-baltics-estonia-latvia-and-lithuania-engage-their-diasporas>.

Brynen, Rex. „Diaspora Populations and Security Issues in Host Countries.” Utolsó módosítás dátuma: 2002. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/zbornici/20/z_20_063.pdf.

CIA World Factbook. „Vietnam.” Utolsó módosítás dátuma: 2018. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/vm.html>.

Council of Europe. „PACE summer session, Campaign to end immigration detention and European Diaspora Prize.” Utolsó módosítás dátuma: 2017. https://www.coe.int/en/web/special-representative-secretary-general-migration-refugees/newsletter-july-2017/-/asset_publisher/oqjvP4X4yQyh/content/pace-summer-session-campaign-to-end-immigration-detention-and-european-diaspora-prize?inheritRedirect=false.

Czech Statistical Office. „Foreigners by citizenship as at 31 December – territorial comparison.” Utolsó módosítás dátuma: 2018. https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/en/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=CIZ01&z=T&f=TABULKA&katalog=31032&evo=v57516_!_VUZEMI97-100-nezj_1&c=v23~2__RP2018MP12DP31.

Czech Statistical Office. „Table 111 Population by sex, type of residence, citizenship, housing, arrangements, ethnicity and religious belief.” Utolsó módosítás dátuma: 2011. <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/en/index.jsf?page=vystup-objekt-vyhledavani&vyhltext=vietnam&bkvt=dmlldG5hbQ..&katalog=all&pvo=OTCR111>.

Czene, Gábor: *Ha a székegyek magyarok, horvátok-e a bunyevácok?* Utolsó módosítás dátuma: 2011. http://nol.hu/belfold/bunyevacok_a_nemzetisegi_labirintusban-1031281.

Danes Worldwide. „The Diaspora – An Untapped Resource?” Utolsó módosítás dátuma: 2017. http://daccsocial.com/wp-content/uploads/2017/01/The-Danish-Diaspora_an-Untapped-Resource.pdf.

De Wit, Hans és Altbach, Philip. „Time to Cut International Education’s Carbon Footprint.” University World News. Utolsó módosítás dátuma: 2020.01.11. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20200108084344396>.

Dési, Tamás. „Nemzetiségiek vagy „titokzsidók”? A zsidó nemzetiségi kezdeményezés (újabb) kudarca.” Utolsó módosítás dátuma: 2006. https://web.archive.org/web/20110316214912/http://www.kisebbsregionkormanyzatok.mtaki.hu/adattar/cikkek/2002-2006/szombat2006_09_1.html.

Dobos, Balázs és Tóth, Ágnes. „A magyarországi bunyevácokról. Szakértői összefoglaló.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/572.pdf>.

Drbohlav, Dusan és Janurova, Kristyna. „Migration and Integration in Czechia: Policy Advances and the Hand Brake of Populism.” Migration Policy Institute. Utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://www.migrationpolicy.org/article/migration-and-integration-czechia-policy-advances-and-hand-brake-populism>.

European Commission. „The EU Values.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://ec.europa.eu/component-library/eu/about/eu-values/>.

EuropeanValues.info. „Definition of the most basic European Values and their significance for our modern society.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. http://europaeischewerte.info/fileadmin/templates/Documents/ewdef_en.pdf.

Federal Ministry Republic of Austria. „Fund for the Support of Austrian Citizens Abroad.” Utolsó módosítás dátuma: 2020. <https://www.bmeia.gv.at/en/travel-stay/living-abroad/meeting-point-austrians-abroad/fund-for-the-support-of-austrian-citizens-abroad/>.

Fragile State Index. „E3: Human Flight and Brain Drain.” Utolsó elérés dátuma: 2022.03.30.
<https://fragilestatesindex.org/indicators/e3/>.

Fragile State Index. „Indicators.” Utolsó elérés dátuma: 2022.03.30. <https://fragilestatesindex.org/indicators/>.

Fragile State Index. „Methodology.” Utolsó elérés dátuma: 2022.03.30.
<https://fragilestatesindex.org/methodology/>.

Fragile State Index. „P3: Human Rights and Rule of Law.” Utolsó elérés dátuma: 2022.03.30.
<https://fragilestatesindex.org/indicators/p3/>.

Freeman, Chas. W. „Diplomacy.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
<https://www.britannica.com/topic/diplomacy>.

Gergely, András. „Az 1867-es kiegyezés.” *RubicOnline*. Utolsó módosítás dátuma: 2019.
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/az_1867_es_kiegyezes.

Gibbs, Nancy. „Madeleine Albright: The Voice Of America.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
<https://edition.cnn.com/ALLPOLITICS/1996/analysis/time/9612/16/gibbs.html>.

Glazer, Nathan. „Dual Nationality: Threat to National Identity, or Harbinger of a Better World.” *Social and Behavioral Sciences* 2, no. 5 (2010): 6813–6821. DOI: 10.1016/j.sbspro.2010.05.032.

Greek Diaspora Project. „Diaspora and Development: the case of Greece. Workshop report.” Utolsó módosítás dátuma: 2017. https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/greek_diaspora_project_-ws_report_v4.pdf.

Grossman, Martin. „Diaspora Knowledge Flows in the Global Economy.” Utolsó módosítás dátuma: 2010.
http://vc.bridgew.edu/management_fac/18.

Gueron, J. és Spevacek, A. M. „Diaspora-development nexus: The role of ICT.” Utolsó módosítás dátuma: 2008.
<http://www.unitar.org/ny/sites/default/files/Hannafin%20ICT%20Diasporas.pdf>.

Hahner, Péter. „A nemzeti állam és a nacionalizmus.” *RubicOnline*. Utolsó módosítás dátuma: 2019.
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nemzeti_allam_es_a_nacionalizmus/

Haub, Carl és Thu Huong, Phuonh Thi. *An Overview of Population and Development in Vietnam*. Utolsó módosítás dátuma: 2003. <https://www.prb.org/anoverviewofpopulationanddevelopmentinvietnam/>.

Ho L.E., Elaine és McConnell, Fiona. „Conceptualizing ‘diaspora diplomacy’: Territory and populations betwixt the domestic and foreign.” Utolsó módosítás dátuma: 2017.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0309132517740217>.

Hofstede Insights. „Country Comparison: Hungary-Vietnam”. Utolsó elérés dátuma: 2022. november 10.
<https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/hungary,vietnam/>.

Hofstede Insights. „Culture Compass”. Utolsó elérés dátuma: 2022. november 10. <https://hi.hofstede-insights.com/the-culture-compass>.

Ilieva, J., V. Tsiligiris, P. Killingley, and M. Peak. 2017. *The Shape of Global Higher Education* (vol. 2): International Mobility of Students, Research and Education Provision. British Council.
https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/h002_transnational_education_tne_ihe_report_final_web_2.pdf.

Israel & Judaism Studies. „Zionism.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://www.ijs.org.au/zionism/>.

Jackson, Patrick és Shinko, Rosemary. „Where exactly does ‘International Relations’ begin?” Vendéglőadás a Ritsumeikan Egyetemen, 2018. július 2. Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
<http://en.ritsumei.ac.jp/news/detail/?id=295>.

Jandl, Michael és Kraler, Albert. „Austria: A Country of Immigration?” Utolsó módosítás dátuma: 2003.
<https://www.migrationpolicy.org/article/austria-country-immigration>.

Joshua Project. „Vietnamese in Czechia. 2020.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
https://joshuaproject.net/people_groups/12700/EZ.

Jovenir, Chrsitelle. „Diaspora Diplomacy: Functions, Duties and Diplomatic Affairs.” Utolsó módosítás dátuma: 2013. https://www.academia.edu/13397113/Diaspora_Diplomacy.

Karácsony, Szandra. „Virágzik a kínai média hazánkban.” Utolsó módosítás dátuma: 2011.
https://kitekinto.hu/eia/2011/03/14/viragzik_a_kinai_media_hazankban#.VKcmAb_P_jJ.

Koch, Svetlana. „The Formation of Bulgaria’s policy concerning Bulgarians abroad.” International Centre for Ethnic and Linguistic Diversity Studies. Utolsó módosítás dátuma: 2018. <https://www.icelds.org/2020/01/27/the-formation-of-bulgarias-policy-concerning-bulgarians-abroad/>.

Koliopoulos, Constantinos. „International Relations and the Study of History.” Utolsó módosítás dátuma: 2019. január 25. <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-242>.

Korab-Karpowicz, W. Julian. „Political Realism in International Relations.” Utolsó módosítás dátuma: 2017.
<https://plato.stanford.edu/entries/realism-intl-relations/>.

KSH. „A bevándorló külföldi állampolgárok földrészek és országok szerint (2000–).” Utolsó módosítás dátuma: 2019. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnvn005b.html.

KSH. „Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárok földrészek, országok és nemek szerint (1995–).” Utolsó módosítás dátuma: 2019. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnvn001b.html.

Labrianidis, Lois, Sachini, Evi és Karampekios, Nikolaos. „Establishing a Greek Diaspora Knowledge Network through ‘Knowledge and partnership Bridges’.” Science and Diplomacy. Utolsó módosítás dátuma: 2019.
<https://www.sciencediplomacy.org/article/2019/establishing-greek-diaspora-knowledge-network-through-knowledge-and-partnership-bridges>.

Lamb, Kate. „South Korea bans men with history of abuse from marrying foreign women.” Utolsó módosítás dátuma: 2019.10.11. <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/11/south-korea-bans-men-with-history-of-abuse-from-marrying-foreign-women>.

Magyar Katolikus Lexikon. „Államvallás.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
<http://lexikon.katolikus.hu/A/%C3%A1llamvall%C3%A1s.html>.

Magyar Tudományos Akadémia. „A székelység a magyar nemzet része.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
https://mta.hu/mta_hirei/a-szekelyseg-a-magyar-nemzet-resze-108883.

Maljáth, Roland. „A gazdasági varázsszó: Doi Moi.” Utolsó módosítás dátuma: 2017.
<https://mno.hu/hetvegimagazin/egy-azsiai-oroszag-ahol-nem-vette-el-a-vezetok-eszet-a-szocializmus-2395518>.

Martiala, Kari. „Expatriate Finns are a significant resource for all of Finland.” Utolsó módosítás dátuma: 2020.
<https://suomi-seura.fi/ulkosuomalaiset-ovat-merkittava-voimavara-koko-suomelle-2/>.

Marx, Karl. „A Kommunista Párt kiáltványa, 1948,” utolsó elérés dátuma: 2019.07.24. <https://www.marxists.org/magyar/archive/marx/1848/communist-manifesto/index.htm>.

Merriam-Webster. „success”. Utolsó elérés dátuma: 2022.12.02. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/success>.

Miller, Karl. „From Humanitarian to Economic: The Changing Face of Vietnamese Migration.” Utolsó módosítás dátuma: 2015. <https://www.migrationpolicy.org/article/humanitarian-economic-changing-face-vietnamese-migration>.

Minority Rights Group International. „Minorities and indigenous people in the Czech Republic.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://minorityrights.org/country/czech-republic/>.

Minority Rights Group International. „Minorities and indigenous people in Italy: Albanians.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://minorityrights.org/minorities/albanians-2/>.

Minority Rights Group. „Peoples Under Threat.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://peoplesunderthreat.org/>.

Mohan, C. Raja. „Indian diaspora and 'soft power'.” Utolsó módosítás dátuma: 2003. <https://www.mea.gov.in/articles-in-indian-media.htm?dtl/15256/>.

Mueller, Charlotte és Kuschminder, Katie. „Connecting Diaspora for Development (CD4D) Final Report.” Utolsó módosítás dátuma: 2019.10. <https://www.merit.unu.edu/publications/uploads/1600760586.pdf>.

Mueller, Charlotte. „Research on Diaspora Knowledge Transfer within a Temporary Return Program. Migrant Knowledge.” Utolsó módosítás dátuma: 2019.10.16. <https://migrantknowledge.org/2019/10/16/research-on-diaspora-knowledge-transfer-within-a-temporary-return-program/>.

Múlt-Kor. „Részleges autonómiát hozott a kiegyezés.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. https://mult-kor.hu/20081117_reszleges_autonomiat_hozott_a_kis_kiegyezés.

Noubel, Filip. *The media habits of the Vietnamese minority in the Czech Republic: interview with Professor Tae-Sik Kim*. Utolsó módosítás dátuma: 2018. <https://globalvoices.org/2020/01/08/the-media-habits-of-the-vietnamese-minority-in-the-czech-republic-interview-with-professor-tae-sik-kim/>.

O'Connor, Coilin. „Is the Czech Republic's Vietnamese community finally starting to feel at home? Utolsó módosítás dátuma: 2007. <https://english.radio.cz/czech-republics-vietnamese-community-finally-starting-feel-home-8607557>.

Office of the Chief Scientist. „Cyprus Diaspora vital part of the ecosystem, Kokkinos says.” Utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://chiefscientist.gov.cy/cyprus-diaspora-vital-part-of-the-ecosystem-kokkinos-says/>.

Oxford Living Dictionaries: „Zionism.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/zionism>.

Pap, András László. „Mozgásszabadság.” Utolsó módosítás dátuma: 2018. <http://ijoten.hu/szocikk/mozgasszabadsag>.

Park, Hanna. „Vietnam: Southeast Asia's Most Dynamic Outbound Market.” Utolsó módosítás dátuma: 2017. <https://wenr.wes.org/2017/08/vietnam-southeast-asias-most-dynamic-outbound-market>.

Petőfi Program. „A szórvány tudományos megközelítése.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://petofiprogram.hu/szorvanyrol>.

Pin-Fat, Véronique. „Positivism vs post-positivism: Which is the best approach to global politics research?” A Manchester Egyetemen, 2016. október 18-ai „International Relations as a social science” c. kurzus óráján elhangzottak alapján készült. Utolsó módosítás dátuma: 2021. <https://netivist.org/debate/positivism-vs-post-positivism>.

Presidium of the Police Force, „Statistical Overview of Legal and Illegal Migration in the Slovak Republic.” Utolsó módosítás dátuma: 2018. https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocenky/rok_2018/2018-rocenka-UHCP-EN.pdf.

Roth, Kenneth. „World’s Autocrats Face Rising Resistance.” In *World Report 2019 – Events of 2018. Human Rights Watch*, szerkesztette Human Rights Watch. USA, 2019. Utolsó módosítás dátuma: 2019. https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2019.pdf.

Scott, Ryan. „The Vietnamese Community in the ČR.” Utolsó módosítás dátuma: 2011. <https://news.expats.cz/community/the-vietnamese-community-in-the-czech-republic/>.

Stanford Encyclopedia of Philosophy. „Locke’s Political Philosophy.” Utolsó módosítás dátuma: 2005. <https://plato.stanford.edu/entries/locke-political/>.

Szóke, Zoltán. „A vietnami „kaland”.” Utolsó módosítás dátuma: 2001. http://www.archivnet.hu/hadtortenet/a_vietnami_kaland.html.

Tamás, Bence Gáspár. „Hunnak lenni egy életérzés.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://index.hu/belfold/0412huns>.

Tarján, M. Tamás. „1648. október 24. A vesztfáliai béke.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1648_oktober_24_a_vesztfaljai_beke/.

Tarján, M. Tamás. „1849. július 28. – A magyar nemzetgyűlés Szegeden elfogadja a nemzetiségi törvényt.” *RubicOnline*. Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1849_julius_28_a_magyar_nemzetgyules_szegeden_elfogadja_a_nemzeti_segi_torvenyt/.

Tarján, M. Tamás. „1920. június 4. – A trianoni béke aláírása.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1920_junius_4_a_trianoni_beke_alairasa/.

Tarján, M., Tamás. „1848. április 11. – V. Ferdinánd szentesíti az áprilisi törvényeket.” *RubicOnline*. Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1848_aprilis_11_v_ferdinand_szentesiti_az_aprilisi_torvenyeket.

Thanasoulas, Dimitrios. „Radical Pedagogy: The importance of teaching culture in the foreign language classroom.” Utolsó módosítás dátuma: 2001. http://radicalpedagogy.icaap.org/content/issue3_3/7-thanasoulas.html.

The Editors of Encyclopaedia Britannica. „boat people.” Utolsó módosítás dátuma: 2020.04. https://diasporafordevelopment.eu/wp-content/uploads/2020/04/CF_Vietnam-v.1.pdf.

The Israeli-Palestinian Conflict: An Interactive Debate. „League of Nations Mandate for Palestine (1922).” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <https://ecf.org.il/issues/issue/232>.

The Oxford English Dictionary Online. „Definition of Diaspora”. Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
<https://en.oxforddictionaries.com/definition/diaspora>.

The World Bank Databank. World Development Indicators. „Vietnam GDP”. Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.

The World Bank. „Population, total.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>.

UIS Statistics. „National Monitoring: Inbound internationally mobile students by continent of origin.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11. <http://data.uis.unesco.org/>.

Waldersee, Victoria. „Portugal receives more in remittances than any other EU country.” Reuters. Utolsó módosítás dátuma: 2019. <https://www.reuters.com/article/us-portugal-economy-remittances/portugal-receives-more-in-remittances-than-any-other-eu-country-idUSKBN1XM287>.

World Population Review. „Vietnam.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
<http://worldpopulationreview.com/countries/vietnam-population/>.

Zollman, Joellyn. „Jewish Immigration to America: Three Waves. Sephardic, German and Eastern European immigrants each contributed to the formation of American Jewry.” Utolsó elérés dátuma: 2022.04.11.
<https://www.myjewishlearning.com/article/jewish-immigration-to-america-three-waves/>.

Hivatkozott jogszabályok jegyzéke

1791. évi X. törvénycikk.

1868. évi XLIV. törvénycikk a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában.

1991. évi Visegrádi Nyilatkozat.

1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól.

1999. évi 184. szlovák törvény a kisebbségi nyelvhasználatról.

2001 évi 273. cseh törvény a nemzeti kisebbségekhez tartozók jogairól.

2003. évi CXXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról.

2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól.

349/2013. (X. 1.) Korm. rendelet Magyarország Kormánya és a Vietnami Szocialista Köztársaság Kormánya közötti oktatási együttműködésről szóló egyezmény kihirdetéséről.

A Belga Királyság Alkotmánya.

A Brunei Szultanátus Alkotmánya.

A Ciprusi Köztársaság Alkotmánya.

A Cseh Köztársaság Alkotmánya.

A Dán Királyság Alkotmánya.

A Déli Nyitás Külgazdasági és Külpolitikai Stratégiája, 2015.

A diplomáciai kapcsolatok jogáról szóló 1961. évi bécsi szerződés.

A Finn Köztársaság Alkotmánya.

A Francia Köztársaság Alkotmánya.

A Fülöp-szigetek Alkotmánya.

A Görög Köztársaság Alkotmánya.

A Holland Királyság Alkotmánya.

A Horvát Köztársaság Alkotmánya.

A Laoszi Népi Demokratikus Köztársaság Alkotmánya.

A Lengyel Köztársaság Alkotmánya.

A Lett Köztársaság Alkotmánya.

A Litván Köztársaság Alkotmánya.

A Máltai Köztársaság Alkotmánya.

A Mianmari Szövetségi Köztársaság Alkotmánya.

A Német Szövetségi Köztársaság Alkotmánya.

A Nemzetpolitika Stratégia Kerete, 2019.

A Spanyol Királyság Alkotmánya.

A Svéd Királyság Alkotmánya.

A Szlovák Köztársaság Alkotmánya.

A Szlovén Köztársaság Alkotmánya.

A Vietnami Szocialista Köztársaság Alkotmánya.

Act 40 of 1993 on State Citizenship of the Slovak Republic.

Act XXX of 2000 on Bulgarians living outside the Republic of Bulgaria.

Az EBESZ Emberi Dimenzióiról szóló Konferenciájának 1990. évi Koppenhágai Dokumentuma.

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya.

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 32/2. számú határozata (1977).

Az ENSZ Főtitkár 1949. december 27-én keltezett A kisebbségek meghatározása és osztályozása című memoranduma.

Az Észt Köztársaság Alkotmánya.

Az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének 1201/1993. sz. ajánlása.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1735. számú ajánlása.

Az Ír Köztársaság Alkotmánya.

Az Olasz Köztársaság Alkotmánya.

Az Osztrák Köztársaság Alkotmánya.

Belgium 2002. évi külföldön való szavazásról szóló törvénye.

Belgium állampolgársági törvényének 2007-es módosítása.

Bulgária Alkotmánya.

CDL-INF (2001) 19 A Joggal a Demokráciáért Európai Bizottság (Velencei Bizottság) jelentése A nemzeti kisebbségek számára az anyaállamok által biztosított kedvezményes bánásmódról.

Council of Europe Committee on Migration, Refugees and Displaced Persons Report Doc. 15250, 2021: For a European policy on diasporas.

EC/46/SC/CRP.44 Executive Committee of the High Commissioner's Programme Standing Committee 1996. Update on Regional Developments in Asia and Oceania.

Federal Act on the Fund for Austrians Abroad [a külföldön élő osztrák állampolgárokat támogató alapról szóló szövetségi törvény].

H/1515 számú országgyűlési kezdeményezés.

Indonézia Alkotmánya.

Kambodzsa Alkotmánya.

Magyarország Alkotmánya.

Malajzia Alkotmánya.

Országgyűlési Napló, 2018-2020. országgyűlési ciklus, 35. sz. Budapest, 2018. október 30.

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.

Portugália Alkotmánya.

Pragmatica sanctio 1723.

Recommendation 1410 (1999) on the Links between Europeans living abroad and their countries of origin.

Recommendation 1890 (2009) / Rapport 12076 (2009) on „Engaging European Diasporas: the need for governmental and intergovernmental responses”.

Reply to Recommendation Committee of Ministers 12377 (2010) on „Engaging European diasporas: the need for governmental and intergovernmental responses”.

Report 13462 (2014) / Resolution 1994 (2014) on „Refugees and the right to work”.

Report Doc. 12429 (2010) / Resolution 1767 (2010) on „The demographic future of Europe and migration”.

Report Doc. 12817 (2012) / Resolution 1864 (2012) on „Demographic trends in Europe: turning challenges into opportunities”.

Resolution 2043 (2015) / Report 13648 (2014) on „Democratic participation for migrant diasporas”.

Resolution 2124 (2016) / Report 14069 (2016) on „Educational and cultural networks of communities living abroad”.

Resolution 2175 (2017) / Report 14335 (2017) on „Migration as an opportunity for European development”.

Románia Alkotmánya.

Szingapúr Alkotmánya.

T/15535 sz. törvényjavaslat.

Thaiföld Alkotmánya.

UN General Assembly Resolution 181 (II) Partition Plan for Palestine.

Mellékletek

1. számú melléklet: A V4 országokban élő vietnamiakkal készített kérdőívek

A Szlovákiába, Csehországba és Lengyelországba kiküldött angolnyelvű kérdőív

kérdései:

1. Sex *

Man

Woman

I do not want to answer

Other:

2. Date of Birth *

3. Highest School Qualification *

Primary

Secondary

College/University

I do not want to answer

I do not know

Other:

4. Where do you live? *

Capital

City

Town

Village

Other:

5. In which country were you born? *

6. What citizenship(s) do you have? *

7. In which country do you live now?

Czech Republic

Poland

Slovakia

8. When did you immigrated to the Czech Republic/Poland/Slovakia? (You can indicate the date by the checking and completing the "other" option. *

I was born in the Czech Republic/Poland/Slovakia

Other:

9. What was the purpose of your immigration to the Czech Republic/Poland/Slovakia (multiple answers are acceptable)? *

To study

To work

Family reunification

I do not want to answer

I do not know

I was born in the Czech Republic/Poland/Slovakia

Other:

10. What is you nationality? With which nation do you have a sens of belonging? *

11. Do you have any personal contact with a Vietnamese person who lives one of the V4 countries? *

Yes

No

I do not want to answer

12. If you indicated YES in the previous question (11.), please indicate here the type of your relationship (multiple answers are acceptable)! *

Family

Friend

Business

I do not want to answer

I do not know

Other:

13. Are you a member of an organization that aims to enhance the relationship between Vietnamese living in different countries (in particular in the V4 countries)? *

Yes

No

I do not want to answer

14. In case your answer was YES to the previous question (13.) please name that organization, or if you do not want to, please define the nature of that organization (non-profit, economic, cultural etc.)! *

15. If you are not a member of such organization, but you are aware of its existence, please name it here by checking and completing the "other" option: *

I am not aware of the existence of such organization

I have already answered that at the 14th question

I do not want to answer

I do not know

Other:

16. If you are a member of such organization how is it beneficial in your personal relations? *

Fully beneficial

Rahter beneficial

Unconcerned

Rather unnecessary

Fully unnecessary

I am not a member of such organization

I do not want to answer

I do not know

17. If you are a member of such organization how is it beneficial from an economic point of view? *

Fully beneficial

Rather beneficial

Unconcerned

Rather unnecessary

Fully unnecessary

I am not a member of such organization

I do not want to answer

I do not know

18. If you are a member of such organization how is it beneficial from an economic point of view? *

Fully beneficial

Rahter beneficial

Unconcerned

Rather unnecessary

Fully unnecessary

I am not a member of such organization

I do not want to answer

I do not know

19. If you are a member of such organization, is this a grassroots initiative or rather it was created from above? *

Grassroots initiative

From above

I do not want to answer

I do not know

I am not a member of such organization

20. If you learnt about such organization, would you join it? *

Yes

No

I do not want to answer

I do not know

I am a member of such organization

21. Please explain your answer if you indicated YES or NO at the previous question (20)!

A Magyarországon kiküldött magyarnyelvű kérdőív kérdései:

1. Neme *

Férfi

Nő

Nem válaszolok

Egyéb:

2. Születési éve *

3. Legmagasabb iskolai végzettsége *

Alapfokú

Középfokú

Felsőfokú

Nem válaszolok

Nem tudom

Egyéb:

4. Milyen típusú településen él? *

Főváros

Megyeszékhely

Város

Falu

Egyéb:

5. Mely országban született? *

6. Milyen állampolgársággal/állampolgárságokkal rendelkezik? *

7. Mikor vándorolt Magyarországra? (Az évszámot az "egyéb" megjelölésével és kitöltésével tudja beírni.) *

Magyarországon születtem

Egyéb:

8. Milyen céllal vándorolt Magyarországra (több válasz is adható)? *

Tanulási

Munkavállalási

Családegyesítés

Nem válaszolok

Nem tudom

Már Magyarországon születtem

Egyéb:

9. Milyen nemzetiségűnek vallja magát? *

10. A V4 országok valamelyikében él olyan vietnami nemzetiségű ember, akivel ön személyes kapcsolatban áll? *

Igen

Nem

Nem válaszolok

11. Amennyiben a 10. kérdésre IGEN volt a válasza, kérem, jelölje meg, hogy milyen viszonyban állnak egymással (több válasz is megjelölhető)! *

Családi

Baráti

Üzleti

Nem válaszolok

Nem tudom

Egyéb:

12. Tagja olyan szervezetnek, amelynek célja a különböző országokban (különös tekintettel a V4 országokban) élő vietnami nemzetiségűek kapcsolatainak erősítése? *

Igen

Nem

Nem válaszolok

13. Amennyiben a 12. kérdésre IGEN volt a válasza, kérem, nevezze meg ezt a szervezetet vagy ha ezt nem akarja, akkor definiálja (pl. civil szerveződés, gazdasági, szabadidős, kulturális...)! *

14. Amennyiben nem tagja ilyen szervezetnek, de tudja, hogy létezik ilyen célú szervezet/összefogás, kérem, itt jelezze az "egyéb" megjelölésével és kitöltésével: *

Nem ismerek ilyen

Már válaszoltam erre a 13. kérdésnél

Nem válaszolok

Nem tudom

Egyéb:

15. Amennyiben részese ilyen szervezetnek/összefogásnak, mennyire tartja hasznosnak személyes kapcsolataiban?
*

Teljes mértékben

Inkább hasznos

Semleges

Inkább felesleges

Teljesen felesleges

Nem vagyok részese ilyen szervezetnek/összefogásnak

Nem válaszolok

Nem tudom

16. Amennyiben részese ilyen szervezetnek/összefogásnak, mennyire tartja hasznosnak gazdasági szempontból? *

Teljes mértékben

Inkább hasznos

Semleges

Inkább felesleges

Teljesen felesleges

Nem vagyok részese ilyen szervezetnek/összefogásnak

Nem válaszolok

Nem tudom

17. Amennyiben részese ilyen szervezetnek/összefogásnak, mennyire tartja hasznosnak politikai szempontból? *

Teljes mértékben

Inkább hasznos

Semleges

Inkább felesleges

Teljesen felesleges

Nem vagyok részese ilyen szervezetnek/összefogásnak

Nem válaszolok

Nem tudom

18. Amennyiben részese ilyen összefogásnak, ez egy alulról szervezett törekvés, vagy felsőbb utasításra létrehozott szervezet? *

Alulról jövő kezdeményezés

Fentről szervezett

Nem válaszolok

Nem tudom

Nem vagyok részese ilyen szervezetnek/összefogásnak

19. Amennyiben értesülne ilyen típusú szervezetről/összefogásról, csatlakozna? *

Igen

Nem

Nem válaszolok

Nem tudom

Már részese vagyok ilyen szervezetnek/összefogásnak

20. Kérem indokolja meg válaszát abban az esetben, ha a 19. kérdésre IGENNEL vagy NEMMEL válaszolt!

2. számú melléklet: A dolgozatban szereplő interjúk adatai

a) Prof. Dr. Vasa Lászlóval, aki akkor a Külügyi és Külgazdasági Intézet főtanácsadója volt, 2018. március 27-én készítettem strukturálatlan interjút a diaszpóra-diplomácia lehetőségei, illetve a Magyarországon élő vietnamiak helyzetének témaköreiben. Az interjút egy személyes találkozó alkalmával készítettem.

b) Barbara Roviróval, aki a Brémai Egyetem oktatója és az Assemblea Nacional Catalana Nemzeti Titkárságának tagja, valamint a Nemzetközi Bizottságának koordinátora, 2021. május 13-án készítettem strukturálatlan interjút a tudásdiaszpórák, valamint a katalán diaszpóra anyaországi kapcsolatainak témaköreiben. Az interjút egy Zoom meeting kereteiben készítettem.

c) A magyarországi vietnami tudásdiaszpóra tagjaival készített négy félig strukturált interjút 2020. április 17. és 2022. február 17. között vettem fel. Három interjú egy-egy telefonbeszélgetés keretében zajlott, egy pedig egy online kérdőív kitöltésével, amely kérdőív ugyanazokat a kérdéseket tartalmazta, amelyek a szóbeli interjúkon is elhangoztak. Minden interjú esetében a következő irányadó kérdések mentén haladtam:

- Melyik évben született?
- Jelenleg melyik országban él?
- Milyen állampolgársággal/állampolgárságokkal rendelkezik?
- Mettől meddig tanult Magyarországon?
- Mikor, hol és mit tanult Magyarországon?
- Milyen nyelven tanult a magyar felsőoktatásban?
- Hogyan befolyásolta magyarországi beilleszkedését a nyelvtudása?
- Jelenleg mi a foglalkozása, hogyan kapcsolódik ez a Magyarországon megszerzett diplomájához?
- Milyen motivációi voltak arra, hogy ne Vietnamban folytassa tanulmányait?
- Hogyan választotta ki az oktatási célországot?
- Ha újrakezdehetné, csinálna bármit is másképp?